

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKOTURİZM REHBERLİĞİ ANABİLİM DALI
EKOTURİZM REHBERLİĞİ BİLİM DALI**

**EKOTURİZM KAPSAMINDA ORTA DOĞU
ÜLKELERİNİN İNCELENMESİ**

Kurtuluş YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
Doç. Dr. Abdurrahman DİNÇ**

KONYA-2023

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kurtuluş Yılmaz
	Numarası	20812601003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Ekoturizm Rehberliği Anabilim Dalı
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Abdurrahman DİNÇ
	Tezin Adı	Ekoturizm Kapsamında Orta Doğu Ülkelerinin İncelenmesi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Ekoturizm Kapsamında Orta Doğu Ülkelerinin İncelenmesi” başlıklı bu çalışma .../.../.... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1			
2			
3			

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kurtuluş Yılmaz		
	Numarası	20812601003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Ekoturizm Rehberliği Anabilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Ekoturizm Kapsamında Orta Doğu Ülkelerinin İncelenmesi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Kurtuluş YILMAZ

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kurtuluş YILMAZ		
	Numarası	20812601003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Ekoturizm Rehberliği		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Abdurrahman DİNÇ		
	Tezin Adı	Ekoturizm Kapsamında Orta Doğu Ülkelerinin İncelenmesi		

Turizm, tüm dünyada ve Türkiye’de büyük bir sektör olup, her geçen önemini artırmaktadır. Bu sektör gelişirken sosyo-ekonomik ve çevresel tahribatlara da yol açmış ve bu tahribat insanları alternatif türlere yöneltmiştir. Turizmin en bilinen modeli deniz-kum-güneştir. Bu modelin yerine geçecek en önemli çeşit ekoturizmdir. Ekoturizm çevreye minimum zararlar ve yerel halkın çıkarlarını koruyarak uygulanır. Dünya geneli bir problem olan sürdürülebilirlik için ekoturizm iyi bir kaynaktır. Bu çalışmanın amacı Orta Doğu ülkelerinin (Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Filistin, Irak, İran, İsrail, Katar, Kıbrıs, Kuveyt, Libya, Lübnan, Mısır, Suriye, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün ve Yemen) ekoturizm olanaklarının incelenmesidir. Çalışmanın gerçekleştiği yer olan Orta Doğu; tarihi, kültürü, doğal güzellikleri ve konumu ile tüm medeniyetlerin beşiği konumundadır. Araştırmanın yöntemi nitel olup, ikincil veriler kullanılarak hazırlanmıştır. Tez kapsamındaki ülkeler birer birer ekoturizm bağlamında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Orta Doğu, Ekoturizm, Sürdürülebilirlik

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Kurtuluş YILMAZ		
	Student Number	20812601003		
	Department	Ecotourism Guidance		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Assoc. Prof. Dr. Abdurrahman DİNÇ		
	Title of the Thesis/Dissertation	Examination of Middle East Countries Within the Scope of Ecotourism		

Tourism, which is a big sector all over the world and in Turkey, is increasing its importance each passing day. While this sector was developing, it also caused socio-economic and environmental damage, and this destruction led people to alternative species. The most known model of tourism is sea-sand-sun. The most important type to replace this model is ecotourism. Ecotourism is practiced with minimal harm to the environment and protecting the interests of local people. Ecotourism is a good resource for sustainability, which is a worldwide problem. The aim of this study is to examine the ecotourism possibilities of the Middle East countries(Bahrain, United Arab Emirates, Palestine, Iraq, Iran, Israel, Qatar, Cyprus, Kuwait, Libya, Lebanon, Egypt, Syria, Saudi Arabia, Oman, Jordan and Yemen). The Middle East, where the study took place; It is the cradle of all civilizations with its history, culture, natural beauties and location. The method of the research is qualitative and has been prepared using secondary data. The countries within the scope of the thesis were examined one by one in the context of ecotourism.

Keywords: Middle East, Ecotourism, Sustainability

ÖN SÖZ

Her geçen gün Dünyada fenomen haline gelen ekoturizm, giderek daha fazla zararlı hale gelen kitle turizm için iyi bir sürdürülebilir alternatiftir. Bu nedenle ekoturizm bizden sonraki nesillere yaşanabilir ve deneyime açık bir dünya bırakmak konusunda önem arz etmektedir. Fakat bu önem tek başına bir olay olmaksızın, küresel olarak uygulamaya konmalıdır.

Bu araştırmada Orta Doğu ülkelerinde ekoturizmin yapıldığı yerler ve bu destinasyonların nasıl değerlendirmeye alındığı irdelenmiştir. Ziyaretçilere farklı bir turizm deneyimi sunan bu ülkelerle yapılan çalışma, Türkiye’de de bu alanda çalışmak isteyen araştırmacılara örnek olması planlanmaktadır.

Birçoğu petrol gelirden beslenen bu ülkeler son yıllarda ekonomik kaynaklarını çeşitlendirecek alanlara yönelmiştir. Körfez ülkelerinde bulunan bazı ülkeler ise ultra lüks turizm çeşitleri ile ziyaretçi çekmektedir. Suriye, Libya, Yemen, Lübnan gibi ülkeler ise iç savaş veya siyasi istikrarsızlıktan mustariptir. Genel duruma bakıldığında bölgenin yerel halkın da katılımıyla ekoturizme ihtiyacı olduğu ortadadır.

Bu çalışma konusunun tespitinde, araştırma esnasında motivasyon ve desteklerini esirgemeyen hocam ve danışmanım Doç. Dr. Abdurrahman DİNÇ’e, bilgisini hiç esirgemeyen sınıf arkadaşım ve hocam Doç. Dr. Yunus TOPSAKAL’a, bugünlere gelmemi sağlayan aileme ve tez sürecinde beni yalnız bırakmayan kedim Behlül’e teşekkür ederim.

Kurtuluş YILMAZ

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	i
Şekiller Listesi	xi
Haritalar Listesi.....	xii
Fotoğraflar Listesi.....	xiii
Kısaltmalar Dizini.....	xviii
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Ekoturizm Kavramı ve Tarihsel Gelişimi	7
1.2. Ekoturistin Tanımı ve Ekoturist Davranışları	8
1.3. Ekoturizmin Çok Yönlü Etkileri	10
1.3.1. Ekoturizmin Çevresel Etkileri	10
1.3.2. Ekoturizmin Ekonomik Etkileri	11
1.3.3. Ekoturizmin Sosyo-Kültürel Etkileri	12
1.4. Ekoturizm Kapsamında Yer Alan Aktivitelerin Sınıflandırılması	14
1.4.1. Eğlenmeye Yönelik Ekoturizm Faaliyetleri.....	15
1.4.1.1 Macera Turizmi	15
1.4.1.1.1 Balon Turizmi.....	15
1.4.1.1.2.Dağcılık	16
1.4.1.1.3.Safari	17
1.4.1.1.4.Olağanüstü Doğa Olaylarını İzleme Turizmi	17
1.4.1.1.5.Akarsu Turizmi (Rafting)	17
1.4.1.2. Sportif Aktiviteler	18
1.4.1.2.1. Atlı Doğa Yürüyüşü	18
1.4.1.2.2. Bisiklet.....	18
1.4.1.2.3. Doğa Yürüyüşü.....	19
1.4.1.2.4. Kanoculuk	20
1.4.1.2.5. Sörf/Yelken	21
1.4.2. Öğrenmeye Yönelik Ekoturizm Faaliyetleri	21
1.4.2.1 Bilim Turizmi.....	21
1.4.2.1.1. Botanik Turizmi	21
1.4.2.1.2.Doğa Fotoğrafçılığı	22
1.4.2.1.3. Jeomorfolojik Oluşumları İzleme.....	22
1.4.2.1.4. Yaban Hayatı Gözlemciliği	23
1.4.2.1.5. Kuş Gözlemciliği.....	23
1.4.2.1.6. Kelebek Gözlemciliği.....	24
1.4.2.1.7. Balina Gözlemciliği.....	24
1.4.2.2 Kültür Turizmi.....	25
1.4.2.2.1. Festival Turizmi	25
1.4.2.2.2. Gelenek ve Görenek Turizmi	25
1.4.2.2.3. Karayolu Turizmi (Overland Tourism)	26

1.4.2.2.4. Kùltür Yürüyüşleri	26
1.4.2.2.5. Tarım/Çiftlik Turizmi.....	27
1.4.2.2.6. Tarihsel/Arkeolojik Alan Turizmi.....	28
1.4.2.2.7. İnanç Turizmi	28
1.4.3. Dinlenmeye Dayalı Ekoturizm Faaliyetleri	29
1.4.3.1. Sağlık Turizmi.....	29
1.4.3.2. İklim Konforu Turizmi.....	29
1.4.3.3. Termal Turizm.....	30
1.4.3.4. Kamp/Karavan Turizmi.....	31

İKİNCİ BÖLÜM ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Amacı.....	33
2.2. Araştırmanın Önemi	33
2.3. Araştırma Yöntemi	34
2.4. Evren ve Örneklem	34
2.5. Veri Toplama Araçları	34
2.6. Veri Analizi.....	34
2.7. Araştırma Sınırlılıkları.....	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ÇALIŞMA ALANI (BULGULAR)

3.1. Bahreyn Hakkında Genel Bilgiler.....	36
3.1.1. Coğrafya.....	36
3.1.2. Tarih	37
3.1.3. Ekonomi	38
3.1.4. Yönetim Biçimi.....	38
3.1.5. Bahreyn’de Ekoturizm Uygulamaları	38
3.1.5.1. Yaşam Ağacı	38
3.1.5.2. Bahreyn Çölü-Safari.....	39
3.1.5.3. Bahreyn Kalesi-Ata Binme	39
3.1.5.4. Bahreyn Kıyıları-Kanoculuk	40
3.1.5.5. Off Road Bisiklet Yolu	40
3.1.5.6. Deniz Sporları Derneği.....	41
3.1.5.7. Bahreyn Kuş Gözlemciliği	41
3.1.5.8. Bahreyn Körfezi Dalış.....	42
3.1.5.9. Bahreyn Körfezi İnci Dalışı	42
3.1.5.10. Kraliyet Deve Çiftliği.....	43
3.1.5.11. Al Areen Vahşi Yaşam Parkı	44
3.1.5.12. Sakhir Çölü Kampçılık.....	44
3.2. Birleşik Arap Emirlikleri Hakkında Genel Bilgiler	46
3.2.1. Tarih	46
3.2.2. Coğrafya.....	46
3.2.3. Ekonomi	47

3.2.4. Yönetim Biçimi.....	47
3.2.5. Demografi ve Kültür	48
3.2.6. Birleşik Arap Emirlikleri'nde Ekoturizm Uygulamaları	48
3.2.6.1. Ras Al Khor Yaban Hayatı Koruma Alanı.....	48
3.2.6.2. Al Maha.....	50
3.2.6.3. Wadi Wurayah.....	51
3.2.6.4. Al Wathba	53
3.2.6.5. Arap Antilop Rezervi	54
3.2.6.6. Qasr Al Arab Rezervi.....	54
3.2.6.7. Mangrove Ulusal Parkı.....	55
3.2.6.8. Al Marmoom Çöl Koruma Rezervi.....	56
3.2.6.9. Al Qurn Tabiat Koruma Parkı.....	57
3.2.6.10. Wasit Doğal Rezervi	57
3.2.6.11. Al Zorah Doğa Rezervi	59
3.2.6.12. Masdar City	60
3.2.6.13. Agro Turizm.....	60
3.3. Filistin Hakkında Genel Bilgiler.....	63
3.3.1. Tarih.....	63
3.3.2. Coğrafya.....	63
3.3.3. Ekonomi.....	64
3.3.4. Yönetim Biçimi.....	65
3.3.5. Demografi ve Kültür	65
3.3.6. Filistin'de Ekoturizm Uygulamaları	65
3.3.6.1. Um Tut Doğa Rezervi	65
3.3.6.2. Um Al Rihan Orman	66
3.3.6.3. Wadi Al Makhroun	67
3.3.6.4. Filistin Kültür Mirası Listesi	68
3.3.6.5. Auja Eco Center	69
3.3.6.6. Tent of Nations.....	70
3.3.6.7. Lut Gölü	71
3.3.6.8. Marda Perma Kültür Çiftliği	71
3.3.6.9. Holy Land Trust	72
3.3.6.10. Kudüs.....	74
3.4. Irak Hakkında Genel Bilgiler.....	75
3.4.1. Coğrafya ve İklim	75
3.4.2. Tarih.....	76
3.4.3. Ekonomi.....	76
3.4.4. Yönetim Biçimi.....	76
3.4.5. Demografi ve Kültür	76
3.4.6. Irak'ta Ekoturizm Uygulamaları	77
3.4.6.1. Gomi Felaw	77
3.4.6.2. Dore Kanyonu	78
3.4.6.3. Korek Dağı	78
3.4.6.4. Irak (Mezopotamya) Bataklıkları.....	79
3.4.6.5. Nature Iraq Oluşumu.....	81
3.4.6.6. Peramagroon Dağı.....	83
3.5. İran Hakkında Genel Bilgiler.....	84

3.5.1. Tarih.....	84
3.5.2. Coğrafya.....	84
3.5.3. Ekonomi.....	85
3.5.4. Yönetim Biçimi.....	85
3.5.5. Demografi ve Kültür	86
3.5.6. İran’da Ekoturizm Uygulamaları	87
3.5.6.1. 2000-300 Dağları.....	87
3.5.6.2. Badab Soort.....	88
3.5.6.3. Qeshm Adası	89
3.5.6.4. Yıldızlar Vadisi	90
3.5.6.5. Heykeller Vadisi.....	91
3.5.6.6. Namakdan Tuz Mağarası	91
3.5.6.7. Qeshm’in Çatısı.....	92
3.5.6.8. Chahkooh Kanyonu.....	93
3.5.6.9. Hara Ormanı	94
3.5.6.10. Kharbas Mağaraları	94
3.5.6.10. Yunus Koyu.....	95
3.5.6.12. Kaplumbağa Yumurtlama Sahili	96
3.5.6.13. Hoze Sultan Tuz Gölü	96
3.5.6.14. Damavand Dağı.....	97
3.5.6.15. Margoon Şelalesi.....	98
3.5.6.16. Ali Sadr Mağarası.....	99
3.5.6.17. Maharloo Gölü	100
3.5.6.18. Masal Köyü	101
3.5.6.19. Turkmen Ecolodge	102
3.5.6.20. Matin Abad Eko Kampı	103
3.5.6.21. Bavanat Dağ Vadisi.....	104
3.6. İsrail Hakkında Genel Bilgiler	106
3.6.1. Tarih	106
3.6.2. Coğrafya.....	106
3.6.3. Ekonomi	107
3.6.4. Yönetim Biçimi.....	108
3.6.5. Demografi ve Kültür	108
3.6.6. İsrail’de Ekoturizm Uygulamaları	109
3.6.6.1. Golan Tepeleri.....	109
3.6.6.2. Tiberias Sıcak Su Ulusal Parkı.....	109
3.6.6.3. Banyas Şelaleleri	110
3.6.6.4. Nimrod Kalesi Milli Parkı.....	111
3.6.6.5. Gamla Doğal Rezervi	112
3.6.6.6. Yehudiya Milli Rezervi	112
3.6.6.7. Golan’da Yapılacak Aktiviteler	113
3.6.6.8. Celile (Taberiye Denizi)	113
3.6.6.9. Horshat Tal Ulusal Parkı	114
3.6.6.10. Hula Doğa Rezervi ve Agamon Hula.....	115
3.6.6.11. Tel Dan Doğa Rezervi.....	115
3.6.6.12. Vered Hagalil Konuk Evi.....	116
3.6.6.13. Nuriel Meyve ve Konukevi	117

3.6.6.14. Ein Afek Doğa Rezervi	118
3.6.6.15. Hooaha Bisiklet Evi	119
3.6.6.16. Yarok Az Eko Çiftlik	120
3.6.6.17. Orit Liran (Sepetçi Kadın)	121
3.6.6.18. İncili ile Doğaya Geri Dönüş	122
3.6.6.19. Yesh Meain Çiftliği.....	123
3.6.6.20. Bio Tour	124
3.6.6.21. Karmel Dağı Milli Parkı.....	124
3.6.6.22. Nahal Me’Arot Doğa Rezervi	125
3.6.6.23. Çakalların Dağı Dağ Çiftliği	126
3.6.6.24. Güneş Bahçesi (Solar Garden)	127
3.6.6.25. İskender Nehri Milli Parkı.....	128
3.6.6.26. Askelon Ulusal Parkı.....	129
3.6.6.27. İsrail Deniz Memelileri Araştırma ve Yardım Merkezi	130
3.6.6.28. Har Haruach Keçi Çiftliği	131
3.6.6.29. Eko Sanat Köyü Vertigo	131
3.6.6.30. Hans Sternbach Üzüm Bağı	133
3.6.6.31. Adem ve Havva.....	134
3.6.6.32. Habsor (Eshkol) Ulusal Parkı.....	135
3.6.6.33. Green Point.....	136
3.6.6.34. Ein Gedi Doğa Rezervi	137
3.6.6.35. Ölü Deniz	138
3.6.6.36. Ein Avdat Ulusal Parkı.....	139
3.6.6.37. Beerotayim	140
3.6.6.38. Matnat Midbar.....	141
3.6.6.39. Boker Vadi Çiftliği.....	142
3.6.6.40. Silent Arrow	142
3.6.6.41. Yotvava Hai-Bar Doğa Rezervi	143
3.6.6.42. Kibbutz Lotan.....	144
3.6.6.43. Coral Plajı Doğa Rezervi.....	145
3.6.6.44. Kibbutz	147
3.6.6.45. Şarap Turizmi.....	150
3.7. Katar Hakkında Genel Bilgiler	152
3.7.1. Tarih.....	152
3.7.2. Coğrafya.....	152
3.7.3. Ekonomi	153
3.7.4. Yönetim Biçimi.....	153
3.7.5. Demografi ve Kültür	154
3.7.6. Katar’da Ekoturizm Uygulamaları.....	154
3.7.6.1. Khor Al-Odais (Inland Sea)	156
3.7.6.2. Al Thakira Mangrov Ormanı.....	157
3.7.6.3. Purple Island (Mor Adası)	157
3.7.6.4. Al Safliya Adası	158
3.7.6.5. Al Shaqab	159
3.7.6.6. Heenat Salma Eko Çiftlik-Kamp.....	160
3.7.6.7. Falcon Souq.....	161
3.8. Kıbrıs Hakkında Genel Bilgiler	163

3.8.1. Tarih.....	163
3.8.2. Coğrafya.....	163
3.8.3. Ekonomi.....	164
3.8.4. Yönetim Biçimi.....	165
3.8.5. Nüfus ve Kültür.....	165
3.8.6. Kıbrıs'ta Ekoturizm Uygulamaları.....	166
3.8.6.1. Büyükkonuk.....	166
3.8.6.2. Koruçam (Kormacit)	169
3.8.6.3. Beşparmak Dağları.....	170
3.8.6.4. Kıbrıs Macera Turizmi Noktaları.....	171
3.8.6.5. Karpaz ve Kıbrıs Eşeği.....	171
3.8.6.6. Medos Lale Festivali	174
3.8.6.7. Mehmetçik Üzüm Festivali	175
3.8.6.8. Lefke Orkide Vadisi Yürüyüşü	177
3.8.6.9. Kapalı Maraş.....	177
3.8.6.9. Afrodite-Baf Bölgesi, Akamas Ormanı Doğa Yolu (Kırsal)	178
3.8.6.10. Lemesos 2 -Antik Amathous – Vali Sahili Bisiklet Rotası	179
3.8.6.11. Stravros Tis Psokas – Pyrgos Bisiklet Rotası	180
3.8.6.12. Xyliatos Doğal Parkuru.....	181
3.8.6.13. Athalassa Ulusal Park Rotası	182
3.8.6.14. Avakas Kanyonu Patikası	183
3.8.6.15. Commandaria Şarap Rotası.....	183
3.8.6.16. Diarizos Vadisi Şarp Rotası (Kırsal)	184
3.8.6.17. Lemesos/Krasochoria	185
3.8.6.18. Pitsilia Şarap Rotası	185
3.8.6.19. Devils Head Dalış Alanı.....	186
3.8.6.20. Costandis Batığı	187
3.8.6.21. Lady Thetis Gemisi (Yapay Resif) Dalış Alanı	187
3.8.6.22. Akrotiri	188
3.8.6.23. Troodos Jeoparkı	189
3.8.6.24. G.S. Ecophysys-Bal Çiftliği.....	192
3.8.6.25. Riverland Bio Farm.....	193
3.8.6.26. Golden Donkeys Farm	193
3.8.6.27. Yurts	194
3.8.6.28. Treis Elies Ekoköyü	195
3.9. Kuveyt Hakkında Genel Bilgiler	197
3.9.1. Tarih.....	197
3.9.2. Coğrafya.....	198
3.9.3. Ekonomi	199
3.9.4. Yönetim Biçimi.....	199
3.9.5. Demografi ve Kültür	199
3.9.6. Kuveyt'te Ekoturizm Uygulamaları.....	200
3.9.6.1. Al Doha Doğa Rezervi	200
3.9.6.2. Al-Jahra Doğa Rezervi	201
3.9.6.3. Kubbar Adası.....	203
3.9.6.4. Şeyh Sabah Al-Ahmad Al-Sabah Kültürel Miras Köyü	204
3.9.6.5. İnci Avcılığı.....	204

3.9.6.6. Basra Körfezi-Dalış.....	205
3.9.6.7. Blue Lake Çiftliği.....	206
3.10. Libya Hakkında Genel Bilgiler.....	207
3.10.1. Tarih.....	207
3.10.2. Coğrafya.....	207
3.10.3. Ekonomi.....	208
3.10.4. Yönetim Biçimi.....	208
3.10.5. Demografi ve Kültür.....	209
3.10.6. Libya’da Ekoturizm Uygulamaları.....	210
3.10.6.1. Jebel Akhdar (Green Mountain).....	210
3.10.6.2. Wadi Alkouf.....	212
3.10.6.3. Al-Jabal Al-Ghrabi.....	213
3.10.6.4. Messak Projesi.....	214
3.10.6.5. Acacus Dağları.....	215
3.10.6.6. Waw An Namus.....	217
3.10.6.7. Jebel Uweinat.....	218
3.10.6.8. Yeraltı Evleri.....	218
3.11. Lübnan Hakkında Genel Bilgiler.....	220
3.11.1. Tarih.....	220
3.11.2. Coğrafya.....	220
3.11.3. Ekonomi.....	221
3.11.4. Yönetim Biçimi.....	221
3.11.5. Demografi ve Kültür.....	222
3.11.6. Lübnan’da Ekoturizm Uygulamaları.....	223
3.11.6.1. Shouf Biyosfer Rezervi.....	223
3.11.6.2. Jabal Moussa Biyosfer Rezervi.....	224
3.11.6.3. Bikassine.....	226
3.11.6.4. Baatara Dev Kazanı ve Aaquora Gölleri.....	227
3.11.6.5. Jeita Grotto Mağarası.....	228
3.11.6.6. Tannourine Sedir Ormanı.....	229
3.11.6.7. Tyre Sahili Tabiatı Koruma Alanı.....	230
3.11.6.8. Green Village Lebanon.....	231
3.11.6.9. Taanayel Ecolodge.....	232
3.11.6.10. Deir Taanayel.....	233
3.12. Mısır Hakkında Genel Bilgiler.....	235
3.12.1. Tarih.....	235
3.12.2. Coğrafya.....	236
3.12.3. Ekonomi.....	236
3.12.4. Yönetim Biçimi.....	237
3.12.5. Demografi ve Kültür.....	237
3.12.6. Mısır’da Ekoturizm Uygulamaları.....	238
3.12.6.1. Wadi El Gemal.....	238
3.12.6.2. Abu Galum.....	240
3.12.6.3. Nabq.....	241
3.12.6.4. Ras Muhammed Ulusal Parkı.....	242
3.12.6.5. Saint Catherine.....	243
3.12.6.6. Siwa Vahası Koruma Alanı.....	245

3.12.6.7. Beyaz öl	247
3.12.6.8. Nubia	248
3.12.6.9. El What El Bahariye.....	250
3.12.6.10. Wadi Degla.....	251
3.12.6.11. Al Fayoum Vahası – Qarun Gölü.....	252
3.12.6.12. Karun Gölü.....	253
3.12.6.13. Wadi El Rayan	254
3.12.6.14. Taba Koruma Alanı.....	256
3.12.6.15. Habiba Topluluğu.....	257
3.12.6.16. SEKEM	258
3.12.6.17. Piramitler.....	258
3.12.6.18 Nil Nehri.....	259
3.13. Suriye Hakkında Genel Bilgiler.....	260
3.13.1. Tarih.....	260
3.13.2. Coğrafya.....	260
3.13.3. Ekonomi.....	261
3.13.4. Yönetim Biçimi.....	261
3.13.5. Demografi ve Kültür	261
3.13.6. Suriye’de Ekoturizm Uygulamaları	262
3.13.6.1. Palmira	262
3.13.6.2. Suriye Manevi Rotaları	263
3.13.6.3. Al Jabboul	265
3.13.6.4. Mashqita.....	266
3.13.6.5. Tartous.....	267
3.14. Suudi Arabistan Hakkında Genel Bilgiler	267
3.14.1. Tarih.....	267
3.14.2. Coğrafya.....	267
3.14.3. Ekonomi.....	268
3.14.4. Yönetim Biçimi.....	269
3.14.5. Demografi ve Kültür	269
3.14.6. Suudi Arabistan’da Ekoturizm Uygulamaları.....	270
3.14.6.1. Al Ula	270
3.14.6.2. Farasan Adaları	271
3.14.6.3. Asir Bölgesi.....	272
3.14.6.4. Al Ahsa.....	273
3.14.6.5. Çöl Ekoturizmi	275
3.14.6.6. 2030 Suudi Vizyonu.....	275
3.14.6.7. Kızıldeniz Projesi	276
3.14.6.8. Neom Projesi	276
3.14.6.9 Mekke ve Medine.....	277
3.15. Umman Hakkında Genel Bilgiler	278
3.15.1. Tarih.....	278
3.15.2. Coğrafya.....	278
3.15.3. Ekonomi.....	279
3.15.4. Yönetim Biçimi.....	279
3.15.5. Demografi ve Kültür	280
3.15.6. Umman’da Ekoturizm Uygulamaları.....	281

3.15.6.1. Ras Al-Jinz Kaplumbağa Rezervi	281
3.15.6.2. Dmanniyyat Adaları	282
3.15.6.3. Hacer Dağları	283
3.15.6.4. Al Wusta Vahşi Yaşam Rezervi.....	284
3.15.6.5. Mesire Adası	285
3.16. Ürdün Hakkında Genel Bilgiler	286
3.16.1. Tarih	286
3.16.2. Coğrafya.....	286
3.16.3. Ekonomi	287
3.16.4. Yönetim Biçimi.....	288
3.16.5. Demografi ve Kültür	288
3.16.6. Ürdün’de Ekoturizm Uygulamaları	289
3.16.6.1. Dana Biyosfer Rezervi	289
3.16.6.2. Ajloun Orman Rezervi	290
3.16.6.3. Wadi Rum	292
3.16.6.4. Al Mujib Doğa Rezervi	293
3.16.6.5. Azraq Sulak Alanı	295
3.16.6.6. Shaumari Vahşi Yaşam Rezervi.....	296
3.16.6.7. Ölü Deniz	296
3.16.6.8. Akabe Körfezi Deniz Rezervi	297
3.16.6.9. Maфраq Kubbeleri	298
3.16.6.10. Bethany (Bethany Beyond the Jordan).....	299
3.16.6.11 Petra	300
3.17. Yemen Hakkında Genel Bilgiler.....	301
3.17.1. Tarih	301
3.17.2. Coğrafya.....	301
3.17.3. Ekonomi	302
3.17.4. Yönetim Biçimi.....	302
3.17.5. Demografi ve Kültür	303
3.17.6. Yemen’de Ekoturizm Uygulamaları	304
3.17.6.1. Jabal Bura	304
3.17.6.2. Ibb Terasları	305
3.17.6.3. Sokotra Adası	306
Sonuç ve Öneriler	308
Kaynakça	315

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Ekoturizm Etkinlikleri	14
Şekil 3.1. İran Yönetim Şekli.....	86

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 3.1. Bahreyn Haritası	37
Harita 3.2. BAE Haritası.....	47
Harita 3.3. Filistin Haritası	64
Harita 3.4. Irak Haritası	75
Harita 3.5. İran Haritası	85
Harita 3.6. İsrail Haritası.....	107
Harita 3.7. Katar Haritası.....	153
Harita 3.8. Kıbrıs Haritası.....	164
Harita 3.9. Kuveyt Haritası	198
Harita 3.10. Libya Haritası	208
Harita 3.11. Lübnan Haritası.....	221
Harita 3.12. Mısır Haritası	236
Harita 3.13. Suriye Haritası	260
Harita 3.14. Suudi Arabistan Haritası	268
Harita 3.15. Umman Haritası.....	279
Harita 3.16. Ürdün Haritası.....	287
Harita 3.17. Yemen Haritası	302

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 3.1. Yaşam Ağacı	39
Fotoğraf 3.2. Bahreyn'de Kanoculuk	40
Fotoğraf 3.3. Bahreyn'de Su Sporları	41
Fotoğraf 3.4. Bahreyn'de Dalış	42
Fotoğraf 3.5. Bahreyn'de İnci Avcılığı	43
Fotoğraf 3.6. Bahreyn Kraliyet Deve Çiftliği	44
Fotoğraf 3.7. Bahreyn'de Kamp Mevsimi.....	45
Fotoğraf 3.8. Ras Al Khor Rezervi	50
Fotoğraf 3.9. Al Maha Çöl Koruma Rezervi	51
Fotoğraf 3.10. Wurayah Vadisi.....	52
Fotoğraf 3.11. Wurayah Vadisi.....	53
Fotoğraf 3.12. Al Wathba Rezervi.....	53
Fotoğraf 3.13. Arap Antilop Rezervi	54
Fotoğraf 3.14. Qasr Al Sarab'da Turistler	55
Fotoğraf 3.15. Mangrove Ulusal Parkı	55
Fotoğraf 3.16. Al Marmoom Çöl Koruma Alanı	56
Fotoğraf 3.17. Al Qurm Rezervi'nde Turistler.....	57
Fotoğraf 3.18. Wasit Rezervi Ziyaretçi Merkezi	58
Fotoğraf 3.19. Al Zorah Rezervi.....	59
Fotoğraf 3.20. Masdar Şehri	60
Fotoğraf 3.21. Çiftlikte Organik Tarım Örneği	62
Fotoğraf 3.22. Çiftlik Turu	62
Fotoğraf 3.23. Umm Al Tut Rezervi.....	66
Fotoğraf 3.24. Umm Al Riham Ormanı.....	67
Fotoğraf 3.25. Makhrouf Vadisi	68
Fotoğraf 3.26. Filistin Kültür Mirası Merkezi	68
Fotoğraf 3.27. Ma'an'da Arıcılık	69
Fotoğraf 3.28. Kerpiç Yapımı.....	70
Fotoğraf 3.29. Uluslar Çadırı Etkinlikleri.....	70
Fotoğraf 3.30. Ölü Deniz	71
Fotoğraf 3.31. Marda Permakültür	72
Fotoğraf 3.32. Holy Land Zeytin Hasad	73
Fotoğraf 3.33. Holy Land Turist Turu	73
Fotoğraf 3.34. Gomi Felaw	77
Fotoğraf 3.35. Dore Kanyonu	78
Fotoğraf 3.36. Korek Dağı'nda Turistler ve Teleferik	79
Fotoğraf 3.37. Irak Bataklıkları'nda Turistler	80
Fotoğraf 3.38. Irak Bataklıkları'nda Saz Ev.....	80
Fotoğraf 3.39. Eko Kamp Evleri ve Turistler	81
Fotoğraf 3.40. Nature Irak'ta Kerpiç Ev	82
Fotoğraf 3.41. Nature Irak'ta Yeşil Festival.....	82
Fotoğraf 3.42. Peramagroon Dağı'nda Yürüyüş	83
Fotoğraf 3.43. 2000-3000 Dağları	87
Fotoğraf 3.44. Badabe Surt Travertenleri	89
Fotoğraf 3.45. Badabe Surt'ta Turistler.....	89

Fotoğraf 3.46. Yıldızlar Vadisi'nde Manzara.....	91
Fotoğraf 3.47. Heykeller Vadisi	91
Fotoğraf 3.48. Namakdan Tuz Mağarası	92
Fotoğraf 3.49. Qeshm'in Çatısı'nda Manzara.....	93
Fotoğraf 3.50. Chahkooh Kanyonu'nda Turist Gezisi.....	93
Fotoğraf 3.51. Hara Ormanı'ndan Kuşbakışı Görüntü.....	94
Fotoğraf 3.52. Kharbas Mağaraları'nda Turist Gezisi	95
Fotoğraf 3.53. Qeshm Adası Yunus Koyu.....	95
Fotoğraf 3.54. Qeshm Adası Kaplumbağa Yavruları	96
Fotoğraf 3.55. Hoze Sultan Tuz Gölü'nde Bisiklet Turu	97
Fotoğraf 3.56. Damavand Dağı Manzarası	98
Fotoğraf 3.57. Ali Sadr Mağarası Tekne Turu.....	100
Fotoğraf 3.58. Maharloo Gölü'nde Turistler	101
Fotoğraf 3.59. Masal Gilan Köyü	102
Fotoğraf 3.60. Turkmen Ecolodge Kış Manzarası.....	103
Fotoğraf 3.61. Matin Abad Eko Kampı Konaklama Yerleri	104
Fotoğraf 3.62. Bavanat Köyü'nde Turistler ve Yerli Halk.....	105
Fotoğraf 3.63. Golan Tepeleri.....	109
Fotoğraf 3.64. Tiberias Kaplıcaları.....	110
Fotoğraf 3.65. Banyas Şelalesi	111
Fotoğraf 3.66. Nimrod Kalesi	111
Fotoğraf 3.67. Gamla Doğal Rezervi.....	112
Fotoğraf 3.68. Yehudiye Doğal Rezervi.....	113
Fotoğraf 3.69. Ceberiye Denizi.....	114
Fotoğraf 3.70. Horshat Tal Kurallar Tabelası.....	114
Fotoğraf 3.71. Agamon Hula'da Kuşlar	115
Fotoğraf 3.72. Tel Dan Doğal Rezervi	116
Fotoğraf 3.73. Vered Hagalil'de Ata Binen Turistler.....	117
Fotoğraf 3.74. Zimmer Nuriel'de Bahçe	118
Fotoğraf 3.75. Ein Afek Rezervi'nde Yürüyüş Yolu	119
Fotoğraf 3.76. Hooaha Bisiklet Evinde Kullanıcılar	120
Fotoğraf 3.77. Yarok Az Eco Lodge Tabelası	121
Fotoğraf 3.78. Sepetçi Kadın'da Atölye Çalışması	122
Fotoğraf 3.79. İncil ile Geri Dönüş'te Etkinlik	123
Fotoğraf 3.80. Yesh Main'de Kerpiç Harcı Hazırlama	123
Fotoğraf 3.81. Bio Tour'da Tarım.....	124
Fotoğraf 3.82. Karmel Ulusal Parkı.....	125
Fotoğraf 3.83. El Mughara Mağarası İnsan Evrimi Sit Alanları	126
Fotoğraf 3.84. Çakallar Dağı'nda Yemek Pişirme	127
Fotoğraf 3.85. Solar Garden Kubbeleri	128
Fotoğraf 3.86. Alexander Nehri'nde Kaplumbağalar.....	129
Fotoğraf 3.87. Ashkelon Milli Parkı Patika İşareti	130
Fotoğraf 3.88. Eko Sanat Köyü'nde Çamur Karma	132
Fotoğraf 3.89. Hans Sternbach Şarap Evi.....	133
Fotoğraf 3.90. Adem ve Havva'da Etkinlikler	134
Fotoğraf 3.91. Habsor Ulusal Parkı	136
Fotoğraf 3.92. Green Point'te Tarım	137

Fotoğraf 3.93. Ein Gedi Doğa Rezervi'nde Turistler	138
Fotoğraf 3.94. Ölü Deniz'de Turistler	139
Fotoğraf 3.95. Ein Avdat Vadisi	140
Fotoğraf 3.96. Beerotayim'de Turist Gezisi ve Çay Servisi	141
Fotoğraf 3.97. Matnat Midbar Çiftliği'nde Seracılık	142
Fotoğraf 3.98. Boker Çiftliği'nde Gün Batımı	142
Fotoğraf 3.99. Silent Arrow'da Özel Kubbe	143
Fotoğraf 3.100. Yotvata Hai Doğa Rezervi	144
Fotoğraf 3.101. Kibbutz Lotan	145
Fotoğraf 3.102. Kibbutz Lotan Bilgilendirme	145
Fotoğraf 3.103. Coral Plajı'nda Doğal Yaşam	147
Fotoğraf 3.104. Ein Gedi	148
Fotoğraf 3.105. Solar Flower	148
Fotoğraf 3.106. Samar	149
Fotoğraf 3.107. Palmach Tzuba	149
Fotoğraf 3.108. Sde Eliyahu	149
Fotoğraf 3.109. İsrail Şaraphane Enstantaneleri	150
Fotoğraf 3.110. Khor Al Adaid Turu	155
Fotoğraf 3.111. İç Deniz	156
Fotoğraf 3.112. Mangrove Ormanı'nda Turistler	157
Fotoğraf 3.113. Mor Ada	158
Fotoğraf 3.114. Al Saflıya Adası	159
Fotoğraf 3.115. Al Shaqab	160
Fotoğraf 3.116. Heenat Salma Çiftliği	161
Fotoğraf 3.117. Şahinler	162
Fotoğraf 3.118. Büyükkonuk Esnafı	167
Fotoğraf 3.119. Eco Day	168
Fotoğraf 3.120. Koruçam	169
Fotoğraf 3.121. Beşparmak Yürüyüş Tabelası	170
Fotoğraf 3.122. KKTC Macera Turizmi Haritası	171
Fotoğraf 3.123. Karpaz'da Ekoturizm İçin Seçilen Merkez ve Bağlı Köyler	172
Fotoğraf 3.124. Karpaz Evi	173
Fotoğraf 3.125. Kıbrıs Eşеği	174
Fotoğraf 3.126. Lale Festivali	175
Fotoğraf 3.127. Üzüm Festivali	176
Fotoğraf 3.128. Orkide Vadisi Yürüyüş Afişі	177
Fotoğraf 3.129. Yürüyüş Rotasında Görüntü	179
Fotoğraf 3.130. Bisiklet Rotasından Görüntü	180
Fotoğraf 3.131. Bisiklet Rotası	181
Fotoğraf 3.132. Barajda Şelale	182
Fotoğraf 3.133. Bisiklet Turu	182
Fotoğraf 3.134. Kanyonda Yürüyüş	183
Fotoğraf 3.135. Diarizos Vadisi	184
Fotoğraf 3.136. Üzüm Bağı	185
Fotoğraf 3.137. Pitsilia	186
Fotoğraf 3.138. Devils Head Dalış	187
Fotoğraf 3.139. Costandis Batığı	187

Fotoğraf 3.140. Lady Thetis Batığı.....	188
Fotoğraf 3.141. Batık	188
Fotoğraf 3.142. GKRY Dalış Noktaları	189
Fotoğraf 3.143. Troodos Jeoparkı'nın Kapladığı Alan	191
Fotoğraf 3.144. Trodos Jeoparkı.....	191
Fotoğraf 3.145. Bal Çiftliği.....	192
Fotoğraf 3.146. Riverland Bio Farm.....	193
Fotoğraf 3.147. Eşekler ve Turistler	194
Fotoğraf 3.148. Yurts.....	195
Fotoğraf 3.149. Tris Elies	195
Fotoğraf 3.150. Al Doha Rezervi.....	201
Fotoğraf 3.151. Jahra Doğa Rezervi	202
Fotoğraf 3.152. Kuveyt Doğal Rezerv Alanları ve Ulusal Parklar.....	202
Fotoğraf 3.153. Kubbar Adası	203
Fotoğraf 3.154. Sabah Al Ahmad Köyü	204
Fotoğraf 3.155. İnci Dalışı.....	205
Fotoğraf 3.156. Dalış Sahası.....	206
Fotoğraf 3.157. Blue Lake Çiftliği.....	206
Fotoğraf 3.158. Jabal Akhdar	211
Fotoğraf 3.159. Jebel Akhdar	212
Fotoğraf 3.160. El Kouf.....	213
Fotoğraf 3.161. Wadi Ghan Barajı.....	214
Fotoğraf 3.162. Acacus Trekking	216
Fotoğraf 3.163. Kaya Resimleri.....	216
Fotoğraf 3.164. Kaya Şekilleri.....	216
Fotoğraf 3.165. Waw An Namus	217
Fotoğraf 3.166. Waw An Namus Üstten.....	217
Fotoğraf 3.167. Uweinat Dağı	218
Fotoğraf 3.168. Yeraltı Evleri.....	219
Fotoğraf 3.169. Shouf Biyosferi	224
Fotoğraf 3.170. Jabal Moussa Tesis İmkanları	225
Fotoğraf 3.171. Jabal Moussa	225
Fotoğraf 3.172. Yürüyüş Yapan Turistler.....	226
Fotoğraf 3.173. Bkassine	227
Fotoğraf 3.174. Akuora Gölleri	228
Fotoğraf 3.175. Baatara Şelalesi	228
Fotoğraf 3.176. Mağarada Tekne Turu	229
Fotoğraf 3.177. Tannourine Ormanı	230
Fotoğraf 3.178. Tyre Kıyı Rezervi.....	231
Fotoğraf 3.179. Green Village Ürünleri.....	232
Fotoğraf 3.180. Ecolodge.....	233
Fotoğraf 3.181. Deir Taanayel.....	234
Fotoğraf 3.182. Wadi El Gemal.....	239
Fotoğraf 3.183. Wadi El Gemal Ulusal Parkı.....	239
Fotoğraf 3.184. Abu Galum.....	241
Fotoğraf 3.185. Nabq Koruma Alanı Projesi.....	242
Fotoğraf 3.186. Ras Al Mohammed Ulusal Parkı	243

Fotoğraf 3.187. Saint Catherine	245
Fotoğraf 3.188. Siwa Vahası.....	247
Fotoğraf 3.189. Beyaz Çöl.....	248
Fotoğraf 3.190. Nubia	249
Fotoğraf 3.191. El Wahat El Bahariya.....	251
Fotoğraf 3.192. Yeraltı Mezarları	251
Fotoğraf 3.193. Wadi Degla	252
Fotoğraf 3.194. Fayoum Vadisi	254
Fotoğraf 3.195. Wadi El Rayan	255
Fotoğraf 3.196. Taba.....	256
Fotoğraf 3.197. Gönüllülük Programı.....	257
Fotoğraf 3.198. SEKEM	258
Fotoğraf 3.199. Palmira	263
Fotoğraf 3.200. Kutsal Rotalar	265
Fotoğraf 3.201. Al Jabbul Doğa Rezervi	266
Fotoğraf 3.202. Masqita.....	266
Fotoğraf 3.203. Al Ula	271
Fotoğraf 3.204. Farasan Adaları	272
Fotoğraf 3.205. Asir Evleri	273
Fotoğraf 3.206. Al Ahsa	274
Fotoğraf 3.207. Kaplumbağa Rezervi.....	281
Fotoğraf 3.208. Daymaniyat Adası.....	283
Fotoğraf 3.209 Hacer Dağları	284
Fotoğraf 3.210. Al Wusta	285
Fotoğraf 3.211. Masirah Adası	285
Fotoğraf 3.212. Dana Biyosferi	290
Fotoğraf 3.213. Ajloun Ormanı	292
Fotoğraf 3.214. Wadi Rum	293
Fotoğraf 3.215. Al Mujib Rezervi	294
Fotoğraf 3.216. Azraq Sulak Rezervi	295
Fotoğraf 3.217. Shaumari Rezervi.....	296
Fotoğraf 3.218. Mafrak Kubbeleri.....	298
Fotoğraf 3.219. Bethany Beyond the Jordan	299
Fotoğraf 3.220. Jabal Bura.....	305
Fotoğraf 3.221. Ibb Terasları	306
Fotoğraf 3.222. Ejderha Ağaçları	307

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri
BAE: Birleşik Arap Emirlikleri
FICC: Uluslararası Kamp ve Karavan Federasyonu
m: Metre
M.Ö.: Milattan Önce
M.S. Milatta Sonra
WTO: Dünya Turizm Örgütü

GİRİŞ

Türlü kaynaklarda kimi zaman farklı, birçok kez de benzer tanımlamaları bulunan ekoturizm; doğal ve kültürel mirasla ilgili, konuk ve yerel halkın yararlarını kollayan, korumacı ve eğitsel, sürdürülebilir turizm faaliyetleridir.¹ Ekoturizm çoğu ülkede önemli bir endüstri durumundadır. Meksika, Kenya, Nepal, Belize, Costa Rica, Yeni Zelanda, Ekvator, Avustralya, Brezilya gibi ülkeler ekoturizmin gelişme gösterdiği yerlerdendir.² Tez çalışmasının konusu Orta Doğu ülkelerinde (Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Filistin, Irak, İran, İsrail, Katar, Kıbrıs, Kuveyt, Lübnan, Mısır, Suriye, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün ve Yemen) ekoturizm faaliyetlerinin incelemektir.

İsrail, Mısır, BAE, Suudi Arabistan, Katar, İran ve Türkiye’de yeni ortaya çıkan ekoturizm sektörleri büyümeye başlamıştır. Orta Doğu’da ekoturizm yüksek beklentileri gerçekleştirecek kapasiteye sahiptir.³ Tezin sınırlılıklar kapsamında tezde sadece Orta Doğu ülkeleri olan Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Filistin, Irak, İran, İsrail, Katar, Kıbrıs, Kuveyt, Lübnan, Mısır, Suriye, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün ve Yemen ekoturizm bağlamında ele alınmıştır.

Bu bağlamda İsrail ve Mısır’dan kısaca örnekler verebiliriz.

İsrail’deki ekoturizmin sürdürülebilirliği ile ilgili önemli bir soru, paydaşların buna bir talebinin olup olmadığıdır. Şu anda İsrail’de Ecotourism Israel adında bir ekoturizm organizasyonu vardır. Ancak, esas olarak İsrail’i ziyaret eden bağımsız gezginlere yardım etmeye odaklanan ve birçoğunun sürdürülebilir olmaya çalıştığı 30 hostelden oluşan ILH Hostel Derneği vardır. Ayrıca İsrail’de Doğayı Koruma Derneği (SPNI) vardır, ancak onlar için bile ekoturizm ilk başta ana hedefleri değildir, ancak

¹ Hüseyin Turoğlu, Hasan Özdemir (2005). “Bartın İlinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi”. **Doğu Coğrafya Dergisi**, 10(13), 97-116.

² Murat Alpaslan Kasalak (2015). “Dünya’da Ekoturizm Pazarı ve Ekoturizm’in Ülke Gelirlerine Katkıları”, **Journal of Recreation and Tourism Research**, 2(2), 20-26.

³ Steeg, V. (2018). Ecotourism and the Middle East: Lessons in Development. <https://digitalcommons.dartmouth.edu/dujpew/vol1/iss2/6> Erişim Tarihi: 01.11.2022.

şimdi İsrail'e ve çevresine mümkün olduğunca yardım etmeye odaklanmaya odaklanmaktadırlar.⁴

Mısır'da hem kamu hem de özel sektör kaynaklı ekoturizmin gelişmesine yönelik artan bir istek vardır. Ekoturizm kaynakları için birçok bireysel ve sivil toplum kuruluşu kendi inisiyatifine sahiptir. Daha yapılacak çok iş olmasına rağmen kamu ve özel sektör iş birliği ilerleme kaydetmiştir.⁵

Dünyada son yıllarda en önemli endüstri kollarından biri haline gelen turizm sektörü hem dünyada hem de Türkiye'de, ekonomik, teknolojik ve politik olarak gelişme sağlamaktadır. Kitle turizmi 1960'lı yıllardan 1990'lı yıllara kadar etkin olarak yapılmıştır. Bunun sonucunda, kıyı ve doğa alanlarını tahribi, doğal kaynakların hatalı kullanımı, kültürel mirasa gerekli özen gösterilmemesi gibi birçok etmen, alternatif turizm seçeneklerini ortaya çıkarmıştır. Yaz aylarında popüler olan kitle turizme karşı olarak, tüm yıl boyunca yapılabilen ve doğa ile iç içe olan turizm faaliyetlerini içeren ekoturizm var olmaktadır.⁶

Ekoturizm, doğa temelli turizmdir, ancak doğa tutkunları ve çevreye karşı hassas olan turistlerin aktivitelerinden daha fazlasıdır. Ekoturizm, kültürel ve doğal mirasın korunmasına katkı sağlamak için yapılabilecek en önemli turizm yaklaşımıdır. Ekoturizmin bir tutum veya turizm stratejisi olarak değerlendirilmesinin nedeni, tüm turizm çeşitlerinin, kültürel ve doğal değerlere saygılı, ölçülü olması gerekliliğindendir.⁷

⁴ Dershowitz, L. (2014). Abstract A Geographic Examination of Stakeholders' Perceptions of Ecotourism Along the Israel National Trail and Jesus Trail in Israel. https://etd.ohiolink.edu/apexprod/rws_etd/send_file/send?accession=miami1399550687&disposition=inline Erişim Tarihi: 18.08.2022.

⁵ Mohammed Eraqi (2007). "Ecotourism Resources Management As A Way For Sustainable Tourism Development In Egypt". **Tourism Analysis**, 12(1), 39-49.

⁶ Funda Ünal Ankaya, Kübra Yazıcı, Gökhan Balık, Bahriye Gülgün Aslan (2018). "Dünyada ve Türkiye'de Ekoturizm, Sosyal-Kültürel ve Ekonomik Katkıları". **Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi**, 1(2), 69-72.

⁷ Şafak Kaypak (2012). "Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma". **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 1, 11-29.

Ekoturizmin ilkeleri şu şekilde sıralanabilir⁸:

- Fiziksel, sosyal ve davranışsal etkilerin en aza indirilmesi,
- Kültürel ve çevresel farkındalık oluşturulması,
- Hem ev sahipleri hem de ziyaretçiler için olumlu deneyimler sağlaması,
- Çevrenin korunması için ekonomik fayda sağlaması,
- Hem özel sektör hem de yerel halk için ekonomik çıkar sağlaması,
- Ev sahibi ülkenin siyasi, çevresel ve sosyal ortamına karşı duyarlılığın sağlanması,
- Az efor gerektiren tesislerin tasarlanması ve işletilmesi,
- Yerel halkın hak, inanç ve gelenek-göreneklerine saygı duyulması ve bunların iş birliği halinde güçlendirilmesi.

Dünya genelinde ekoturizm hakkında yapılan araştırmalarla ilgili sonuçlar incelendiğinde; BM Çevre Programı'nın bir araştırmasına göre, ekoturizm, turizm çeşitleri arasında mevcut sıralamasıyla en üst seviyelerde bulunmaktadır. WTO'nun bazı tahminlerine göre hem turist sayısı açısından hem de toplamdaki gidişatı göz önüne alındığında, bu alanda artış olduğu ortaya çıkmıştır. Yine WTO'nun araştırmalarına göre, ekoturizm alanında yapılmış seyahat harcamalarının, diğer turizm harcamalarına oranla 5 kat daha fazla arttığı gözlemlenmiştir. Bu artış oranı yılda yüzde 20'ye eşdeğerdir.⁹

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün uzun süreli tahminlerine göre ekoturizm hem toplam payı hem de turist sayısı baz alındığında hızla yükselecektir. UNWTO'nun araştırmasında, 1997 yılında yapılan doğa seyahatlerinin tüm uluslararası turizm giderleri içinde yüzde 7 civarında bir paya sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Dünya Kaynakları Enstitüsü'ne göre 1990'lı yıllarda turizmin genel büyüme hızının yıllık olarak yüzde 4 iken, bu büyüme hızı doğa seyahatleri alanında yüzde 10 ile 30 arasında olmuştur. Ekoturizm pazarının giderek büyüdüğü 1990'lı yıllarda, 43 milyon Amerika vatandaşının ekoturizm aktivitelerine katıldığı, Yunanistan'a gelen 3

⁸ What Is Ecotourism - The International Ecotourism Society. (t.y.). from <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/> Erişim Tarihi: 20.08.2022

⁹ Cengiz Yücel (2002). Turizmde yükselen değer: ekoturizm. TÜRSAB Ar-Ge Departmanı, Nisan 2002, www.tursab.org.tr

milyon İngiliz ziyaretçinin %19'unun ekoturizm için geldiği, Fransa'da 15 milyon trekking sporcusu olduğu tespit edilmiştir.¹⁰

Ekoturizmin popülerliği ve ülkelerin, özellikle de gelişmekte olan ülkelerin ekoturizme olan alakası benzer şekilde artmaktadır. Birçok ülke, ekoturizmi ekonomik faaliyet çeşitlerinden, kerestecilik, madencilik, tarım, hatta kitle turizmden daha sorunsuz bir aktivite olarak görmektedir. 1990'lardan bu yana birçok gelişmekte olan ülke, ekoturizmini kalkınma stratejilerinin bir parçası olarak görmektedir. Doğa temelli turizm birçok ülkede önemli ekonomik faaliyetler içinde giderek artan şekilde yer almaktadır.¹¹

Dünyada mevcut ekoturizm faaliyetlerine örnek olarak, Kenya Vahşi Hayat Servisi, Kenya turizminin %80'inin vahşi hayat sayesinde ilerleme kaydettiği ve turizm endüstrisinin ülkenin döviz gelirinin üçte birini oluşturduğunu öne sürmektedir. Kenya'da bulunan turistlerin %85'i doğanın korunması gerektiğini savunmaktadır. Annapurna alanı, Nepal'deki en popüler trekking yeridir. Her yıl 25.000'den fazla ekoturist burayı kullanmakta ve buradan sağlanan gelir 40.000 yerlinin geçinmesini sağlamaktadır.¹²

Türkiye Turizm Stratejisi 2023 belgesine göre, Türkiye'nin kıyı turizmi yanı sıra alternatif turizm olanakları bakımından emsalsiz olanaklara sahip olduğu ama bu potansiyelin doğru şekilde değerlendirilmediği, Akdeniz-Ege kıyı kesiminde aşırı yığılmanın gerçekleştiği, kıyıların gerisinde ve çevresinde çarpık yapılaşmanın giderek arttığı, altyapının yetersiz kalması ve çevre sorunlarının var olduğu ortaya konmuştur. Yine bu belgede Turizm Stratejisi 2023'ün ülkemizin kültürel, doğal, tarihi ve coğrafi değerlerini koruma-kullanma dengesi içinde kullanmayı ve turizm seçeneklerini geliştirerek Türkiye'nin turizmden alacağı payı artırmayı

¹⁰ Kasalak, a.g.e.

¹¹ Melike Kavak (2015). **Edremit Körfezi Kuzey Kıyılarında Yerel Halkın Ekoturizme Yönelik Bilinç Algısı ve Tutumu**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale

¹² Çelik, S. (2015). **Kastamonu'daki Bazı Potansiyel Ekoturizm Alanlarının Farklı Yaşlardaki Kullanıcılar Tarafından Değerlendirilmesi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.

hedeflediğinden bahsedilmiştir. Kaynakları verimli kullanmak için, 9 turizm gelişim bölgesi, 7 tematik koridor, 10 turizm kenti ve 5 ekoturizm bölgesi sunulmuştur.¹³

Dünya genelinde kitle turizm giderek çevreye ve topluma zarar vermektedir. Birçok duyarlı toplum ve kuruluş bunun farkına varmış, alternatif turizm faaliyetlerine yönelmiştir. Çevreye ve topluma hassas olan ekoturizm başlıca gelen alternatif turizm çeşididir. Bu turizm çeşidi birçok yerde faaliyet göstermektedir ve bu faaliyetlerin idare edilmesi gerekir. Küresel olarak birçok yerde ekoturizm aktiviteleri çoğalmıştır. Bu aktivitelerle ilgili çalışmalar yapıldığında ziyaretçilerin klasik tatil anlayışı olan deniz-kum-güneş yerine ekoturizm faaliyetlerine yönelim gösterdiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla küresel anlamda birçok ülke kitle turizmin neden olduğu çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel tahribatı en aza indirmek ve turizmin sürdürülebilir olmasını sağlamak için yönünü ekoturizme çevirmiştir. Bu tez çalışmasının amacı Orta Doğu ülkelerinde (Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Filistin, Irak, İran, İsrail, Katar, Kıbrıs, Kuveyt, Lübnan, Mısır, Suriye, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün ve Yemen) ekoturizm faaliyetlerini incelemektir.

Ekoturizmin önemi son dönemde yapılan birçok araştırmaya konu olmuştur. Konu hakkında literatür taraması yapıldığında başta doğal alanlar olmak üzere, kültür ve spor mekanlarının da ekoturizm odaklı kullanılmak üzere çalışmalar yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalarının artmasının nedeni, turistlerin doğaya karşı hassasiyetinin artması, kitle turizmin zirve yapıp tahribat bırakması, ziyaretçilerin farklı turizm çeşitleri arayışı, yerel halkın da turizmden maksimum payı alması ve uygun şekilde yapıldığı durumda ekoturizmin oldukça karlı olması gerekçe gösterilebilir. Buna istinaden Orta Doğu ülkelerinde uygulamaya konan ekoturizm faaliyetlerinin incelenmesi literatüre gerekli katkıyı sağlayacaktır. Bu ülkelerde ekoturizmin gelişmekte olması, sıfırdan başlayacak ülkelere rehber olması beklenmektedir.

Bu tez çalışması nitel bir çalışma olup, Orta Doğu ülkelerinde (Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Filistin, Irak, İran, İsrail, Katar, Kıbrıs, Kuveyt, Lübnan,

¹³ <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/ekoturizm-sektor-raporu.pdf> Erişim Tarihi: 20.08.2022

Mısır, Suriye, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün ve Yemen) ekoturizmin incelenmesi amacıyla daha önce başka bir amaç için kullanılmış (ikincil) verilerden yararlanılmıştır.

Araştırma alanında Orta Doğu ülkeleri bulunmaktadır. Bu kapsamda incelenen ülkeler Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Filistin, Irak, İran, İsrail, Katar, Kıbrıs, Kuveyt, Lübnan, Mısır, Suriye, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün ve Yemen'dir. İlk olarak bahsi geçen ülkeler hakkında genel bilgiler verilecektir. Bu bilgiler, ülkelerin tarihi, coğrafi konumu, yer şekilleri, nüfusu, yer şekilleri, iklim özellikler, bitki örtüsü, su kaynakları, sosyoekonomik yapısını kapsamaktadır.

Bu araştırmada tez kapsamındaki ülkeler ayrı ayrı uygulama bölümünde ele alınmıştır. Bahsi geçen ülkelerdeki ekoturizm aktiviteleri ve türleri incelenmiştir. Bu bölümde de ikincil verilerden ve kaynaklardan yararlanılmıştır. Veriler ve fotoğraflar resmi siteler, makale ve tezlerden toplanarak elde edilmiştir.

Tez üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ekoturizm kavramı, tarihsel gelişimi, ekoturist kavramı, ekoturizmin etkileri ve ekoturizm çeşitleri, ikinci kısımda tezin yöntemi, üçüncü kısımda ise Orta Doğu ülkelerinin özellikleri ve Orta Doğu ülkelerinde ekoturizm uygulamalarına yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde ekoturizm kavramı, tarihsel gelişimi, ekoturist kavramı, ekoturizmin etkileri ve ekoturizm çeşitleri literatür çerçevesinde ele alınmıştır.

1.1. Ekoturizm Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Var olanı koruma amacıyla ortaya çıkan kavram korunmaya ihtiyacı olan alanların ciddi bir gelir kaynağı sağlamıştır. Daha önce denenmemiş bir fikir olan ekoturizm birçok insan için tüm Dünyadaki doğal kaynakları koruma umudu taşımaktadır.¹⁴

Ekolojik turizmin kısaltılmış hali olan ekoturizm, doğaya müdahale etmeyen ve onu muhafaza eden bir anlayıştır. Bu çeşit doğa koruyucu yaklaşım 1980’lerde var olmaya başlamıştır. Küresel olarak hızlı gelişmeler, turizm aktivitelerinin kültürel ve çevresel kaynaklara negatif etkileri ve bunun sonucunda turizm endüstrisinin kendi varoluşunu tehlikeye attığını fark etmesi daha sürdürülebilir kaynaklara yönelen turizm çeşitlerini gündeme getirmiştir.¹⁵

Batı toplumlarında vahşi yaşam amaçlı geziler eski ve hızlı benimsenmiş bir kavramdır. Buna dair ilk örnekler 1872’de Amerika-Yellowstone Parkı, 1879’da Avusturalya-Royal Parkı ve 1885’te Kanada-Banff Parkı ve Niagara Şelalesi’dir. Bunlar gibi doğal yerler devlet eliyle korunmuş ve rekreasyon amaçlı kullanılmıştır. Bu aktiviteler gelecekteki bir akımın başlangıcı olmuştur. Dünya genelinde, günümüzde binlerce korunmakta olan alan var olmaktadır.¹⁶

Ekoturizmin kökenleri 1950’lerde ortaya çıkmıştır, öncesinde ise kavram geniş çapta bilinmemekte veya anlaşılmamaktaydı. Bu kavram tarihte, aynı amaç için farklı isimler altında birçok kez var olmuştur. Ekoturizm, ilk olarak avcılığın yasallaşmasıyla

¹⁴ Megan Epler Wood (2002). **Ecotourism: Principles, Practices & Policies for Sustainability**. United Nations Publication.

¹⁵ <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/mutlu.kaya/129984/12.pdf#page=47> Erişim Tarihi: 20.08.2022

¹⁶ Hatice Yılmaz (2008). **Turizm Çeşitlendirmesi Kapsamında Ekoturizmin Ürünü Olarak Tatil Çiftlikleri: Türkiye’deki Tatil Çiftliklerine Yönelik SWOT Analizi**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.

tanıtılmıştır. Rekreatif avlanma bölgelerine olan talep, ulusal koruma alanları, parklar ve oyun alanlarının varlığına neden olmuştur. 1980’lerde, ekoturizm kavramı daha geniş çevrelerce bilinir hale gelmiş ve dünya genelinde çalışılmıştır. Yıllar geçtikçe, insanlar çevrenin korunmasının önemini anladıkça, ekoturizm giderek daha popüler hale gelmiştir. Dünya doğal kaynaklarının tükenmesi konusunda artan endişeler, insanların doğal çevreye karşı ilgilerinin artmasına yol açmıştır.¹⁷ Amerikan Doğa Tarihi Müzesi seyahat departmanı doğal tarih turlarının 1953’ten beri uygulandığını bildirmiştir. Yirminci yüzyılın başlarında, Afrika vahşi yaşam turları, bakir doğayı keşfetmek isteyen ziyaretçiler için uygulanmaktaydı. Birçok araştırmacı ekoturizmin ne zaman ortaya çıktığı konusunda ayrılığa düşmektedir. Ancak ortak kanı kavramın 1960 ve 1970’lerden itibaren var olduğudur.¹⁸

1.2. Ekoturizm Tanımı ve Ekoturist Davranışları

Bir doğal oluşumu ziyaret edenler ekoturisttir.¹⁹ Ekoturistler doğa temelli aktiviteler için önceden ziyaretini planlamış bireylerdir, doğal alanları ziyaret etmek için motivasyonları vardır.²⁰ Ekoturistlerin motivasyonu diğer turistler ile örtüşmez veya ekoturistler yalnızca ilgilerini gösterdikleri ürünlerle tanımlanamaz.²¹ Ekoturistlerin, orta yaşa yakın, görece iyi gelirli ve iyi seviyede öğrenime sahip olan, doğa hakkında ilgisi olduğunu ifade eden kişiler olduğu saptanmıştır.²² Ekoturistler doğa için arayışta olmaları bakımından kitle turistlerden ayrılmaktadır.²³

Ekoturistin en büyük özelliği doğal kaynakların korunmasına dikkat etmeleridir. Bu yüzden, doğa ile ilgili bir vakıfta gönüllü olmak, ekoturizm prensipleri

¹⁷ Thulasimala, D., Devdass, P. (2010). “Island Eco-tourism: A Case Study of Andaman Islands, India”. **Indian Journal of Science and Technology**, 3(12), 1247-1254.

¹⁸ Kausar Alam, Muntaha Anis, Ishrat Sultana Munira (2022). “Variations and Barriers of GPA and CGPA in the Education System of Bangladesh”. **ICRRD Quality Index Research Journal**, 3(1), 122–129.

¹⁹ Paul Eagles, Joseph Cascagnette. (1995). “Canadian Ecotourists Who Are They?” **Tourism Recreation Research**, 20(1), 22-28. <https://doi.org/10.1080/02508281.1995.11014729>

²⁰ Paul Eagles (1992). “The Travel Motivations of Canadian Ecotourists”. **Journal of Travel Research**, 31(2), 3-7. <https://doi.org/10.1177/00472875920310020>

²¹ Pamela Wight (1993). “Sustainable Ecotourism: Balancing Economic, Environmental and Social Goals Within an Ethical Framework”. **Tourism Recreation Research**, 20(1), 5-13.

²² Jennifer Ballantine, Paul Eagles (1994). “Defining Canadian Ecotourists”. **Journal of Sustainable Tourism**, 2(4), 210-214. <https://doi.org/10.1080/09669589409510698>

²³ Pratt, M. (1992). *Imperial Eyes: Studies in Travel Writing and Transculturation* by Mary Louise Pratt | Goodreads. https://www.goodreads.com/book/show/526848.Imperial_Eyes Erişim Tarihi: 20.08.2022

ile uyum içinde olmak, yerel ürünler tüketmeye dikkat etmek kimlerin gerçekten ekoturist olduğunu belirlemede etkilidir.²⁴

Büyük ölçüde ürün ortaya koyan kişi veya tur operatörü için etik, eğlence veya macera ile ilişkisine bakarak deneyimin ekoturizm olup olmadığını söyler. Ancak birçok ekoturist bir tur operatörü tarafından sağlanan tura katılmak yerine bağımsızca aktivite yapmayı tercih eder.²⁵ Başlıca ekoturist tipleri:

- Kararlı Ekoturistler: bilim insanları veya eğitim amaçlı seyahat edenler,
- Listeci Ekoturistler: sadece ünlü doğal yerleri ziyaret eden insanlar,
- Rastgele Ekoturistler: Bir tatil esnasında tesadüfen doğa ile denk gelen insanlar,
- Kararlı Ekoturistler: Doğal ve yerel tarihi anlamak için korunan alana giden insanlar. Temel motivasyonları sürdürülebilir tatili seçmektir. Rahatlarına özen gösterirler ama doğal etmenlerin korunması için küçük olumsuzlukları tolere edebilirler.²⁶

²⁴ Robert Horwich, Dail Murray, Jonathan Lyon (1993). **Ecotourism and Community Development: A View From Belize**. The Ecotourism Society, Nort Bennington.

²⁵ Pamela Wight (1996). “North American Ecotourist: Market Profile and Trip Characteristics”. **Journal of Travel Research**, 34(4), 1-15

²⁶ Catalin Cretu, Romeo Hontus, Adelaida Cristina (2020). “Analysis Of The Ecotourist Profile Before The Covid-19 Crisis And Post-Crisis Forecasts.” **Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development**, 20, 197-197.

1.3. Ekoturizmin Çok Yönlü Etkileri

1.3.1. Ekoturizmin Çevresel Etkileri

Olumlu Çevresel Etkileri: Ekoturizmin doğal çevre üzerinde yaratabileceği olumlu etkileri şu şekilde sıralanabilir.²⁷

- Atıl haldeki tarıma uygun toprakların verimli kullanılmasını özendirerek, bu alanların doğal bitki örtüsünün korunmasını sağlar.
- Su, toprak, vahşi yaşam ve bitki çeşitliliğine etkisi sınırlıdır.
- Park ve yeni doğal alanların gelişmesini teşvik eder.
- Etkisi düşük ve tükenmeyen kaynakların kullanılmasını teşvik edip, doğal kaynakların sürekliliğini ve muhafazasını sağlar.
- Enerji ve yakıt kullanımını azaltır, atık yönetimini sağlar ve geri dönüşüm hakkında bilinç oluşturur.
- Ekoturizmin yapıldığı milli parklar gibi hassas noktalarda turist sayısını kısıtlayarak taşıma kapasitesinin önüne geçer.
- Ekoturistlerin çevre hassasiyetinin fazla olması, çevre temizliği sağlar; aşırı tüketim ve habitatın rahatsız edilmesinin önüne geçer.
- Ekoturistler memnun oldukları sürece çevrenin korunması için daha fazla para harcarlar.
- Ekoturizmden elde edilen gelir yine doğal alanların kullanımında olduğu için biyoçeşitliliğin ve doğanın korunmasını sağlar.
- Yerel halk ekoturizmden gelir elde ettikçe doğal alanları korumaya çalışır.
- Yerel halk ve turistlerin bilinçlenmesine vesile olur.
- Tabela ve işaretlerin uygun olması görsel bütünlüğü sağlar.
- Yerel mimari özelliklerini muhafaza eder ve çevre ile uyumlu yapılaşmayı sağlar.
- Hayata geçirildiği alanda çevre etiği oluşmasını sağlar.

²⁷ Nuray Tetik (2012). **Turist Rehberlerinin Ekoturizm Alanındaki Yeterlilikleri: Doğu Karadeniz Örneği**. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

Olumsuz çevresel etkilerse şu şekildedir.²⁸

- Yaşanacak ziyaretçi yoğunluğu yaban hayatının sona ermesine, hayvan davranışlarında olumsuzluğa bu nedenlerle ziyaretçilerin kötü ziyaretçi deneyimlerine neden olur.
- Turistik tesislerin gelişmesi ile fazla bina durumu ortaya çıkar.
- Balık tutma, safari ve rekreasyon faaliyetleri gibi sürat teknesi gezileri, doğal yaşamı tahrip eder ve bozar.
- Çöpler ve gürültü kirliliği, yaban hayatını ve ziyaretçileri rahatsız eder ve çevreye zarar verir.
- Hassas alanlarda taşıtlarla gezme, yaban hayvanlarını besleme, hız yapma, koleksiyon yapmak için, deniz kabukları, mercan ve nadir bitkilerin toplanması çevreye olumsuz etkide bulunacaktır.
- Ziyaretçiler her yıl binlerce hektarı yok eden potansiyel yangın tehlikesi oluşturur.

1.3.2. Ekoturizmin Ekonomik Etkileri

Olumlu ekoturizm etkileri doğrudan, dolaylı ve uyarılmış olarak üçe ayrılabilir.

- Doğrudan etkiler, ziyaretçinin konaklama, eğlence, yiyecek-içecek gibi faaliyetler için bulunduğu destinasyonda yaptığı direkt harcamalardır.
- Dolaylı etkiler, ekoturizm işletmesinde elde edilen gelirlerin bir kısmının girdi çıktı ilişkisine sahip olduğu diğer sektörlerle aktarılmasıyla meydana gelir.
- Uyarılmış etkiler, ekoturizm işletmesindeki görevlilerin maaşları ile yaptıkları harcamalar neticesinde ortaya çıkar.²⁹

Ekoturizmin var olduğu bölgede yaratacağı olumlu ekonomik etkiler şunlardır:

- Turizmle alakalı oteller, restoranlar, hediyelik eşya satan dükkanlar gibi bölgedeki başka ekonomik faaliyetlerin gelişmesine katkı sağlar.

²⁸ A.g.e

²⁹ Hoşcan, N. (2008). **Orman Köylerinde Doğal ve Kültürel Değerlerin Ekoturizm Etkinliklerinde Kullanılması: Bolu İli, Mudurnu İlçesinde Bir Araştırma**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Bölgesel ekonomide farklılık sağlayarak, tarıma dayalı faaliyetler gibi yeterli iş olanağı sağlayamayan bölge insanına doğrudan ve dolaylı iş imkanları var eder.
- Turizmden elde edilen gelirle destinasyona ve yerel halka doğrudan ekonomik fayda sağlar.
- Bölgeye ait el sanatları ve yemekler gibi yerel ürünlere talebi çoğaltır. Yöre insanına yerel özellikler taşıyan ürünleri satma imkânı vererek, yerel kültürün korunması için bir araç olabilir.
- Arazilerin aşırı tarımsal kullanımının önüne geçerek, doğal bitki örtüsünü koruyacak şekilde kullanılmasını sağlar.
- İyi yönetildiği takdirde, park yöneticileri ve koruma alanları için kendi finansmanını sağlayacak bir sisteme aracı olabilir.³⁰

Ekoturizmin olumsuz etkileri ise şunlardır:

- Bölgesel enflasyona sebep olmaktadır.
- Yerel halkın ekoturizmden beklentilerinin kısıtlı olması neticesinde kültürel ve doğal kaynakları korumak için gerekli motivasyonu bulamayabilmektedir.
- Bölgede konaklama ihtiyacını gideren işletmelerin su ve enerji kaynaklarını fazla tüketmeleri, fiyatları yükseltip, bölgede kaynak kesintisine neden olmaktadır.³¹

1.3.3. Ekoturizmin Sosyo-Kültürel Etkileri

Turizm, daha önce de açıklandığı şekilde ekonomik ve çevresel pek çok etkiye sahiptir. Ancak bu etkiler yalnızca ekonomi ve çevre boyutuyla kısıtlı değildir. Ekonomik getirilerine ek olarak, turizmin doğal çevreye ve kültürel yapıya da olumlu etkisi olduğu düşünülmekle birlikte, turizmin daha önceleri tahmin edildiği gibi zararsız ve ucuz bir ekonomik alternatif olmadığı da giderek öne çıkan fikirler içinde bulunmaktadır. Gelir düzeyleri ve sosyal değerleri arasında farklılıklar var olan birçok

³⁰ Clem Tisdell. (1996). "Ecotourism, Economics, and the Environment: Observations from China". **Journal of Travel Research**, 34(4), 11-19. <https://doi.org/10.1177/00472875960340040>

³¹ Nazan Kuter, Emre Ünal (2009). "Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri". **Journal of Forestry Faculty**, 9(2), 149-156.

toplumun turistik yerlerde birlikte bulunmasıyla kültürel etkileşim sürecinin ortaya çıktığı ve bu etkileşimin bir kültürün diğerinin hükmü altında kalarak kısmen veya tümüyle değişime uğrayabileceği birçok araştırmacı tarafından vurgulanmaktadır.³²

Olumlu sosyo-kültürel etkiler:

- Farklı kültür ve ırklardan bireyleri bir araya getirir ve bu toplanış yerel kültürde ekoturizmin saygınlığını artırıp, yerel halka kazanç sağlar.
- İş bulmak için yapılan göçlerin kontrol altına alınmasını sağlar.
- Göçlerin azalması ile yerel bilgiler yörede kalarak devamlılığı sağlar.
- Yerel halkın altyapı ve yiyecek kaynaklarına erişimi kolaylaştırır.
- Sağlık hizmetlerinin gelişmesini sağlar.
- Eğitim olanaklarını geliştirir, unutulmuş kültür elemanlarının yeniden ortaya çıkmasını sağlar.
- Bölge halkının rahatını ve yaşam koşullarını geliştirir.³³

Olumsuz sosyo-kültürel etkileri ise şu şekilde sıralanabilir:

- Hızlı nüfus artışına neden olur.
- Yerel kültürü ve dini değerleri değiştirir.
- Yerel dillerin ve lehçelerin bozulmasına sebep olabilir.
- Yerel halk ve ziyaretçiler için sağlık problemlerine yol açar.
- Festival ve şovların ticari metaya dönüşmesi, orijinalliğinin bozulmasına neden olur.
- Bölgedeki suç oranını artırır.
- Yerel enflasyona neden olur.
- Yerel sosyal ilişkilerde yozlaşmaya neden olur.
- Turistler ve yerliler arasında gerilime neden olur.
- Yerel halkın yemek alışkanlıklarını değiştirir.³⁴

³² Muammer Berik (2018). **Bolu İlinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi: Dörtdivan, Kıbrısık Ve Seben İlçeleri Üzerine Bir Araştırma**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Ankara.

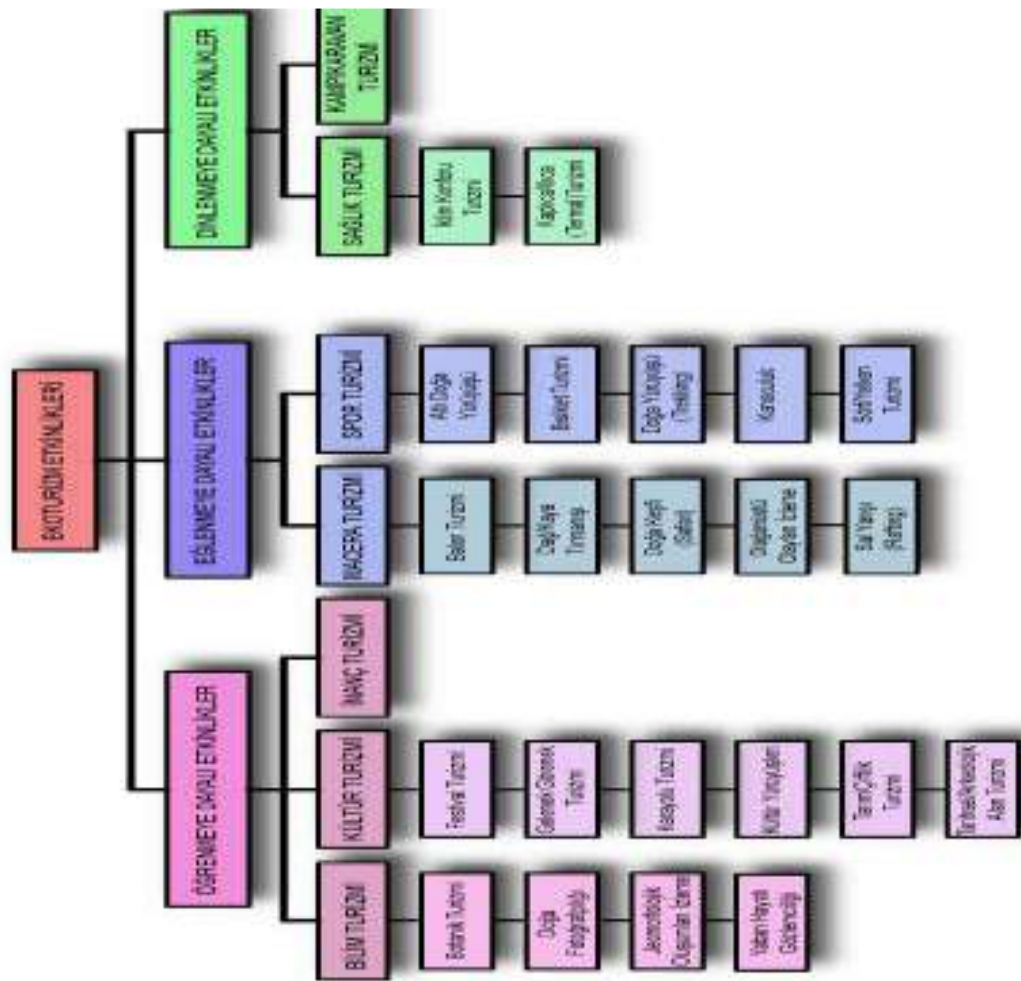
³³ Nazmiye Erdoğan (2014). **Ekoturizm Turizm, Çevre ve Sürdürülebilirlik**. Siyasal Kitabevi, Ankara.

³⁴ Dirk Gaul (2003). **Environmental Impacts of Ecotourism A Review of Literature**. FAO Publication.

1.4. Ekoturizm Kapsamında Yer Alan Aktivitelerin Sınıflandırılması

Ekoturizm faaliyetleri çeşitli özelliklere göre gruplandırılır. Bu ölçütler turizmde faaliyette bulunulan araçlar (balon, bisiklet, at) gidilen yerin coğrafi özellikleri (yayla, mağara, dağ) yapılan faaliyetin özelliği (av, bilim, akarsu, trekking) gibi farklılık gösterir.³⁵

Ekoturizm faaliyetleri öğrenmeye dayalı, eğlenmeye dayalı ve dinlenmeye dayalı olmak üzere üç ana başlık altında incelenebilir. Buna ilaveten farklı kaynaklardan yararlanılarak ekoturizm faaliyetlerinin sınıflandırılması şu şekildedir;

Şekil 1.1. Ekoturizm Etkinlikleri³⁶

³⁵ Şule Altan (2006). **Türkiye'de Ekoturizm Uygulamaları ve Ekonomiye Katkıları**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde.

³⁶ Ahmet Tuğrul Polat, Serpil Önder (2006). “Karapınar İlçesi ve Yakın Çevresi Peyzaj Özelliklerinin Ekoturizm Kullanımları Yönünden Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma”. **Selçuk Journal of Agriculture and Food Science**, 40(20), 53-64.

1.4.1. Eğlenmeye Yönelik Ekoturizm Faaliyetleri

1.4.1.1. Macera Turizmi

1.4.1.1.1. Balon Turizmi

Balon turizmine katılanlar egzotik olan bir bölgeyi havadan bakarak daha geniş ve güzel açıyla, heyecanlı ve ilginç şekilde izleme imkânını deneyimlerler. Bu turizm çeşidi belirli düzeyde risk ve kontrollü tehlikeye sahip olan macera turizmi kapsamındaki faaliyetlerden biridir.³⁷

Balon turizmi tam bir standardı olmayan ve sıra dışı bir turizm aktivitesi olarak tanımlanabilir. Daha geniş bir kapsamda doğa temelli turizm ve çevre turizmi kategorisine girebilir. Dar çerçevede ise macera turizmi kategorisindedir. Basında olduğu kadar literatürde de balon turizmi dışarda gerçekleşen rekreasyon faaliyeti olarak kabul edilir.³⁸

Balon turizmi kırsal alanda gerçekleşen, maceraya dahil olma ve doğal çevre ile etkileşimi içeren faaliyetlerden biridir. Macera, açık hava rekreasyonu ve doğa temelli turizm hakkında önemli bir birliktelik gözlemlenebilir. Bu nedenle deniz, kum ve güneş aktivitelerinden oldukça farklıdır. Bu turizm çeşidi sürdürülebilirlik ve kitle turizmden uzaklaşma konusunda farkındalığı artırıp, yüksek düzeyde bir memnuniyet garanti edebilir.³⁹

1990'lı yıllardan itibaren markalaşarak ciddi bir sektör haline gelen balon turizmi, her insanın tercih ve zevkine göre farklılık göstermektedir. Dünyada; Arctıc Gezisi, Serengeti Ulusal Parkı, Avustralya Yarra Vadisi, Hindistan-Bagan, İtalya-Tuscanı, Endonezya-Bromo Dağı, İngiltere-Bristol gibi yerlerde yapılmaktadır.⁴⁰

³⁷ Mehmet Can, Çağla Üst Can (2019). "Kapadokya'da Balon Turizmi Deneyimi ve Kabul Edilebilir Risk Durumu". **Türk Turizm Araştırmaları Dergisi**, 3(3), 188-198. <https://doi.org/10.26677/tr1010.2019.154>

³⁸ Marketa Novotna, Helena Kublickova, Jisef Kunc (2021). "Outdoor Excitement in Homeland? Opportunities and Threats to Balloon Tourism in the Czech Republic During The Coronavirus Outbreak". **Journal of Outdoor Recreation and Tourism**, 36, Makale Numarası: 100424 <https://doi.org/10.1016/j.jort.2021.100424>

³⁹ OECD. (2018). OECD Tourism Trends and Policies 2018. <https://www.oecd.org/cfe/tourism/2018-Tourism-Trends-Policies-Highlights-ENG.pdf> Erişim Tarihi: 25.08.2022

⁴⁰ Serdar Öztürk, Hayri Tanrıverdi, Metin Kaplan (2019). "Balon Turizminin Kırsal Kesim Üzerine Etkileri Üzerine Bir Araştırma". **3. Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi**, 20-22 Aralık 2019, Van.

1.4.1.1.2. Dağcılık

Dağcılık ve dağ sporları bir yaşam tarzını yansıtmaktadır. Dağlara ilgi besleyen, doğa konusunda en hassas kişiler olarak kabul gören dağcılar; karda, kayada ve buzda doğanın birçok engellerini aşar. Dağcılık teknikleri ile araç ve gereçlerini kullanarak zirveye ulaşan veya ulaşmayı amaç edinen kişileri kapsar. Deniz seviyesinden yüksek, zorlu bir topografyaya sahip, yükseklikle farkının fazla olduğu coğrafyalar; manzarası güzel, can güvenliği riski az olan, ulaşımı kolay dağlar ve dağ alanları, dağcılık için elverişli ortama sahiptir.⁴¹

İnsanlar ilk olarak dağlara hayvan otlatma, ülke sınırlarını belirleme ve bilimsel araştırma amacıyla çıkmıştır. Kaydedilen ilk tırmanış 1336 yılında, 1912 metre yüksekliğinde Mont Venoux'a tırmanıştır. 18. yüzyılda doğa karşısında giderek merakı artan Avrupalılar Alpler'e gitmeye başladılar ve 1786 yılında Avrupa'nın en yüksek zirvesi olan Mont Blanc'a tırmanıldı. 18. yüzyıl boyunca Alplerde onlarca tırmanış gerçekleştirildi. Bu gelişmeler sayesinde Alpler'de 1857 yılında ilk dağcılık kulübü kuruldu. Bu aktivite giderek diğer kıtalara da yayılmıştır. Avrupalılar için ilk hedef Himalayalar olmuştur. Ancak birçok zirvenin 8000 metre üzerinde olması işi oldukça zorlaştırmıştır. 1953 yılında Everest'e tırmanılmış, 1964 yılında ise 8000 metre üzerindeki tüm zirvelere ulaşılmıştır.⁴²

Günümüzde dağcılık, trekking/hiking, klasik dağcılık, teknik malzemeyle tırmanış, bouldering, kayaklı dağcılık, sarp kaya tırmanışı, teknik malzemeli tırmanış, yapay duvar tırmanışı, aralıksız tırmanış (tırmanırken 3-4 yerde mola verip gerekirse gece konaklaması yaparak), alpin ve supalpin tipi tırmanışı (6.000-7.000-8.000 metre üzeri tırmanışlar), ekspedisyon tırmanışı olarak çeşitli dallara ayrılmaktadır.⁴³

⁴¹ Gözde Emekli, (2015). Dağlar, Dağcılık ve Turizm. https://www.academia.edu/17304714/Da%C4%9Flar_Da%C4%9Fc%C4%B1l%C4%B1k_Ve_Turizm Erişim Tarihi: 25.08.2022

⁴² Mehmet Somuncu (2004). "Dağcılık Ve Dağ Turizmindeki İkilem: Ekonomik Yarar Ve Ekolojik Bedel". *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-21.

⁴³ Bruno Messerli, Daniel Viviroli, Rolf Weingartner (2004). "Mountains of the World: Water Towers for the 21st Century". *Ambio*, 2004, 29-34.

1.4.1.1.3. Safari

Safari, Oxford İngilizce Sözlüğüne göre vahşi hayvanları görmek için organize edilen bir seyahattir. Bazen de özellikle Afrika'da vahşi hayvanları avlamayı da içerebilir. Sözcük İngilizceye 1890 yılında İngilizce Kraliyet Güçleri'nin içinde olan Swahili dilinden geçmiştir. Kelime aslen keşif, göç, seyahat gibi belirli bir amaç için yapılan yolculukları ifade eder.⁴⁴ Bugün safariler, turistler tarafından kültürü, coğrafyayı, manzarayı ve vahşi yaşamı keşfetmek için genellikle Afrika kıtasına yapılan karadan yapılan bir keşif gezisi olarak görülür. Safari, milli parkların gelişimi ile bağlantılıdır ve kökenleri, sömürge yönetimi sırasında Güney ve Doğu Afrika'daki büyük av gezileri dönemine kadar uzanabilir. Sömürge döneminde ortaya çıkan merkezi siyasi ve idari kurumlar, safari turizmini şekillendiren ve şekillendirmeye devam eden ön sosyoekonomik ve siyasi ortamı yaratmıştır. İlk olarak, safari turizmi av yoluyla yapılan tüketim turlarına odaklanmıştı, ancak şimdi bu tür keşifler oyun izleme, filme alma, araştırma ve fotoğraflamaya adanmıştır. Safariler zamanla gelişmiş ve birçok Doğu ve Güney Afrika ülkesi için geleneksel endüstrileri geride bırakarak ekonomik bir itici güç haline gelmiştir.⁴⁵

1.4.1.1.4. Olağanüstü Doğa Olaylarını İzleme Turizmi

Doğal afet ve tehlikelerin olduğu yerleri ziyaret etmek eşsiz bir turizm deneyimi sağlar. Buraları ziyaret etmekteki amaç tornado, yıldırım, sel ve volkanik olaylardaki uç duyguları hissetmektir. Bu turizm çeşidinde olay rahat veya güvenlik değil, doğa olaylarını izlerken ki hissiyatlardır. Güneş ve ay tutulması gibi olağanüstü olayları çeşitli teknik ve malzemelerle izlemeyi içerir.⁴⁶

1.4.1.1.5. Akarsu Turizmi (Rafting)

Yıllar boyunca modern hayatın gerilimlerinden kaçmak isteyen insanlar, doğaya dönme isteğini doğa yürüyüşü ve kış sporları ile karşılamaktadır. Bu gelişmeler yaşanırken, akarsular da turizme dahil olmuştur. Doğal kaynaklar içinde yer alan

⁴⁴ Monica Cajas (2007). Tourism "Back in Time": Performing "the Essence of Safari" in Africa. **Intercultural Communication Studies**, 16(3), 121-135.

⁴⁵ Moren Stone, Lesego Stone (2014). **Safari Tourism**. Encyclopedia of Tourism, 1-2. https://doi.org/10.1007/978-3-319-01669-6_387-1

⁴⁶ Dorota Rucinska (2016). "Natural Disaster Tourism as a Type of Dark Tourism". **International Journal of Humanities and Social Sciences**, 10(5), 1458-1462.

akarsular, akarsu turizmi olarak adlandırılıp rafting ve kano uygulamaları ile yerini almışlardır.⁴⁷

Kuzey Amerika'da özellikle de Kanada'da da çok bilinen Rafting, bütün dünyada son zamanlarda hızla gelişen sporlardan biridir. Kaydedilen ilk rafting etkinliği, Colorado Nehri- Büyük kanyonda 1869 yılında gerçekleşmiştir. Daha sonra uzun süre unutulmuş rafting 1939 yılında yine Colorado'da yapılan etkinlikle yoğun ilgi toplamıştır. O zamandan bu yana yapılan organizasyonlarla vazgeçilmez bir spor haline gelmiştir.⁴⁸

1.4.1.2. Sportif Aktiviteler

1.4.1.2.1. Atlı Doğa Yürüyüşü

Betonlaşmanın giderek arttığı günümüz toplumunda, insanın doğaya olan isteği ve talebi de gittikçe yükselmiştir. Bu durum aynı zamanda, turizm sektörü için bir talep oluşumuna neden olmuştur. Bu talebe paralel olarak, atlı doğa yürüyüşlerinin, sürdürülebilir turizm kapsamında eko turizmin bir çeşidi olarak var olduğu düşünülmektedir.⁴⁹

Atlı doğa yürüyüşü, bitki örtüsü, doğal güzelliği, topoğrafyası, tarihi dokusu, sosyo-kültürel özellikleri bakımından çeşitli özelliklere sahip alanlarda günlük ya da birkaç günlük geziler sayesinde bir ekoturizm faaliyetidir.⁵⁰

1.4.1.2.2. Bisiklet

Bu turizm türünün gelişmesinde sporu yapanların direkt katkıları vardır. Bu sporu icra edenler genelde doğaya zarar vermeyen ekoturizm faaliyetleri ile ilgilenirler. Bir spor dalı olarak da gelişmiş ülkelerde oldukça önemli konuma sahiptir. Fransa Bisiklet Turu'nun dünyada en fazla izlenen spor olaylarından biri olduğuna dair

⁴⁷ İsmet Akova (1995). "Akarsu Turizmi". **Türk Coğrafya Dergisi**, 30, 393-407.

⁴⁸ Alkan Uğurlu (2005). **Rekreasyonel Amaçlı Doğa Sporlarının Turizm'de Kullanılması Antalya KöprülÜ Kanyon Rafting Uygulaması**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

⁴⁹ Burcu Gülsevil Belber, Yakup Erdoğan (2019). "Çekirdek Kapadokya Bölgesinde Atlı Doğa Yürüyüşü Faaliyetlerine Katılan Turistik Tüketicilerin Profilini Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma". **Business & Management Studies: An International Journal**, 7(4), 1155-1172. <https://doi.org/10.15295/Bmij.V7i4.1146>

⁵⁰ Işık Sezen, Sevgi Yılmaz, Elif Akpınar Külekçi (2012). "Ekoturizm İçin Öneri Alanlarıyla Bayburt". **KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi**, 60, Makale Numarası: 55

araştırmalar vardır. Bisiklet turizm merkezleri 53 ülkede bulunmaktadır. Bisiklet turizmi kapsamında Himalayalar bisikletle gezilebilmekte, Kenya’da da bisiklet safarisi gibi ilginç etkinlikler yapılmaktadır.⁵¹

Bu turizm çeşidi sürdürülebilir turizm türlerinden sayılmaktadır. Çevre ve hava kirliliğini azaltması, trafik sıkışıklığının önüne geçmesi ve yapıldığı bölgeye ekonomik katkıda bulunması sebebiyle sürdürülebilir bir ilerleme aracı olarak ele alınmaktadır. Bisiklet turizmi kültürel mirası ve çevreyi koruyan, seyahat edilirken farklı bölgeler ziyaret edildiği için bölgesel kalkınmaya katkı sağlayan bir kavram olarak varsayılır. Bu açıdan bisiklet turizmi hem yerel bölgeler hem de turistler için avantajlara sahiptir. Ziyaretçilerin günlük monotonluktan kaçma, macera araması ve sağlıklı yaşama katkı sağlaması bakımından bisiklet turizmine yöneldiği söylenebilir. Diğer taraftan turistlerin başlıca ihtiyaçlarının karşılanması, kültürel mirası ve çevreyi koruma hususundaki avantajları gibi etkenler turizm bölgeleri için bu turizm çeşidinin çekici yönlerini ortaya çıkarmaktadır.⁵²

1.4.1.2.3. Doğa Yürüyüşü

Küresel anlamda hızlı gelişmelerle birlikte turizm kavramı da son zamanlarda ciddi değişimler geçirmiştir. Bu değişimler ziyaretçilerin 3S (sea, sand, sun) olarak adlandırılan turizmden farklı şekilde 3E(exciting, educational, entertainment) olarak adlandırılan turizme kaymasına neden olmuştur. Doğa içinde yürümenin keyfine varan şehirli ziyaretçi, bu yürüyüşleri giderek bir tutkuya dönüştürmektedir. Yürüyüşte, zorluk dereceleri, kuralları, alt türleri ve özellikleri farklılık göstermektedir. Yürüyüşler hem tek başına hem de ekiple yapılabilir. Güzergahın durumu ve katılımcı sayısı ekip durumuna karar verir. Doğa yürüyüşünde en temel kural ekip düzenini sağlamaktır.⁵³

Trekking, belirli özellikler ve zorluklar gösteren doğa şartlarında, uygun yaş gruplarında ve sınırlı zamanlı yürüyüşlerdir. Doğa sporlarının en hafif dalları arası yer

⁵¹ Alper Sağlık, Elif Sağlık, Abdullah Kelkit. (2014). “Bisiklet Turizmi Açısından Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı’nın İncelenmesi”. **Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi**, 4(1), 84-90.

⁵² Oğuz Türkay, Burak Atasoy (2021). “Sürdürülebilir Turizmin Bir Aracı Olarak Bisiklet Turizmi: Avrupa Birliği (AB) Örneği”. **Turizm ve İşletme Bilimleri Dergisi**, 1(1), 51-69.

⁵³ Yüksel Gürsoy (2015). “Giresunda Yürüyüş Turizminin Çeşitlendirilmesi”. **Journal of International Social Research**, 8(37), 1094-1094. <https://doi.org/10.17719/jisr.20153710672>

almaktadır. Türkçeye İngilizceden geçmiştir ancak orijinal olarak Güney Afrika'da yaya olarak göç etme veya kağıt anlamları taşır.⁵⁴

İlk olarak doğaseverlerin, doğada bulunmak ve doğal güzellikleri yaşamak amacıyla, kişisel veya grup faaliyetleri olarak hayata geçen trekking, günümüz turizmde alternatif türlerden biri olarak sayılmış ve ekonomik boyut kazanmıştır. Bu faaliyet genel olarak şehir stresinden kaçmak isteyenlerin, gününbirlik veya hafta sonunda şehir etrafındaki alanlarda profesyonel bir rehber eşliğinde faaliyete geçen bir spordur.⁵⁵

1.4.1.2.4. Kanoculuk

İnsanların rekreasyon gereksinimlerini karşılamak için en çok ziyaret ettiği yerler arasında bugünlerde milli parklar yer almaktadır. Bu yerler, benzersiz ve iyi korunmuş zenginlikleriyle ziyaret edenlere dinlenme, kendine gelme, öğrenme ve eğlenme imkânı sağlar. Kano da bu imkanlardan biridir. Kano turları milli parklar içinde giderek daha fazla ziyaretçi tarafından talep görmektedir.⁵⁶ Son yıllarda kitle turizmine yer almak istemeyen ve tatillerini canlı şekilde yapmak isteyenlerin rekreasyon faaliyetlerine, suya ve doğaya dayalı faaliyetlere olan istekleri, rekreatif aktivitelerin çeşitlendirilmesi için çok önemlidir. Kano, çoğunlukla, göllerde ve debisi az olan akarsularda yapılır. Profesyonel kanolar genellikle tek kişi kapasitelidir ve güçlü nehirler için de uygundur. Bu sporda doğa ile mücadeleye girilir ve bu mücadele test edilir. Kızılderili panoları ise rekreatif amaçlı olup, durgun sulara da uygundur.⁵⁷

⁵⁴ Mehmet Topay (2003). **Bartın Uluyayla Peyzaj Özelliklerinin Rekreasyon-Turizm Kullanımları Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

⁵⁵ Sebahat Açıkgöz, Mehmet Topay, Hakan Aydın (2006). "Bartın-Arıt Beldesi Trekking Potansiyelinin Belirlenmesi". **ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi**, 8(10), 80-89.

⁵⁶ Cansu Dumlu, Filiz İhtiyar (2017). "İğneada Longoz Ormanları Milli Parkı Sınırları İçerisinde Bulunan Mert Gölü'nün Rekreasyonel Kano Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi". **Turkish Journal of Forest Science**, 1(2), 133-144.

⁵⁷ Engin Derman (2015). **Manavgat Destinasyon Yönetimi Ve Markalaştırmasında Doğa Sporları Ve Su Sporlarının Rolü: Kano Sporu Örneği**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya

1.4.1.2.5. Sörf / Yelken

Gelişmiş ülkelerin birçoğunda su sporları alternatif olarak kaliteli ziyaretçi çekme amacıyla kullanılmaktadır. Son zamanlarda alışkanlıkların değişmesi sonucu bu ekstrem sporlar önemli turizm potansiyeline sahip olmuştur. Yelken aktivitesinde dümen yardımıyla yönlendirilen bir tekne rüzgâr yardımı ile seyrederek. Eğer tek gövdeli ise dingi olarak adlandırılmaktadır. Lazer tipi tekneler çocukların yarışmasında ve eğitiminde kullanılır, en bilinen tekne tipidir. Bunlara ek olarak salmaları hareketli veya sabit olan birçok çeşit tekne bulunmaktadır.⁵⁸

1.4.2. Öğrenmeye Yönelik Ekoturizm Faaliyetleri

1.4.2.1. Bilim Turizmi

1.4.2.1.1. Botanik Turizmi

Bitki gözlemciliği olarak da bilinen botanik turizm, bitkilerin coğrafi yaşama alanlarında tanımlama ve gözlem aktivitesidir. Botanik turizmi kaynakları koruyan sürdürülebilir bir turizm faaliyetidir. Bu turizm çeşidi doğa içinde ve çevre hassasiyetine sahip olduğu için ekoturizm kapsamına girebilir. Bu faaliyeti gerçekleştirmek için yüksek koruma hassasiyeti ve ilgi şarttır. Temel özellikleri arasında; konusunda uzman ve gerekli eğitimi almış rehberler aracılığıyla, çevre duyarlı olan ziyaretçilerle, belirli rotalarda ve yerel halk katkısıyla, küçük gruplar olarak yapılması vardır.⁵⁹

Botanik turizm, batıda, doğaya zararı olmayan en bilinen açık hava faaliyetlerinden biri olmuştur. Son elli yıl içinde botanik turizmi yapanların sayısı hızlı şekilde artmıştır. Yaşanan bu artış, çevre örgütlerin, basının ve yerel yöneticilerin de dikkatini çekmektedir.⁶⁰

⁵⁸ Murat Özbek (2014). “Tourism Intended Underwater And Surface Water Sports Activities: Present Situation And Future Anticipation”. **Denizcilik Fakültesi Dergisi**, 6(2), 27-48.

⁵⁹ Zuhal Dilaver (2017). Ankara’nın Botanik Turizm Potansiyeli. **1. Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi**, 28 Eylül – 01 Ekim 2017, Van.

⁶⁰ Hasan Sayılan (2008). “Endemik Bir Bitki Türü Olan Muş Lalesi’nin (Tulipa sintenisii Baker) Botanik Turizmi (Bitki Gözlemciliği) Amaçlı Değerlendirilmesi”, **TUCAUM**, 473-482.

1.4.2.1.2. Doğa Fotoğrafçılığı

Doğa ve kültür fotoğrafçılığı, turistler ve turizm aktiviteleri için oldukça önemlidir. Ziyaretçilerin, turistik alanları gezerken veya turizm işletmelerinde çekmiş oldukları fotoğraflar turistik alanlara tartışılmaz bir katkı sağlamaktadır.⁶¹

Doğa ve kültür fotoğrafçılığı, mevsimsel, coğrafi ve kentsel özellikleri nedeniyle ziyaretçi çekmektedir. Turistler çeşitli yerleri bu nedenlerle ziyaret etmektedir. Ziyaret edilen yerlerde, kültürel öğe deneyimi, doğa ile iç içe olma ve fotoğraflama aynı anda yapılmaktadır. Turistler hem deneyimlerini ölümsüzleştirir hem de ziyaret ettikleri alanı geleceğe götürmüş olmaktadırlar.⁶²

1.4.2.1.3. Jeomorfolojik Oluşumları İzleme

Coğrafi bir alanın kimliği, doğal şekli ve kültürü jeolojik çeşitlilik sağlayan temel unsurlardandır. Jeolojik yapıların bulunduğu yerler turistler için açık hava müzesi sağlamaktadır. Özellikle son yıllarda turizmde payı giderek artan jeoturizm, jeolojik formlara sahip alanlara yönelik bir turizm çeşididir.⁶³

Jeolojik miraslar geçmişten gelen ve insanların geleceğe bıraktığı önemli değerlerdendir. Bu değerler yerbilimleri, tarihteki önemli olayları ve güncel gelişmeleri öğrenmek için iyi fırsatlar sunar. Ülkeler arasındaki iş birliğini artırır. Bu nedenlere jeoturizm, sürdürülebilir kalkınmayı, yerel istihdamı ve jeolojik alanların korunmasını sağlar.⁶⁴ Jeoparklar, estetik, ender, ekonomik ve bilimsel değer taşıyan, doğal ve kültürel bir alanda oluşan yapılardır. Jeomorfolojik ve jeolojik alanın korunması hakkında ilk çalışmalar 1960 yılında başlamış ancak ilk jeopark 1990'lı yıllarda ilan edilmiştir. Bu park Güney Alpler'de bulunan, birçok fosil türü ve enteresan kaya oluşumlarını içeren Fransa'daki "Haute-Provence Jeolojik Rezervi"dir. Daha sonra birçok Avrupa ülkesinde jeopark çalışmaları yapılmış, 2000 yılında

⁶¹ Serhat Harman, Erşad Tan (2018). "Turist Fotoğrafları ve Turizm Pazarlaması Açısından Önemi". **Türk Turizm Arastirmalari Dergisi**, 2(3), 1–9. <https://doi.org/10.26677/tutad.2018.32>

⁶² Üzeyir Kement, Aziz Bükey (2019). "Doğa ve Kültür Fotoğrafçılığı Kapsamında Rekreatif Motivasyonun Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi". **Tourism and Recreation**, 1(1), 23–23.

⁶³ Oğuz Diker, Taşkın Deniz, Adnan Çetinkaya (2016). "Jeoturizm Kapsamında Safranbolu'da Coğrafi Kaynakların Değerlendirilmesi ve Safranbolu Jeoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi". **Karabük Üniversitesi SBE Dergisi**, 6(2), 334-348.

⁶⁴ Koçan, N. (2012). "Ekoturizm ve Sürdürülebilir Kalkınma: Kızılcahamam-Çamlıdere (Ankara) Jeopark ve Jeoturizm Projesi". **Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi**, 2(6), 69–82.

UNESCO iş birliği ile jeolojik ve jeomorfolojik yapıları korumak için Avrupa Jeopark Ağı kurulmuştur. Bu ağda eğitim, koruma ve jeoturizm üç ana başlık olarak değerlendirilmiştir.⁶⁵

1.4.2.1.4. Yaban Hayatı Gözlemciliği

Yaban hayatı içeren turizm deneyimlere ziyaret edilen bölgeye ve yaban hayatı yoğunluğuna göre farklılık gösterir. Bazı geziler kuş veya balina gözlemciliği gibi tek tip turlar içerirken, bazı turlar “Doğu Afrika Turu” gibi gözlemciliğin yanı sıra safari ve kültürel öğeler de içerir. Yaban hayat gözlemciliğinin en bilinenleri: kelebek gözlemciliği, göç edenler başta olmak üzere kuş gözlemciliği, Afrika’nın beş büyük memelisi olan: fil, gergedan, bufalo, aslan ve leopar gözlemciliğidir.⁶⁶

İnsanlar her zaman hayvanlara bağımlı olmuş, onlardan etkilenmiş ve ilham almıştır. Vahşi hayvanları özellikle de mega faunayı izlemek giderek daha fazla ilgi görmektedir. Kentleşme, çevre bilincinin artması, yaban hayatı türlerinin giderek azalması vahşi hayatı gözlemlemeyi popüler bir turizm cazibesi yapmıştır. Yaban hayvanlarının turizm yoluyla ticarileştirilmesine yönelik ilgi turizm literatüründe de artış göstermektedir.⁶⁷

Bir turizm faaliyeti olarak yaban hayatı gözlemciliği turistler ve paydaşlar arasında yaban hayatı koruma bilincini, kırsal topluluklar içinde de daha güçlü bir ekonomiyi sağlar.⁶⁸

1.4.2.1.5. Kuş Gözlemciliği

Kuşları doğal ortamlarında tanımlama ve gözleme faaliyeti olan kuş gözlemciliği, yüksek gelir seviyesine sahip ve eğitilmiş kişilerden oluşan bir ekoturist grubuna sahiptir. Bu nedenle ekoturizm için iyi bir kaynaktır. Kuş gözlemcilerinin hevesli olması, bu faaliyete ciddi kaynak ayırmaları kuş gözlemciliğini hızlı şekilde

⁶⁵ Gülpınar Akbulut (2012). Levent Vadisi’nin (Malatya) Jeopark Ve Jeoturizm Potansiyeli. **I. Ulusal Coğrafya Sempozyumu**, Erzurum, Türkiye, 28-30 Mayıs 2012, 535-546.

⁶⁶ Peter Valentine, Alastair Birtles (2004). **Wildlife Watching**. Common Ground Publishing, Australia

⁶⁷ Lusine Margaryan, Sandra Wall-Reinius (2017). “Commercializing the Unpredictable: Perspectives From Wildlife Watching Tourism Entrepreneurs in Sweden”. **Human Dimensions of Wildlife**, 22(5), 406–421.

⁶⁸ Jessica Faustini, Georgette Leah, Sandra Magdalena (2021). “A Responsible Framework for Managing Wildlife Watching Tourism: The Case of Seal Watching in Iceland”. **Ocean and Coastal Management**, 210, Makale Numarası: 105670 <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2021.105670>

geliştirmiş, çevre bilinci yüksek insanların yaptığı bu aktivite birçok doğal alan için umut kaynağı olmuştur.⁶⁹

1.4.2.1.6. Kelebek Gözlemciliği

Bu faaliyet bir doğa gezisi veya ormanda, amatör veya profesyonel kişilerce, kelebek güzelliklerinin fotoğraflanması şeklinde tanıma sahip olabilir. Kelebeklerin yaşadıkları yerlerde tanımlama ve izleme olanağı sağlar. Dünyada giderek yükselen yaban hayatı gözleme turizm etkinliklerinden biridir. Hayvanların çoğu ürkektir ve bir tehlike anında hızla kaçarlar. Ancak kelebekler gerekli ortam oluşuncaya kadar kaçmazlar. Kelebeklerin fotoğraflanması birçok hayvana göre daha kolay; renkleri ve güzelliği ile hayvanlar arasında seçkin konumdadır. Kanatlarındaki şekiller her zaman gözlemlemek için dikkat çekmektedir.⁷⁰

1.4.2.1.7. Balina Gözlemciliği

2009 yılında 13 milyon turistin balinaları, yunusları ve deniz memelilerini görmek için seyahat ettiği tahmin edilmektedir. 119 ülkede, 13 bin kişilik istihdam yaratan ve 2,1 milyar dolarlık önemli bir endüstridir. Balina gözlemciliği şu anda deniz memeleri içindeki en büyük ekonomik aktivitedir. Birçok çevre ve hayvan dostu kuruluş da balinaların tüketim amaçlı kullanılmasındansa bir ticari faaliyet olarak gözlenilmesini desteklemektedir. Balina ticaretinin yapıldığı birçok ülkedeki siyasetçi de avcılığın ve gözlemciliğin birbirini etkilemeden var olabileceğini düşünmektedir. Balina gözlemciliğinin yapıldığı bazı ülkeler: Çin, Kamboçya, Laos, Nikaragua ve Panama gibi gelişmekte olan ülkelerdir.⁷¹

⁶⁹ Sıla Karacaoğlu, Oya Yıldırım, Celil Çakıcı (2013). Adana İlinin Ekoturizm. Potansiyeli: Ekoturizm Faaliyetleri Yapılamama Nedenleri ve Çözüm. Önerileri. **2. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu**, 18-19 Nisan 2013, Adana.

⁷⁰ Volkan Genç, Erdem Seven (2020). “Kelebek Gözlemciliği ve Türkiye’nin Kelebek Turizm Potansiyeli”. **Türk Turizm Araştırmaları Dergisi**, 4(3), 3064–3081. <https://doi.org/10.26677/tr1010.2020.526>

⁷¹ Parsons, E. C. M. (2012). “The Negative Impacts of Whale-Watching”. **Journal of Marine Biology**, 2012, 1–9. <https://doi.org/10.1155/2012/807294>

1.4.2.2. Kültür Turizmi

1.4.2.2.1. Festival Turizmi

Turistik yerler arası yaşanan rekabet sonucunda festivallerin geliştirilmesi ve düzenlenmesi, özellikle de son yıllarda, festival turizminin büyük bir sektör durumuna gelmesini sağlamıştır. Deniz-kum-güneş turizmini içeren kitle turizmden yoksun olan yerler için bu turizm çeşidi özellikle önemlidir. Hıdırellez ve Nevruz gibi önemli günler, bayramlar, gastronomik lezzetler, yöresel ürünler, yayla şenlikleri, ulusal ve uluslararası festivaller bu turizm için imkanlar sağlamaktadır.⁷²

Festivallere benzeyen faaliyetler bulundukları bölgeye çeşitli faydalar getirmektedir. Turizmin çeşitlenmesi, turizm sezonunun uzaması, farklı destinasyonların da turizm talebinde söz sahibi olması bu faydalar arasında sayılabilir. Bu turizm çeşitinin diğer faydaları ise; altyapı hizmetlerinin yenilenmesi, destinasyonların bilinirliğinin ve çekiciliğinin artırması, medya ilgisinin çekilmesi, destinasyona çeşitli özellikler katarak marka yaratmak olarak sayılabilir.⁷³

Çok önemli göreve sahip olan festivaller toplu kutlamalar sağlamakla birlikte turizm cazibesi açısından da önemli bir yerdedir. Yerel ekonomiyi güçlendirmek ve destinasyonu pazarlamak konularında festivaller önemli bir konumdadır. Festivaller gelen ziyaretçilere sosyal etkinlik sunmanın yanı sıra bulundukları bölgeye de ekonomik katkı sağlar. Düzenlenen festivaller hem katılım açısından hem de destinasyon turizmine için yeni bir soluk getirmesi açısından ciddi katkılar sağlamaktadır.⁷⁴

1.4.2.2.2. Gelenek ve Görenek Turizmi

Geleneksel ve dini törenler, popüler ve kültürel olayları içeren kültür turizminin bir parçasını folklor olarak sınıflamak olağandır. Bir toplumun gelenekleri,

⁷² Hakan Kendir, Emin Arslan, Fatih Türkmen. (2019). “Türk Dünyasında Nevruz (Yengi-K n) Kutlamalarının Festival Turizmi Açısından Değerlendirilmesi:  imkent-Van Karşılaştırması”. **Journal of Tourism and Gastronomy Studies**, 7(4), 2668–2684. <https://doi.org/10.21325/jotags.2019.493>

⁷³ Ahmet Tayfun, Emin Arslan (2013). “Festival Turizmi Kapsamında Yerli Turistlerin Ankara Alışveriş Festivali’nden Memnuniyetleri  zerine Bir Araştırma”. **İşletme Araştırmaları Dergisi**, 5(2), 191-206.

⁷⁴ Serkan şengül, Koray Genç (2016). “Festival Turizmi Kapsamında Yöresel Mutfak Kültürünün Destekleyici  r n Olarak Kullanılması: Mudurnu İpekyolu Kültür Sanat Ve Turizm Festivali  rneği”. **Pamukkale Üniversitesi SBE Dergisi**, 23, 79-89.

geleneksel bayram ve günleri, oyun, etkinlik ve gösterileri folklor kapsamına girmektedir. Folklor hakkında yapılan tanımlamalar turizm ile yakında ilgilidir ve bu yakından ilgi folklor turizmini doğurmuştur. Bir başka tanım da ise folklor turizmi, halkın günlük yaşamına katılmaksızın, özel bir halkı anlamak ve çalışmalarını görmek amacıyla yapılan seyahat olarak tanımlanmaktadır. Burada turistler yerel halka para vererek ağırlandır. Turist rehberi ev sahibi veya ev sahibinin akrabasıdır.⁷⁵

Folklor bir toplumun kendine özgü yaşam şeklidir. Turizm ve folklor arasında bağ sanayi toplumunun bir ürünüdür. Şehirlerde yaşayan insanlar zamanla, şehre özgü davranışlar sergilemiş ve gelenek-göreneklerden uzaklaşmıştır. Yeniden yakınlaşmanın çarelerinden biri folklordur. Bu çare belirli bir plan ve çekim gücü sağlayarak, folklor ve turizm arasında bir bağ oluşmuştur.⁷⁶

1.4.2.2.3. Karayolu Turizmi (Overland Tourism)

Genel olarak otobüs ve kamyon gibi büyük araçlarla veya tur bazlı olarak yapıldığı kanısı olsa da gezmek amacıyla yapılan otomobil, motosiklet hatta bisikletlerle yapılan uzun mesafeli yolculukları da kapsamaktadır. Temel amacı uzun mesafeler seyahat edip, uzaktaki kültür ve yerleri keşfetmektir.⁷⁷ Çeşitli çıkar ve kültürlerin çakıştığı rota bazlı turizm ürünüdür. Bu turizm yıllar içinde evrilmiş, bazı şirketler misafir evleri hatta oteller sunar olmuştur. Günümüzde turlar oldukça farklılık göstermektedir. Bazıları safari ve daha kısa turlar için küçük araçları kullanırken, bazıları ise daha zorlu yollar için arazi araçlarını kullanmaktadır.⁷⁸

1.4.2.2.4. Kültür Yürüyüşleri

Doğa turizmi içerisinde kendine yer alan bir kültür rotasında yapılan yürüyüş geçtiğimiz yıllarda şehirli insanların giderek talep ettiği bir turizmdir. Kültürel, doğal

⁷⁵ Siswo Harsono. (2017). "Folklore Tourism in Jepara". **Culturalistics: Journal of Cultural, Literary, and Linguistic Studies**, 1(1), 1-7.

⁷⁶ Ziya Eralp (1983). **Genel Turizm**. Ankara Üniversitesi, Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları.

⁷⁷ Zandivuta Kankhuni, Cecilia Ngwira (2021). "Overland Tourists' Natural Soundscape Perceptions: Influences On Experience, Satisfaction, And Electronic Word-Of-Mouth". **Tourism Recreation Research**, 47(5), 591-607.

⁷⁸ Sina Newson-Magadza (2020). **Just Passing Through: stakeholder constructs and value in Overland Truck Tourism through N.W.Zimbabwe**. Unpublished Doctoral Thesis, anchester Metropolitan University.

veya tarihi bir atmosfer barındıran alanların devamlı şekilde tek yön halinde veya rotaların kesişimini içeren rotalar, kültür rotası olarak tanımlanabilir. Bu rotalarda yürüyen ziyaretçiler, çadırlarda veya köy evlerinde konaklamaktadır. Yöresel besinler tüketerek kırsal alana ekonomik katkı yapmaktadır. Bu rotalar kullanılarak; kültür ve milletler arası ilişki kuvvetlenir, yöresel ürün ve rotaların ismi duyulur, yürüyüş yollarındaki halkın geçimine katkı sağlanır, doğa ve kültür hakkında hassasiyet artar, halkın sağlığını iyi yönde etkileyerek devletin sağlık harcamalarını azaltır, ziyaretçilerin sürdürülebilir turizm ihtiyacını karşılar.⁷⁹

Yürüyüş rotaları İkinci Dünya Savaşı öncesi Avrupa’da başlamış, savaştan sonra kırmızı-beyaz işaret kuralları konulmuş, yine Avrupa’da olmak üzere yürüyüş amaçlı dernek ve federasyonlar baş göstermiştir. Günümüzde birçok batılı ülke bu çeşit doğa turizmi faaliyetlerini desteklemekte ve bu vesile ile turizmin kırsal alanda da yaygınlaşması, sağlık harcamalarının azalması, yatırım sebepli vergi artışı gibi yararlar elde etmiştir. Trekking, at binme ve bisiklet rotaları ile ulusal ölçekte, kültür rotaları oluşturarak uluslararası çapta kabul edilen bir sistem edinilmiştir.⁸⁰

1.4.2.2.5. Tarım/Çiftlik Turizmi

Tarım ve turizmi birleştiren, ekonomik bir yatırım olan tarım turizminde hayvansal ve bitkisel üretim yapan çiftlikler kullanılır. Bahçe, tarla, tarım işletmesi veya tarımsal faaliyet yapılan yerlerde, eğitim, eğlence ve günlük tarım aktivitelerinde doğrudan katılarak yapılan ziyaretlerdir. Amaç, tarım yapılan yerlerde yeme-içme ve konaklama olanaklarının hem tarım hem de turizm için kullanmaktır. Bahçe, bağ, ahır, tarla, kümes, ağıl vb. üretim alanlarında, çiftliklerde konaklanarak, günlük faaliyetlere katılarak, gezip, eğlenip, alışveriş yaparak tarım turizmi faaliyetleri tamamlanır.⁸¹

Bir diğer ismi de agro-turizm olan tarım turizmi, tarımsal alanlarda yapılırken üreticileri de ek gelir sağlamaktadır. Bu nedenle, tarım ürünleri üretimi turizm bütünleşir, birbirleri yerine geçmezler. Gelişmekte olan alanlar başta olmak üzere,

⁷⁹ Sezgin Özden (2019). Kültür Rotalarının ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma Aracı Olarak Kullanılabilme Olanakları. **International Congress of Economic and Administrative Science**, 2-4 Mayıs 2019, Şırnak.

⁸⁰ Steliana Cojocariu (2015). “The Development of Cultural Routes: A Valuable Asset for Romania”. **Procedia Economics and Finance**, 32, 959–967. [https://doi.org/10.1016/s2212-5671\(15\)01554-3](https://doi.org/10.1016/s2212-5671(15)01554-3)

⁸¹ Metin Gümüş (2015). **Yerel Halkın Bakış Açısıyla Kırsal Kalkınmada Tarım Turizmi: Tekirdağ İli Örneği**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.

inşaat uğruna yok edilen arazilerin yerini, turizm ve tarımın bir arada gelişmesini esas alan bir turizm çeşididir.⁸²

Bu turizm kapsamında aktiviteler şu şekilde sıralanabilir: yol kenarı, çiftlik ya da stantlarda yapılan tarım ürünleri satışı ve hediyelik eşyalarla tarımsal satış, bağ, fidan, okul gezileri, zirai teknik kurslar, ürün bilgilendirmeleri ve fuarlar ile eğitimler, avlanma, kayak, doğal hayatı seyir, fotoğrafçılık, kampçılık, balıkçılık gibi aktiviteler ile dış mekan, ağaç kiralama, çiftlik gezileri, kendin yap topla etkinlikleri ile üretim, çiftlik ve işletme tatilleri, öğrenci değişim programları ile konaklama, fuar, festival, konserler ile organizasyonlar alanlarında etkinlikler yapılmaktadır.⁸³

1.4.2.2.6. Tarihsel/Arkeolojik Alan Turizmi

Sürdürülebilir turizmin yararlar kapsamında tarihi bölge ve eserlerin korunması amacıyla belirli miktarda ödeme yapılması arkeolojik yerlerin korunması için teşvik oluşturur.⁸⁴ Kitlesel turizmden farklı olarak ekoturizm, yerel halkın sosyolojik yapısına olumsuz etki yapmamaktadır. Tam tersi yerel halkın, geleneklerini destekleyen bir tutum sergiler. Yeni bina yapmak yerine, mevcut yapıların kullanımını teşvik eder. Böylece mevcut tarihi ve arkeolojik yapıların muhafaza edilmesine destek olur.⁸⁵ Ekoturizm kısmi olarak el değmemiş doğal ve arkeolojik yerlere yapılan seyahatleri de içerir.⁸⁶

1.4.2.2.7. İnanç Turizmi

Var olduğu günden bu yana insanlar, bir dine inanma ihtiyacı içinde olmuştur. Bu sebeple insanoğlunun var olduğu tarihten itibaren çok sayıda inanç ve grup var olmuştur. Bu nedenle insanların kutsal olarak atfettiği yerler kitlesel hareketlerce

⁸² Serpil Şekerli (2018). **Tarım Turizmi (Tatuta) Projesi Kapsamında Faaliyet Gösteren Ekolojik Çiftliklerde Bir Araştırma: İzmir İli Örneği**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir.

⁸³ Makbule Civelek, Levent Karadağ (2020). "Tarım Turizmi Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi". **Turizm Akademik Dergisi**, 7(2), 146–164.

⁸⁴ John Swarbrooke (1999). **Sustainable Tourism Management**. Sheffield Hallam University.

⁸⁵ İbrahim Çetin (2001). **Turistik Ürün Çeşitlendirmesinde Eko-Turizmin Yapısal Analizi ve Türkiye’de Geliştirme Stratejileri (Örnek Bir Uygulama)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

⁸⁶ Nurhan Koçak (2011). "Murat Dağı'nın Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma". **Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, 1(3), 69-75.

ziyarete uğramıştır. Bu kitlesel hareket alternatif bir turizm çeşidi olan inanç turizmini doğurmuştur. Geçtiğimiz 30 yılda bu turizm çeşidi büyük gelişmeler içinde olmuştur. En büyük sıçrama 1990'lı yıllar içinde gerçekleşmiştir. Dini Konferans Birliği, inanç turizmi pazarına dahil olan ziyaretçi sayısının 1994-2006 arasında 4,4 milyondan 14,7 milyona çıktığını açıklamıştır.⁸⁷

İnanç ve turizm arasındaki en dikkat çeken bağ, turistlerin kutsal yapılara olan ilgileri ve onları ziyaret etmeleridir. İnanç ve turizm arasında bağın esas amacı, dini nedenlerden farklı olarak, kutsal yerlerin tarihi değerleri nedeniyle, kültürel kapsam bağlamında ziyaret edilmesidir. Bu sebeple hac ziyaretleri ve inanç turizmi şu üç bakış açısıyla miras turizmi kapsamına girebilir. İlki ziyarete açık miras yerleri; tapınaklar, camiler, sinagoglar, kiliseler, türbeler, kutsal mağara ve dağları dahil eder. İkinci olarak haclara gidilen yollar tarihi görevleri nedeniyle tarihi bir mirastır. Sonuncu olaraksa, dini tören ve ibadetlerin gerçekleştirildiği yerlerse, somut olmayan kültürel miras içinde yer alır.⁸⁸

1.4.3. Dinlenmeye Dayalı Ekoturizm Faaliyetleri

1.4.3.1. Sağlık Turizmi

Seyahat etmek amacıyla insanların, yaşadıkları yerlerin dışında konaklama yoluyla tedavi olmak istemeleri sonucunda sağlık turizmi var olmuştur. Bu turizm çeşidi sağlığını önemseyen ve sağlığı bozulmuş kişileri hedef alır. Bir başka deyişle sağlık turizmi sağlığını korumak veya sağlığı bozulmuş kişilerin, konaklama, eğlence, beslenme ve kür uygulama ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla belirli bir süre için yer değiştirmesidir.⁸⁹

1.4.3.2. İklim Konforu Turizmi

Temiz ve açık havanın iyileştirici yanlarından faydalanmak için, deniz kenarlarında ve dağ istasyonlarında yapılan bir tedavi yöntemi olan klimatizm

⁸⁷ Özlem Güzel (2010). “Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik: İnanç Turizmi”. **Süleyman Demirel Üniversitesi-Vizyoner Dergisi**, 2(2), 87–100.

⁸⁸ Ayşe Okuyucu, Mehmet Somuncu (2013). Türkiye’de İnanç Turizmi: Bugünkü Durum, Sorunlar ve Gelecek. **International Conference on Religious Tourism and Tolerance**, Konya, Türkiye, 9 - 12 Mayıs 2013, .627-643.

⁸⁹ Oğuz Aydın (2012). “Türkiye’de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizmi”. **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 2, 91-96.

turizminde amaç sağlıklı iklim şartlarında bulunmaktır.⁹⁰ Turizm faaliyetleri için bir bölgenin uygun olup olmaması konusunda, hava durumu ve iklim ciddi roller üstlenmektedir. Özellikle dış mekân aktiviteleri söz konusu olduğunda, bölgenin turizm çekiciliği artıp, azalabilir.⁹¹ Sağlıklı bir iklimde var olma ve iklimin iyileştirici etkileri esnasında, belirli bir hareket ve dengeli beslenme durumunda bulunmaya dayanmaya klimatizm etkinliği denilmektedir. Bu nedenle dağ spor merkezleri başta olmak üzere, tüm yaştan bireyler devamlı aktivite halinde tutulmalıdır.⁹²

İklim, turizm ve rekreasyon sektörü üzerinde, dünyanın bazı bölgelerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Yıllar arasında yaşanan iklim değişkenliği, rekreasyon mevsimlerinin uzunluğunu, turizm endüstrisinin karlılığını ve kalitesini etkiler. Yapılan araştırmalarda, uzun bir kıştan sonra veya sıcak bir yazdan sonra iç turizm harcamalarının arttığı görülmüştür.⁹³

1.4.3.3. Termal Turizmi

Hakkında farklı tanımlar termal turizm, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı internet sitesinde şöyle bir tanıma sahiptir: Eğlence ve rekreasyon maksadıyla, mineralli su banyosu, su içimi, çamur banyosu, inhalasyon gibi farklı yöntemlerle, rehabilitasyon, iklim kürü, egzersiz, fizik tedavi, psikoterapi gibi destek tedavileriyle birleştirilen bir turizm şeklidir.⁹⁴

Sağlık turizmi kapsamına giren ve doğal kaynaklara paralel olarak gelişen termal turizm, yeryüzüne çeşitli sıcaklıklarda ortaya çıkan ve faydalı mineralleri içeren faydalı sıcak su, buhar ve çamurun olduğu yerlerde, bölgeye has iklim koşullarını

⁹⁰ Özlem Özer, Cuma Songur (2012). “Türkiye’nin Dünya Sağlık Turizmindeki Yeri ve Ekonomik Boyutu”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi SBE Dergisi*, 4(7), 69-81.

⁹¹ Ramazan Göral (2015). *Turistik Destinasyonun İklim Konforunun Belirlenmesinde Turizm İklim İndisi Modeli Ve Beyşehir İlçesi Analizi*. 1. Eurasia International Tourism Congress,

⁹² Sertaç Güngör (2003). *Beyşehir İlçesi ve Yakın Çevresi Turizm ve Rekreasyon Kullanımına Yönelik Peyzaj Potansiyelinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

⁹³ Daniel Scott, Geoff McBoyle (2001). “Using A ‘Tourism Climate Index’ To Examine The Implications Of Climate Change For Climate As A Tourism Resource”. *Environmental Science*, 69-88.

⁹⁴ Turhan Çetin (2011). “Termal Turizm Potansiyeli Açısından Kozaklı (Nevşehir) Örneği”. *Turkish Studies*, 6(1), 899-924.

içeren bir turizm şeklidir. Sağlıklı yaşam ve tedavi amacı güden ziyaretçiler için sağlık turizmi kapsamında önemli bir yerdedir.⁹⁵

Sadece sağlık alanında hizmet veren termal turizm merkezleri vardır. Bu merkezler yalnızca kür tedavilerini barındırır. Ancak bu merkezler kendi başına termal turizm hareketini yaratamamaktadır. Yiyecek-içecek, rekreasyon, konaklama hizmetleri de sağlık hizmetlerini dahil olmalıdır.⁹⁶

1.4.3.4. Kamp/Karavan Turizmi

Şehirleşme kavramı ile birlikte birçok etmenin etkisiyle doğayı temel alan turizm çeşitlerine ilgi giderek artmaktadır. Kamp ve karavan turizmi de bunlardan bir tanesidir. Kökleri Antik Yunan'a kadar dayanan bu faaliyet eski bir açık hava faaliyetidir. 1800 sonu 1900 başlarında ilk olarak tatil konseptinde faaliyete başlamıştır. Kamping yerleri, karavan ve çadır benzeri alternatif konaklama şekilleri ile gerçekleştirilen, karavan park yeri, çadırı kurulumuna ve insani ihtiyaçların karşılanması amacıyla kurulan alanların isimleridir. Karavan ve kamp alanları genellikle aynı yerlerde gerçekleşen, doğayı baz alan turizm çeşidine kamp ve karavan turizmi denmektedir.⁹⁷

Kamp yapılan yerler, uygun şekilde planlanırsa insanlar için açık havada yapılan rekreasyondan daha fazla zevk almalarına katkı sağlayacak bir araçtır. Kamp yapmak, gücü azalmış, yaşını almış, engelli bireylerin ve küçük çocukların doğal ortamda rahatlamaları, ekonomik ve güven içinde seyahat etmeleri, bireylerin ziyaret ettikleri yerlerde yeni dostluklar kurmasına ve dünya ile bağ kurmasını sağlayan bir faaliyettir.⁹⁸

Amerika başta olmak üzere, kamp ve karavan turizmi, Avustralya, Kanada ve Avrupa da dahil olmak üzere tüm dünyada ilgi çekmektedir. Gelişen teknoloji ile

⁹⁵ Filiz Aklanoğlu (2008). "Termal Turizm Ve Afyon-Gazlıgöl Örneği". *Social Science*, 3(1), 83-92.

⁹⁶ Mustafa Sandıkçı (2008). **Termal Turizm İşletmelerinde Sağlık Beklentileri Ve Müşteri Memnuniyeti**. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.

⁹⁷ Ümit Şengel, Koray Genç, Merve Işkın, Şevki Ulema, İsmail Uzut. (2020). "Turizmde "Sosyal Mesafe" Mümkün Mü? Kamp ve Karavan Turizmi Bağlamında Bir Değerlendirme". *Journal of Turkish Studies*, 15(4), 1429–1441. <https://doi.org/10.7827/turkishstudies.44177>

⁹⁸ Yaşar Gültekin, Pınar Gültekin. (2012). Kabatepe Orman Kampı- Karavan ve Çadırlı Kamp Alanının Rekreasyonel Değerinin Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Öneriler. **I. Rekreasyon Araştırmaları Kongresi**, Antalya.

internet hayatımıza girmiş, dijital platformlar sayesinde anında insanlarla paylaşım yapma imkânı doğmuştur. Karavancı ve seyahat tutkunu kişilerin yaptığı paylaşımlar, insanların dikkatini çekmekte, bu alanda giderek artan bir talep oluşturmaktadır. Uluslararası Kamp ve Karavan Federasyonu (FICC) pandemiden önce bir karavan turistinin ortalama olarak 33 Euro harcadığını açıklamıştır. Karavan ve kamp yapılan yerler genellikle, doğa ile baş başa, kırsal ve sakin alanlarda olduğundan, kırsal kalkınmaya katkı sağlayarak o yerdeki bireyler için ciddi bir gelir kaynağı yaratmaktadır.⁹⁹

Bir yerin kamping yapılmaya uygun olması için şu ölçütlere sahip olması uygundur: Açık bir yerde ve zemini yağmur suyunu tahliye etmek için az eğimli, çığ ve heyelan riskinin minimum olduğu, iklim konforu bakımından tercihen rakımı 800-2000 metre aralığında olan, doğu ve güney cepheli, rüzgâr hızının faaliyet ve tesislere zarar vermeyecek düzeyde olması (0-10 m/s), bağıl nemin (%25-75) arasında olması esastır.¹⁰⁰

Büyüleyici (glamorous) ve kamp (camping) kelimelerinin birleştirilmesiyle ortaya çıkan glamping kavramı, turistlerin kamp turizminin aksine rahatlarından vazgeçmeden doğa ile baş başa vakit geçirmesidir. Lüks otellerde bulunan hizmet standartlarının, otel rahatlığının sürdürülebilir turizm kapsamında tasarlandığı, bireylerin aynı zamanda da rekreatif etkinliklere katılıp, doğa içinde kalması glampingin alanı içine girer. Çevre dostu bir turizm çeşidi olan glamping, el değmemiş bir doğada gerçekleşir. Kullanılan ürünler mümkün surette çevre dostudur ve geri dönüşüm önemli rol oynar. Turistler, safari, dağ bisikletçiliği, kuş gözlemciliği, balık tutma, rafting, yoga, yürüyüş gibi etkinlikler yapmaktadır.¹⁰¹

⁹⁹ Bahar Rüzgar (2021). Batman İli Kamp ve Karavan Turizmi. <https://www.dika.org.tr/assets/upload/dosyalar/batman-ili-kamp-ve-karavan-turizmi-on-fizibilite-raporu.pdf> Erişim Tarihi: 10.09.2022

¹⁰⁰ Akın Akpur, Burhanettin Zengin (2019). “İznik Gölü İle Çevresinin Kamp Ve Karavan Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi”. **Turizm ve Araştırma Dergisi**, 8(2), 4-20

¹⁰¹ Ertuğrul Düzgün (2021). “Pandemi Sonrası Yeni Turist Tercihi: Glamping Turizmi”. **ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 11(1), 145-158. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.870381>

İKİNCİ BÖLÜM ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın amacı ve önemi, araştırma modeli, evren, örneklem ve araştırma yöntemi ile ilgili bilgiler verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Amacı

Dünya genelinde kitle turizm giderek çevreye ve topluma zarar vermektedir. Birçok duyarlı toplum ve kuruluş bunun farkına varmış, alternatif turizm faaliyetlerine yönelmiştir. Çevreye ve topluma hassas olan ekoturizm başlıca gelen alternatif turizm çeşididir. Bu turizm çeşidi birçok yerde faaliyet göstermektedir ve bu faaliyetlerin idare edilmesi gerekir. Küresel olarak birçok yerde ekoturizm aktiviteleri çoğalmıştır.

Bu aktivitelerle ilgili çalışmalar yapıldığında ziyaretçilerin klasik tatil anlayışı olan deniz-kum-güneş yerine ekoturizm faaliyetlerine yönelim gösterdiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla küresel anlamda birçok ülke kitle turizmin neden olduğu çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel tahribatı en aza indirmek ve turizmin sürdürülebilir olmasını sağlamak için yönünü ekoturizme çevirmiştir. Bu tez çalışmasının amacı Orta Doğu ülkelerinde (Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Filistin, Irak, İran, İsrail, Katar, Kıbrıs, Kuveyt, Lübnan, Mısır, Suriye, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün ve Yemen) ekoturizm faaliyetlerini incelemektir.

2.2. Araştırmanın Önemi

Ekoturizmin önemi son dönemde yapılan birçok araştırmaya konu olmuştur. Konu hakkında literatür taraması yapıldığında başta doğal alanlar olmak üzere, kültür ve spor mekanlarının da ekoturizm odaklı kullanılmak üzere çalışmalar yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalarının artmasının nedeni, turistlerin doğaya karşı hassasiyetinin artması, kitle turizmin zirve yapıp tahribat bırakması, ziyaretçilerin farklı turizm çeşitleri arayışı, yerel halkın da turizmden maksimum payı alması ve uygun şekilde yapıldığı durumda ekoturizmin oldukça karlı olması gerekçe gösterilebilir. Buna istinaden Orta Doğu ülkelerinde uygulamaya konan ekoturizm faaliyetlerinin incelenmesi literatüre gerekli katkıyı sağlayacaktır. Bu ülkelerde

ekoturizmin gelişmekte olması, sıfırdan başlayacak ülkelere rehber olması beklenmektedir.

2.3. Araştırma Yöntemi

Bu tez çalışması nitel bir çalışma olup, Orta Doğu lkelerinde (Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Filistin, Irak, İran, İsrail, Katar, Kıbrıs, Kuveyt, Lübnan, Mısır, Suriye, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün ve Yemen) ekoturizmin incelenmesi maksadıyla daha önce başka bir amaç için kullanılmış(ikincil) verilerden yararlanılmıştır.

2.4. Evren ve Örneklem

Araştırma alanında Orta Doğu lkeleri bulunmaktadır. Bu kapsamda incelenen lkeler Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Filistin, Irak, İran, İsrail, Katar, Kıbrıs, Kuveyt, Lübnan, Mısır, Suriye, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün ve Yemen'dir. İlk olarak bahsi geçen ülkeler hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler, ülkelerin tarihi, coğrafi konumu, yer şekilleri, nüfusu, yer şekilleri, iklim özellikler, bitki örtüsü, su kaynakları, sosyoekonomik yapısı ve turizm altyapısını kapsamaktadır.

2.5. Veri Toplama Araçları

Resmi siteler, makale ve tezlerden toplanmış veriler ve fotoğraflar, bu tezin veri toplama aracını oluşturmaktadır.

2.6. Veri Analizi

Bu araştırmada tez kapsamındaki ülkeler ayrı ayrı uygulama bölümünde ele alınmıştır. Bahsi geçen ülkelerdeki ekoturizm aktiviteleri ve türleri incelenmiştir. Bu bölümde de ikincil verilerden ve kaynaklardan yararlanılmıştır. Veriler ve fotoğraflar resmi siteler, makale ve tezlerden toplanarak elde edilmiştir.

2.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma turizm ile ilgili internet siteleri, makaleler ve tezler ile hazırlanmıştır. Araştırmanın öncesinde yaşanan küresel Korona virüs salgını bahsi geçen yıllardaki verileri sekteye uğratmıştır. Orta Doğu lkelerinin bazılarında halen sürmekte olan iç savaş ve siyasi istikrarsızlık turizm araştırmaları için gerekli olan huzur ortamından insanları uzaklaştırmış, doğal olarak araştırmalar yetersiz kalmıştır.

Yine bazı ülkelerin yüzölçümü bakımından küçük olmaları, devlet otoritesini geç kurmaları ve turizme gerekli önemin verilmemesi nedeniyle kaynaklar kısıtlı miktarı geçememiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ÇALIŞMA ALANI VE BULGULAR

Bu bölümde çalışma alanı ile ilgili bilgiler ve ekoturizm kapsamında bulgular sunulmuştur.

3.1. Bahreyn Hakkında Genel Bilgiler

Bahreyn, Basra Körfezi'nde yer alan otuz kadar adadan oluşan bir takımadadır. Başkenti Manama'dır. Ülkenin toplam nüfusu 1,3 milyon civarındadır ve diğer ülkeler gibi yakın komşu ülkelerde, çeşitli etnik ve dini gruplara ev sahipliği yapmaktadır. Kuzeyde İran, Doğusunda Suudi Arabistan, kuzeybatı ve güneydoğusunda daha küçük komşuları olan Bahreyn Körfez ülkelerinin en küçüğüdür. 1986'da inşa edilen Kral Fahd geçidi Bahreyn'in anakaraya olan tek bağlantısıdır. Arapçada “bahr” deniz demektir. Bahreyn ise “iki deniz” anlamına gelir.¹⁰²

Demografi ve Din Bahreyn'in zengin tarihi ve ticaret yollarının kavşağında yer alması, onu bir çeşitlilik noktası yapmaktadır. Etnik olarak, ülkenin yerli nüfusu Arap'tır ve devletin resmi dili Arapça'dır (İngilizce baskın günlük dil olmasına rağmen). Toplam nüfusun %50'den biraz fazlası yerli Bahreynlidir. Bu yaklaşık 700.000 kişi yapar. Nüfusun diğer yarısı göçmen işçi nüfusudur. Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Asya ülkelerinden gelen gurbetçi işçiler bu nüfusu oluşturur. Dini açıdan ulusun %99'u İslam'a bağlıdır. Şii Müslümanlar yerli nüfusun yaklaşık %70'ini oluştururken geri kalan Müslüman nüfus Sünni İslam'ı takip eder.¹⁰³

3.1.1. Coğrafya

Adalar jeolojik olarak, eski deniz dibi depolarının sonradan yükselmesiyle var olan kalkerli bir taban ve tabanın üstünü kaplayan kumlu birikintilerle oluşmuştur. Geniş kumlu düzlüklerin içinde zaman zaman kayalıklara da rastlanır. En yüksek yeri Bahreyn adasında bulunan 122 metre yüksekliği ile Cebeliduhan'dır. Adalardaki iç suların çok sığ olması nedeniyle bazı yerler doldurularak arazi kazanılmıştır. Bu

¹⁰² Doğukan Kahraman (2016). **2011 Arab Uprising In Bahrain: Protests And Politics In The Gulf Kingdom**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.

¹⁰³ <https://www.mia.gov.bh/kingdom-of-bahrain/population-and-demographics/?lang=en> Erişim Tarihi: 27.10.2022

sayede Bahreyn ile Muharrak adaları arasında da bir yol bağlantısı yapılmıştır. Ülkenin yüzölçümü, denizden kazanılan yeni arazilerle birlikte 692 kilometrekareye kadar ulaşır. Adaların iklimi sıcak ve nemli olup yıllık yağış miktarı ortalama 7 cm. civarındadır; aşırı buharlaşma sebebiyle hava kısmi nemlidir. Yaz aylarındaki bunaltıcı sıcaklık kış aylarında yumuşak bir iklime dönüşür. Çok sayıda kuyu ve yer altı sularının zenginliği yeşil bir bitki örtüsünü ortaya çıkarmıştır. Tatlı su, denizden etrafında yer ala artezyen kuyularından çıkar; suyun kıtlık olduğu yerlerde ise arıtma tesislerinden faydalanılır.¹⁰⁴

Harita 3.1. Bahreyn Haritası¹⁰⁵

3.1.2.Tarih

Antik çağlarda ismi “Dilmun” olan Bahreyn, M.Ö.2000-1800 yılları arasında ticaret bakımından etkin bir bölgeydi. Bölge yönetimi uzun yıllar boyunca yerel Arap kabileleri kontrolündeyken, Portekiz denizciler 1521 yılında ele geçirmiş ve 1602 yılına dek Portekizliler kontrolünde kalmıştır. 1602-1783 tarihler arasında ada devamlı olarak İranlılar ve Araplar arasında el değiştirmiştir. 1783 yılında El-Halife Ailesi yönetimi devralmış ve günümüzde hala etkindir. Benzer tarihlerde Bahreyn Emirliği,

¹⁰⁴ <https://islamansiklopedisi.org.tr/bahreyn> Erişim Tarihi: 27.10.2022

¹⁰⁵ <https://www.un.org/geospatial/content/bahrain> Erişim Tarihi: 27.10.2022

İngiltere'nin prokterası olmuş ve El Halife Ailesi, İngiltere'ye bağlı yaşamıştır. İngiltere 1968 yılında bölgede çekilmiş, Bahreyn 1971 yılında bağımsız olup BM ve Arap Birliğine üye olmuştur.¹⁰⁶

3.1.3. Ekonomi

Diğer bölge ülkelerinin aksine Bahreyn Ekonomisi, geniş çapta petrol ve ürünlerine bağlı değildir. Finans ve bankacılık, turizm, alüminyum sanayi ve hizmet sektörü ciddi gelişme göstermiştir. Ülke genel olarak Suudi Arabistan'dan ham petrol almakta ve bunu işleyerek ihraç etmektedir. Bahreyn, bölgenin bankacılık ve finans merkezi olarak kabul edilmektedir. Hükümet, bu durumun devam etmesi istemekte ve turizm ve konferans merkezi olması için de ciddi uğraşlar vermektedir.¹⁰⁷

3.1.4. Yönetim Biçimi

Monarşi ile yönetilen Bahreyn, 1 Kasım 1961'den bu yana El Halife ailesi kontrolü altındadır. Babasının ardından 2002 yılında kral olan Hamed Bin İsa, Şii muhalefetin giderek güçlendiği ülkede siyasete yön vermektedir. Ülkede iki meclis bulunmaktadır. İlki 40 kişilik kral tarafından atanan Danışma Meclisi ve bölgesel mutlak çoğunluk sistemi ile seçilen 40 kişilik Temsilciler Meclisidir. Kabine ve başbakan kral tarafından atanır. 2011'de başlayan Arap Baharı, ülkede ciddi toplumsal olaylara neden oldu. 70'ten fazla gösterici hayatını kaybetti. 18 Şii milletvekili istifa ederek tepki göstermiştir.¹⁰⁸

3.1.5. Bahreyn'de Ekoturizm Uygulamaları

3.1.5.1. Yaşam Ağacı

Hayat Ağacı (Shajarat-al-Hayat), Manama'ya 40 kilometre uzaklıktaki Arap Çölü'nün çorak bir bölgesindeki bir tepenin üzerinde bulunmaktadır. Bu devasa yeşil ağaç (*Prosopis cineraria*) neredeyse 10 m yüksekliğinde ve 400 yıldan daha eskidir. Mum ve aromatik sakız yapımında kullanılan ağaçtan sarı reçine çıkarılabilmektedir. Çevresinde kilometrelerce kum bulunan çölün ortasında duran bu bölge, yerel bir

¹⁰⁶ Hüseyin Karakoç (2017). **Arap Baharı ve Bahreyn**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Ankara.

¹⁰⁷ Nawal Aljasim (2019). **Bahreyn – Türkiye İlişkileri: Gelişim, Günün Koşulları Ve Gelecekteki Beklentiler**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

¹⁰⁸ <https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/bahreyn/924965#> Erişim Tarihi: 27.10.2022

turistik cazibe merkezi haline gelmiştir. Her yıl binlerce kişi tarafından ziyaret edilmektedir.¹⁰⁹

Fotoğraf 3.1. Yaşam Ağacı¹¹⁰

3.1.5.2. Bahreyn Çölü-Safari

Safariler, çölün zevkini yaşamak için özel olarak tasarlanmıştır. Akşam safarisini gerçekleştikten sonra, yıldızların aydınlattığı yerde, gökyüzünün ve çölün gece manzaralarının tadı çıkarılmaktadır. Çölde gün doğumu ile uyanılır; ardından sabah kahvaltısının deneme imkânı vardır.¹¹¹

3.1.5.3. Bahreyn Kalesi-Ata Binme

Arap ata binme turu genelde bir öğleden sonra aktivitesi olarak başlamaktadır. UNESCO Dünya Mirası Listesi olan Bahreyn Kalesi yakınlarındaki ahırlarda 20 dakikalık sürüş imkânı vardır. Ahırlara gelindiğinde, yerel lezzetler eşliğinde geleneksel bir Arap kahvesi veya çayı ikram edilmektedir. Gılgamış Destanı'na göre Sümerlerin atalarının yeri ve tanrıların buluşma noktası olan "Ölümsüzlük Diyarı"nı kendi başına keşfetme imkânı sunulmaktadır. Profesyoneller atları patika yolculuğuna hazırlarken, miras ve modern zamanların buluştuğu görkemli çevre oluşmaktadır. Yaklaşık 1 saatlik sürüş için beceri seviyesine uygun, evcil bir at ile eşleştirme yapılır. Bir güvenlik brifinginden sonra, bir zamanlar MÖ 2300'den kalma Kassitler, Yunanlılar, Portekizliler ve Persler tarafından kullanılan aynı at yollarını takip edilir.

¹⁰⁹ <https://arabiconline.eu/tree-of-life-in-bahrain-a-symbol-of-hope/> Erişim Tarihi: 14.01.2023

¹¹⁰ <https://www.atlasobscura.com/places/tree-of-life> Erişim Tarihi: 14.01.2023

¹¹¹ <https://www.togetherinbahrain.com/overnight-desert-safari-dubai-bahrain.html> Erişim Tarihi: 14.01.2023

At sırtında gezinti sırasında, gün batımına karşı kontrast oluşturan Bahreyn Kalesi'nin muhteşem manzaraları ile etraf sarılıdır.¹¹²

3.1.5.4. Bahreyn Kıyıları-Kanoculuk

Bahreyn, kano kiralamak ve saatlerce kürek çekmenin keyfini çıkarmak için harika bir yerdir. Suda, arkadaşlarla ve aile ile birlikte olup manzaranın tadı çıkarılabilmektedir. Bahreyn'de kano kiralama, dışarıdayken egzersiz yapmanın uygun bir yoludur. Bahreyn, özel bir günü kutlamak veya aile tatili için ideal kano kiralama destinasyonudur.¹¹³

Fotoğraf 3.2. Bahreyn'de Kanoculuk¹¹⁴

3.1.5.5. Off-Road Bisiklet Yolu

Bahreyn, kültürel açıdan ilginç bir yer veya kıyı turizmi açısından çekici olmamasına rağmen, bir bisiklet meraklısı için uygun bir destinasyondur. Yollara arabalar hâkim olsa da şehir dışında bölgede bulunabilecek en iyi dağ bisikleti arazilerinden bazıları bulunmaktadır. Ülke manzarasının çoğunu kaplayan kumlu çakıl araziler sayesinde ülke potansiyel bir bisiklet üssüdür.¹¹⁵

¹¹² <https://activities.marriott.com/things-to-do/V28Hi3SLS0Spn-arabian-sunset-horse-riding-and-stable-tour> Erişim Tarihi: 14.01.2023

¹¹³ <https://www.ootlah.com/en/things-to-do-bahrain-kayaking.html> Erişim Tarihi: 14.01.2023

¹¹⁴ <https://www.bahrain-confidential.com/have-you-tried-kayaking-in-bahrain-bay/> Erişim Tarihi: 14.01.2023

¹¹⁵ <https://www.timeoutbahrain.com/kids/bumps-babies/fitness/15496-cycling-in-bahrain> Erişim Tarihi: 14.01.2023

3.1.5.6. Deniz Sporları Derneği

Bahreyn Deniz Sporları Derneği Bahreyn halkının dinlenip rahatlayabileceği bir yere sahip olma ihtiyacından ve kurucusu Shikh Khalifa Ben Abdallah Al-Khalifa'nın vizyonundan doğmuştur. İlk olarak 1983'te kurulup, kısa sürede bölgenin en sevilen yelken kulübü haline gelmiştir. Kurulduğu günden bu yana, istisnai faaliyetleri ve kaliteli olanaklarıyla öne çıkmaktadır. Başlangıcından bu yana yelken kulübü, üyelerin ve misafirlerin deneyimini iyileştirmek için tesislerinde önemli bir genişleme ve yenileme geçirmiştir. Ekip üyeleri, dünyanın her yerinden gelen ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Bahreyn Deniz Sporları Derneği, tek bir misyonla kurulmuştur: Bahreyn halkına ve tüm ihtiyaçlarına hizmet etmek ve beklenenden fazlasını sağlamak için daha ileri götürmek. Nitekim Bahreyn yelken takımı, şampiyonluklarla dolu bir geçmişe sahip olarak artık körfez ve Arap ülkelerinin en iyi takımlarından biri olarak kabul edilmektedir.¹¹⁶

Fotoğraf 3.3. Bahreyn'de Su Sporları¹¹⁷

3.1.5.7. Bahreyn Kuş Gözlemciliği

Basra Körfezi'nde yer alan, Bahreyn, çok çeşitli kuşlar için bir mekândır. Birleşik Arap Emirlikleri, Basra Körfezi'nin daha aşağısında olduğundan, bu az bilinen ada genellikle göz ardı edilmektedir. Ancak çöl, bataklık, çamur düzlükleri, mangrov

¹¹⁶ <https://www.bahrainisailing.com/about> Erişim Tarihi: 14.01.2023

¹¹⁷ <https://www.bahrainisailing.com/gallery> Erişim Tarihi: 14.01.2023

bataklıkları ve subtropikal bahçelerin karışımıyla ada kuş gözlemcileri için ideal ortamı sunmaktadır.¹¹⁸

3.1.5.8. Bahreyn Körfezi-Dalış

Bahreyn,400 metrekaleden fazla bir alana yayılan istiridye yataklarıyla eşsiz bir dalış deneyimi sunmaktadır. Resif dalışının yanı sıra gemi, uçak, römorkör ve mavnalar da dahil olmak üzere çeşitli batık dalışlarına ev sahipliği yapmaktadır. Keson batığı, Bahreyn kıyılarının 20 mil açığında yer alır ve beton ve çelik yapılarıyla birçok balığa ev sahipliği yapmaktadır.

Palyaço balığı, tetik balığı, cerrah balığı, aslan balığı, orfoz balığı ve hatta balina köpekbalığı gibi Hint-Pasifik türleri tespit edilebilirken, ton balığı, trevally ve barracuda üst taraflarda yüzerek görülebilmektedir. Daha soğuk aylarda, deniz otu ile beslenen dugonglar (deniz inekleri) Güney Bahreyn'de görülebilmektedir.¹¹⁹

Fotoğraf 3.4. Bahreyn'de Dalış¹²⁰

3.1.5.9. Bahreyn Körfezi-İnci Dalışı

Bahreyn, Körfez bölgesinde, masalları ve gelişen ekonomisi ile ünlüdür. Eskiden haziran ayından eylül ayına kadar süren inci dalış sezonu, derin sulardaki en saf ve beyaz incileri içeren istiridyelerin bulunduğu dönem olarak bilinmekteydi. Bu dönem, Bahreyn hükümdarları tarafından resmi olarak açılıp kapatılırdı. Günümüzde ise 'Banoosh' veya 'Boom' olarak bilinen dalış gemileri, 60 dalgıç, çekirme, birkaç

¹¹⁸ <https://www.camacdonald.com/birding/mebahrain.htm> Erişim Tarihi: 14.01.2023

¹¹⁹ <https://www.padi.com/diving-in/bahrain/> Erişim Tarihi: 14.01.2023

¹²⁰ <https://divebahrain.com/> Erişim Tarihi: 14.01.2023

gemi çocuğu, bir aşçı, bir kaptan ve kaptanın arkadaşı dahil olmak üzere bir mürettebattan oluşmaktadır. Her bireyin izlemesi ve halledilmesi gereken bir görevi vardır. Geçmişte inci avcılığı bazı aileler için bir meslek ve ana geçim kaynağı olarak alınıp tüm ekonomiye güç verirken, günümüzde sadece Bahreyn'de değil tüm dünyada unutulmaz bir miras olarak anılır. Bugün Bahreyn, bu mirası canlı ve uzun ömürlü tutarak yerli ve yabancı turistler için önemli bir cazibe merkezi haline gelmiştir. İnci dalışı gezileri, şnorkelle inci avlama ve balıkçılık aktiviteleri, denizin ana bölgelerini kapsayan dalış konusunda uzmanlaşmış tam donanımlı işletmeler tarafından organize edilmekte ve müşterilerine hayatlarının en güzel deneyimlerinden birini sunmaktadır. Değerli bir inci bulmak için istiridyeye toplamak, önemli bir heyecan kaynağıdır. İstiridyeleri toplamak ve açmak, güç, sabır, iyi görüş ve zaman gerektirir. Bir inciye yakalamak ve bulmak için harcanan emeğin karşılığı tarif edilemez bir duygu yaratır. Bu, atalardan gelen bir miras ve Bahreyn Krallığı için bir gurur kaynağıdır. Bugün, Bahreyn'in bu geleneksel zanaatı canlı ve canlı tutmak için birçok organizasyon, müze ve etkinlik bulunmaktadır.¹²¹

Fotoğraf 3.5. Bahreyn'de İnci Avcılığı¹²²

3.1.5.10. Kraliyet Deve Çiftliği

Manama'nın çevresinde yer alan Kraliyet Deve Çiftliği, Bahreyn'in mevcut hükümdarı olan amcası Merhum Şeyh Muhammed Bin Salman Al Khalifa tarafından kurulmuştur. Burası bir hobi çiftliği olarak faaliyet göstermektedir, yani burada hayvanlar yarışmak veya etleri için yetiştirilmemektedir. Kraliyet ailesine ait yüzlerce deve yaşamaktadır. Turistik bir cazibe merkezi olarak geniş çapta ilan edilmemektedir

¹²¹ <https://www.scubalife.bh/local-excursions-trips/pearl-diving> Erişim Tarihi: 14.01.2023

¹²² <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-30724681> Erişim Tarihi: 14.01.2023

Ancak her gün gün batımına kadar halka açık, yani gidip etrafa bakmak, develeri görmek ve çiftçilerle sohbet etme seçenekleri bulunmaktadır. Çiftliğe giriş ücretsizdir, ancak bazen develeri beslemek ve hatta sürmek için fırsatlar vardır.¹²³

Fotoğraf 3.6. Bahreyn Kraliyet Deve Çiftliği¹²⁴

3.1.5.11. Al Areen Vahşi Yaşam Parkı

Bahreyn'deki Al Areen Wildlife Parkı, hayvanlar, bitkiler ve doğa severler için cennet bir alan sunmaktadır. 30 yılı aşkın süredir, flora ve fauna korunarak ve bakımları yapılmaktadır. Parkta 82 kuş türü, 45 memeli türü ve 25 bitki türü bulunmaktadır. 1976'da Arap vahşi yaşamını korumak için bir park ve koruma alanı kurulmuştur. Park, ziyaretçilere, üç kilometrekarelik bir alanda birçok kuş ve hayvan türünü görebilecekleri bir fırsat sunmaktadır. Bu arada, rezerv, nadir türleri korumak için kullanılan toplam dört kilometrekarelik bir alanı kapsamaktadır.¹²⁵

3.1.5.12. Sakhir Çölü Kampçılık

Kışın gelmesi ile birlikte birçok insan Sakhir Çölü'ne, beklenen kamp sezonunu yaşamak için çadırları ile birlikte gitmektedir. Burası başkentte 30 kilometre uzaklıktadır. Krallığın kamp sezonunda birçok Bahreynli, arkadaşları veya aile ile

¹²³ <https://www.viator.com/Bahrain-attractions/Royal-Camel-Farm/d4458-a24460> Erişim Tarihi: 14.01.2023

¹²⁴ <https://www.swiss-belhotel.com/ar-sa/grand-swiss-belhotel-seef/experience/royal-camel-farm> Erişim Tarihi: 14.01.2023

¹²⁵ <https://bahrainofw.com/al-areen-wildlife-park/> Erişim Tarihi: 14.01.2023

birlikte açık hava keyfi yaşamak için çöl bölgelerine gitmektedir. Bu kamp sezonu genelde kasımdan mart ayına kadar sürmektedir.¹²⁶

Fotoğraf 3.7. Bahreyn'de Kamp Mevsimi¹²⁷

¹²⁶ <https://www.newsofbahrain.com/bahrain/85720.html> Erişim Tarihi: 14.01.2023

¹²⁷ <https://www.timeoutbahrain.com/attractions/attractions-news/423335-you-can-now-register-for-bahrains-camping-season-via-app> Erişim Tarihi: 14.01.2023

3.2 Birleşik Arap Emirlikleri Hakkında Genel Bilgiler

Orta Doğu'da bulunan Birleşik Arap Emirlikleri'nin (B.A.E.) (Devletü'l-İmâretü'l Arabiyyetü'l-Muttehîde) kuzeybatısında Katar, güneydoğusunda Umman ve güneyinde de Suudi Arabistan bulunmaktadır. Coğrafi koordinatları olarak 22-26 kuzey paralelleri ile 51-57 doğu meridyenleridir. Anakaranın yüz ölçümü 77.700 km² olmakla birlikte, adalar dahil edildiğinde 83.600 km²'ye ulaşır. Ülke yedi ayrı emirlikten oluşur ve en büyük emirlik Abu Dabi'dir. Diğer Emirlikler Dubai, Şarjah, Fuceyra, Ajman, Resul Kayme ve Ummül Kuveyn'dir.¹²⁸

3.2.1. Tarih

16.yüzyılda Portekizliler gelmeden önce bölgede Abbasiler ve Osmanlılar hüküm sürmüştür. Osmanlı, Portekizlilerle mücadele etmiştir. Ancak, Portekizliler Umman'ın başkenti Maskat'ı ele geçirmiştir. Buna müteakip İngilizleri harekete geçirmiştir. İngiliz kökenli Doğu Hindistan Şirketi Basra Körfezi'nde ticari faaliyetlerini artırmıştır. Yerel kabileler, Osmanlı ve İngilizler arası çekişmeler, İngilizlerin 1892 yılında yaptığı antlaşma ile son bulmuştur. Bu antlaşmaya göre Emirlikler içişlerinde bağımsız, dış işlerinde ise İngiltere'ye bağlıdır. 1968 yılında İngiltere körfezden çekilince 1971 yılında BAE bağımsızlığını ilan etmiştir.¹²⁹

3.2.2. Coğrafya

Umman Körfezi'ne 90 km kadar kıyısı vardır. Yüksekliği 2500 metreye kadar varan El Hacer dağları bulunmaktadır. Umman Körfezi'nde çok sayıda limanı ve plajı bulunmaktadır. Ülke çöllerle kaplı olup, kuzey kısmı dağlık; doğu kısmı tepeliktir. Kıyı kesimlerde mercan setleri görülür. Ülkenin %74'ü çöl ve yalnızca %6'sı tarıma elverişli topraktır. Kalıcı nehir bulunmamaktadır. Ülke sıcak ve kuraktır. Aralık-Mart ayları arasında ılıman kış iklimi görülür. Bitki örtüsü bakımında oldukça fakirdir, çöl çalılıkları görülebilir. Oldukça derin drenaj kuyuları açılarak veya deniz suyu arıtılarak su ihtiyacı giderilir.¹³⁰

¹²⁸ Nilhay Usta Pamuk (2020). **Birleşik Arap Emirlikleri'nde Petrol Gelirlerinin Yerleşmeye Etkisi**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul

¹²⁹ Güngör Şahin, Serhat Güzel (2021). "Orta Doğu Güvenliğinde Yeni Açılımlar Ve İbrahim Antlaşması". **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 34, 15-28.

¹³⁰ <http://abudhabi.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/338077> Erişim Tarihi: 27.10.2022

Harita 3.2. BAE Haritası¹³¹

3.2.3. Ekonomi

2015 yılı verilerine göre, B.A.E. 368,1 milyar \$ nominal Gayri Safi Milli Hasılası ile dünyada 54. Sırada bulunmaktadır. Bu veri ülkeyi Ortadoğu ve Basra Körfezi ülkeleri içinde Suudi Arabistan ile İran'ın ardından 3. büyük ekonomisi yapmaktadır. Satın alma gücü paritesine göre incelendiğinde ise Katar'ın ardından 2.sırada bulunmaktadır. Ülkede serbest piyasa ekonomisi hüküm sürer. Petrol ve doğalgaz %37 gibi büyük oranda ekonominin bel kemiğidir. Balık ve İnci ticareti körfezlere kıyısı olması nedeniyle önemli yer tutar. Hurma ticaretinde söz sahibidir. Yabancı devletlere yapılan kolaylıklar sayesinde Emirliğin merkezi olan Dubai'yi canlı bir ticaret merkezi yapmıştır.¹³²

3.2.4. Yönetim Biçimi

BAE 7 emirlikten oluşan bir federasyondur. Emirlikler içişlerinde serbest, dışişlerinde BAE'ne bağlıdır. Federasyon başkanı ve yardımcısı 5 yıllığına seçilir. Abu Dabi Emiri devlet başkanı, Dubai emiri ise başbakandır.

¹³¹ https://www.researchgate.net/figure/Map-of-United-Arab-Emirates-showing-the-seven-Emirates_fig1_319949763 Erişim Tarihi: 27.10.2022

¹³² Asena İşbitiren (2017). **Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Raporu.** https://butso.org.tr/belgeler/2018/2017_Ulke_Raporlari/Birlesik_Arap_Emirlilikleri_Ulke_Raporu_2017.pdf Erişim Tarihi: 27.10.2022

3.2.5. Demografi ve Kültür

Birleşik Arap Emirlikleri kültürü, Arap kültürüne köklü bir bağlılığa sahip olmakla birlikte, İran, Hindistan ve Doğu Afrika kültürlerinden de etkilenmiştir. Arap ve Arap etkisindeki mimari, yerel Emirlik kimliğinin ifadesinin önemli bir parçasıdır. Arapların Emirlik kültürü üzerindeki etkisi, geleneksel emirlik kültüründe gözle görülür şekilde görülebilmektedir.¹³³

Dünya Bankası'nın verilerine göre, BAE'nin 2020 yılı nüfusu 9.890.400'dür. Bu nüfusun %88,52'si göçmenlerden oluşurken, kalan %11,48'i BAE vatandaşlarından oluşur. BAE'nin göç oranı dünya genelinde en yüksek orana sahiptir ve bu oran %21,71'dir.¹³⁴ BAE ayrıca etnik olarak çeşitlidir. Dubai, Sharjah ve Ajman emirliklerinde en büyük beş ulus Hindistan (%25), Pakistan (%12), Emirlikler (%9), Bangladeş (%7) ve Filipinler (%5) iken, Avrupa, Avustralya, Kuzey Amerika ve Latin Amerika'dan gelen göçmenler nüfusun 500.000'ini oluşturur. Ülkede ayrıca 100.000'den fazla İngiliz vatandaşı yaşamaktadır.¹³⁵

3.2.6. BAE'de Ekoturizm Uygulamaları

3.2.6.1. Ras Al Khor Yaban Hayatı Koruma Alanı

Dünya çapında önemli bir sulak alan olarak kabul edilen bu yer doğanın en büyük mucizelerinden biridir ve çölleşmiş bir ortamda bulunmaktadır. Kendine özgü bir görünüme sahip, şehirlerin yüksek yapıları arasında benzersiz bir şekilde yer almaktadır. Sulak alanlar, dünyadaki en verimli ve önemli ekosistemler arasında yer alır. Yüksek biyoçeşitlilik sağlayan, sera gazlarını depolayan ve sayısız bitki ve hayvan türünü destekleyen temiz su, besin ve habitat koşullarını sağlarlar. Sağlıklı sulak alanlar, yüksek sayıda kuş, sürüngen, amfibi, balık, omurgasız ve bitki türü barındırmaktadır.¹³⁶

¹³³ Sayyid Hamid Hurriez (2022). *Folklore and Folklife in the United Arab Emirates*. https://books.google.com.tr/books?id=UMldAgAAQBAJ&pg=PA167&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false Erişim Tarihi: 27.10.2022

¹³⁴ <https://data.worldbank.org/country/AE> Erişim Tarihi: 27.10.2022

¹³⁵ <https://gulfnews.com/going-out/society/indians-pakistanis-make-up-37-of-dubai-sharjah-ajman-population-1.1562336> Erişim Tarihi: 27.10.2022

¹³⁶ <https://www.dm.gov.ae/dubai-protected-areas/wildlife/> Erişim Tarihi: 27.10.2022

Bölgede ocak ayında 25.000'den fazla kuş gözlenebilmektedir. Sulak alanın kuş yoğunluğu ilkbahar ve sonbaharda, hektar başına 21'e kadar yükselirken, kışın hektar başına 60 kuşa kadar çıkabilir. Bu ikinci rakam, dünyanın herhangi bir yerinde kaydedilen kuş yoğunluğundan daha yüksektir. Yetkililer, bakım alanlarının birçok nedenden dolayı önemli olduğunu söylemektedir. Bu sadece vahşi hayvanları koruma meselesi değil, aynı zamanda coğrafi bölgenin doğanın değerlerini ve işlevini sürdüren doğal sistemlerini de korumakla ilgilidir. Büyük miktardaki omurgasız biyokütlesi, bölgeyi kış kuşları ve göçmen kuşlar için önemli bir beslenme alanı ve tüneme alanı ve yağmur kuşları için bir üreme alanı haline getirmektedir. Sığınak, Dubai Sivil Havacılık Başkanı ve Emirates Group Başkanı Shaikh Ahmad Bin Saeed Al Maktoum tarafından açılmıştır. Belediye, Dubai polisinin yardımıyla son 18 yıldır Ras Al Khor Yaban Hayatı Koruma Alanını korumaktadır.¹³⁷

Ras Al Khor, önemli bir sulak alanı temsil etmektedir. Her şubat bölgede yaklaşık olarak 3000-3500 flamingo kışlamaktadır. Flamingolar, yaban hayatı popülasyonunun en görünen kısmında yer alır ve bölgeye turist çekmek için yapılacak tanıtımın temelini oluşturur. Turistlerin tarafından sitenin daha fazla ziyaret edilecek bir site olması için yapılan tanıtım, şu anda yeterli değildir. Ancak iki yıl içinde Fantir'de bir ziyaretçi bilgi merkezi açılacaktır. Bunun hem yerel hem de uluslararası olmak üzere daha fazla sayıda ziyaretçi çekeceği umulmaktadır.¹³⁸

¹³⁷ <https://gulfnews.com/uae/environment/ras-al-khor-sanctuary-to-boost-ecotourism-1.278905> Erişim Tarihi: 21.03.2023

¹³⁸ Chris Ryan, Ivan Ninov, Heba Aziz (2012). "Ras Al Khor-Eco-tourism in Constructed Wetlands: Post Modernity in the Modernity of the Dubai Landscape". **Tourism Management Perspectives**, 4, 185–197. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2012.08.006>

Fotoğraf 3.8. Ras Al Khor Rezervi¹³⁹

3.2.6.2. Al Maha

Dubai'deki Al-Maha, çevre dostu bir turizm tesisi olarak öne çıkmaktadır. Lüks ve sürdürülebilirliği birleştiren benzersiz bir Dubai ekoturizm deneyimi sunmaktadır. Bu çöl kurtarma planı, Birleşik Arap Emirlikleri'nin resmi ekolojik programı kapsamındadır. Program, ağaç dikimini içeren bir yeşil girişimdir. İslami kültürel cennet normlarıyla uyumlu olarak Kuran'ın yeşil bir yer olarak tasvir ettiği fikrini yansıtır. Dubai çölünü yeşil bir yer haline getirmeyi hedefleyen yeniden yapılanma ve değişim sürecini içermektedir, çünkü bölgenin iklimi çoğunlukla sıcak ve kuru olduğu için çölün yeşillenmesi zor bir işlemdir.¹⁴⁰

Al Maha, Dubai Çöl Koruma Rezervi'nin çitle çevrili bir alanında bulunmaktadır. Hacer Dağları'na yaklaşık 10 km uzaklıkta ve Dubai'nin yaklaşık 70 km güneydoğusundadır. Toprak, organik madde, azot, fosfor ve mikro besinler açısından fakir olduğu için, bölgedeki bitkiler tuzluluğa dayanıklıdır. Özellikle *Cyperus* çalı konglomeralarının varlığı, toprağın tuzluluğunun bir göstergesidir. Alan esas olarak kumla kaplı bir araziye kapsar, ancak bir çakıl alt tabakası mevcuttur. Develer tercihen çakıllı alt tabaka bitki örtüsünde otlarlar. Al Maha, konuklar için çöle dört tekerlekten sürüş erişim sağlamanın yanı sıra, diğer şekillerde de çöle erişim olanağı sunmaktadır. Al Maha'nın müşteri sayısı yalnızca kendi pazarın yaklaşık %12'sini karşılamaktadır. Yaklaşık 150.000 turist, her yıl dört çekerli araçlarla bölgeye

¹³⁹ <https://www.visitdubai.com/tr/places-to-visit/ras-al-khor-wildlife-sanctuary> Erişim Tarihi: 21.01.2023

¹⁴⁰ Mubarak Hamad Ameri (2013). **An Evaluation of Tourism Development as Diversification Strategy in the United Arab Emirates**. Unpublished Doctorate Thesis, Nottingham Trent University.

götürülür. Binicilik ve diğer aktiviteler de hesaba katıldığında toplamda yaklaşık 200.000 turist Al Maha'yı ziyaret etmektedir.¹⁴¹

Fotoğraf 3.9. Al Maha Çöl Koruma Rezervi¹⁴²

3.2.6.3. Wadi Wurayah

Olağanüstü topografik çeşitlilik yelpazesıyla 220 kilometrekarelik rezerv, BAE'nin tek yerli orkidesi *epipactis veratrifolia* da dahil olmak üzere yalnızca 208 bitki çeşidini içeren yaklaşık 860 türe ev sahipliği yapmaktadır. Nadir bulunan Blandford tilkisi, Gordon'un yaban kedisi, kirpi, Caracal'a ev sahipliği yapan ülkenin ilk korunan dağlık alanı ve ilk milli parkı özelliğini taşımaktadır. Özellikle Wadi Wurayah, Birleşik Arap Emirlikleri'nde bir dağ olan Arap tahrına (keçi) ev sahipliği yapan üç koruma alanından biridir. Park, aynı zamanda, bölgede nesli tükenmekte olan 94 kuş türünün kaydedildiği bir ornitolog destinasyonudur. Son vahşi yaşam

¹⁴¹ Chris Ryan, Morag Stewart (2009a). "Eco-tourism and luxury - The case of Al Maha, Dubai". *Journal of Sustainable Tourism*, 17(3), 287–301. <https://doi.org/10.1080/09669580802366587>

¹⁴² <https://www.moccae.gov.ae/en/open-data/ecotourism/al-maha-desert-resort-and-spa.aspx> Erişim Tarihi: 21.01.2023

araştırmaları, dünya çapında bilinen 30 yusufuktan 24'ünün Wadi Wurayah Ulusal Parkı'nda bulunabileceğini göstermektedir.¹⁴³

2014 yılında Wadi'nin BAE'nin ilk Milli Parkı ilan edilmesinin ardından, ekosistemlerin herhangi bir müdahale olmadan canlanabilmesi için halka kapatılmıştır. Uluslararası standartlara göre tasarlanıp, ekoturizm altyapısı oluşturulduktan sonra park ziyarete tekrar açılacaktır. Bölgenin zengin biyolojik çeşitliliği ile doğal ve kültürel kaynaklarının aktif olarak korunmasını sağlamak ve evre korumanın ekonomik olarak nasıl uygulanabilir olabileceğini göstermek ülke için dair benzersiz bir model olacaktır. Korunan alanın mevcut imar planı, halkın erişimine ayrılacak bir ekoturizm bölgesini içermektedir.¹⁴⁴

Fotoğraf 3.10. Wurayah Vadisi¹⁴⁵

¹⁴³ <https://www.moccae.gov.ae/en/open-data/ecotourism/al-maha-desert-resort-and-spa.aspx> Erişim Tarihi: 21.01.2023

¹⁴⁴ Ahmad Abou-Elnour, Varkki Pallathucheril, Ali Abou-Elnour, A. (2015). “Site Suitability Evaluation for Ecotourism Potential Areas using RS and GIS: A Case Study of Wadi Wurayah, Fujairah, UAE”. **Remote Sensing and Modeling of Ecosystems for Sustainability XII**, 9610, 961002. <https://doi.org/10.1117/12.2186783>

¹⁴⁵ <https://kawa-news.com/en/united-arab-emirates-wadi-wurayah-on-the-unesco-world-heritage-list/> Erişim Tarihi: 21.01.2023

Fotoğraf 3.11. Wurayah Vadisi¹⁴⁶

3.2.6.4. Al Wathba

Abu Dabi'nin koruma alanları ağı olan Şeyh Zayed Koruma Alanları, ekoturizm tutkunları için mutlaka ziyaret edilmesi gereken bir yerdir. Al Wathba Koruma Alanı, Abu Dabi'nin sadece 40 dakika dışında yer alır ve 250 farklı kuş türüne ev sahipliği yapmaktadır. İlkbahar ve sonbaharda, 4.000'den fazla flamingo bu alana gelir ve bu da burayı Orta Doğu'daki daha büyük flamingolar için tek düzenli üreme alanı yapmaktadır. Al Wathba Rezervi, 2018'de Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN) tarafından korunan yeşil alanlar listesine alınmıştır.¹⁴⁷

Fotoğraf 3.12. Al Wathba Rezervi¹⁴⁸

¹⁴⁶ <https://www.wam.ae/en/details/1395303033144> Erişim Tarihi: 21.01.2023

¹⁴⁷ <https://www.investmentmonitor.ai/sponsored/ecotourism-a-greener-destination/> Erişim Tarihi: 27.01.2023

¹⁴⁸ <https://iucngreenlist.org/sites/al-wathba-wetland-reserve/> Erişim Tarihi: 27.01.2023

3.2.6.5. Arap Antilop Rezervi

Dubai ölü Koruma Rezervi'ni ziyaret etmek için bugün en önemli nedenlerden biri, genellikle Arap tek boynuzlu atları (unicorn) olarak adlandırılan efsanevi antilopları gözlemlemek için fırsat sunmasıdır. 10-20 yıl kadar önce, aşırı avlanma nedeniyle bu türün küresel popülasyonu yalnızca bir avuç kadar kalmıştır. Ancak 1999'da BAE'nin kurucusu Şeyh Zayed bin Sultan Al Nahyan'ın korumacı vizyonu gereği, 70 Arap antilopu koruma rezervine yeniden dahil edilmiştir. Bu sayı, o zamandan beri 400'ün üzerine çıkarak BAE'deki türünün en büyük serbest dolaşım sürüsü haline gelmiştir. Yerleştirme programının başarısı, rezervi koruma araştırmaları için bir merkez haline getirmiştir ve aynı zamanda bu olağanüstü hayvana ilgi duyan gezginler için hızla büyüyen bir destinasyon haline gelmiştir.¹⁴⁹

Fotoğraf 3.13. Arap Antilop Rezervi¹⁵⁰

3.2.6.6. Qasr Al Arab Rezervi

Qasr Al Sarab Koruma Alanı, Al Dhafra Bölgesi'ndeki Qasr Al Sarab Hotel'in yanında yer alan 308 km²'lik doğal kum tepeleri ve sabkha'dan (kıyı tuzu düzlükleri) oluşan bir bölgedir. Bu bölge, 10 memeli türü dahil olmak üzere 30'dan fazla kuş türüne ve 13 sürüngen türüne ev sahipliği yapmaktadır. Arap Antilopu da dahil olmak üzere doğaya geri kazandırılan görkemli türler, Qasr Al Sarab Hotel by Anantara yakınlarındaki alanlarda yeniden tanıtılmıştır. Bu sayede konuklar onlarla doğal ortamlarında karşılaşabilmektedir. Bu etkileyici türler, genellikle otelin çevresinde hava karardığında görülebilmektedir.¹⁵¹

¹⁴⁹ <https://www.smithsonianmag.com/sponsored/uae-next-ecotourism-destination-180967319/> Erişim Tarihi: 27.01.2023

¹⁵⁰ <https://www.moccae.gov.ae/en/open-data/ecotourism/arabian-oryx-reserve.aspx> Erişim Tarihi: 27.01.2023

¹⁵¹ <https://www.ead.gov.ae/en/Experience-Green-Abu-Dhabi/Places-To-Go/Qasr-Al-Sarab-Protected-Area> Erişim tarihi: 27.01.2023

Fotoğraf 3.14. Qasr Al Sarab'da Turistler¹⁵²

3.2.6.7. Mangrove Ulusal Parkı

Abu Dabi'nin ana merkezinin hemen dışında yer alan Doğu Mangrove Ulusal Parkı, mangrov ağaçlarının ve sakinleştirici su kanallarının kesişiminde bulunmaktadır. Konuklar, mangrovların arasındaki tahta kaldırım boyunca yürüyebilir veya su yollarında yol almak için kano rezervasyonu yapabilir. Renkli kuşlardan kaplumbağalara ve yunuslara kadar burada yaşayan vahşi yaşamı daha yakından tanıtan park, sadece öğleden sonrayı geçirmek için sakin bir yer değil, aynı zamanda şehrin atmosferine ve çevresine çok önemli bir katkıda bulunmaktadır. Mangrove ağaçları hem kıyı şeridini gelgit dalgalarından korur hem de havadaki karbondioksiti giderir. Ülkedeki mangrovların %75'i bu parkta bulunmaktadır.¹⁵³

Fotoğraf 3.15. Mangrove Ulusal Parkı¹⁵⁴

¹⁵² <https://visitabudhabi.ae/en/what-to-see/iconic-landmarks/qasr-al-sarab> Erişim tarihi: 27.01.2023

¹⁵³ <https://www.etihad.com/en-gb/abu-dhabi/experiences-and-attractions/mangrove-national-park> Erişim tarihi: 28.01.2023

¹⁵⁴ <https://www.cntraveler.com/activities/abu-dhabi/mangrove-national-park> Erişim Tarihi: 28.01.2023

3.2.6.8. Al Marmoom Çöl Koruma Rezervi

Dubai'nin toprak alanının %10'unu kapsayan Marmoom Rezervi projesi, ülkenin ilk çitlerle çevrili olmayan çöl koruma alanıdır. 20'den fazla çevre, kültür ve spor etkinliğine ev sahipliği yapmaktadır. Rezerv, 40 hektardan fazla çalılık alanı ve 10 km²'lik yapay gölleri (Al Qudra Gölleri) içermektedir. Proje, 10 hayvan ve kuş gözlem platformu, yıldız ve gün batımı gözlem terasları, yoga alanları ve açık hava tiyatrosu gibi bir dizi turistik aktivite sunarken, 5.000 megavatlık bir güneş enerjisi kompleksine ev sahipliği yapacaktır. Rezervde ayrıca, 3.000 yıl öncesine kadar uzanan Demir Çağı'na kadar uzanan Saruq Al Hadid arkeolojik sit alanı da bulunmaktadır.¹⁵⁵

Marmoom Çöl Koruma Rezervi, BAE'de ekoturizmi artırmayı hedefleyen yeni bir koruma alanıdır. Dubai arazisinin yaklaşık %10'unu kapsayan bu rezerv, en az dokuz Dubai devlet kurumu tarafından desteklenen 20'den fazla çevresel, kültürel ve sporla ilgili girişime ev sahipliği yapacaktır. Halen inşa halinde olan Marmoom Rezervi, bölgedeki doğal yaşamı korumayı ve ziyaretçilere eşsiz bir çöl deneyimi sunmayı amaçlamaktadır.¹⁵⁶

Fotoğraf 3.16. Al Marmoom Çöl Koruma Alanı¹⁵⁷

¹⁵⁵ <http://datazone.birdlife.org/site/factsheet/al-marmoom-desert-iba-united-arab-emirates/text> Erişim Tarihi: 28.01.2023

¹⁵⁶ <https://thesustainabilist.ae/dubai-carbon-the-sustainabilist-april-tourism-al-marmoom/> Erişim Tarihi: 28.01.2023

¹⁵⁷ <https://promolover.com/dubai/outlets/al-marmoom-desert-conservation-reserve> Erişim Tarihi: 28.01.2023

3.2.6.9. Al Qurm Tabiat Koruma Parkı

500 hektardan fazla koruma altındaki mangrovlarla Al Qurm Tabiatı Koruma Alanı, BAE'de mutlaka ziyaret edilmesi gereken bir vahşi yaşam koruma alanıdır. Mangrovlar - veya Arapça qurm - nadir kuş türlerini, deniz kaplumbağalarını ve memelileri barındırmaktadır. Bol miktarda kuş ve su yaşamıyla çevrili, mangrovların üzerinde uçan nesli tükenmekte olan Arap yakalı yalıçapkını veya yakındaki plajda yuva yapan şahin gagalı ve yeşil kaplumbağaları görülebilmektedir. Rehberli kayak ve kürek sörfü turlarıyla doğal rezervin derinliklerine inilip veya vahşi yaşamı uzaktan görmek için bir çift dürbün kullanılmaktadır. Kano tutkunları için Al Qurm Tabiatı Koruma Alanı, BAE'de görülmesi gereken yerlerden biridir.¹⁵⁸

Fotoğraf 3.17. Al Qurm Rezervi'nde Turistler¹⁵⁹

3.2.6.10. Wasit Doğal Rezervi

Bu koruma alanı bir kilometrekareden daha küçük olabilir, ancak biyolojik çeşitlilik açısından zengindir. Kıyıdaki kum tepeleri, sabkhalalar ve açık bir göl dahil olmak üzere çeşitli yaşam alanlarına ev sahipliği yapmaktadır. Koruma alanı, memeliler ve sürüngenlerin yanı sıra yaklaşık 200 kuş türünün uğrak yeridir. Bunlara flamingolar, pelikanlar ve mermer ördekler gibi yerleşik ve göçmen kuşlar dahil durumdadır. Ziyaretçilerin, Wasit Sulak Alan Merkezi'nde kuşlara yakından bakma

¹⁵⁸ <https://www.visitsharjah.com/activities/nature/al-qurm-nature-reserve/> Erişim Tarihi: 28.01.2023

¹⁵⁹ <https://www.cms.int/iosea-turtles/en/news/water-monitoring-juvenile-green-turtles-al-qurm-reserve-unique-development-area-turtles-united> Erişim Tarihi: 28.01.2023

olanağı, eğlenceli ve ilgi çekici aktivitelerle kuşlar hakkında daha fazla bilgi edinme hakkı vardır.¹⁶⁰

BAE'deki en belirgin çevre ve turizm destinasyonlarından biri olan Wasit Wetland Reserve, havayı temizlemeye, oksijen seviyesini artırmaya ve küresel ısınmayı azaltmaya yardımcı olan ağaçlarla çevrili bulunmaktadır. Güzel, çeşitli manzara, birçok göçmen ve nadir kuş türüne ve çeşitli küçük memelilere, böceklerle ve sürüngenlere ev sahipliği yapmaktadır. Rezervdeki bazı türler BAE'de ilk kez kaydedilmiştir.¹⁶¹

Wasit Sulak Alan Merkezi'nde aileler, ziyaretçiler ve okul çocukları için çevre konusunda düzenli olarak atölye çalışmaları düzenlenmektedir. Merkezde, gezinti, oyun, aktivite seçenekleri bulunmaktadır. İnteraktif, rahatlatıcı ve eğlenceli bir gün geçirmek için sulak alanlarda buggy'e binilebilmektedir. Öğleden sonraları kuşhanelerde beslenme zamanıdır. Rezervde rehberli yürüyüş turları mevcuttur.¹⁶²

Fotoğraf 3.18. Wasit Rezervi Ziyaretçi Merkezi¹⁶³

¹⁶⁰ <https://connectwithnature.ae/challenges/wasit-nature-reserve> Erişim Tarihi: 28.01.2023

¹⁶¹ <http://www.wam.ae/en/details/1395302775223> Erişim Tarihi: 28.01.2023

¹⁶² <https://www.moccae.gov.ae/en/open-data/ecotourism/wasit-nature-reserve.aspx> Erişim Tarihi: 28.01.2023

¹⁶³ https://www.archdaily.com/784055/wasit-natural-reserve-visitor-centre-x-architects/56eb674ae58ece3b430002d2-wasit-natural-reserve-visitor-centre-x-architects-photo?next_project=no Erişim Tarihi: 28.01.2023

3.2.6.11. Al Zorah Doğa Rezervi

Ajman emirliğinde ekoturizmi teşvik eden Al Zorah Tabiatı Koruma Alanı, doğa, macera, öğrenme ve keşfetmenin sağlıklı bir birleşimidir. Bu sessiz ama canlı destinasyon bir milyon metrekaare alana sahiptir. Sayısız kuş türü, deniz yaşamı için doğal bir üreme alanı olan gelişen mangrov ormanlarını içermektedir. Ancak burayı ziyaretçiler için ilginç kılan sadece doğası ve vahşi yaşamı değil, pek çok eğlenceli aktiviteyi de içermesidir.¹⁶⁴

Al Zorah Doğa koruma alanı, ziyaretçilere rehberli bir okul programı aracılığıyla öğrenciler de dahil olmak üzere bölgenin en beğenilen ve değerli doğal mangrovlarından birini keşfetme fırsatı sunmaktadır. Al Zorah Doğal Rezervi, Sharjah ile sınır komşusu olduğu için BAE'de ikamet eden insanlar ve turistler için kolayca erişilebilir. Ajman otobüs istasyonuna veya Lucky Roundabout'a sadece 11 km uzaklıktadır. Ajman'daki bu ekoturizm noktası, Ajman banliyösünün Al Zorah topluluğunda bulunan korunan bir rezerv alanıdır ve aynı zamanda Ajman'da ziyaret edilebilecek en iyi ve popüler ekoturizm yerlerinden biridir. Ajman'daki Al Zorah Tabiatı Koruma Alanı, Ramsar sözleşmesi kapsamında uluslararası öneme sahip bir sulak alan olarak ilan edilmiştir.¹⁶⁵

Fotoğraf 3.19. Al Zorah Rezervi¹⁶⁶

¹⁶⁴ <https://www.bayut.com/mybayut/al-zorah-nature-reserve/> Erişim Tarihi: 28.01.2023

¹⁶⁵ <https://findproperties.ae/blogs/al-zorah-natural-reserve-ajman> Erişim Tarihi: 28.01.2023

¹⁶⁶ https://www.trawell.in/admin/images/upload/473756937Al_Zorah_Nature_reserve.jpg Erişim Tarihi: 29.01.2023

3.2.6.12. Masdar City

Abu Dabi, dünya genelinde kişi başına en yüksek enerji tüketimine sahip şehirlerden biri olmasına rağmen, Masdar City güneş enerjisi potansiyelinden maksimum düzeyde yararlanmak için tasarlanmış ve geliştirilmiştir. Geleneksel tasarım uygulamalarını kullanarak doğal soğutma oluşturur ve çevresindeki sıcak çöl rüzgarlarını dışarıda tutan duvarlarla çevrilidir. Sokaklar kısa ve dar, açıları ise maksimum gölge sağlamak için ayarlanmıştır ve 45 metre yükseklikteki bir rüzgâr kulesi daha soğuk rüzgarları yakalayarak sokaklara yönlendirir. Böylelikle, sıcaklık 15-20 derece arasında düşer. Binalar, delikli pişmiş toprak duvarlar gibi özellikle tasarlanmış Arap desenlerini kullanarak pencereleri gölgeleyerek enerjisini verimli güneş enerjisi santrallerinden almaktadır. Masdar, sürdürülebilir bir karma kullanım için yayalara ve bisikletlilere uygun olarak tasarlanmıştır. Enerji ihtiyacı yüksek şehirlerle tam bir tezat oluşturur ve eko-köyler gibi daha küçük ölçekli gelişmeler için geleneksel bina uygulamalarının akıllıca kullanımının oldukça etkili olabileceğini göstermektedir.¹⁶⁷

Fotoğraf 3.20. Masdar Şehri¹⁶⁸

3.2.6.13. Agro Turizm

BAE, sürekli gelişen ve yenilikçi bir tarımsal sektöre sahiptir. İklim Değişikliği ve Çevre Bakanlığı, toplumun çiftliklerin çalışmaları hakkında bilgi sahibi olmasının

¹⁶⁷ <https://ecovillage.org/solution/masdar-city/> Erişim Tarihi: 29.01.2023

¹⁶⁸ <https://masdarcity.ae/en/discover/gallery> Erişim Tarihi: 29.01.2023

önemli olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle, yerel çiftliklerin halka açılması ve rehberli ziyaretlerin sağlanması amacıyla BAE Tarım Turizmi Programı'nı başlatmıştır. Program, doğaseverlerin hayvan ve bitki çiftliklerinde geleneksel ve modern tarım uygulamalarını deneyimlemelerine olanak tanıyarak, yerel ürünlere olan talebi artırmayı hedeflemektedir. Şehir hayatının stresinden uzaklaşmak ve doğanın kollarında gevşemek, açık hava aktivitelerinin tadını çıkarmak ve yüksek kaliteli, uygun fiyatlı çiftlik taze gıdalarını satın almak isteyen yerliler ve ziyaretçiler için büyük bir fırsat sunmaktadır.¹⁶⁹

Çiftlik turları, monoton günlük yaşamdan sıyrılıp farklı bir deneyim yaşamak isteyenler için heyecan verici bir kaçış fırsatı sunmaktadır. Bu turlar, çöl ikliminde sürdürülebilir tarımın benzersiz yönlerini keşfetmek ve ziyaretçilerin geniş ekili tarlaları görmelerine ve birçok çiftlik hayvanıyla etkileşim kurmalarına olanak tanımaktadır.¹⁷⁰

Tarım sektörünü geliştirmeye odaklanmak için hükümetler, tarım turizmini teşvik etme çalışmaları yapmaktadır. Bu çabalar önemli bir büyümeyi tetikleyen faktör olarak kabul edilmektedir. Tarım bakanlığı ve turizm-spor bakanlığı birlikte çalışarak, yerel ve uluslararası alanda yerli tarımı teşvik etmektedir. BAE hükümeti, tarım turizmini hızlandırmak için bir tarım turizmi departmanı kurmuş ve birçok tarım turizmi projesi başlatmıştır. Ayrıca, sektöre yönelik çeşitli araştırma ve eğitim programları, çiftçilerin karlılıklarını ve kazançlarını artırmalarına yardımcı olmak için başlatılmıştır.¹⁷¹

¹⁶⁹ <https://www.moccae.gov.ae/en/knowledge-and-statistics/agritourism.aspx> Erişim Tarihi: 29.01.2023

¹⁷⁰ <https://www.bayut.com/mybayut/best-farms-visit-dubai/> Erişim Tarihi: 29.01.2023

¹⁷¹ <https://www.techsciresearch.com/report/uae-agritourism-market/10653.html> Erişim Tarihi: 29.01.2023

Fotoğraf 3.21. Çiftlikte Organik Tarım Örneği¹⁷²

Fotoğraf 3.22. Çiftlik Turu¹⁷³

¹⁷² <http://www.desert-organic.com/desert-organic-farm-gallery/#bwg0/16> Erişim Tarihi: 29.01.2023

¹⁷³ <https://www.emiratesbiofarm.com/product/10-45-am-sunday-29th-jan-general-farm-tour> Erişim tarihi: 29.01.2023

3.3 Filistin Hakkında Genel Bilgiler

Resmi adı Filistin Devleti olan ülke Orta Doğu ve tarihi Kenan bölgesinde bulunur. Devletin başkenti Kudüs olarak kabul edilse de İsrail işgalinden dolayı Ramallah'ta yer almaktadır. Ülke toprakları 1948 öncesinde Ürdün ve Mısır tarafından işgal edilirken, 1967'deki savaş sonucunda İsrail tarafından işgal edilmiş bulunmaktadır. İsmin kökeni Asurca'dan, Roma İmparatorluğu'na geçmiş ve günümüze kadar gelmiştir.¹⁷⁴

3.3.1.Tarih

Arkeolojik kazılarda elde edilen bulgulara göre M.Ö 4000 yılında Samiler'in bölgede yaşadığı saptanmıştır. Tarih boyunca Eski Mısır, Yunan, İsrail, Bizans, Roma, Arap, Memluk ve Osmanlı gibi sayısız medeniyete ev sahipliği yapmıştır. 1948 yılında Belfour Deklerasyonu ile İbrani devleti kontrolüne girmiştir. 1988 yılında bağımsızlığı ilan edilmiş, Eylül 2015 tarihinde Filistin bayrağı Birleşmiş Milletler'de göndere çekilmiştir.¹⁷⁵

3.3.2. Coğrafya

Gazze Şeride Akdeniz'de ve batıda, Batı Şeria ise Ürdün ile komşu olup doğuda yer almaktadır. Devlet tarafından talep edilen iki bölgenin birbiri ile bağlantısı yoktur arası İsrail tarafından işgal edilmiştir. İklim bölgeye göre Akdeniz İklimi ve Çöl İklimi arasında çeşitlenir.

¹⁷⁴ Hai Ahmad (2021). **Filistin Sorunun Tarihi Gelişimi Ve Ürdün'deki Filistinli Mülteciler**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi, Karabük

¹⁷⁵ <https://www.worldhistory.org/canaan/> Erişim Tarihi: 28.10.2022

Harita 3.3. Filistin Haritası¹⁷⁶

3.3.3. Ekonomi

Ekonomi genel olarak dış yardımlara dayanmaktadır. Süregelen istikrarsızlık ve çatışma ortamı ülke ekonomisi önünde en büyük engeldir. Ekonomi İsrail'in kontrolünde olup, yine bu ülke tarafından birçok yaptırımla karşılaşmıştır. 2022 yılı tahmini GSYH 19,6 Amerikan Doları, büyüme %4 ve işsizlik ise %25'tir. GSYH içinde tarımın payı %7.1, sanayinin payı % 17 ve hizmet sektörünün payı % 60'tır.¹⁷⁷

3.3.4. Yönetim Biçimi

Filistin Kurtuluş Örgütü şemsiye bir kurum olup altında sağ ve soldan birçok parti barındırmaktadır. Filistin Merkez Konseyi tarafından atanan Filistin Devlet Başkanlığı yapar. Filistin Ulusal Konseyi ülkeyi kurmuş kurumdur. Filistin Kurtuluş

¹⁷⁶ <https://www.worldatlas.com/maps/palestine> Erişim Tarihi: 28.10.2023

¹⁷⁷ <https://www.deik.org.tr/uploads/filistin-bilgi-notu-eylul-22.pdf> Erişim Tarihi: 10.11.2022

Örgütü Yürütme Komitesi geniş bir dış ilişkiler ağı kurmayı amaçlar. Çoğunluk ve nispi sistemin karışımı olan bir seçim sistemi vardır.¹⁷⁸

3.3.5. Demografi ve Kültür

2021 yılı verilerine göre ülke nüfusu 5 milyon 223 bindir. Kilometrekareye 867 kişi düşmektedir. Nüfusun %76,4'ü şehirlerde yaşar. Ortalama yaşam beklentisi kadınlarda 75,5, erkeklerde ise 72,2'dir. (UN verisi) Filistin nüfusunun %86'sı Arap, %13'ü Yahudilerden oluşmaktadır.¹⁷⁹

Filistin kültürü yemek, dans, efsaneler, sözlü tarih, atasözleri, fıkralar, popüler inançlar, gelenekler ve Filistin kültürünün geleneklerini (sözlü gelenekler dahil) içerir. Nimr Sirhan, Musa Allush ve Salim Mubayyid gibi Filistinli aydınlar, Filistin kimliğini yeniden inşa etmek için Kenan ve Yebusit kültürlerine odaklanarak İslam öncesi ve İbranice öncesi kültürel kökleri vurgulayan bir folklor canlanması arasında yer almaktadır. Filistin Kültür Bakanlığı, Qabatiya Canaanite festivali ve yıllık Yabus Müzik Festivali gibi kutlamaları düzenleyerek bu çabaları desteklemektedir.

3.3.6. Filistin'de Ekoturizm Uygulamaları

3.3.6.1. Um Tut Doğa Rezervi

Umm at-Tut, Filistin'in kuzeyindeki Cenin bölgesinde 377451 m² bir alanı kaplar ve yakın şehirler arasında Cenin, Nablus ve El-Zebibdah köyü bulunmaktadır. Haddad Resort (otel ve eğlence parkı), Arap Amerikan Üniversitesi ve Cenin'in etekleri gibi birçok yerden geçerek rezerve erişilebilir. Açık havalarda, antik Nasıra şehri uzaktan görülebilir. Bu bölgede, sadece Korsika ve Sardunya'da bulunan yaprak dökmeyen meşe ağaçları ve Halep çamı gibi özel ağaç türleri bulunmaktadır. Biyoçeşitlilik açısından oldukça zengin olan bölgede patika yürüyüşleri ve doğal manzaranın seyri yapılmaktadır. En uygun ziyaret, badem ağaçlarının çiçek açtığı bahar başlangıcıdır. Erişilebilir en iyi yürüyüş rotası toprak yolda başlar ve rezervin üstündeki tepelere kadar devam etmektedir. Yürüyüş alanı işaretlerle belirlenmiştir ve

¹⁷⁸ <https://ticaret.gov.tr/data/5b8a43345c7495406a226d95/Filistin%20Raporu%202020.pdf> Erişim Tarihi: 28.10.2022

¹⁷⁹ <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/west-bank/> Erişim Tarihi: 2.10.2022

zirvede, eski meyve ağaçları ve vadinin panoramik manzarası görülebilir.¹⁸⁰

Fotoğraf 3.23. Umm Al Tut Rezervi¹⁸¹

3.3.6.2. Um Al Rihan Orman

Umm Al-Rihan Ormanı, yaklaşık 60.000 dönümlük bir dizi yoğun ormanlık alandan oluşur. Batı Şeria'daki en büyük ormanlık alanlar arasındadır. Bölgenin yaklaşık %86'sı ormanlık alanlardan oluşmaktadır ve devlete aittir. Umm Al-Rihan bölgesinin bir kısmı doğal rezerv olarak önerilmektedir. Bölge, Akdeniz Deniz Ormanları'na benzer bir çevre sistemine sahiptir ve yarı kıyı bölgesi içerisinde yer almaktadır. Bu bölge, kıyı bölgesinden göç eden ve çöküntü alanlarına giden göçmen kuşlar için bir yol ve durak noktasıdır. Küçük Kerkenez, Ballı Şahin ve Mısır Akbabası gibi Orta Doğu'daki yayılış alanlarının tamamında veya büyük bir kısmında tehdit altında olan, nesli tükenmekte olan türler, bölgeden geçerler.¹⁸²

Ziyaretçiler doğal alan içinde tırmanıp, rezervin Filistin doğasının bir küçük bir hali olan tabiat manzarasının keyfini çıkarabilirler. Bölgede direkt olarak batı tarafına gidilip, vadinin içinden geçerek Barata kasabasının kaynak sularına direkt olarak ulaşılabilen veya rezerv içinden yürünürse güney tarafında, sık olarak meşe ağacı, keçiboynuzu ağacı, alıç, damla sakızı ağaçlarına; adaçayı ve kekik gibi tıbbi

¹⁸⁰ https://www.mahmiyat.ps/cached_uploads/view/2022/01/14/um-tut-brochure-english-1642127408.pdf Erişim Tarihi: 31.01.2023

¹⁸¹ <https://www.mahmiyat.ps/en/ecotourism/3091.html#lg=1&slide=1> Erişim Tarihi: 31.01.2023

¹⁸² <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5721/> Erişim Tarihi: 31.01.2023

bitkilere, kırmızı – lila anemonlara, Kudüs sütleğeni, Althea çiçeklerine ve tüylü pembe ketene rastlanabilmektedir.¹⁸³

Fotoğraf 3.24. Umm Al Rihan Ormanı¹⁸⁴

3.3.6.3. Wadi Al Makhroun

Wadi Al Makhroun, Cremisan Manastırı'ndan Battır köyüne kadar uzanan bir vadidir. Bu bölge, doğal parkuru ile tatlı su kaynakları, dağlar, mağaralar ve gelip bakan toprak sahipleri tarafından inşa edilen küçük yapıların kalıntıları ile çevrilidir. Hoş bir manzara sunmaktadır. Yürüyüş tutkunları için oldukça popüler olan vadi, aynı zamanda Beit Jala şehrinin ünlü lezzetli kayısılarına ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca Beytullahim'deki eski ağaçlardan bazılarının da bulunduğu bir bölgedir. Kuş severler için bölge aynı zamanda bal şahinleri, kara kulaklı buğday başakları, Filistin güneş kuşu ve kum kekliği gibi nesli tükenmekte olan bazı kuş türlerini barındıran kuş koruma alanıyla da ünlüdür.¹⁸⁵

¹⁸³ <https://www.mahmiyat.ps/en/protected-areas/41#about> Erişim Tarihi: 1.2.2023

¹⁸⁴ <https://www.travelpalestine.ps/en/article/78/The-Forest-of-Umm-al-Rihan> Erişim Tarihi: 1.2.2023

¹⁸⁵ <https://enjoybethlehem.com/see/al-makhroun-valley> Erişim Tarihi: 1.2.2023

Fotoğraf 3.25. Makhroul Vadisi¹⁸⁶

3.3.6.4. Filistin Kültür Mirası Merkezi

Filistin Kültürel Mirası Merkezi (PHC), Maha Saca tarafından 1991 yılında kurulmuştur. Merkezin öncelikli amacı, Filistin kültürel mirasının korunması, canlandırılması ve özellikle nakış ve geleneksel terzilik gibi geleneksel el sanatlarının tanıtımıdır. PHC, halkı Filistin kültürel mirasının önemi ve anlamı konusunda eğitmek ve bu mirasın kaybolmaması veya kötüye kullanılmaması için çaba sarf etmektedir. Ziyaretçilere konferanslar, atölye çalışmaları, gösteriler, sergiler ve kaynaklar sağlamanın yanı sıra uluslararası etkinliklere katılarak merkeze gelenlere neler sunduğunu dünyaya sergilemektedir.¹⁸⁷

Fotoğraf 3.26. Filistin Kültür Mirası Merkezi¹⁸⁸

¹⁸⁶ [https://visitpalestine.ps/wadi-makhroul-just-sunset/view_on_wadi_makhroul_from_battir/#iLightbox\[postimages\]/0](https://visitpalestine.ps/wadi-makhroul-just-sunset/view_on_wadi_makhroul_from_battir/#iLightbox[postimages]/0) Erişim Tarihi: 1.2.2023

¹⁸⁷ <http://www.palestinianheritagecenter.com/> Erişim Tarihi: 1.2.2023

¹⁸⁸ <http://phc.ps/index.php/photo/category/5-phc-public-activities?start=140> Erişim Tarihi: 17.4.2023

Filistin tarımındaki çeşitliliği, üretimi ve sürdürülebilirliği geliştirmek için kurulan merkez, gönüllülere uygulamalı tarım eğitimi vermektedir. Merkez geleneksel yöntemleri de içinde tutarak çiftçilere, öğrencilere ve ilgililere pratik sağlama imkânı verir. Merkezin ihtiyaçlarına ve katılımcıların becerilerine göre merkeze gönüllüler beklenmektedir.¹⁸⁹

Fotoğraf 3.27. Ma'an'da Arıcılık¹⁹⁰

3.3.6.5. Auja Eco Center

Auja Eco Center, Ürdün Vadisi'ndeki Filistinliler ve uluslararası ilgililer için bir çevre eğitimi merkezidir. Auja Eco Center, çevre eğitimi ve eko-turizm faaliyetleri yoluyla vadiyi korumak ve sakinlerini desteklemek için çalışmaktadır. Ziyaretçileri vadiyi keşfetmeye, insanlarıyla tanışmaya ve gelecek nesiller için güzelliğini korumaya davet etmektedir. Auja Eco Center, Filistinli öğrencilere vadinin bilge bekçileri olmaları için gerekli bilgi ve becerileri vermeye çalışmaktadır. Merkez ayrıca dünyanın dört bir yanından bu eşsiz çevre hakkında daha fazla bilgi edinmek ve rehabilitasyonunu savunmak isteyen insanlar için dersler, atölye çalışmaları ve saha gezileri sunmaktadır. Auja Eco Center, ziyaretçilerin Ürdün Nehri Vadisi'ni keşfedebilecekleri sıcak, konforlu ve huzurlu bir üs sunar. Konukevi, şehir hayatının kaosundan kaçmak için ideal bir ortam sağlamaktadır. Ziyaretçileri veya aileleri ile bir hafta sonu ziyaret etmeye ve dinlenmeye davet eder.

Merkez, ofisten uzakta konferanslar, çalıştaylar veya inzivalar düzenlemek isteyen işletmeleri veya STK'ları ve ayrıca vadiye projeler üzerinde çalışan bireysel araştırmacıları veya gazetecileri ağırlamaktadır.¹⁹¹

¹⁸⁹ <https://www.maan-ctr.org/> Erişim Tarihi: 1.2.2023

¹⁹⁰ <https://www.maan-ctr.org/> Erişim Tarihi: 1.2.2023

¹⁹¹ <https://www.oekorausch.de/auja-eco-centre/> Erişim Tarihi: 1.2.2023

Fotoğraf 3.28. Kerpiç Yapımı¹⁹²

3.3.6.6. Tent of Nations

Beytullahim'in dışındaki Tent of Nations, İsraililer ve Filistinliler arasında barış köprüleri kurmayı ve şiddetin karşıtı olmayı öğütleyerek, düşmanlık reddetmenin ne anlama geldiğini anlamaya yardımcı olmaktadır. Dünyanın dört bir yanından kültürleri bir araya getirerek anlayışı geliştirir ve karşılıklı saygıyı teşvik etmektedir.¹⁹³ Çalışma kampları ve gönüllülük faaliyetleri sunup, çocuklar için yaz kampları ve kadınları güçlendirme programı düzenler. Grupları ve ziyaretçileri karşılamaktadır. Yıl boyunca, çiftliği korumaya ve ToN misyonunu desteklemeye yardımcı olan birkaç çalışma kampına ev sahipliği yapmaktadır. Amacı, insanların toprağın önemini anlamalarına ve kendilerini toprağa ve çevremize daha bağlı hissetmelerine yardımcı olmaktadır”.¹⁹⁴

Fotoğraf 3.29. Uluslar Çadırı Etkinlikleri¹⁹⁵

¹⁹² <http://www.aujaecocenter.org/index.php/learn/courses-and-lectures> Erişim Tarihi: 1.2.2023

¹⁹³ <https://www.rca.org/global-mission/shorttermmission/trips/tent-of-nations/> Erişim Tarihi: 1.2.2023

¹⁹⁴ <https://tentofnations.com/> Erişim Tarihi: 1.2.2023

¹⁹⁵ <https://tentofnations.com/programs-projects/#weeding> Erişim Tarihi: 1.2.2023

3.3.6.7. Lut Gölü

Dünyada eşi benzeri olmayan bir doğa olayı olan Ölü Deniz, ilk insanların ilk yurdunun bir parçası olan, büyük tek tanrılı dinlerin başladığı, eski uygarlıkların ortaya çıkıp serptildiği, bir geçiş noktası olan bir bölgede yer almaktadır. Ölüdeniz Havzası bölgesinin tarihi ve turistik önemi, kıyılarında Masada, Khirbet Qumran, gibi kutsal yerler bulundurması, doğal tuz oluşumları, yıl boyunca güneşli gökyüzü ve kuru hava ile hüküm süren çöl iklimi sayesinde olmuştur. Bu durum Ölü Deniz'i uluslararası turizm, özellikle medikal turizm için bir cazibe merkezi haline getirmektedir.¹⁹⁶

Havzanın tamamı, yarı tropikal bataklık, çamur düzlükleri, sulak alanlar, yarı çöl ve kurak çöl dahil olmak üzere çeşitli ekosistemlerin bolluğu ile karakterize edilen muhteşem bir manzaraya sahiptir. Ölü Deniz'in çevresindeki çeşitli ekosistemler, biyolojik çeşitlilik açısından önemli bir yerde olmasını sağlamaktadır. Bu bölge, nadir ve tehdit altındaki flora ve fauna türlerinden bazılarına ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca, Orta Doğu'da önemli bir kuş yaşam alanıdır ve ana küresel kuş göç yollarından biridir. Bu bölgedeki ekolojik öneminin yanı sıra, Lut Gölü mineraller açısından da zengindir ve sularının tedavi edici özellikleri nedeniyle milyonlarca ziyaretçiyi kendine çekmektedir.¹⁹⁷

Fotoğraf 3.30. Ölü Deniz¹⁹⁸

3.3.6.8. Marda Perma Kültür Çiftliği

Permakültür öğretmenlerinin iş birliği, Filistin'deki Marda Permakültür Merkezi'nde Permakültür Tasarım Sertifikası verilmesiyle sonuçlanmıştır.

¹⁹⁶ <https://thisweekinpalestine.com/the-dead-sea/> Erişim Tarihi: 2.2.2023

¹⁹⁷ <https://www.travelpalestine.ps/en/category/35/1/Dead-Sea> Erişim Tarihi: 2.2.2023

¹⁹⁸ <https://international.visitjordan.com/Wheretogo/The-Dead-Sea> Erişim Tarihi: 2.2.2023

Avustralya'dan öğretmenler ve kuraklık uzmanları, Arap ve Avustralyalı öğrencileri bir araya getirerek Marda'nın kurucusu Murad Alkhuffash ile bir araya gelmiştir. Murad'ın Çiftliği, modern permakültür konseptlerini geleneksel Orta Doğu tarım teknikleriyle birleştirerek, çevreye zarar veren kimyasallar kullanmadan sağlıklı gıda üretmeye odaklanmaktadır. Filistinlileri kendi yiyeceklerini yetiştirme konusunda teşvik etmek için çalışmaktadır. Çiftlik, organik meyve ve sebzeler üretmenin yanı sıra yağmur suyu hasadı, kapalı fidanlık ve kompost üretimi gibi sürdürülebilir uygulamaları da içermektedir.¹⁹⁹

Fotoğraf 3.31. Marda Permakültür²⁰⁰

3.3.6.9. Holy Land Trust

Holy Land Trust siyasi veya dini bir organizasyon değildir. İnsanlığa, birlik ve her şeyin yaratıcısına yakınlık getirmeyi; tüm insanlar arasında sevgiyi, gerçeği ve iyiliği uygulamayı; her zaman empati ile hareket eden tüm inançların ve geleneklerin manevi öğretilerinden, değerlerinden öğrenmeyi ve öğretmeyi arzulamaktadır.²⁰¹

¹⁹⁹ <http://environment-ecology.com/ecovillages/295-permaculture-design-certificate-launched-at-palestinian-farm.html> Erişim Tarihi: 2.2.2023

²⁰⁰ <https://www.permaculturenews.org/2017/01/10/permaculture-design-course-pdc-marda-permaculture-farm-palestine-15th-28th-april-2017/> Erişim Tarihi: 2.2.2023

²⁰¹ <https://ecovillage.org/project/holy-land-trust/> Erişim Tarihi: 2.2.2023

Fotoğraf 3.32. Holy Land Zeytin Hasadı²⁰²

Antik çağlardan beri, kutsal toprakların yerli halk ve zeytin ağacı arasındaki tarihi bağı bulunmaktadır. Zeytin ağacı sadece yiyecek ve ticareti temsil etmekle kalmaz, aynı zamanda barış ve adaletin sembolü haline gelmiştir. Bu grubun amacı İsrail hükümeti tarafından 1948'den bu yana sistematik olarak yok edilen zeytin ağaçlarını ve yerlerine yerli olmayan ormanların dikilmesiyle çevrenin bozulmasına neden olan birçok durumu incelemektir.

Fotoğraf 3.33. Holy Land Turist Turu²⁰³

Burada geçirilen bir tur ziyaretçileri Filistin ve İsrail'de neler olup bittiğini ilk elden görmeye davet etmektedir. Kutsal Topraklardaki dini ve tarihi mekanları ziyaret etmeden önce, ev sahibi aile tarafından günlük olarak hazırlanan, taze demlenmiş Arap Kahvesi kokusuyla uyanmak bir gelenektir. Bölgeyi dolaşırken burada yaşayan insanlardan hikayeler duyup ve Filistin'in inanılmaz yemeklerini ve mutfağının tadına bakma imkânı vardır. Bu eşsiz kutsal topraklar deneyiminde politikacılar, din adamları

²⁰² <https://holylandtrust.org/travel-experiences/olive-harvest> Erişim Tarihi: 2.2.2023

²⁰³ <https://holylandtrust.org/travel-experiences/fact-finding-tour> Erişim Tarihi: 2.2.2023

ve toplum liderlerinin yanı sıra barış örgütlerinin üyeleri ve farklı tarafları temsil eden aktivistler de bulunmaktadır.

3.3.6.10. Kudüs

Kudüs, dünyanın en tarihi dini şehirlerinden biridir. Dini geleneklerin sayısı nedeniyle turistler tarafından oldukça değerli görülmektedir. Tüm İbrahimî dinler tarafından kutsal bir şehir olarak kabul edilmektedir.²⁰⁴ Yahudiler, Tanah'ta şehir ile ifadeler nedeniyle kutsal görmektedir. Yahudiliğin merkezi olarak kabul görmektedir. Hristiyanlıkta, Kudüs, Mesih krallığını merkezi olacağı varsayılmaktadır. Hz. İsa'nın yaşamında ve çarmıha gerilmesinde önemli role sahiptir. Müslümanlar ilk kible olduğu ve miraç hadisesinin yaşandığı yer olması nedeniyle bu şehre önem vermektedir.²⁰⁵ İslamiyette Mekke, Medine ve Kudüs, Yahudilikte Kudüs, Hristiyanlıkta ise, Efes, Roma ve yine Kudüs inanç turizmi çatısı altında ziyaret edilen noktalar arasındadır.²⁰⁶

²⁰⁴ Yasin, Raheel Mr; Jauhar, Junaimah; Abdul Rahim, Noor Fareen; Namoco, Sarah; and Enaizan Bataineh, Mohammad Saleh (2020) "COVID-19 and Religious Tourism: an overview of impacts and implications," International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage: Vol. 8: Iss. 7, Article 15.

²⁰⁵ Batuk, Cengiz & Mert, Rabia. (2018). ÇATIŞAN KUTSALLARIN ORTASINDAKİ ŞEHİR: KUDÜS. 17. 129-149.

²⁰⁶ Paksoy, S. & Al-saifi, D. İ. Y. (2019). İSLAM DÜNYASINDA İNANÇ TURİZMİN YERİ VE ÖNEMİ: KUDÜS ÖRNEĞİ . ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi , 6 (13) , 22-30 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/assam/issue/44925/559298>

3.4. Irak Hakkında Genel Bilgiler

Kuzeyinde Türkiye, güneyinde Suudi Arabistan, doğusunda İran ve batısında Ürdün ve Suriye bulunan Irak, coğrafi açıdan oldu kritik bölgede bulunmaktadır. Tek partili yönetim bulunan ülkede özerk yapıda idareler de vardır. Ülkenin kuzeyi genelde dağlık, batısı genelde çöl, güneyinde ise Fırat ve Dicle nehirlerinin birleştiği bölgede Sattülarap olarak adlandırılan verimli bir sahası bulunmaktadır. İklim şartlarına bağlı olarak kuzeyinde yer yer meşe ormanları vardır.²⁰⁷

3.4.1. Coğrafya ve İklim

Iraktaki neredeyse tek su kaynağı Dicle ve Fırat nehirlerinden oluşmaktadır. Bu ırmakların geçtiği yerler verimli sahalar oluşturur. Ülkede iklim farklılık göstermektedir. Kuzeyde dağ iklimi, güneyde ise çöl iklimi vardır. Yazları sıcaklık 50 derece üzerine çıkmaktadır. Ülkede çölleşme tehlikesi had safhadadır. Coğrafya ve iklim nüfus dağılımını da etkilemiş, Fırat ve Dicle nehrinin kıyıları yoğun nüfuslu bölgelerdir. Yer altı kaynaklarının keşfedilmesi kuzey bölgelerdeki nüfusu da giderek artırmıştır.²⁰⁸

Harita 3.4. Irak Haritası²⁰⁹

²⁰⁷ Majeed, A. S. M. (2022). Irak: Krallıktan Cumhuriyete Evrilme (1932-1958). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

²⁰⁸ <https://islamansiklopedisi.org.tr/irak--ulke#1> Erişim Tarihi: 2.12.2022

²⁰⁹ <https://www.un.org/geospatial/content/iraq> Erişim Tarihi: 3.12.2022

3.4.2. Tarih

Ülke sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konum sebebiyle sürekli olarak çeşitli istila ve göçlere maruz kalmış, bu nedenle de birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Ülke topraklarında hüküm süren ilk medeniyet Sümerlerdir. Daha sonra Akad, Babil, Med-Pers, Yunan, Roma, Bizans, Sasaniler, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Akkoyunlular, Büveyhiler ve Osmanlı Devleti gibi birçok imparatorluk ve medeniyetin hakimiyeti altına girmiştir.²¹⁰

3.4.3. Ekonomi

1960'larda ve 1970'lerde, Irak'ın ekonomik gelişimi dikkat çekiciydi. Bu durum Irak'ı Orta Doğu'da bir ekonomik model haline getirmiştir, ancak 1972'de Irak petrolünün millileştirilmesinden sonra, siyah altının fiyatına çok bağımlı hale gelmiştir. İran savaşı (1980-1988) ülkeye ciddi zararlar vermiştir. Irak'ın bu savaş için yaptığı harcamanın 150 milyar dolar olduğu ve yeniden inşanın 60 milyar dolara mal olduğu tahmin edilmektedir. Birinci Körfez Savaşı ardından gelen ekonomik ambargo ve ardından İkinci Körfez Savaşı trajik bir durumu daha da kötüleştirmiştir. 2003 yılında Irak ekonomisi özelleştirilip, yabancı yatırıma açılmıştır. Kişi başına düşen GSYİH, 1990'daki 7.000 \$'a kıyasla 2017'de 4.990 \$ kadar düşmüştür.²¹¹

3.4.4. Yönetim Biçimi

2003'te başlayan ABD askerî harekâtı sonrası 24 yıllık Baas Rejimi sona ermiştir. BM ve ABD gözetiminde yeni bir yönetim gelmiş, 2005 yılında yeni anayasa yürürlüğe girmiştir. Federal parlamenter cumhuriyet ülkenin yönetim şeklidir. İdari olarak 18 vilayetten oluşmaktadır.²¹²

3.4.5. Demografi ve Kültür

Irak'ın nüfusu yaklaşık 37.5 milyon kişidir ve en büyük üç demografik grubu Şii Araplar, Sünni Araplar ve Kürtlerdir. Kesin demografik verilerin olmaması ve siyasi hassasiyetler nedeniyle, son nüfus sayımından sonra kesin bir nüfus dağılımı

²¹⁰ Hüseyin Çakırtaş (2018). İran-Irak Savaşı (1980-1988). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.

²¹¹ <https://www.britannica.com/place/Iraq/Economy> Erişim Tarihi: 3.12.2022

²¹² <https://www.deik.org.tr/uploads/irak-ulke-bulteni-ekim-2017.pdf> Erişim Tarihi: 3.12.2022

elde etmek mümkün değildir. Ancak güvenilir tahminlere göre, Iraklıların %99'u Müslüman, %60-65'i Şii ve %32-37'si Sünni'dir. Geri kalan nüfus ise çeşitli dini azınlıklardan oluşmaktadır. IŞİD'in ilerlemesi öncesinde, yaklaşık 350.000 Hristiyan, 500.000 Yezidi, 200.000 Kakai, az sayıda Sabeen-Mandei ve Bahai bulunmaktaydı. Etnik açıdan, Araplar nüfusun %75-80'ini oluştururken, Kürtler %15-20'sini temsil etmektedir. Diğer etnik azınlıklar arasında Türkmenler, Şabaklar, Keldaniler, Süryaniler, Ermeniler, siyahi Iraklılar ve Romanlar bulunmaktadır. Bazı Yezidiler kendilerini ayrı bir etnik grup olarak tanımlarken, diğerleri ise Kürt olarak kabul edilmektedir.²¹³

3.4.6. Irak'ta Ekoturizm Uygulamaları

3.4.6.1. Gomi Felaw

Gomi Felaw, Halgurd-Sakran Dağları'nın eteklerinde bulunan bir dağ gölüne ev sahipliği yapan, çevresinde sallanan ve zümrüt yeşili çimenlerle çevrili, ayrıca çiçek açan bir ağacın bulunduğu etkileyici bir alandır. Vadinin karşısında, ziyaretçiler gölü keşfederken üzerinde karla kaplı zirvelerden oluşan bir sırt bulunmaktadır.²¹⁴

Fotoğraf 3.34. Gomi Felaw²¹²

3600 metre rakıma sahip Helgurd sıradağlarında bulunan Hasari Sakran dağının tepesinde yer alan bu gölet özellikle bahar ve yaz mevsiminde hayranlık uyandıracak bir güzelliğe sahiptir. Erbilden ve daha birçok yakın kasabadan insanlar

²¹³ <https://minorityrights.org/country/iraq/> Erişim Tarihi: 3.12.2022

²¹⁴ <https://www.eia.krd/english/tourism-in-kurdistan/gomi-felaw> Erişim Tarihi: 3.2.2023

Gomi Felaw’a piknik yapmak için gelmektedir. Burada hiking yapılabilir ve uzaktaki dağların harika manzarası izlenebilir.²¹⁵

3.4.6.2. Dore Kanyonu

Barzan şehrine yakın olan kanyon, Erbil’den 140 kilometre uzaklıktadır. Ünlü at nalı şeklindeki kıvrımı ile burası Irak’ta ki ziyaret edilmesi gereken yerler arasında bulunur. Kanyon outdoor aktiviteleri için harikadır. Yokuş aşağı hiking yapılabilir ve Shakiu nehri keşfedilebilir. Burası etraftaki aileler için harika bir piknik kaçış noktasıdır.²¹⁶

Fotoğraf 3.35. Dore Kanyonu²¹⁴

3.4.6.3. Korek Dağı

İran sınırına elli kilometre uzaklıkta bulunan Korek Dağı, Erbil Valiliği'ne bağlı bulunmaktadır. Korek Dağı, Bekhal alt istasyonundan Korek Dağı'na yaklaşık dört kilometre uzunluğundaki Doppelmayr teleferik ile bağlanan turistik bir cazibe merkezidir. Dağ bölgesi uç hava koşullarına sahiptir. Sıcaklık 2 - 33 °C arasında değişmektedir. Aralık ve mart ayları arasında dağlarda 60 – 100 gün arası kar yağışı görülmektedir.²¹⁷

²¹⁵ <https://adventuresoflilnicki.com/gomi-felaw-iraqi-kurdistan/> Erişim Tarihi: 3.2.2023

²¹⁶ https://beyondbucketlist.co/13-famous-places-in-iraq/?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=13-famous-places-in-iraq Erişim Tarihi: 17.4.2023

²¹⁷ <https://shafaq.com/en/Kurdistan/Thousands-flock-to-Erbil-for-tourism-at-Mount-Korek> Erişim Tarihi: 17.4.2023

Gün boyunca dağın zirvesi bir aktivite merkezidir. Kartopu savaşı, hava dalışı, kayak ve paintball aktiviteleri görülmektedir. Ancak, akşam güneş uzaklaşınca, günün koşturması durur ve dağlar bir huzur cennetine dönüşmektedir. Gününbirlik gelenler dağın eteğine inerler, gece kalanlar ise zirveye çok yakın inşa edilen ve her dağa hâkim olan kulübelerine çekilirler. Korek Dağı ilgi çekici bir dağdır ve popüler bir turistik mekandır. Dağın tepesinde bir tatil köyü vardır. Kullanılan patika direkt olarak tesise giden servis yoludur ve bu nedenle gerçekten iyi korunmaktadır. İşaretleme iyi yapılmıştır. Çevredeki dağların ve vadilerin, özellikle Hasan Bağ Zirvesi ve Ruwanduz Vadisi'nin manzarası etkileyicidir. Açık ve güzel bir günde, Halgurd Dağı da görülebilmektedir.²¹⁸

Fotoğraf 3.36. Korek Dağı'nda Turistler ve Teleferik²¹⁶

3.4.6.4. Irak (Mezopotamya) Bataklıkları

Mezopotamya Bataklıkları, Irak'ın İran sınırında bulunan yaklaşık 20.000 km²'lik bir bölgedir. İran-Irak savaşı sırasında (1980-1988) Saddam Hüseyin rejimi tarafından bir drenaj politikasına tabi tutulmuştur. UNESCO'nun Dünya Mirası Listesi'nde yer alan bölgede yaşayan nüfusun büyük bir kısmı, askeri çatışmalar sırasında uygulanan drenaj politikası sonucunda göç etmek zorunda kalmıştır. Basra, Maysan ve Zikar vilayetlerinin belirli kısımlarını kapsayan bataklıklar, etkisiz hükümet politikaları ve iklim değişikliğinin olumsuz etkileri nedeniyle her geçen gün küçülmektedir.²¹⁹

²¹⁸ <https://www.gettyimages.ae/photos/korek-mountain> Erişim Tarihi: 3.2.2023

²¹⁹ https://www.dailysabah.com/gallery/hidden-beauty-of-mesopotamia-iraqi-marshes/images?gallery_image=31415 Erişim Tarihi: 4.2.2023

Bataklıklara güneydeki Nasariyah ve Basra şehirlerinden kolayca erişilebilmektedir. Su yollarında bir tekne gezisi ve yerel bir ailenin yanında bir aile yanında konaklama tavsiye edilmektedir. Aynı zamanda Marsh Arap kültürü ve yaşam biçimi hakkında bilgi edinilebilir.²²⁰

Bölge halkından 35 yaşındaki Mehdi Mayali, ekoturizmin bölgeyi yeniden canlandırdığını, farklı illerden Iraklılar ve bazı yabancılar geldiğini belirtmiştir. Bataklıklarda geçen bir gün, tipik olarak, Irak için ucuz bir ücret olmayan, 25 \$'dır. Bu nehirde büyük bir saz salda kürek çekmesi için bir çevre sakini tutmak gerekir. Nature Iraq Aktivizm grubu başkanı Jassim al-Assadi, ekoturizmin, bataklık yerlileri için önemli bir gelir kaynağı olduğunu belirtmiştir. Çevre aktivist grubu uzun süredir bataklıkların daha iyi korunmasını ve yetkililerin bölge için uzun vadeli bir ekoturizm planı geliştirmesini savunmaktadır. Asadi, Irak'a devlet gelirlerinin yaklaşık yüzde 90'ını sağlayan hâkim sektöre atıfta bulunarak, "Hidrokarbon ve petrol endüstrisinden çok daha sürdürülebilir bir faaliyet" olduğunu ifade etmiştir.²²¹

Fotoğraf 3.37. Irak Bataklıkları'nda Turistler²²²

Fotoğraf 3.38. Irak Bataklıkları'nda Saz Ev²²³

²²⁰ <https://www.rockyroadtravel.com/exploring-the-mesopotamian-marshes-of-iraq/> Erişim Tarihi: 4.2.2023

²²¹ <https://www.deccanchronicle.com/lifestyle/travel/220519/ecotourism-to-revive-marshes-in-iraq.html> Erişim Tarihi: 4.2.2023

²²² <https://www.arabnews.com/node/1500506/travel> Erişim Tarihi: 4.2.2023

²²³ <https://www.theglobetrottingdetective.com/iraqi-marshes-mesopotamian-marshes-marsh-arabs/> Erişim Tarihi: 4.2.2023

3.4.6.5. Nature Iraq Oluşumu

Nature Iraq, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından akredite edilmiş ve Irak'ta faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşudur. Ayrıca, Bird Life International'a bağlı tek bağlı kuruluşu olarak Irak'ın doğal ortamını ve zengin kültürel mirasını korumak, restorasyon çalışmaları yürütmek ve sürdürülebilirliği sağlamak için çaba harcamaktadır.²²⁴

Nature Iraq'ın sürdürülebilir kalkınma çalışmaları, çevre eğitimi, ekonomik kalkınma, arazi ve kaynak yönetimi ve bilimsel araştırmalar için stratejiler geliştiren ve modelleyen ekoturizm programları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu programlar, özellikle Mezopotamya Bataklıkları Ulusal Parkı (MMNP) ve Irak'taki diğer önemli biyolojik çeşitlilik alanları ve doğal alanlara odaklanarak, aralarındaki bağlantıları gözeterik tasarlanmıştır. Bu projeler, kırsal alanlarda sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik ederek, çevresel, kültürel ve kırsal değerlerin korunmasını vurgulayan kavramlar temelinde ilerlemektedir.²²⁵ Oluşumdaki bazı projeler şunlardır:

Eco Camp: Nature Iraq'ın Eko Kampı, Mergapan Vadisi'nde 2011 yılında kurulmuştur. Kamp, çevre eğitimi çabalarına katkı sağlamak, Píramagroon ve çevresindeki alanlarda bilimsel araştırmaları desteklemek, yerel bölgenin ekonomik kalkınmasına yardımcı olmak ve Irak'ta ekoturizmi teşvik etmek için tasarlanmıştır.²²⁶

Fotoğraf 3.39. Eko Kamp Evleri ve Turistler²²⁴

²²⁴ <http://www.natureiraq.org/who-we-are.html> Erişim Tarihi: 5.2.2023

²²⁵ <http://www.natureiraq.org/sustainable-development.html> Erişim Tarihi: 5.2.2023

²²⁶ <http://www.natureiraq.org/eco-camp.html> Erişim Tarihi: 5.2.2023

Kerpiç Ev: Sazlık ve çamurdan yapılmış Adobe House, Fırat Nehri kıyısındaki Orta Bataklıklar yakınlarındaki Chibaish'te bulunur. Bu yapı, bataklık alanlarda uygulanabilecek alternatif, düşük maliyetli ve sürdürülebilir inşaat yöntemlerini göstermek amacıyla inşa edilmiştir. Adobe House, bir misafirhane, eğitim tesisleri ve ana kamp olarak hizmet verir ve uzun süreli konaklamalar için uygundur.²²⁷

Fotoğraf 3.40. Nature Irak'ta Kerpiç Ev²²⁵

Yeşil Festival: Nature Iraq, 2012'den beri Süleymaniye'de yerel STK'ların sergilerinin, Iraklı ve uluslararası sanatçıların müzikal ve tiyatro performanslarının, sanat ve fotoğraf sergilerinin yer aldığı yıllık Yeşil Müzik ve Sanat Festivallerini düzenlemektedir. İlkbaharda Süleymaniye'nin Azadi parkında düzenlenen festival, doğanın ve insanların bir kutlamasını temsil etmektedir.²²⁸

Fotoğraf 3.41. Nature Irak'ta Yeşil Festival²²⁶

²²⁷ <http://www.natureiraq.org/adobe-house.html> Erişim Tarihi: 5.2.2023

²²⁸ <http://www.natureiraq.org/green-festivals.html> Erişim Tarihi: 5.2.2023

3.4.6.6. Peramagroon Dağı

Peramagroon Dağı, dünya çapında biyoçeşitlilik açısından büyük önem taşıyan bir bölgedir ve korunması yüksek öncelik taşımaktadır. Bu alanın önemi, bir eğitim kampanyası ve bir dizi koruma yönetmeliği yoluyla halka tanıtılmalıdır. Kısa ve uzun vadeli planlar, nerede ve ne tür gelişmelerin olacağını belirlemek için oluşturulmalıdır. Bu alan, ekoturizm ve yaban hayatı eğitim turları için birçok seçenek sunar. Ancak bu turların tam olarak kontrol altında tutulması ve çevresel etkilere karşı duyarlılık gösterilmesi gerekmektedir.²²⁹

Fotoğraf 3.42. Peramagroon Dağı'nda Yürüyüş²³⁰

²²⁹ <http://www.natureiraq.org/uploads/9/2/7/0/9270858/peramagroon-s6.pdf> Erişim Tarihi: 5.2.2023

²³⁰ https://www.tripadvisor.co.uk/Attraction_Review-g659508-d17376452-Reviews-Piramagrun_Mountain-Sulaymaniyah_Sulaymaniyah_Province.html#/media-atf/17376452/390345037:p/?albumid=-160&type=0&category=-160 Erişim Tarihi: 5.2.2023

3.5. İran Hakkında Genel Bilgiler

İran, Asya'nın batısında yer alıp, tam adı İran İslam Cumhuriyeti'dir. Kuzeybatıdan Türkiye, Ermenistan ve Azerbaycan, kuzeyden Türkmenistan, doğudan Pakistan ve Afganistan, batıdan Irak ile çevrilidir. 1.648.196 km² yüzölçümüne sahip olup, doğu kısmı çöllerle kaplıdır. Başkenti Tahran, dini İslam ve mezhebi Şiiliktir. Kökeni Aryan sözcüğüne dayanır ve Aryanların ülkesi anlamına gelir. En eski uygarlıklardan olup, M.Ö 4000'li yıllara kadar dayanır. Önceleri Pers ülkesi olarak anılsa da 1935 yılından beri İran adını kullanmaktadır.²³¹

3.5.1. Tarih

Aryai kavimlerin İran Platosu'na göçü M.Ö 3000'lü yıllarda başlamıştır. M.Ö 330 yılında ise Hehameneşiler, İran'ın ilk büyük imparatorluğunu kurmuşlardır. Daha sonraları ise Sulukiler, Partlar, Sasaniler, Al-i Buveyh, Gazneliler, Selçuklular, Harzemşahlar, İlhanlılar, Timurlular, Safeviler, Kaçarlar ve Pehlevi hanedanlığı gibi birçok medeniyet hüküm sürmüştür. 1979 yılında Humeyni liderliğinde 2500 yıllık şahlık düzeni yıkılmış, İslam Cumhuriyeti kurulmuştur.²³²

3.5.2. Coğrafya

Ortadoğu ve Orta Asya'nın kesiştiği alanda yer alan ülke, kuzeyde Hazar, güneyde Umman denizi ile, güneybatısında ise Basra Körfezi ile çevrilidir. Dünyanın en dağlık ülkelerinden biri olan İran'da platoları ayıran birçok sıradağ yer alır. Yükseklikleri 5000 metreyi geçen bu dağlar iç bölgelerde çok sert karasal iklim yaşanmasına neden olur. Hazar Denizi'ne bakan kısımlar ise yağışlı ve nemlidir. Doğu ve iç havzalar düşük yağış nedeniyle çöl iklimi etkisindedir. Yerleşim yerleri dağların eteklerinde olup, birçok tarım ürünü yetiştirilmektedir.²³³

²³¹ Ahmet Özgiray (1995). "İngiliz Belgeleri Işığında Türk - İran Siyasî İlişkileri". **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 11, 687-698.

²³² http://www.isiad-tisiad.org/web_20333_1/neuralnetwork.aspx?type=2053 Erişim Tarihi: 3.12.2022.

²³³ Emel Kahraman (2013). **2000'li Yıllarda Türkiye-İran İlişkilerini Etkileyen Faktörler**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Harita 3.5. İran Haritası²³⁴

3.5.3. Ekonomi

Ülke ekonomisi serbest piyasaya ekonomisine geçiş aşamasında gibi görünse de gerçekte devlet planlı işleyen merkezi bir yapıya sahiptir. Doğalgaz ve petrol gibi büyük işletmeler devlet kontrolü altındadır. Kırsal bölgelerde ekonomi tarıma dayalıdır. Nükleer programı ve insan hakları ihlali gibi nedenlerle birçok ekonomik yaptırıma maruz kalmıştır. Ham petrol ihracatında dünya 3. olup, ekonomi petrol gelirlerine bağımlıdır. 2011 yılı verilerine göre 11.700 dolarlık kişi başı milli gelire sahiptir.²³⁵

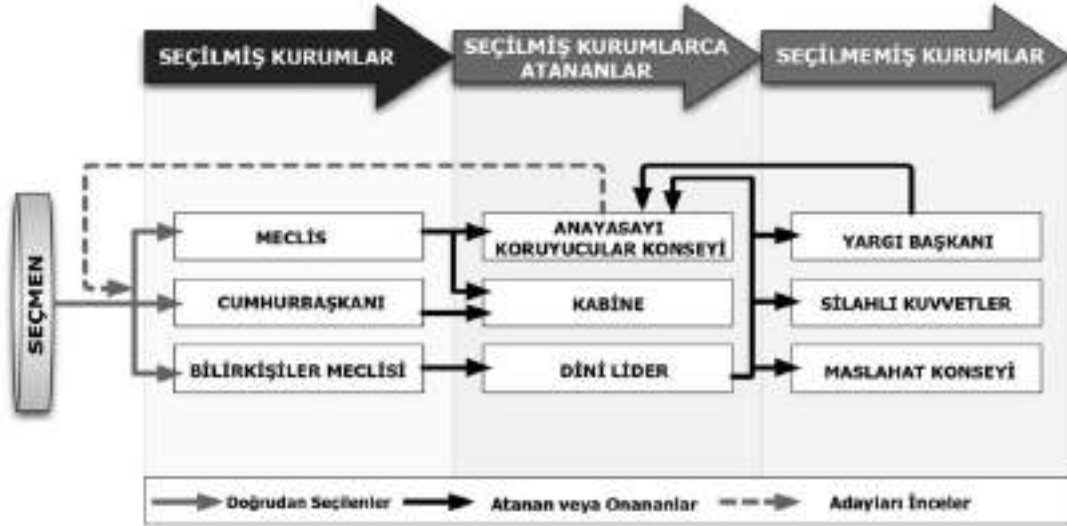
3.5.4. Yönetim Biçimi

Humeyni 1979 yılında binlerce yıllık Şah rejimini yıkmış, İran İslam Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Şii İslamcılığı ve Fars ulusçuluğu ile çevrelenen rejim, devletin yapısını da buna göre şekillendirmiştir. Hazırlanan anayasa ile İslam devleti yapısı oturtulmaya çalışılmıştır. Siyasal sistem oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. İslam teokrasisi ve demokrasinin temel yapıları birbirine geçmiş durumdadır. Mevcut

²³⁴ https://www.nationsonline.org/oneworld/map/iran_map.htm Erişim Tarihi: 3.12.2022

²³⁵ Cüneyt Yılmaz (2017). **İran'da Yaşayan Azerbaycan Türkleri ve Azerbaycan-İran İlişkilerine Etkileri**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

sistem, seçimlerle görevde bulunanlar ve atamayla görevde olanlar olarak özetlenebilir.²³⁶

Şekil 3.1. İran Yönetim Şekli²³⁴

3.5.5. Demografi ve Kültür

İran nüfusu 20.yüzyılın ikinci yarısında ciddi şekilde artış göstermiştir. 2022 yılı itibarı ile 86.5 milyondur. Son yıllarda doğum oranı ciddi şekilde azalmıştır.²³⁷ Araştırmalar 2050 yılına kadar nüfusun 100 milyonu geçeceğini tahmin etmektedir.²³⁸ İran etnik olarak çeşitlilik gösteren bir ülkedir. Farslar, İran'daki etnik grubun yarısından fazlasını oluşturarak, en büyük grubu oluştururken, Azeri Türkleri, Mazerandalılar, Gilekler, Kürtler, Araplar, Lurlar, Beluçlar, Türkmenler başta olmak üzere 20'den fazla küçük etnik köken bulunmaktadır.²³⁹

²³⁶ Mahmut Abuzer Elmas (2011). **Tarihsel Ve Kültürel Boyutlarıyla İran'da Ulusçulugun Gelişimi Ve Uluslararası-Bölgesel Politikalara Etkileri**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

²³⁷ <http://www.payvand.com/news/04/aug/1017.html> Erişim Tarihi: 3.12.2022

²³⁸ https://www.census.gov/search-results.html?q=Iran+demographics&page=1&stateGeo=none&searchtype=web&cssp=SERP&_charget=UTF-8 Erişim Tarihi: 3.12.2022

²³⁹ Nima Rezaei, Payam Mohammadinejad, Asghar Aghamohammadi (2011). "The Demographics of Primary Immunodeficiency Diseases Across the Unique Ethnic Groups in Iran, and Approaches to Diagnosis and Treatment". **Annals of the New York Academy of Sciences**, 1238(1), 24-32.

3.5.6. İran’da Ekoturizm Uygulamaları

3.5.6.1. 2000-3000 Dağları

3000 Ormanı İran’ın en etkileyici doğal alanlarından biridir. 3000 Vadisi, Alamkouh zirvesinin batısında, pitoresk manzaraları, çayırları, yüksek ormanları ve ovaları ile turizm için önemli bir yerdir. Vadideki temiz hava, nehirler, şelaleler ve su kaynakları, onu turizm açısından çekici kılmaktadır ve bölgede yaşayan insanların eski izleri halen varlığını sürdürmektedir. Ayrıca 2000 Ormanı, İran’ın kuzeyinde ılıman dağlık iklime sahip, yazları ılık ve kışları kısmen soğuk olan bir turizm bölgesidir. Alborz’un kuzey yaylalarındaki ve Tonekabon’un güneyindeki 2000 Ormanı yemyeşil vadileri, çayırları, ormanları, otlakları, buzulları ve dağların zirvelerini kendi içine yerleştiren doğal ve özel iklim koşulları nedeniyle nadir bir biyolojik ve doğal komplekstir. Gerd Dağı yaylaları ve Sialan zirvesi (Tonekabon’un en yüksek dağ zirvesi) bu bölgenin önemli spor cazibe merkezleridir.²⁴⁰

2000 Ormanı ve 3000 Ormanı, Mazandaran eyaletinin, özellikle Tonekabon’un ünlü turistik yerlerinden biri olarak kabul edilir. Her yıl, doğa yürüyüşleri, kampçılık, bisiklet sürme ve diğer eğlence aktiviteleri için ideal mevsimlerde, 300.000’den fazla yabancı turist bu canlı bölgeyi ziyaret etmektedir. Tonekabon’un Ramsar Havalimanı’na kolay ulaşımı, turizm ve yatırım için büyük bir avantaj sağlar.²⁴¹

Fotoğraf 3.43. 2000-3000 Dağları²⁴²

²⁴⁰ <https://saednews.com/en/post/2000-and-3000-forests> Erişim Tarihi: 8.2.2023

²⁴¹ <http://luxuryproperties.ir/destinations/city/15> Erişim Tarihi: 8.2.2023

²⁴² <https://www.visitiran.ir/attraction/2000-and-3000-forests> Erişim Tarihi: 8.2.2023

3.5.6.2. Badab Soort

Badab Soort, Sarı İlçesi, Orost Köyü'nde bulunur. İran'da ve dünyada istisnai bir traverten kaynağıdır. Bu kaynak, 2008 yılında Kültürel Miras Kurumu tarafından İran'ın Ulusal Mirası listesine Damavand Dağı'ndan sonra İran'ın ikinci ulusal anıtı olarak tescil edilmiştir. Ayrıca bu kaynak uluslararası alanda Türkiye'de Pamukkale'den sonra dünyanın ikinci tuzlu su kaynağı olarak tescil edilmiştir.²⁴³

Badab Soort, İran'ın kuzeyindeki Mazandaran Eyaletinde, Sari şehrinin 95 kilometre güneyinde ve Orost köyünün 7 kilometre (4,3 mil) batısındaki doğal bir alandır. Binlerce yıl boyunca iki mineral kaplıcadan akan su soğumuş ve dağın yamacına karbonat mineralleri bırakarak bir dizi basamaklı traverten teras oluşturmuştur. Badab Soort, deniz seviyesinden 1.840 metre yükseklikte bulunan, farklı doğal özelliklere sahip iki farklı mineral kaynağına sahiptir. İlk kaynak, küçük bir doğal havuzda toplanan çok tuzlu suyu içermektedir. Bu suyun tıbbi özelliklere sahip olduğu düşünülmektedir, özellikle romatizma ve bazı cilt rahatsızlıklarına iyi geldiği bilinmektedir. İkinci kaynak ise ekşi bir tada sahip olup, çıkışındaki büyük demir oksit tortuları nedeniyle genellikle turuncu renklidir.²⁴⁴

Badab Soort, İran'ın harikalar diyarı olarak bilinir ve seyahat severler için sonsuz sayıda imkana sahiptir. En eski tarihi yerlerden etkileyici doğa harikalarına kadar İran, her tür gezgin için eşsiz bir destinasyondur. İran sadece çok sayıda tarihi yeri olan eski bir uygarlık değil, aynı zamanda çok sayıda doğa harikasına da sahiptir. Tahran'dan günübürlük bir gezi olan bu doğal oluşum, güneş ışığında parıldayan ve gözleri kamaştıran jeolojik kaya oluşumlarına tanık olmaya yardımcı olmaktadır. Badab Farsça'da gazlı su anlamına gelir (Bad, gaz anlamına gelir ve Ab su anlamına gelir) ve Soort aslında bölgeye en yakın köyün adıdır.²⁴⁵

²⁴³ <https://tripyar.com/iran/mazandaran/sari/attractions/ecotourism/springs-waterfalls-and-lagoons/badab-soort-springs.html> Erişim Tarihi: 8.2.2023

²⁴⁴ <https://travital.com/attraction/badab-soort-sari/> Erişim Tarihi: 8.2.2023

²⁴⁵ <https://www.irfandestination.com/badab-e-surt/> Erişim Tarihi: 8.2.2023

Fotoğraf 3.44. Badab Soort Travertenleri²⁴³

Fotoğraf 3.45. Badab Soort'ta Turistler²⁴³

3.5.6.3. Qeshm Adası

İran'ın Basra Körfezi bölgesinde yer alan en büyük adası olan Qeshm Adası, zengin doğal kaynakları, tarihi ve kültürel mirası, güzel plajları ve diğer turistik yerleriyle bilinmektedir. Masmavi Pers sularında 27", 10 ve 26" kuzey eksenleri ile 55", 22 ve 56",40 meridyen eksenleri arasındaki Hürmüz Boğazında yer almaktadır. Körfezdeki Qeshm adası yaklaşık 1500 km² bir alanı kaplar (ortalama 140 kilometre uzunluk ve 11 kilometre genişlik) ve dünyadaki 22 ülkeden daha büyüktür (Qeshm'in alanı Singapur ve Bahreyn'in 2,5 katıdır). Adanın kuzey kısmı daha dar ve sıkışık, güney kısmı nispeten daha geniş ve derindir.²⁴⁶

²⁴⁶ <http://www.qeshmecotourism.com/index.php?id=1> Erişim Tarihi: 8.2.2023

Qeshm Adası, biyolojik çeşitlilik ve tarihi açıdan özel bir yere sahiptir ve yerel halk, aidiyet duygusu, geçim ihtiyaçları ve manevi değerler nedeniyle adanın korunmasına katkıda bulunmaktadır. Adanın turistik yerleri arasında, özellikle tarihi Laft limanında yaygın olan geleneksel mimari örnekleri olan Louvers bulunmaktadır. Adanın her yerine yayılmış su depoları, Dhow (balıkçı teknesi) yapımı, geleneksel dans ve halk müziği de adanın kültürünün bir parçasıdır. Topluluk, doğal turistik cazibe merkezlerini kültürleriyle nasıl birleştireceğini öğrenmiş ve yunusları, mangrov ormanlarını, kaplumbağa yuvalama alanlarını, mercan resiflerini, doğal güzellikleri, doğal kutsal alanları, tarihi turları ve tüplü dalış gibi çeşitli ekoturizm faaliyetlerine öncülük etmektedir. Turistler, el işi ürünleri satın alabilir ve yerel halkın evlerinde pişirilen lezzetli yemekleri tadabilirler. Ekoturizm faaliyetleri sadece ekonomik fayda sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal ve çevresel faydalar da sağlamaktadır. Sürdürülebilir turizm faaliyetleri, geleneksel uygulamaların korunmasına yardımcı olabilir ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını teşvik edebilir. Bu sayede turizm, iş yaratmaya yol açarak göç oranını da azaltabilir.²⁴⁷

Qeshm, İran'da, Basra Körfezi kıyılarında, Hürmüz boğazında yer alır. Gelen herkeste şaşkınlık yaratacak pek çok cazibe merkezi ve manzaraya sahiptir. 31 pitoresk ve değerli yer işareti toplanıp, UNESCO tarafından tanınmıştır. Qeshm'in 31 ana doğal alanından oluşan bir koleksiyon, Qeshm Jeopark adı altında toplanmıştır. Bu 31 site, dünya doğası için çok değerlidir ve UNESCO'nun kendisinden alıntı yapmak gerekirse, Dünya'nın mirasını kutlamak için değer verilmiş ve seçilmiştir. Qeshm Jeoparkı, Zagros'un dağ kuşağında yer alan bu adanın en etkileyici yerlerinin bir koleksiyonudur.²⁴⁸

3.5.6.4. Yıldızlar Vadisi

Qeshm Adası'na gökten düşen bir yıldız, adanın ortasına çarparak Yıldızlar Vadisi olarak bilinen dev, gizemli ve tuhaf bir vadi oluşturmuştur. Bu coğrafi bölge, Qeshm Adası ve İran'daki en benzersiz doğal cazibe merkezlerinden biridir.²⁴⁹

²⁴⁷ <https://www.communityconservation.net/qeshm-island-southern-iran/> Erişim Tarihi: 8.2.2023

²⁴⁸ <https://guidetourism.net/world/iran/qeshm-geopark> Erişim Tarihi: 17.4.2023

²⁴⁹ <https://apochi.com/attractions/qeshm/stars-valley/> Erişim Tarihi: 17.4.2023

Fotoğraf 3.46. Yıldızlar Vadisi'nde Manzara²⁴⁷

3.5.6.5. Heykeller Vadisi

Bu şaşırtıcı derecede ilginç doğal alana 'Heykeller Vadisi' adı verilir çünkü burada uzun kayalar çeşitli etmenler tarafından garip şekillere dönüştürülmüştür. Ziyaretçiler kayaları, hayal gücü ile bir ejderha, kuşlar ve efsanevi yaratıklar gibi birçok şekle benzetmektedir. Vadi, kıyı şeridinin etkileyici manzaralarını sunan bir uçurum üzerinde yer almaktadır.²⁵⁰

Fotoğraf 3.47. Heykeller Vadisi²⁵¹

3.5.6.6. Namakdan Tuz Mağarası

Yaklaşık 6400 metre uzunluğu ile Namakdan Tuz Mağarası dünyanın en uzun tuz mağarasıdır. Aslında bu mağara, tuz konisi şeklindeki Namakdan dağında oluşmuş birkaç tuz mağarasından biridir. Bu dağ 340 metre yüksekliğindedir. Dağın gövdesindeki beyaz tuz çizgileri ise uzaktan ilginç bir manzara oluşturmaktadır. Mağaranın renkli tortul katmanları ve beyaz duvarları, ziyaretçiler için göz alıcı görüntüler oluşturmıştır. Tuz birikintileri ve çeşitli mineral katmanlarının varlığı

²⁵⁰ <https://itto.org/iran/attraction/valley-of-the-statues-hormuz/> Erişim Tarihi: 17.4.2023

²⁵¹ <https://iranonadventure.com/top-10-iran-valleys/> Erişim Tarihi: 17.4.2023

mağara ağzına renkli bir görsel kazandırmıştır. Her katman, içinde dünyadaki eski çağların bir parçasını saklamaktadır.²⁵²

Fotoğraf 3.48. Namakdan Tuz Mağarası²⁵⁰

3.5.6.7. Qeshm'in Çatısı

Qeshm'in çatısı, adanın batı kesiminde yer alan pitoresk bir manzaraya sahiptir. Qeshm'in çatısı, Qeshm jeoparkının bir parçasıdır ve adanın en yüksek yeridir. Bu dönüm noktasında bulunurken adanın tüm ana karaları görülebildiği için Qeshm'in çatısı olarak bilinir. Tüm adanın panoramik manzarasını sunmaktadır.²⁵³

²⁵² <https://www.tappersia.com/namakdan-salt-cave-qeshm/> Erişim Tarihi: 17.4.2023

²⁵³ <https://guidetourism.net/world/iran/bam-e-qeshm/> Erişim Tarihi: 17.4.2023

Fotoğraf 3.49. Qeshm'in Çatısı'nda Manzara²⁵⁴

3.5.6.8. Chahkooh Kanyonu

Qeshm Adası'nın batı kesiminde ve Qeshm şehrinin 70 km batısında, Doğu Chahu köyü yakınlarında, yaylaların kalbinde Chahkooh Kanyonu adı verilen bir geçit bulunmaktadır. Bu vadinin duvarları garip ve şaşırtıcı şekillere sahiptir. Bu geçidin her iki yanındaki duvarlarda bulunan nişler ve kıvrımlar her turisti etkilemektedir.²⁵⁵

Fotoğraf 3.50. Chahkooh Kanyonu'nda Turist Gezisi²⁵³

²⁵⁴ <https://iranviva.com/iran-news/baame-qeshm/> Erişim Tarihi: 17.4.2023

²⁵⁵ <https://iranwithguide.com/chahkooh-canyon/> Erişim Tarihi: 17.4.2023

3.5.6.9. Hara Ormanı

Qeshm'in Yeşil Altını olarak da bilinen Hara Ormanı, suya kök salmış ağaçların yaşam alanıdır. 22.000 km² genişliğindeki Hara ormanları, Basra Körfezi ve Umman Körfezi kıyılarında bulunmaktadır. Bu orman dünyadaki ender doğa olaylarından biridir. Ormanın ağaçları yıl boyunca yeşildir ve boyları 3 ila 6 metreye ulaşmaktadır.²⁵⁶

Tekne turu, Hara Ormanı'nı ziyaret etmek isteyen turistler arasında oldukça popülerdir. Tekneye binmek ve Basra Körfezi'nin turkuaz mavisini sularında hareket etmek eşsiz bir deneyim sunmaktadır. Su üzerinde yüzen ağaçlarla çevrili yeni bir manzara turistleri şaşırtana kadar her şey normal bir tekne yolculuğuna benzemektedir. Bazı ana su yollarında ağaçların arasında yüzen yunusların varlığı ziyaretçileri şaşırtabilir. Bu oyuncu hayvanlardan veya ağaçların tepesinde yuva yapan kuşlardan unutulmaz bir fotoğraf çekebilmek için, yerin sakinliğini bozmamak önemlidir.²⁵⁷

Fotoğraf 3.51. Hara Ormanı'ndan Kuşbakışı Görüntü²⁵⁸

3.5.6.10. Kharbas Mağaraları

Kharbas mağaraları, Qeshm Şehri'ne 15 kilometre uzaklıktadır. Bu ilgi çekici mağaralar, 2.800 yıl önce bölgedeki su seviyesinin düşmesi nedeniyle doğal olarak oluşmuştur. Tarihsel kanıtlara göre, Sasani döneminde bu mağaraların yakınında aynı adı taşıyan, denizcilerin ve tüccarların uğrak yeri olan bir köy bulunduğu ancak köyden günümüze hiçbir şeyin kalmadığı sanılmaktadır. Bu mağaralarda görülmeye değer

²⁵⁶ <https://hipersia.com/en/news.cfm?id=1054> Erişim Tarihi: 8.2.2023

²⁵⁷ <https://www.iranroute.com/sights/2167/hara-forest> Erişim Tarihi: 8.2.2023

²⁵⁸ <https://www.qeshmvisit.com/blog/qeshm-island-mangrove-forest/> Erişim Tarihi: 8.2.2023

olan şey insan yapımı kaya oymalarıdır. Zerdüş mezarlığı olan Mitraizm ibadet yeri olduğu da dahil olmak üzere birçok teori öne sürülmektedir.

Fotoğraf 3.52. Kharbas Mağaraları'nda Turist Gezisi²⁵⁹

3.5.6.11. Yunus Koyu

Basra Körfezi'nin girişinde sağlıklı bir resif yaşam alanı olan Dolphins' Bay Doğal Miras Anıtı, İran kıyı suları boyunca en büyük Hint-Pasifik şişe burunlu yunus (*Tursiops aduncus*) topluluğuna ev sahipliği yapmaktadır. Körfez aynı zamanda İran'ın tek ticari yunus gözlem yeri olarak bilinir ve her yıl yunusları doğal ortamlarında görmek isteyen binlerce turisti kendine çekmektedir.²⁶⁰

Fotoğraf 3.53. Qeshm Adası Yunus Koyu²⁶¹

²⁵⁹ <https://surfiran.com/travel-guide-qeshm-island/> Erişim Tarihi: 8.2.2023

²⁶⁰ <https://qeci.org/bottlenose-hengam> Erişim Tarihi: 8.2.2023

²⁶¹ <http://qeshmgeopark.ir/geosites/view/22> Erişim tarihi: 8.2.2023

3.5.6.12. Kaplumbağa Yumurtlama Sahili

Her yıl mart ayının başından itibaren nesli tükenmekte olan türler arasında kabul edilen Şahin Gagalı Kaplumbağalar, Qeshm Adası'na girerek yumurtlar ve tekrar denize döner. Shib Deraz köyünün yakınında, Deniz Kaplumbağaları Yuvalama Plajı olarak bilinir ve her yıl siteyi ziyarete gelen çok sayıda turisti kendine çekmektedir. Yumurtlayan kaplumbağaların yanı sıra mayıs sonundan başlayarak yumurtadan çıkan yavru kaplumbağalar da izlenebilmektedir.²⁶²

Fotoğraf 3.54. Qeshm Adası Kaplumbağa Yavruları²⁶³

3.5.6.13. Hoze Sultan Tuz Gölü

Bu tuz gölü 1.800 km²'lik bir alanı kaplarken, gölün büyük bir bölümü kurudur. Sadece 1 km²'lik bir alanı su içerir, ancak göl yıl içinde farklı özellikler, boyutlar ve şekiller göstermektedir. Buharlaşıma nedeniyle göl, mineral çökelti açısından oldukça zengindir. Su seviyesi yılın farklı mevsimlerinde değişmektedir. Örneğin, sonbaharda ve kışın, yağmur veya kar çok iyi yağarsa, göl genişler, aksi halde küçülmektedir.²⁶⁴

Gölün içinden geçiş oldukça ilgi çekicidir, birçok kişi sonuna ulaşmak için 5 saatini harcamaktadır. Gölün cilalı yüzeyi vahşi doğada oluşmuş doğal bir aynaya benzemektedir ve özel bir efekt yaratır. İran'daki en büyük doğal aynada ziyaretçiler kendini izleyebilmektedir. Bu manzarayı fotoğraflamak, birçok fotoğrafçının güzel görüntüler yakalamasını sağlar. Bazı ziyaretçiler bisiklet ve off-road gruplarına binip ve göl boyunca seyahat edebilmektedirler.²⁶⁵

Kum şehrinin kuzeyindeki Hoz-e Soltan Tuz Gölü, sonbaharda ekoturizm ve çöl aktiviteleri için en iyi destinasyonlardan biridir.²⁶⁶

²⁶² <https://www.iraniantours.com/attraction/turtles-nesting-beach/> Erişim Tarihi: 8.2.2023

²⁶³ <http://qeshmgeopark.ir/geosites/view/24> Erişim Tarihi: 8.2.2023

²⁶⁴ <https://hipersia.com/en/news.cfm?id=633> Erişim Tarihi: 12.2.2023

²⁶⁵ <https://iranparadise.com/howz-e-soltan-lake/> Erişim Tarihi: 12.2.2023

²⁶⁶ <https://www.piniran.com/attraction/hoz-soltan-salt-lake> Erişim Tarihi: 12.2.2023

Fotoğraf 3.55. Hoze Sultan Tuz Gölü'nde Bisiklet Turu²⁶⁴

3.5.6.14. Damavand Dağı

Mazandaran yüzeyinin büyük bir kısmı Alborz dağlarıyla kaplıdır. Ülkenin en yüksek dağıdır. Bu dağın en çekici kısmı, deniz ve dağın bir araya geldiği bölümdür. Sık ormanlığın ve denizin birleşmesi ile oluşan manzara dikkat çekicidir. Antik Avastan metinlerine göre Damavand dünyanın merkezi kabul edilmekteydi.²⁶⁷

Damavand Dağı, 2002 yılında İran'ın ilk doğal anıtı olarak İran Ulusal Mirası listesine tescil edilmiştir. Ayrıca Damavand Dağı, 2002 yılından bu yana "Ulusal Miras" adı altında çevre koruma açısından dört değerli alan arasında yer almaktadır. Damavand'dan Pers mitolojisinde de bahsedilmiştir ve ünü daha çok acımasız zorba Zakhāk'ın bu dağda zincirlenmiş olmasından gelmektedir. Fars edebiyatında özellikle bu mitolojiden ve genelde Damavand Dağı'ndan sıkça bahsedilmiştir. Damavand, Larijan, Ask ve Vaneh kaplıcalarını içermektedir. Dağın güney kesiminde dünyada benzeri az olan donmuş bir şelale vardır. 7 metre yüksekliğinde ve 3 metre çapındadır. Şelalenin buzu asla erimemektedir. İran istatistiklerine göre Damavand Dağı 5610 metre yüksekliğindedir.²⁶⁸

Damavand Dağı genellikle yılın tüm günlerinde karla kaplıdır. Bu durum, kayak ve diğer kış karları için iyi bir fırsat yaratmaktadır. Damavand Dağı'ndaki veya daha genel olarak Alborz Sıradağları'ndaki kayak merkezlerinden bazıları Tochal

²⁶⁷ Mehrad Khadem, Ali Sazegara (2011). **The Potential of Damavand Mountain (Rineh) as an Ecotourism Destination**. Unpublished Master Thesis, Luleå University of Technology.

²⁶⁸ <https://tripyar.com/iran/mazandaran/amol/attractions/ecotourism/mountain-climbing/mount-damavand.html> Erişim Tarihi: 12.2.2023

Kayak Merkezi, Abali Kayak Merkezi, Darbandsar Kayak Merkezi, Dizin Kayak Merkezi, Shemshak Kayak Merkezi gibi yerler içerir.²⁶⁹

Elburz Sıradağları, Hazar Denizi'nin güney kıyısı boyunca Kuzey Batı'da İran'ın Azerbaycan eyaletinden kuzey doğuda Aladak Dağları'na kadar yaklaşık 970 km uzunluğunda kıvrılan dar bir sıradağ oluşumudur. Bu sıradağlar, İran Platosu ve Hazar Denizi arasında iklimsel bir set oluşturur. Kuzey tarafın bol miktarda kar ve yağmur almasına, güney tarafın ise az yağış alıp, çorak kahverengi yamaçlar ve çöllerle bilinmesine neden olmaktadır. Bu sıradağlar İran'ın en yüksek noktası olan Damavand Dağı'nı da içermektedir.²⁷⁰

Fotoğraf 3.56. Damavand Dağı Manzarası²⁷¹

3.5.6.15. Margoön Şelalesi

Margoön, Kohkiluyeh ve Va Boyer Ahmad adlı iki vilayetin sınırlarında bulunan ünlü ve büyük bir şelaledir. Bu şelale, Yasooj'un doğusunda ve Margoön Köyü'nün yanındadır. Nehre akan çok sayıda su kolu ve yemyeşil çevresi nedeniyle bu uzun şelale, Fars eyaletinin en ünlü şelalesi olarak kabul edilir.²⁷²

Margoön Şelalesi'nin koruma alanı, özel ekolojik, çevresel, ekonomik, sosyal, kültürel ve tarihi özellikleri ile onu bölgede bir sürdürülebilirlik sembolüne dönüştürmüştür.²⁷³

Margoön şelalesi, çevredeki güzel manzaraları ile birlikte yılın sıcak mevsiminde gezginlere iyi anlar yaşatan en iyi ekoturizm seçeneklerinden biridir.

²⁶⁹ <https://gotoyazd.com/news/704/iran-ecotourism/> Erişim Tarihi: 12.2.2023

²⁷⁰ <https://www.iransafar.co/alborz-mountain-range/> Erişim Tarihi: 11.06.2023

²⁷¹ <https://www.tehrantimes.com/news/455943/Online-meeting-to-discuss-winter-tourism-in-Mount-Damavand> Erişim Tarihi: 12.2.2023

²⁷² <https://www.itto.org/iran/attraction/margoön-waterfall-sepidan-fars/> Erişim Tarihi: 12.2.2023

²⁷³ Ferial Ahmadi, Mohammadreza Bemanian, Alireza Sadeghi, Afsaneh Baharlou. (2010). "Improving Environmental Quality of Margoön Waterfall Protected Area through Sustainable Tourism Development in the Region". **Journal of Sustainable Development**, 3(3), 243-254.

Margoon kaynaklarından ortaya çıkan nehir Sepidan'a (eski Ardakan) kadar uzanmaktadır. Yüksekliği 2200 metreyi aşan bu bölgede soğuk mevsimlerde şelalenin yanında buz sarkıtları görülebilmektedir. Elma bahçeleri, alıç ağaçları, sık orman ağaçlarının arasında kızamık çalıları, şelalenin doğal güzelliğini daha da artırmaktadır. Ayrıca, Margon köyünün sakinleri Lor etnik kökenine sahiptir ve Larry aksanı konuşmaktadırlar.²⁷⁴

3.5.6.16. Ali Sadr Mağarası

Hamedan'ın Ghar Ali-Sadr köyündeki anastomoz tipi mağara, dünyanın en eşsiz mağaralarından biridir. Katala-Khor mağarasının yaklaşık 60 km güneyinde yer almaktadır. Özellikle dünyanın en uzun ve en büyük su mağarası olmasıyla dikkat çekmektedir. Mağaranın içindeki bot parkuru, 2500 metre uzunluğundadır. Su derinliği bazı yerlerde 8 metreye kadar ulaşır. Gölün suyu, taze ve berraktır. Mağarada birçok renkli sarkıt ve diğer mağara oluşumları görülebilir. Turistler mağarayı pedallı botla veya yürüyerek keşfedebilirler. Yakınlardaki konaklama yerlerinin varlığı bu tanınmış jeoturizm destinasyonuna katkıda bulunmaktadır.²⁷⁵

Mağaralar, dünyanın evrimi ve jeomorfolojik süreçleri anlamak için örnek jeomorfolojik yapılar olarak tanımlanmaktadır. Ülkenin jeoturizm endüstrisini ilerletmek için kullandığı en etkili jeositlerden biridir. Ali-Sadr mağara jeomorfositi İran ve dünyadaki ender turistik yerlerden biridir. Paleocoğrafya açısından büyük önem taşıyan estetik değerlere sahiptir.²⁷⁶

Hamedan vilayetinin en önemli turistik mekanlarından biri olan Ali Sadr, dünyanın en büyük su mağarasıdır. Özellikle bahar ve yaz aylarında İran'ın en popüler yerlerinden biridir. Binlerce ziyaretçi, bu enteresan doğal yeri keşfetmek için buraya gelmektedir.²⁷⁷

²⁷⁴ <https://www.irandestination.com/margoon-waterfall/> Erişim Tarihi: 12.2.2023

²⁷⁵ Ardalan Afrasiabian, Siamak Mahmoudi, Dragana Dogancic, Lucija Plantak, Bojan Durin (2021). "Geological Features for Geotourism in the Zanjan and Hamadan Area, Northern Iran". **Sustainability (Switzerland)**, 13(12). <https://doi.org/10.3390/su13126587>

²⁷⁶ Azam Safarabadi, Somayeh Shahzeidi, (2018). "Tourism Silence In Geomorphosites: A Case Study Of Ali-Sadr Cave (Hamadan, Iran)". **GeoJournal of Tourism and Geosites**, 21(1), 49-60.

²⁷⁷ <https://www.iransafar.co/alisadr-cave-worlds-largest-water-cave/> Erişim Tarihi: 14.2.2023

Fotoğraf 3.57. Ali Sadr Mağarası Tekne Turu²⁷⁸

3.5.6.17. Maharloo Gölü

Maharloo, Şiraz'dan yaklaşık bir saat uzaklıkta bulunmaktadır. İçindeki kırmızı gelgit suları nedeniyle baskın bir pembe tonu olan mevsimlik bir tuz gölüdür; ancak rengin koyuluğu yılın çeşitli zamanlarında farklılık göstermektedir. Pembe göl olarak da bilinen Maharloo, gençlerin, şairlerin ve fotoğrafçıların doğal manzaraların keyfini çıkarması için değerli bir yerdir.²⁷⁹

Maharloo Gölü coğrafi şartlar açısından etkileyici bir doğa olayıdır. Gölün renginin kırmızıya dönüşmesi yıl boyunca birçok turistin ziyaret nedenidir. Bu göz alıcı rengin nedeni aşırı miktarda buharlaşma ve bunun sonucunda kırmızı alg miktarının ani artışıdır. *Artemia* adlı akuatik tür hariç hiçbir canlı yaşayamaz.²⁸⁰

Bu cazibe merkezini ziyaret etmeden önce turistler, boş bir tuz ovasına varma ihtimalleri olduğundan, su koşullarını önceden kontrol etmelidir. Son günlerde çok yağmur yağarsa pembe rengi belli olmayabilir ama yine de göl etkileyici bir manzaraya sahiptir.²⁸¹

²⁷⁸ <https://www.itto.org/iran/attraction/alisadr-cave-hamedan/> Erişim Tarihi: 14.2.2023

²⁷⁹ <https://www.visitouriran.com/blog/maharloo-lake/> Erişim Tarihi: 14.2.2023.

²⁸⁰ <https://iranegintravel.com/iran-highlight/shiraz-maharloo-lake> Erişim Tarihi: 14.2.2023.

²⁸¹ <https://visitworldheritage.com/en/eu/maharloo-lake/bc888620-3307-4c46-9208-138cf926124b> Erişim Tarihi: 14.2.2023.

Fotoğraf 3.58. Maharloo Gölü'nde Turistler²⁸²

3.5.6.18. Masal Köyü

Masal, İran'da, özellikle İran ekoturizm sevenler arasında pek çok meraklısı olan birçok yerden biridir. Bu şehrin doğası ve yemyeşil ormanları, natüralistlerin dikkatini bölgeye çeken sebeplerden biridir. Öte yandan, bu alandaki bulut okyanusu, bulutların üzerinde yürüyor hissi yaratan ilginç bir doğa olayıdır. Bu doğal cazibe merkezleri, bölgedeki nehirlerin ve mağaraların varlığı Masal'ı ünlü ve eşsiz yapmaktadır.²⁸³ Masal şelaleleri, ormanlar ve nehirlerle dolu bir yer olarak bilinir. Turistler, burada sessizlik ve kalabalıktan uzak olmanın keyfi çıkarabilir. Vadide, kayın ağaçları, erik ağaçları ve ahşap kulübeler arasında yürüyüş yapmak heyecan uyandırıcı bir deneyimdir. Masal'daki iki önemli nehir Khalkaei ve Rood Morghak'tır. Khalkaei Nehri'nin yanındaki plaj parkı, çay içmek ve dinlenmek için idealdir. Shanderman, Masal'dan 5 kilometre uzaklıktadır ve etkileyici şelalelere sahiptir. Bu şelaleleri görmek için yerel bir rehber bulmak veya yerlilere yol tarifi sormak önerilir. Ormanlık bölgelerin yanı sıra farklı uzunluklarda 17 mağara da bulunmaktadır.²⁸⁴ Masal, yükselen ormanları, doğal şelaleleri, mağaraları, vahşi yaşamı, meraları ve kırsalı nedeniyle ekoturizm için en iyi seçeneklerden biridir. Öte yandan Kool Kalesi, Shahrgah, Asbeh Rıseh, Khoon Vadisi'ndeki Parthian'a ait mezarlık gibi Masal'ın tarihi yerleri, Khandil Posht'un tarihi yerleri, Daraa Kırsalı, Elenzh ve Biten Shanderman'daki Rahımı'nın tarihi binası vb. Masal'ın diğer etkileyici kısmıdır.²⁸⁵

²⁸² <https://www.irandestination.com/maharloo-pink-lake/> Erişim Tarihi: 14.02.2023

²⁸³ <https://www.saadatrent.com/english/article/masal-the-lost-heaven-in-gilan> Erişim Tarihi: 14.2.2023

²⁸⁴ <https://apochi.com/attractions/gilan/masal/> Erişim Tarihi: 14.2.2023

²⁸⁵ <https://parsdiplomatic.com/iran-sightseeing/masal/> Erişim Tarihi: 14.2.2023

Fotoğraf 3.59. Masal Gilan Köyü²⁸⁶

3.5.6.19. Turkmen Ecolodge

Gülistan Milli Parkı'nın yakınlarında bulunan Turkmen Ecolodge, ekoturizm için en popüler yerlerden biridir. Konuklar, geleneksel olarak kilden yapılmış evlerde konaklayabilmektedir. Ekolojik sürdürülebilirliği benimseyen bu ekoköy, organik sebzeler, otlar ve meyveler yetiştirerek konuklarına sunmaktadır. Ekoköy, Milli Parkı ziyaret edip incelemenin yanı sıra kil fırında geleneksel ekmek pişirme sürecini öğretmeyi veya halı dokuma zanaatını öğrenme imkanlarını sunmaktadır.²⁸⁷

İran'ın kuzeyinde Gülistan Milli Parkı'nın kenarında ortaya çıkan Turkmen Ecolodge, Tootly Tamak köyünün sakinleri ile yapılan görüşmelerden sonra, eski Türkmen tarzında bir çiftlikte kurulmuştur. Mülkü kiralayan İranlı bir çift tarafından yönetilmektedir. Yaklaşık 120 m² büyüklüğündeki kil ev, toplam 20 karyolaya sahiptir ve geniş bir bahçe ile çevrilidir. Ev sahiplerinin misafirlerle yemek yediği geniş bir salonda, geleneksel günlük kullanım eşyaları, giysiler veya el işleri sergilenir ve bazen küçük konserler verilmektedir. Orman evi, vahşi yaşamı izleme, doğa yürüyüşü (atlarla birlikte) veya milli park korucularıyla gezilerin yanı sıra çeşitli doğa gezileri sunmaktadır. Turistler, yerel halka karşı uygun ve saygılı davranışı sağlamak için yalnızca bir rehber eşliğinde köyün içinde dolaşabilirler. Başlangıçta ağırlıklı olarak yerli turistlerin ziyareti ile başlayan bu proje, bölge halkı için yeni gelir fırsatları da yaratmıştır. Eski kaçak avcılar artık konuklara rehber olarak eşlik etmektedir. Ecolodge yöneticilerinin bir diğer önemli kaygısı da yerli halkın, özellikle de şehirli gençlerin çevre eğitimi alması ve bu bölgenin İran-Türkmen kültürünün şekillendirdiği

²⁸⁶ <https://www.saadatrent.com/english/article/masal-the-lost-heaven-in-gilan> Erişim Tarihi: 14.02.2023

²⁸⁷ <https://www.eavartravel.com/blog/2018/11/21/130437/ecotourism--iran/> Erişim Tarihi: 14.2.2023

göçebe gelenekleri hakkında bilgi vermesidir. Turkmen Ecolodge, İran'da doğa ve çevre bilincini teşvik etmede model bir role sahiptir.²⁸⁸

Fotoğraf 3.60. Turkmen Ecolodge Kış Manzarası²⁸⁹

3.5.6.20. Matin Abad Eko Kampı

Matin Abad Çölü Eko Kampı ve Organik Çiftlik, 2008 yılında bir grup profesyonel doğa bilimci ve turizm uzmanı tarafından kurulmuştur. Matin Abad Eko Kampını hayata geçirmenin temel amacı sürdürülebilir ve sorumlu turizmi gerçekleştirmek; uluslararası turizm ve ekoturizm kuruluşlarının etik kodlarını sunmak, sürdürmek, katkıda bulunmak ve teşvik etmektir. Matin Abad Eko Kampı'nın ana hedeflerinden biri, doğaya özen göstermenin yanı sıra turistik cazibe merkezleri yaratmaktır. Daha önce de belirtildiği gibi, Matin Abad çöl beldesi sürdürülebilir turizme dayalı olarak inşa edilmiştir. Matin Abad'da önemli eylemler arasında yenilenebilir kaynakların kullanılması, atık yönetimi ve organik çiftliklerin inşası yer almaktadır. Örneğin Matin Abad'da banyo suyunu ısıtmak için güneş enerjisi kullanılır. Ayrıca eski kervansaraylarda ve göçebe çadırlarında konaklamak da bu eko-kampın çevrecilere farklı bir deneyim yaşatmak için yaptığı eylemlerden biridir. Dünyanın en sıcak noktalarından biri olan Dasht-e-Kavir yakınlarındaki Matin Abad eko kampı birçok etkileyici manzara ile çevrilidir. Bir yanda İran'ın en büyük Milli Parkı ve Tuz Gölü, diğer yanda iç kısmın en yüksek dağları olan Karkaslar bulunur.

²⁸⁸ <https://www.todo-contest.org/eng/awarded-projects/to-do-2013-boomkolbeh-turkmen-ecolodge-iran/> Erişim Tarihi: 14.2.2023

²⁸⁹ https://www.tripadvisor.com.tr/Hotel_Review-g3532670-d17560975-Reviews-Turkmen_Ecolodge-Golestan_Province.html#/media/17560975/420719169/p/?albumid=101&type=0&category=101 Erişim tarihi: 14.2.2023

Matin Abad Eko Kampı'nda kalmak tüm bu dünya dışı manzaraların pitoresk çerçevesini yakalama imkânı sunmaktadır.²⁹⁰

Kırılğan çöl ekosistemi üzerinde en az etki bırakmayı hedefleyen Matin Abad Çöl Eko Kampı, yeşil teknolojileri kullanarak çevre dostu bir konaklama deneyimi sunmaktadır. Güneş enerjisi kullanarak temiz su ısıtılır ve günde yaklaşık 100 kişinin konaklayabileceği kadar enerji sağlanır. Karbondioksit emisyonunu azaltmak için çevre dostu ışıklandırmalar tercih edilir ve sınırlı elektrik sağlanmaktadır. Matin Abad'ın organik çiftliklerinden elde edilen organik ürünler, bu kampı İran'daki en güvenilir eko kamplar arasına sokmaktadır ve sürdürülebilir turizmin başarılı bir örneği olarak gösterilebilir. Eko Kamp, eğitimi, dikkate almayı ve etik kurallara saygıyı teşvik etmek için güvenilir bir model olmak amacıyla, turizm ve ekoturizmin uluslararası kuruluşları tarafından belirlenen evrensel KSS (Kurumsal Sosyal Sorumluluk) ve SRB'ye (Sosyal Olarak Sorumlu İşletme) uymaktadır.²⁹¹

Fotoğraf 3.61. Matin Abad Eko Kampı Konaklama Yerleri²⁹²

3.5.6.21. Bavanat Dağ Vadisi

Şiraz'ın 230 km kuzeydoğusunda yer alan güzel Bavanat bölgesi, güneyde Zagros Dağları ile kuzeyde kurak çöller arasında uzanan 20 km'lik bir vadiyi kapsamaktadır. Bölge ceviz yetiştiriciliği ile ünlüdür. Bölgedeki ana şehir Suryandır ancak aynı zamanda Bavanat olarak da bilinir. Fakat çoğu ziyaretçi, 18 km daha doğudaki Shah Hamzeh Bazm'a gitmektedir. Bazm yakınlarındaki dağlar, Arapça,

²⁹⁰ <https://irandoostan.com/matinabad-desert-eco-camp/> Erişim Tarihi: 14.2.2023

²⁹¹ <https://matinabad.com/en/about-matinabad/> Erişim Tarihi: 14.2.2023

²⁹² <https://matinabad.com/en/koome-hut-room/> Erişim Tarihi: 14.2.2023

Türkçe ve Farsça konuşan Khamseh göçebelerine ev sahipliği yapmaktadır. Nisandan ekime kadar bu göçebeler tepelere çadırlarını kurarlar. Şiraz'ın kuzeyindeki Kaşkay göçebelerinin çadırlarından çok farklı koşullarda hayatta kalırlar. Köydeki girişimci bir sakin olan ve kendisi de Khamseh'in bir parçası olan Abbas Barzegar, kırsal yaşama adanmış bir müze açmıştır. Ailesiyle birlikte, Orta İran'daki en iyi aile yanı konaklama yerlerinden birini işletir ve ayrıca bir dizi tur da düzenlemektedir.²⁹³

Yerel kültürü deneyimlemenin pek çok yolu olmasına rağmen, en iyi yollardan biri Khamseh'deki Bavanat tepelerinde konaklamaktır. Ceviziyle ünlü Bavanat, Zagros Dağları'nı kurak çöllerden ayıran 20 kilometrelik bir vadidir. Burada Abbas Barzegar tarafından işletilen bir aile yanında konaklama, bölgenin kırsal ve göçebe yaşamını rehberli turlar, ev yapımı yemekler ve göçebelerle tepelerde kamp yapma fırsatı sunarak turistlere benzersiz bir deneyim sunmaktadır. Etkileyici manzaralar, lezzetli yoğurtlar ve zarif yerel halk, buraya gitmek için yeterli sebepler arasında sayılabilir. Şiraz ve Yezd arasında uygun bir durak noktası olan Bavanat, benzersiz deneyimler ve unutulmaz anılar yaşatır. Buraya uğramak halka katkı sağlamaya yardımcı olmaktadır.²⁹⁴

Fotoğraf 3.62. Bavanat Köyü'nde Turistler ve Yerli Halk²⁹⁵

²⁹³ <https://orienteviajes.wordpress.com/2019/08/20/welcome-to-bavanat/> Erişim Tarihi: 14.2.2023

²⁹⁴ <https://inspiredbymaps.com/things-to-do-in-iran/> Erişim Tarihi: 14.2.2023

²⁹⁵ <https://www.irandestination.com/bavanat-village-and-abbas-barzegar/> Erişim Tarihi: 14.2.2023

3.6. İsrail Hakkında Genel Bilgiler

İsrail Devleti 4 Mayıs 1948’de David Ben Gurion tarafından kurulmuş olup, Akdeniz’in doğusunda dar, ufak ve yarı kurak bir ülkedir. Kuzeyinde Lübnan, kuzeydoğusunda Suriye, doğusunda Ürdün, güneybatısında Mısır, batısında da Akdeniz bulunmaktadır. Ülke parlamenter demokrasi ile yönetilir. Bayrağında, Davud Kalkanı adlı mavi kalkan ve Yahudi dua atkısı vardır. Milli marşı da Hatikvah’dır.²⁹⁶

3.6.1. Tarih

Yahudi halkının tarihi ve İsrail topraklarındaki kökleri, binlerce yıl öncesine kadar uzanmaktadır. Yahudi kültürü ve dini kimliği burada oluşmuş, sürekli şekilde var olmuştur. 2000 yıl önce sürgüne zorlanan Yahudiler, İsrail Devleti’nin kurulmasıyla yeniden bağımsızlığa kavuştular. Roma’dan sonra birçok devlet bölgede var olmuştur. 1517-1917 yılları arasında Filistin olarak Osmanlı İmparatorluğu kontrolündeydi. 19. yüzyılın sonlarına doğru artan milliyetçiliğin de etkisiyle Yahudilere karşı şiddet başlamış, Siyonizm ortaya çıkmıştır. Doğdukları topraklara geri dönme amacı taşıyan Siyonistler, Osmanlı Devleti’nin 1.Dünya Savaşı sonucunda yenilmesiyle Filistin’e göçü artırmıştır. Bölge 1923-1948 yılları arasında İngiliz kontrolünde kalmıştır. 1948 yılında İsrail bölgede bağımsızlığını ilan etmiştir. Kuruluşundan bu yana ülkenin nüfusu 10’a katlanmış, bölgede birçok ülke ile savaşa girmiştir. Bölgede çatışmalara hala süregelmektedir.²⁹⁷

3.6.2. Coğrafya

İsrail, yaklaşık 20,770 km²’lik bir toplam alana sahiptir ve kuzeyde Lübnan, doğuda Suriye, batıda Ürdün, güneyde Mısır ve Gazze Şeridi ile komşudur. Toplam sınır uzunluğu 857 km’dir ve batısında 194 km’lik bir Akdeniz kıyısı ile güneyinde Eilat Körfezi (Akabe Körfezi olarak da bilinir) (12 km) bulunmaktadır. Ülke coğrafi olarak 4 bölgeye ayrılmaktadır: Akdeniz kıyı bölgesi, iç dağlık bölgesi, Ürdün vadisi bölgesi ve ülkenin yarısından fazlasını oluşturan Negev Çölü bölgesi. İsrail, rakım ve

²⁹⁶ Mehmet Erkan Kılıhoğlu (2021). “Türkiye-İsrail İkili İlişkileri ve 1958 Antlaşması”. **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, 8(4), 1323-1349.

²⁹⁷ http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Society_&_Culture/newpop.html Erişim Tarihi: 4.12.2022

enleme göre değişkenlik gösteren karakteristik bir Akdeniz iklimine sahiptir. Uzun, sıcak, kurak yazlar ve kısa, serin ve yağışlı kışlarla karakterizedir.²⁹⁸

Harita 3.6. İsrail Haritası²⁹⁹

3.6.3. Ekonomi

İsrail, gelişmiş, teknolojik serbest piyasa ekonomisine sahiptir. Kesme elmaslar, yüksek teknoloji ekipmanlar ve ilaçlar başlıca ihracat ürünleridir. Ülke, ham petrol, tahıllar, hammaddeler ve askeri teçhizat gibi ürünleri ithal etmektedir. İsrail, turizm ve diğer hizmet ihracatı ile birlikte önemli miktarda yabancı yatırım girişleriyle dengelenen oldukça büyük ticaret açıklarına sahiptir. İsrail'in ilerici, küresel olarak rekabetçi ve bilgiye dayalı teknoloji sektörü, işgücünün sadece yaklaşık %8'ini istihdam ederken geri kalanı imalat ve hizmet sektörlerinde istihdam edilmektedir. İmalat sektörü, küresel rekabetten kaynaklanan aşağı yönlü ücret baskılarıyla karşı karşıyadır. Ülke, eğitime yapılan harcamalar açısından diğer OECD ülkelerine kıyasla düşük seviyededir.³⁰⁰

²⁹⁸ Helen Chapin Metz (1990). **Israel: A Country Study**. Federal Research Division, Washington.

²⁹⁹ https://www.nationsonline.org/oneworld/map/israel_map2.htm Erişim Tarihi: 4.12.2022

³⁰⁰ <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/israel/#economy> Erişim Tarihi: 4.12.2022

3.6.4. Yönetim Biçimi

İsrail, parlamenter demokrasi ile yönetilmektedir. Cumhurbaşkanı, Knesset Meclisi'nde çoğunluğun oyu ile 7 yılda bir seçilir. Cumhurbaşkanı, veto yetkisine sahip olmamasına rağmen belirli kilit ulusal yetkilileri atama yetkisine sahiptir ve çoğunlukla törensel işlevleri yerine getirir. Parlamentoda 120 üye bulunmakta ve seçimler 4 yılda bir yapılır. Ülkenin başbakanı, hükümetin başıdır ve hükümetin ana politikalarını belirleyen ve uygulayan kabineyi oluşturma görevini üstlenir. İsrail'in resmi dili İbranicedir ve Arapça özel statüde resmi olarak tanınmaktadır. Devlet denetçisi, İsrail Bankası başkanı ve Yüksek Mahkeme yargıçları gibi belirli kilit ulusal yetkililerin atama yetkisi cumhurbaşkanında bulunmaktadır.³⁰¹

3.6.5. Demografi ve Kültür

2020 yılı itibarı ile İsrail nüfusu toplam 9 milyon 293 bin civarındadır. 6 milyon 870 bin civarı Yahudi, 1 milyon 957 bin civarını ise Arap nüfus (Doğu Kudüs dahil) oluşturmaktadır. Nüfusun %73.9'unu Yahudiler oluşturmaktadır. Ortalama yaşam süresi 82.8'dir.³⁰² Herhangi bir ülkenin son elli yıllık kültürel tarihine bakıldığında, çok büyük bir değişim bu genç ama yaşlı ülkede olduğu gibi görünecektir. İsrail, Arap dünyası ile normalleşmeye gitmiş, İbrance'yi eğitim sistemine entegre etmiştir. Daha sonra İsrail Filarmoni Orkestrası olacak olan Filistin Filarmoni Orkestrası, 1936 yılında Polonya doğumlu ünlü bir kemancı olan Bronislaw Huberman tarafından kurulmuş, açılış konserini Arturo Toscanini yönetmiştir. Edebiyatta ilk adımlar Palmach Kuşağı olarak adlandırılan bir grup yazarın bir araya gelmesi ile olmuştur. Bu kuşaktaki yazarlar bağımsızlık savaşında yer almıştır. Kültür dinamik ve heterojendir. Ülkede sürekli şekilde yaşanan göç dalgaları her grubun kendi kültürünü getirmesiyle bir harman oluşturmuştur.³⁰³

³⁰¹ <https://www.britannica.com/place/Israel/Industry#ref23101> Erişim Tarihi: 4.12.2022

³⁰² Shmuel Even (2021). "The National Significance of Israeli Demographics at the Outset of a New Decade". **Strategic Assessment - A Multidisciplinary Journal on National Security**, 24(3), 1-17.

³⁰³ <https://www.jewishvirtuallibrary.org/culture-in-israel> Erişim Tarihi: 5.12.2022

3.6.6. İsrail’de Ekoturizm Uygulamaları

3.6.6.1. Golan Tepeleri

Golan Tepeleri, İsrail'in kuzeydoğusunda yer almaktadır ve Taberiye Gölü'nün doğusuna kadar uzanır. Bölge, İsrail'in en büyüleyici manzaralarından bazılarına ve en heyecan verici maceralarına ev sahipliği yapmaktadır. Aynı zamanda ülkenin merkezindeki şehirlerden oldukça uzaktadır. Golan Tepeleri'nde, Gamla'da kartallar yuva yaparken, Odem'de geyikler serbestçe dolaşır ve Bental Dağı'ndan etkileyici manzaralar izlenebilir. Hamat Gader'deki doğal kaplıcalar binlerce yıldır insanlar tarafından kullanılmaktadır. Hermon Dağı'ndaki biriken kar, İsrail'in tek kayak merkezi olarak hizmet vermektedir. Arazide bir atv sürerek, cipte bir rehberle, yürüyüş parkurlarında yürüyerek, pistlerde bisiklete binerek veya daha ekstrem bir şekilde kanyon geçişi veya rafting yaparak keşfedilebilir. Golan Tepeleri gerçekten ilgi çekicidir.³⁰⁴

Fotoğraf 3.63. Golan Tepeleri³⁰¹

3.6.6.2. Tiberias Sıcak Su Ulusal Parkı

Tiberias Kaplıcaları Ulusal Parkı, diğer adıyla Hamat Tiberias Ulusal Parkı, İsrail'deki antik sinagogların en görkemli mozaiklerinden birini sergiler. Tiberya Kaplıcaları'nın aktığı yerde, iyi bir şekilde korunmuş 18. yüzyıldan kalma bir Türk Hamamı yapısı da bulunmaktadır. Kaplıcalar, milli park içinde bulunur. 36.5 gr tuz

³⁰⁴ <https://www.touristisrael.com/golan-heights/33408/> Erişim Tarihi: 15.2.2023

konsantrasyonuna sahiptir ve yaklaşık 60 °C sıcaklıkta akan 17 termo mineral kaynaktan oluşur. Mineraller genelde çoğunluğu sodyum ve kalsiyum klorürleri, bir kısmı potasyum, bromür ve sülfat şeklindedir. Su, bir yeraltı kanalları sisteminde Tiberias sıcak banyolarına akmaktadır. Bacalar, buhar basıncını tahliye etmek için inşa edilen kanallarla birlikte tasarlanmıştır ve parka gelen ziyaretçiler, buharın bacalardan çıktığını gözlemleyebilirler. Tiberias sıcak su kaynaklarında fazla su, tesisin bir havuzunda biriktirilir.³⁰⁵

Fotoğraf 3.64. Tiberias Kaplıcaları³⁰²

3.6.6.3. Banyas Şelalesi

Banyas Şelalesi, İsrail'deki en güçlü şelaledir. Ciddi şekilde bir güç ve gürültüyle 10 metre yükseklikten bitki örtüsüyle çevrili güzel bir havuza düşer. Özenli inşa edilmiş ahşap kaldırımdan şelale görülebilir. Akan suyun sesi ve manzara, bunu çok hoş bir deneyim haline getirir.³⁰⁶

³⁰⁵ <https://worldjewishtravel.org/listing/tiberias-hot-springs-national-park/> Erişim Tarihi: 15.2.2023

³⁰⁶ <https://en.parks.org.il/reserve-park/hermon-stream-banias-nature-reserve/> Erişim Tarihi: 15.2.2023

Fotoğraf 3.65. Banyas Şelalesi³⁰³

3.6.6.4. Nimrod Kalesi Milli Parkı

Nemrut Kalesi, İsrail'in tamamındaki en büyük Haçlı dönemi kalesidir ve tarihi 13. yüzyıla kadar uzanan bir dağın tepesinde bulunan bir kaledir. Golan'ın çoğu manzarasına sahip Nemrut Kalesi, İsrail'in en yüksek ve tek karla kaplı dağı olan Hermon Dağı'na komşu bir zirvede yer almaktadır. Kalenin altında nehirler ve şelaleler ile yemyeşil Banias ormanları vardır. Nimrod Kalesi'nin kalıntıları iyi korunmuştur. Tarihin gözle görülür bir görüntüsünü sergiler.³⁰⁷

Fotoğraf 3.66. Nimrod Kalesi³⁰⁴

³⁰⁷ <https://www.touristisrael.com/nimrod-fortress/6010/> Erişim Tarihi: 15.2.2023

3.6.6.5. Gamla Doğal Rezervi

Gamla'daki kartalların ve Gamla'dan geçen diğer kuşların popülasyonunun izlenmesi neredeyse tüm yıl boyunca sürer. Kısa parmaklı yılan kartallar, kartal şahinler, uzun bacaklı şahinler ve tabii ki çeşitli ötücü kuşlar ve su kuşları gibi yırtıcı kuşlar izlenmektedir. Rezerv ayrıca kuşları takip etmeye, işaretlemeye ve dinamiklerini incelemeye odaklanmaktadır. Rezervde yürütülen telemetrik izleme, kartalları takip edip, sağlıklarının iyi olduğundan emin olmaya da yardımcı olmaktadır.³⁰⁸

Fotoğraf 3.67. Gamla Doğal Rezervi³⁰⁵

3.6.6.6. Yehudiya Milli Rezervi

Yehudiya Doğa Parkı, İsrail'in en popüler doğa rezervlerinden biridir. Akarsular, yüksek şelaleli boğazlar, geniş kanyonlar, geniş ormanlık alan, volkanik manzara, zengin bitki örtüsü ve vahşi yaşam çevrili manzaraya sahiptir. Yehudiya ormanlık alanı 66 km² bir alana yayılır ve İsrail'in Akdeniz bölgesindeki en büyük üçüncü ormandır.³⁰⁹

³⁰⁸ <https://www.outdooractive.com/en/poi/golan/gamla-nature-reserve/27514073/> Erişim Tarihi: 15.2.2023

³⁰⁹ <https://101israel.com/yehudiya-nature-reserve/> Erişim Tarihi: 15.2.2023

Fotoğraf 3.68 Yehudiye Doğal Rezervi³⁰⁶

3.6.6.7. Golan'da Yapılacak Aktiviteler

Tel Aviv ve Kudüs'ten Golan Tepeleri turları hafta boyunca mevcuttur. Golan'da sadece bazı önemli yerleri görmek için değil, aynı zamanda bölgenin sunduğu sıra dışı manzara ve araziye keşfetmek için de bir cip turu vardır. Bir atv ve buggy turu, bölgenin manzaralarını, tarihi noktalarını ve doğal güzelliğini gösteren bir sürüş deneyimine götürmektedir. Arkadaş grupları veya aile için uygun olan Kara Kanyon'da bulunan su yürüyüşü ve kanyon geçişi macerası gibi İsrail'deki en iyi ekstrem aktivitelerin çoğu Golan'da bulunabilir. Sıcak yaz aylarında Golan'ın suları, yelken yapmak için mükemmel bir noktaya dönüşür. Golan'ın batısındaki vadide, Ürdün Nehri'nde rafting yapmak, unutulmaz deneyim sunmaktadır.³¹⁰

3.6.6.8. Celile (Taberiye) Denizi

Celile Denizi genellikle yalnızca dindar ziyaretçiler tarafından değeri bilinen bir yer olarak sunulsa da aynı zamanda yerel halk için en iyi tatil destinasyonlarından biridir. Plajları, bisiklet yolu, doğa yürüyüşü veya gece hayatı hakkında her türlü olanak bulunmaktadır.³¹¹

³¹⁰ <https://www.touristisrael.com/golan-heights/33408/> Erişim Tarihi: 15.2.2023

³¹¹ <https://www.laidbacktrip.com/posts/sea-of-galilee-travel-guide> Erişim Tarihi: 15.2.2023

Fotoğraf 3.69. Ceberiye Denizi³¹²

3.6.6.9. Horshat Tal Ulusal Parkı

Hurşat Tal'ın arazisi efsaneye göre Hazreti Muhammed'in arkadaşları tarafından dikilmiş yaşlı meşe ağaçlarıyla bezenmiştir. Dan Nehri'nin bir kolu parkı geçer ve yüzmeye müsait bir havuzu doldurur. Balık tutmaya da izin verilmektedir. İlkbaharda burada kır çiçeklerinden oluşan rengarenk bir görüntü oluşmaktadır. Sitede gecelik kamp alanı ve kiralık bungalovlar bulunmaktadır.³¹³

Fotoğraf 3.70. Horshat Tal Kurallar Tabelası³¹⁴

³¹² <https://www.touristisrael.com/galilee/> Erişim Tarihi: 15.2.2023

³¹³ <https://www.enjoyingisrael.com/attractions/6345/horshat-tal-national-park> Erişim Tarihi: 15.2.2023

³¹⁴ <https://www.israel-in-photos.com/horshat-tal-national-park.html> Erişim Tarihi: 15.2.2023

3.6.6.10. Hula Doğa Rezervi ve Agamon Hula

Hula Tabiatı Koruma Alanı, su kuşları için dünya çapında büyük öneme sahip olan bir bölgedir ve Orta Doğu'da bulunan en önemli sulak habitatlardan biridir.³¹⁵

Tabiatı Koruma Alanı ve Agamon Hulah Parkı birbirinden uzak değildir, Hula Doğa Koruma Alanı güneydedir. Her iki sitenin amacı, eski Hula Gölü ve bataklıklarının özelliklerini korumaktır.³¹⁶

Aktiviteler: Bisiklet kiralama, su bitkileri ve bataklık için botanik bahçe, kuş gözlemi için dürbün kiralama, safari vagonunda rehberli tur, doğa dostu elektrikli araç kiralama, sanal rehber, kuşlarla uyanma (gün doğumu turu), kuşlarla uçma (gün batımı turu), dolunay turu.³¹⁷

Fotoğraf 3.71. Agamon Hula'da Kuşlar³¹⁴

3.6.6.11. Tel Dan Doğa Rezervi

Yürüyüş yapmak için güzel bir yer olan ve binlerce yıllık tarihe sahip olan Tel Dan Tabiatı Koruma Alanı, Kuzey İsrail'in en muhteşem cazibe merkezlerinden biridir. Lübnan sınırına yakın bir konumda bulunan koruma alanı, tüm yıl boyunca

³¹⁵ <https://en.parks.org.il/reserve-park/hula-nature-reserve/> Erişim Tarihi: 15.2.2023

³¹⁶ <https://www.galilandgolan.com/hula-nature-reserve> Erişim Tarihi: 15.2.2023

³¹⁷ <https://agamon-hula.co.il/home-en/> Erişim Tarihi: 15.2.2023

yürüyüşler, patikalar, Golan Tepeleri'nin manzarası için seyir noktaları ve gölgeli yeşillik sunar. Rezervin ortasında Dan Çayı vardır. Dan, Ürdün Nehri'nin üç kaynağından en büyüğüdür (ve 1948'den beri İsrail sınırları içinde bulunan tek kaynak). Her kış, Hermon Dağı'nda biriken kar eridiğinde, buradaki kaynaklara damlar, bu da kristal berraklığında su sağlar. Koruma alanı içinde, yürüme güçlüğü çekenler ve küçük çocuklu aileler için özel olarak tasarlanmış üç farklı yürüyüş parkuru vardır. Tüm parkurlar, ziyaretçilere sığ sulara ayaklarını daldırmalarına izin verilen bir yer olan geçici havuzu deneme fırsatı verir. Patikalarda yürüyüş yaparken dört değirmenin ve yakındaki su kemerinin kalıntıları görülebilir. Değirmen yaklaşık 60 yıldır faaliyette olmasa da duvarları korunmuş, su kemeri onarılarak rezervin başka bir bölümüne su ulaştırılmıştır.³¹⁸

Fotoğraf 3.72. Tel Dan Doğal Rezervi³¹⁹

3.6.6.12. Vered Hagalil Konuk Evi

Bulunduğu tepeden Celile Denizi, Golan Tepeleri, Mutluluk Dağı, Kefernahum, birçok doğa koruma alanı ve turistik mekâna etkileyici manzara sunan bu çiftlik, 1961 yılında kurulmuştur ve misafirperverliği ile ünlüdür. Ahşap ve bazalt taş kabinler, aile kulüpleri ve sütlerde konaklama imkânı sunmaktadır. At gezintileri popülerdir ve Celile, Golan Tepeleri ve Ürdün Vadisi'ndeki doğal patikalarda deneyimli rehberleri vardır. Tibi's- A Chef's restoranı, çiftliğin merkezinde yer alır ve güzel bir yemek deneyimi sunar. Yüzme havuzu bölgenin harika manzarasına sahiptir (haziran-ekim ayları arasında açıktır). Geniş bir alana sahip çiftlikte zeytin bahçeleri,

³¹⁸ <https://www.beinharimtours.com/tel-dan-reserve/> Erişim Tarihi: 15.2.2023

³¹⁹ <https://www.israel-in-photos.com/tel-dan.html> Erişim Tarihi: 15.2.2023

narenciye ve gölge ağaçları ile sessiz köşeler bulunur. Çalışanlar tatil planlanmasına yardımcı olmaktan mutluluk duymaktadır.³²⁰

Fotoğraf 3.73. Vered Hagalil'de Ata Binen Turistler³²¹

3.6.6.13. Nuriel Meyve ve Konukevi

Yukarı Celile'deki Banias ve Dan Nehirlerinin yanında yer alan bu aile işletmesi konukevi, Shear Yashuv Moshav'dadır. Dafna Kibbutzunda yer alır. Ücretsiz Wi-Fi erişimi sunan stüdyo odaları ve meyve bahçeleri ile çevrilidir. İsrail Ulusal Yolu'na arabayla sadece 5 dakikalık mesafededir. Stüdyo odalar çevredeki yeşilliklere bakar ve tam donanımlı bir mini mutfaka sahiptir. Tüm odalar klimalıdır, özel girişi ve kablo kanallar için bir TV'si vardır. Konuklar, Kibbutzun kafelerinden birinde yemek yiyebilir veya yakındaki bir dükkândan alışveriş yapabilirler. Bu konukevi, Dürzi topluluğu ile rehberli turlar, yürüyüş turları ve toplantılar düzenlemektedir. Konuklar ayrıca yakındaki merkezlerde, özel fiyatlarla kano gibi aktivitelere katılabilirler. Tesis, Nemrut Kalesi'ne 15 dakikalık, Hermon Dağı'na ise 45 dakikalık sürüş mesafesindedir. Talep üzerine masaj hizmeti verilmektedir ve 4 km uzaklıkta ücretsiz yüzme havuzu, sağlık havuzu ve sauna mevcuttur.³²²

³²⁰ <https://www.veredhagalil.com/1682/About-us/> Erişim Tarihi: 15.2.2023

³²¹ <https://www.veredhagalil.com/1700/Galleries/?gallery=183#gal> Erişim tarihi: 15.2.2023

³²² https://www.gites.fr/gites_nuriel-fruit--guest-house_she-ar-yashuv_h802901_en.htm Erişim Tarihi: 15.2.2023

Fotoğraf 3.74. Zimmer Nuriel'de Bahçe³²³

3.6.6.14. Ein Afek Doğa Rezervi

Ein Afek, Akko yakınlarında bulunan bir milli parktır. Ein Afek, renkli bitki örtüsüyle dolu bir baraj, bataklıktan ve su kaynağının üzerinde uzanan yüzer ahşap köprüden oluşur. Eski bir un değirmeni, çatısından Akko vadisinin heyecan verici manzarasını görmeyi sağlar. Rezerv su ve hayvan yaşamı ile doludur. Burada birçok kuş türü görülebilir, bu yüzden dürbün getirmek gerekmektedir. Yayın balığı bol miktarda bulunur, bölge birçok benekli kaplumbağaya sahiptir. 1-2 kilometrelik Eyn Afek rezervinde yapılabilecek çeşitli rotalar vardır. Çoğunda gölgelik bulunmaz ve bu nedenle sıcak yaz ayları uygun değildir. Ein Afek tekerlekli sandalyeler ve bebek arabaları için uygundur.³²⁴

Rezervde bulunan ornitoloji merkezi; bölge turları, bir ornitoloji araştırmacısı ile toplantılar, biyotoplar eğitimi, kuş gözlem grupları ve vahşi doğada fotoğraf turları gibi çok çeşitli etkinlikler sunar. Ein Afek Tabiatı Koruma Alanı'nda anaokulu çocukları, okul çocukları, yüksek öğretim kurumlarındaki öğrenciler ve öğretmenler için İbranice ve Arapça eğitim hizmetleri sağlayan bir eğitim ve açıklama merkezi bulunmaktadır. Eğitim merkezi ayrıca bölgedeki lise öğrencileri için biyotoplar eğitimi (biyoloji araştırma çalışması) yürütmektedir.³²⁵

³²³ <https://www.zimmernuriel.com/en/yard> Erişim Tarihi: 15.2.2023

³²⁴ <https://trippinginisrael.co/ein-afek/> Erişim Tarihi: 16.2.2023

³²⁵ <https://en.parks.org.il/reserve-park/en-afek-nature-reserve/> Erişim Tarihi: 16.2.2023

Fotoğraf 3.75. Ein Afek Rezervi'nde Yürüyüş Yolu³²²

3.6.6.15. HooHa Bisiklet Evi

Orta Doğu'da ekoturizm giderek yaygınlaşmaktadır ve otelcilik sektörü, sürdürülebilir seyahat taleplerine cevap vermeye çalışmaktadır. Eko-turistik seçenekler genellikle sürdürülebilir konaklama tesisleri, vahşi yaşamı gözlemlemeyi ve doğal alanlarda konaklamayı içerir. Ancak bazı eko turizm destinasyonları, bisiklet gibi daha çevreci ulaşım biçimlerini de teşvik ederler. İsrail'in Kuzey bölgesinde, bisikletçilere özel yemek servisi sunan HooHa Bisiklet Evi bu tür destinasyonlardan biridir. Kfar Tavor köyünde yer alan HooHa, bölgenin etkileyici manzaralarına sahip bir konumda bulunmakta ve bisiklet turları için bir üs niteliği taşımaktadır. Otelin kurucuları Hadas ve Dror, Yeni Zelanda'da 2500 kilometreden fazla pedal çevirmiş deneyimli bisikletçilerdir ve HooHa'da bisikletçilerin ihtiyaçlarına özel olarak dikkat ederek çeşitli hizmetler sunmaktadırlar. Hizmetler arasında profesyonel bir ekip

tarafından verilen özel masajlar, bisiklet kulübesi, kiralık yol-arazi bisikletleri ve parkur başlangıcına gidiş-dönüş ulaşımı da yer almaktadır.³²⁶

Fotoğraf 3.76. Hooha Bisiklet Evinde Kullanıcılar³²⁷

3.6.6.16. Yarok Az Eko Çiftlik

Yarok Az Eko Çiftlik, Jesus Trail'in yanında yer alan sürdürülebilir bir tarımsal ekolojik çiftliktir. Konuklarına sezonluk yüzme havuzu, iki restoran ve ücretsiz Wi-Fi erişimi sunan Yarok Az, çevreye duyarlılığına katkıda bulunmak için tüm konaklama birimlerinde klimalarını sürdürülebilir enerji kaynaklarıyla çalışacak şekilde ayarlamıştır. Ortak oturma alanı ve tam donanımlı ortak mutfak konukların hizmetindedir. İnternet erişimli bir kişisel bilgisayar konuklara ücretsiz olarak sunulmaktadır. Tesis ek ücret karşılığında çiftliğin süt, yumurta ve sebze ürünlerinden oluşan kahvaltı ve akşam yemeği sunmaktadır. Çeşitli yemekler sunan 2 farklı restoran ve bir bakkal 700 metrelik yarıçap içinde bulunabilir. Tesis sahibi, ücretli bir rehber eşliğinde doğa yürüyüşü turları düzenlemeye yardımcı olup, ancak aynı zamanda kendi başına yürüyüş yapan gezginlere de tavsiyelerde bulunmaktadır. Yerel bir otobüs durağı 200 metre uzaklıkta yer almaktadır. Taberiye ve Celile Denizi tesise 15,4 km uzaklıktadır. Rosh Pinna kasabası 36 km uzaklıktadır.³²⁸

³²⁶ <https://www.greenprophet.com/2011/06/hooha-cyclist-israel/> Erişim Tarihi: 16.2.2023

³²⁷ <https://www.israel21c.org/rolling-into-hooha-cyclists-house/> Erişim Tarihi: 16.2.2023

³²⁸ https://www.wego.ps/en/hotels/searches/74518/2023-02-23/2023-02-24/1/2/1218725?open_calendar=&guests=2 Erişim Tarihi: 16.2.2023

Fotoğraf 3.77. Yarok Az Eco Lodge Tabelası³²⁹

3.6.6.17. Orit Liran (Sepetçi Kadın)

Orit Liran Lev, Ein Yahav'da büyümüştür. Orit'e göre çevresini saran doğal malzemeler, kullanışlı nesnelere dönüştürülebilen gerçek doğal hazinelerdir. Dokuma bir meditasyon şeklidir, şifalıdır, rahatlatıcıdır, sadeliği ve güzelliği vardır. Orit ziyaretçileri dokuma atölyelerine katılmaya, dokuma ürünler ve sepetler üretmek için doğal kaynakları kullanmayı öğrenmeye ve yaratmaya davet etmektedir. Gruplara, ailelere, çiftlere ve bireylere uygun özel bir deneyimdir. Eğlenceli ve mesleki buluşmalar, kadın grupları, aile kutlamaları ve doğum günleri için uygun bir aktivite türüdür. Aktivitenin süresi yaklaşık iki saattir ve 6 yaşından büyük katılımcılar için uygundur. Aktivite önceden ayarlanarak Ein Yahav'da veya Zimmers'ta gerçekleşir.³³⁰

³²⁹ <https://yarok-az-ecolodge-farm-ilaniya.booked.net/#lg=5975577&slide=648692601> Erişim Tarihi: 16.2.2023

³³⁰ <https://en.goarava.co.il/business/the-basket-lady/> Erişim Tarihi: 16.2.2023

Fotoğraf 3.78. Sepetçi Kadın'da Atölye Çalışması³²⁷

3.6.6.18. İncil ile Doğaya Geri Dönüş

Beitha Kerem Vadisi ve Yukarı Celile'nin karşısında, Camun Dağı'nın zirvesinde, İncil'de tasvir edilen tarım köyünü yeniden yaratan ekolojik bir bahçe bulunmaktadır. Proje tur rehberi Roni ve arıcı eşi Roki'nin ortak projesi olarak hayata geçirilmiştir. Çift, 30 yıl önce kuzeye taşınıp ve burada çalışmaya başlamıştır. Köy, güzel bir bahçe içinde konumlandırılmıştır. Kulübelerin etrafında asmalar, zeytin, incir ağaçları ve konforlu oturma alanları bulunur. Rahat yastıklar, tabureler, şilteler ve çeşitli yüksekliklerdeki masalar gibi geniş bir ekipman yelpazesi, ihtiyaçları karşılamak için mevcuttur. Yaz aylarında, ülkenin geri kalanı sıcak ve nemli olduğunda, dağda serin bir esinti vardır. Kış aylarında ise hem rahat iç mekân hem de dış mekân şöminelerinin yanında oturularak manzaranın keyfini sürülebilir. Bu yerin ekolojik bahçesi, tüm duyuları birleştiren bir deneyime ev sahipliği yapmaktadır. Lezzetli yerel tatlar, hoş manzaralar ve İncil köklerinin özünü içeren atölye çalışmaları, site ve topluluk turları sunulmaktadır.³³¹

³³¹ <https://www.michmanim.co.il/copy-of-3> Erişim Tarihi: 16.2.2023

Fotoğraf 3.79. İncil ile Geri Dönüş'te Etkinlik³²⁸

3.6.6.19. Yesh Meain Çiftliği

İsrail'in kuzeyindeki Jezreel Vadisi'nde yer alan Moshav Nahalal'daki Yesh Meain, permakültür merkezi olarak kurulmuştur. Green Apprenticeship adlı kursun öğrencileri tarafından, ilham alınarak 2007 yılında kurulan çiftlik, çevre ve sosyal farkındalık için bir merkez oluşturmayı hedeflemektedir. İsrail toplumunda tüketim alışkanlıklarının, kaynak kullanımının ve bolluk algısının değiştirilmesi için çalışmaktadır. İnsanların sürdürülebilir yaşam tarzına yönelmelerini amaçlamaktadır. Yesh Meain'in faaliyetleri arasında organik bahçenin bakımı, ekolojik binalar ve su toplama sistemleri gibi permakültür projelerinin tasarımı ve inşası, sürdürülebilirlik ve eko-inşa ile ilgili atölye çalışmaları ve etkinlikler yer alır. Çiftlik ayrıca rehberli turlar ve ikramlar sunmaktadır.³³²

Fotoğraf 3.80. Yesh Main'de Kerpiç Harcı Hazırlama³³³

³³² <https://ecovillage.org/project/yesh-meain-farm/> Erişim Tarihi: 16.2.2023

³³³ <https://www.greenprophet.com/2011/12/permaculture-hannukah-party/> Erişim Tarihi: 16.2.2023

3.6.6.20. Bio Tour

Kibbutz Sde Eliyahu'da bulunan Bio Tour, geleneksel ve organik tarıma, ortak yaşam tarzına ve biyolojik kontrol yoluyla tarımda yeniliğe benzersiz bir bakış açısı sunmaktadır. 1939'da kurulan ve Kuzey İsrail'deki Springs Vadisi'nde bulunan Kibbutz Sde Eliyahu, dini bir topluluktur ve İsrail'de ticari organik tarım ve biyolojik haşere kontrolünün öncüsü durumundadır.³³⁴ Turlar, doğayla uyumlu yaşama ve doğal kaynakları kullanma olanaklarını göstererek, günlük hayatın bir yaşam biçimi haline geldiğini göstermektedir. Yahudi Ortodoks yaşam tarzının organik tarımla birleştiği, canlı, işbirlikçi bir toplulukta yaşama deneyimi ise görülmeye ve deneyimlenmeye değerdir. Tur, ziyaretçilere doğayla uyumlu bir yaşamın teşvik edildiği ve doğal kaynakların nasıl kullanılabileceğini gösteren bir fırsat sunmaktadır. Cumartesi günleri hariç haftanın altı günü boyunca, farklı konularda derslerin verildiği turlar düzenlenmektedir. Profesyonel rehberler, tur boyunca eşlik ederek varış noktasına kadar yardımcı olurlar. Turun sonunda, yerel olarak üretilen doğal ve organik ürünleri olduğu mağaza bulunmaktadır. Herkes için özel hediye paketleri de buradan temin edilebilir. Bu paketler, her türlü organik ve sağlıklı ürünlerle doludur ve bütçeye ve taleplere göre özelleştirilebilir.³³⁵

Fotoğraf 3.81. Bio Tour'da Tarım³³²

3.6.6.21. Karmel Dağı Milli Parkı

Karmel Dağı Tabiatı Koruma Alanı'nın ana girişi Hayfa Üniversitesi kampüsünün yakınındadır. Parkın içinden yapılan yürüyüşler ve araba yolculukları, parkın çeşitli bitki ve hayvanları, Akdeniz ile kuzey vadilerine doğru hoş manzaralar

³³⁴ <https://www.bio-tour.com/english/> Erişim tarihi: 16.2.2023

³³⁵ <http://www.israelandyou.com/bio-tour-sde-eliyahu/> Erişim tarihi: 16.2.2023

gözler önüne sermektedir. Hai-Bar Karmel'de alageyik, karaca, yaban keçisi, yaban koyunu ve Mısır akbabaları, yani İsrail Doğa ve Parklar Kurumu'nun doğaya salınmaya hazırlanırken beslediği nesli tükenmekte olan türler görülmektedir. Karmel Dağı'nın daha güneyinde, İlyas'ın gökten ateş yağdırdığı geleneksel yer olan Mukraka yer almaktadır.³³⁶

Karmel Hay-Bar Tabiatı Koruma Alanı: Bölgede nesli tükenmekte olan veya nesli tükenen hayvanların yetiştirilmesi ve tekrar doğaya döndürülmesi için kullanılan tabiat alanıdır. Hay-Bar, İran alageyiği (*Dama mesopotamica*) ve karaca (*capreolus capreolus*), akbabalar ve diğer yırtıcı kuşların üreme hücrelerini barındırır. Tabiatı koruma alanı, cumartesi ve tatil günlerinde, diğer günlerde önceden rezervasyon yaptırarak gruplar halinde ziyarete açıktır.³³⁷

Fotoğraf 3.82. Karmel Ulusal Parkı³³⁸

3.6.6.22. Nahal Me'Arot Doğa Rezervi

Nahal Me'arot/Wadi el-Mughara alanı, mağaralar ve görsel yaşam alanı da dahil olmak üzere görülmeye değer gerekli tüm unsurları içerir. Mağaralar

³³⁶ <https://www.enjoyingisrael.com/attractions/6764/mount-carmel-national-park-and-nature-reserve> Erişim Tarihi: 16.2.2023

³³⁷ <https://en.parks.org.il/reserve-park/mount-carmel-national-park-and-nature-reserve/> Erişim Tarihi: 16.2.2023

³³⁸ https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g293982-d6894029-Reviews-Carmel_National_Park-Haifa_Haifa_District.html#/media-atf/6894029/173067517:p/?albumid=-160&type=s0&category=-160 Erişim Tarihi: 16.2.2023

bozulmamış, iyi durumdadır. Kısmen grafiti ile tahrip edilmiş olan Skhul Mağarası dışında bakımsızlıktan mustarip değildir.³³⁹

Nahal Me'arot (Mağaralar Nehri), insanların binlerce yıldır yaşadığı tarih öncesi mağaralara sahip bir dünya mirası alanıdır. Karmel Dağı'nın güney yamaçlarında yürüyüş yapan ziyaretçiler mağaraları ziyaret edebilir; bilgi sayfalarını kullanarak yerel jeoloji veya botaniğe odaklanan turlara katılabilir. Sitede bölgesel bilgi ve eğitim merkezi, hediyelik eşya dükkânı ve snack bar bulunmaktadır.³⁴⁰

Fotoğraf 3.83. El Mughara Mağarası İnsan Evrimi Sit Alanları³⁴¹

3.6.6.23. Jackal's Howl Dağ Çiftliği

Karmel Dağı'nın batı yamaçlarında, yaprak dökmeyen Akdeniz bitki örtüsüyle zengin bir ormanda yer alan Jackal's Howl Dağ Çiftliği, doğada ekolojik konukseverlik sunmaktadır. Mis kokulu bitkiler arasında doğayla bütünleşmeyi ve okyanusa bakan yeşil enginliklere bakmayı sağlamaktadır. Faaliyetleri, doğanın ve mekânın sürekli korunması ve geliştirilmesi ilkesine dayanmaktadır. Bu, misafirlerine aynı vazgeçilmez duyguyu sunmaya devam etmenin temel taşları olduğuna olan inançtan kaynaklanmaktadır. Huzur, doğa ve ziyaretçiler bu çiftliğin ruhuna ve etkinliğine ilham vermektedir.³⁴²

³³⁹ <https://whc.unesco.org/en/list/1393/> Erişim Tarihi: 16.2.202

³⁴⁰ <https://www.outdooractive.com/en/poi/carmel/nahal-me-arot-caves-river-/27513957/> Erişim Tarihi: 16.2.2023

³⁴¹ <https://whc.unesco.org/en/list/1393/gallery/> Erişim Tarihi: 16.2.2023

³⁴² <https://www.ahooo.co.il/adventures-in-nature> Erişim Tarihi: 16.2.2023

Fotoğraf 3.84. Çakallar Dağı'nda Yemek Pişirme³³⁹

3.6.6.24. Güneş Bahçesi (Solar Garden)

Solar Garden, insanları tüm karar alma süreçlerinde çevresel etkilerini önemli bir kriter olarak dikkate almaları konusunda etkilemek için sürdürülebilirliği ve çevre bilincini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Sürdürülebilirlik eğitim programları, etkinlikler ve katılımcılar üç ana konuyu içeren pratik bilgi ve araçlarla donatır: Toprak, Enerji ve Atık.

Ziyaretçi Merkezi: Kısa bir film ve etkileşimli gösteriler dahil olmak üzere tüm tesise rehberli turlar sunar. Turları, bilgili eğitmenler tarafından yönetilir. Tüm yaş grupları için uygundur.

Eğitim: Hem yerinde hem de seçilen lokasyonda gerçekleştirilen atölye çalışmaları ve seminerlerle permakültür, yeşil bina, organik bahçecilik ve daha birçok disiplinde bilgi ve teknikleri yaygınlaştırır.³⁴³

³⁴³ <http://www.thesolargarden.org/> Erişim Tarihi: 16.2.2023

Fotoğraf 3.85. Solar Garden Kubbeleri³⁴⁴

3.6.6.25. İskender Nehri Milli Parkı

İskender Çayı, Sharon bölgesindeki en önemli su yollarından biridir. Bet Yannai Plajı yakınında denize akmadan önce, kum tepeleri, okaliptüs bahçeleri, piknik alanları, tarihi geçmişteki insan varlığının kalıntıları gibi doğa ve manzara hazineleriyle dolu büyük bir parkla çevrilidir. Buradaki aktiviteler:

Yumuşak kabuklu kaplumbağa popülasyonunun izlenmesi – yumurtlama yüzeyinin hazırlanması, yuvaların bulunması ve korunmasının yanı sıra bunların belgelenmesi ve izlenmesi dahil olmak üzere yumuşak kabuklu kaplumbağa üremesini teşvik etme işlemidir.

İskender Çayı Yönetim Kurulu - Akarsu idaresi, İsrail Doğa ve Parklar Kurumu ve Hefer Vadisi Bölge Konseyi, başkalarını akarsu hakkında eğitmek, bilgilendirmek ve onu korumak için çalışan bir gönüllü grubu kurmuştur. Gönüllüler, yumuşak kabuklu kaplumbağalar ve diğer doğa koruma faaliyetleri ile ilgili yönetim çalışmalarında park yetkililerine yardımcı olurlar.³⁴⁵

KKL-JNF (Milli Yahudi Fonu), rekreasyon alanları ve yürüyüşçüler, bisikletçiler ve ATV'ler için yolları olan nehrin güzel bir kısmını restore etmiştir. Doğa tutkunları, Su Kaplumbağası Parkı'nda dev kaplumbağalarla yüz yüze karşılaşmayı, diğer ziyaretçiler ise nehrin denizle buluştuğu yerde gün batımını izlemeyi istemektedir.

³⁴⁴ http://www.thesolargarden.org/sustainability_education/ Erişim Tarihi: 16.2.2023

³⁴⁵ <https://en.parks.org.il/reserve-park/alexander-stream-hof-bet-yannai/> Erişim Tarihi: 17.2.2023

İskender Nehri Restorasyon İdaresi (ARRA), ağaçların gölgesi altında rekreasyon alanları inşa etmiştir. Park, alçak su köprüleriyle birbirine bağlanan nehir yatağının her iki yakasını da kapsar. Ketem Parkı dışında parkın bu bölümü (orta) sadece profesyonel yürüyüşçüler için, köy yolları ise sadece ATV'ler için uygundur. Kışın çamurludurlar ve yazın pamuk tarlalarının sulanması bazı yerler ciplerle bile geçilmez hale gelebilir. Burada yürümek ya da dağ bisikleti sürmek tavsiye edilir. Göç mevsimlerinde kıvılcık çaylaklar ve şahinler de dahil olmak üzere büyük kuş sürüleri tarlalara iner. Nehrin kendisinde mahmuzlu yağmur kuşu, saka kuşu, boz tavuk, beyaz balıkçıl, çeşitli çulluk gibi su kuşlarının yanı sıra bataklık kaplumbağaları ve yayın balığı başta olmak üzere çeşitli balıklar görülebilir.³⁴⁶

Fotoğraf 3.86. Alexander Nehri'nde Kaplumbağalar³⁴³

3.6.6.26. Askelon Ulusal Parkı

Askelon Milli Parkı, antik bir eserler alanı, doğal güzellikleri ile etkileyici bir park ve ideal bir yüzme plajı olarak bilinmektedir. Parkın güney kısmı, nadir flora ve fauna türleri ile kumulların dünyasına ev sahipliği yapan bir doğa koruma alanıdır. Bölgedeki kumlu toprağın kurak doğası ve çöl kumullarına yakınlığı nedeniyle, *Artemisia monosperma* gibi çöl bitki örtüsü ve beyaz süpürge gibi Akdeniz bitki türleri görülebilir. Ancak, dikenli süpürge gibi Akdeniz bitkileri de bölgede yetişmektedir.

³⁴⁶ <https://www.kkl-jnf.org/tourism-and-recreation/forests-and-parks/italy-park/> Erişim Tarihi: 17.2.2023

Kıyıya yakın, denizden gelen tuzlu serpinti koşullarına uyum sağlamış deniz nergisi ve deniz cudweed'i dahil olmak üzere bir bitki türleri bulunmaktadır.³⁴⁷

Aşkelon Milli Parkı'nda bir kamp alanı vardır. Denize yakın bir konumdadır ve tüm temel olanaklara sahiptir. Çadır kiralama imkânı bulunmaktadır. Ama bazı kurallar vardır. Örneğin gece (22:00 ile 8:00 saatleri arasında) kamptan ayrılmak yasaktır ve hayvan getirmek yasaktır. Ayrıca, kamp ateşlerine yalnızca belirlenmiş alanlarda izin verilir.³⁴⁸

Fotoğraf 3.87. Ashkelon Milli Parkı Patika İşareti³⁴⁵

3.6.6.27. İsrail Deniz Memelileri Araştırma ve Yardım Merkezi

Tamamen gönüllü, kayıtlı ve kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur. Doğu Akdeniz ve Kuzey Kızıldeniz'deki deniz memelisi popülasyonlarının korunması için bilimsel araştırma ve halk eğitimi faaliyetlerine odaklanmaktadır. Araştırma faaliyetleri, Hayfa Üniversitesi Deniz Bilimleri Okulu Denizcilik Araştırmaları Enstitüsü'nün akademik himayesi altında yürütülmektedir. İsrail Akdeniz kıyısı boyunca 190 km'lik bir alanda açık deniz araştırmaları yapılmaktadır ve bu araştırmalar, hava koşullarına bağlı olarak yıl boyunca devam etmektedir. Şişme botlar ve özel yatlar ile gerçekleştirilen yarım günlük araştırmalar sayesinde yerleşik şişe burunlu yunus popülasyonunun sosyo-ekolojik davranışlarına odaklanılmaktadır.³⁴⁹

³⁴⁷ <https://en.parks.org.il/reserve-park/ashkelon-national-park/> Erişim tarihi: 17.2.2023

³⁴⁸ <https://www.israel-in-photos.com/ashkelon-national-park.html> Erişim tarihi: 17.2.2023

³⁴⁹ <https://www.gbif.org/dataset/79de9b5f-24f0-4f1f-9f54-81148f08d382> Erişim Tarihi: 17.2.2023

Turizm için Akdeniz Kıyı Şeridi ve Rekreatyon Kaynak Yönetimi Ulusal Master Planı — Bu plan, Ulusal Planlama ve İnşaat Kurulu tarafından, planlama politikası için kapsamlı bir uzun vadeli rehberdir. Çevre Bakanlığı tarafından hazırlanan plan, kıyı kaynaklarının uygunluğu ve duyarlılığı ilkelerine ilişkin politikalar ve kalkınmayı temel almaktadır. Turist ve rekreasyon için uygunluk gelişmesi değerlendirilip, Akdeniz boyunca her bir alan için gelişme seviyeleri tanımlanmıştır.

Ulusal Turizm Ana Planı- 1983'te onaylanan bu plan, beş milyonluk bir nüfus tahminine dayalı olarak kapsamlı gelişim için belirlenmiş kıyıları, tatil köylerini, otel odalarının sayısını ve plajlardaki alanları belirlemiştir. Planda yapılan bir düzenleme, kalkınma baskıları karşısında ülkenin turizm potansiyelinin gerçekleştirilmesine yardımcı olmak için turistik konaklama ve hizmetler için yeterli arazi rezervinin korunmasının önemini kabul etmektedir.³⁵⁰

3.6.6.28. Har Haruach Keçi Çiftliği

Har HaRuach Çiftliği, Hamisha Ormanı'nın ortasında, Kudüs'ten sadece 15 dakika uzaklıkta bulunan bir çiftliktir. Çiftlikte keçi sürüsü, tavuk, çoban köpeği ve geniş bir bahçe alanı bulunmaktadır. Tamamen doğal, soğuk baskı sabunu, keçi sütünden yapılmaktadır. Hayvanlar için en doğal ortam sağlanmaktadır. Keçiler ise her gün belirli saatlerde sağılır ve uzun otlatma saatlerinde dışarıda yemek yerler. Tavuklar tamamen serbest gezer; açık bir kümes ile istedikleri gibi gelirler ve giderler. Süt sağma, gütme, bahçede çalışma ve diğer günlük çiftlik işlerinde yardıma ihtiyaç vardır. Her gönüllü kendi özel ahşap kabin odasını alır. WC ve duş ortaktır. Çalışma haftası 5 gün çalışma, 2 gün tatildir. Her gönüllünün programına uymaya çalışıldığı için izin günleri esnektir.³⁵¹

3.6.6.29. Eko Sanat Köyü Vertigo (Eco Art Village Vertigo)

Vertigo Eco Art Village, 2007 yılında yaşamak, yaratmak, keşfetmek ve sanatlarını dünya ve çevre ile ilişkilendirmek isteyen bir sanatçılar topluluğu tarafından kurulmuştur. Vertigo Eko-Sanat Köyü, halk için kapsamlı sanat ve çevre

³⁵⁰ Giovanni Bearzi (2017). **Action Plan for Marine Mammals in Israel, 2017–2022**. Israel Marine Mammal Research & Assistance Center (IMMRAC), Israel.

³⁵¹ https://www.volunteersbase.com/middle-east/israel/volunteer-at-har-haruach-goat-farm-near-jerusalem_i690 Erişim Tarihi: 17.2.2023

eğitim programları aracılığıyla sosyal değişim yaratmayı ve alternatif bir sürdürülebilir yaşam modeli oluşturmayı amaçlayan pratik bir öğrenme merkezidir. Köyün iki ana hedefi vardır: Birincisi, dünyaya ve çevreye karşı karşılıklı sorumluluğa dayanan eko düşünceyi, farkındalığı ve sosyal katılımı teşvik etmektir. Köy, insanoğlunun çevreye verdiği zararı en aza indirmek amacıyla tasarlanmış ve işletilmektedir. İkincisi, hareket atölyeleri, inzivalar, profesyonel dans yoğun programları, performanslar ve festivaller aracılığıyla yaratıcılığı, ilhamı ve sanatsal ifadeyi teşvik etmek ve sanat, dans ve çevre bilincini ruhsal gelişim ve sosyal değişime bağlamaktır. Vertigo Eco Art Village, Emek Ha'ela vadisinin ortasında (Tel Aviv ve Kudüs'ten 50 dakika) Kibbutz Nativ Halamed-Heh'de yer almaktadır.³⁵²

Ekolojik Tur, insanın çevresel etkisini ve zararını azaltmak için Vertigo Eco-Art köyü çevresinde uygulanan çeşitli çözümlerin perde arkasına bir bakış sunmaktadır. Aşağıdakileri içeren çeşitli sürdürülebilir bina teknikleri ve mühendislik yoluyla uygulanan yaşam modeline deneysel bir giriş niteliğindedir:

- Su Geri Dönüşümü
- Yağmur suyu toplama
- Doğal Yapı Malzemeleri
- Organik Atık Geri Dönüşümü ve Kompostlama
- Su Koruma için Peyzaj Tasarımı

Vertigo Eco-Art köyü profesyonel tasarımcı ve geliştirici ekibi tarafından yönlendirilen bu tur, farklı kitlelere ve yaşlara uyarlanabilir.³⁵³

Fotoğraf 3.88. Eko Sanat Köyü'nde Çamur Karma³⁵⁴

³⁵² <https://vertigo.org.il/en/ecological-art-village> Erişim Tarihi: 17.2.2023

³⁵³ <https://vertigo.org.il/en/village/ecological-tour/> Erişim Tarihi: 17.2.2023

³⁵⁴ <https://vertigo.org.il/en/ecological-art-village/gallery/> Erişim Tarihi: 17.2.2023

3.6.6.30. Hans Sternbach Üzüm Bağı

Hans Sternbach Üzüm Bağı tarımsal bir turizm kompleksi ile ilgili bir hayalin gerçekleşmesidir. Bağ, Gadi Sternbach'ın çiftliğinde ve Shula Yefet, 'Adulam bölgesindeki Giv'at-Yesha'ayahu köyünde yer almaktadır. Sürdürülebilir bir bağ, şaraphane, organik sebze ve meyve bahçesi, restoran ve küçük etkinlikler için bir mekândan oluşmaktadır. Gelecekte organik bir meyve bahçesi, organik olarak yetiştirilen hayvanlar ve birkaç misafir odası eklenecektir. Çiftlikte yağmur suyunun toplanması ve depolanması, tüm gri suyun temizlenmesi, arıtılması ve sürdürülebilir enerji üretimi için tesisler bulunacaktır.³⁵⁵

Gadi Sternbach 30 yıldır turlar için planlama, organizasyon, rehberlik ve yemek pişirmekle meşguldür. Gadi, şarap, üzüm bağları, şarap imalathaneleri, teruar (jeoloji, toprak, iklim), şarap arkeolojisi, Yahudi geleneğinde şarap ve ülkenin diğer birçok mutfak yönüne vurgu yapan turlar düzenleyebilir ve rehberlik edebilir. Kesin rota, katılımcı sayısı, turun süresi ve fiyatı her durumda ayrı ayrı belirlenecektir.³⁵⁶

Fotoğraf 3.89. Hans Sternbach Şarap Evi³⁵⁷

³⁵⁵ <https://hsw.co.il/en/> Erişim Tarihi: 17.2.2023

³⁵⁶ <https://hsw.co.il/en/group-activity/workshops-tours/> Erişim Tarihi: 17.2.2023

³⁵⁷ <https://hsw.co.il/en/the-vineyard-winery/the-winemakers/> Erişim Tarihi: 17.2.2023

3.6.6.31. Adem ve Havva

Modiin'in eteklerinde yer alan "Adem ve Havva", doğa dostu bir eğitim çiftliği olarak faaliyet göstermektedir. Doğanın döngüsünü anlamaya ve çevresine saygı duymaya odaklanan bir eko-merkezdir. Çiftlik sakinleri, doğal kaynakları koruyarak ve organik yöntemlerle tarım yaparak kendi kendilerine yetebilmektedirler. Ayrıca çiftlik, sakinlerine doğayla uyumlu bir yaşam tarzı benimsemeleri için fırsatlar sunmaktadır. Bir yıldır hizmette olan bir grup genç İsrailli ve uluslararası gönüllüler de dahil olmak üzere çiftliğin tüm üyeleri, siteyi yönetme ve burayı evleri haline getirme sorumluluğunu paylaşmaktadır.³⁵⁸

İsrail'in merkezinde yer alan "Adem ve Havva" adlı ekolojik eğitim çiftliği, insanlar ve doğal çevre arasındaki etkileşime odaklanan bütünsel bir gelişim merkezidir. Burada konaklayan gruplar, kendi kendilerine yeten, disiplinler arası bir yaşam tarzını deneyimleyerek el emeği ürünleri üretmek, kişisel ve sosyal gelişimlerini arttırmak; kendi kendilerine sürdürülebilir bir şekilde yaşamak için gereken araçları edinme fırsatı bulacaklardır.³⁵⁹

Fotoğraf 3.90. Adem ve Havva'da Etkinlikler³⁶⁰

³⁵⁸ <https://numundo.org/center/israel/hava-&-adam,-eco-educational-farm> Erişim Tarihi: 17.2.2023

³⁵⁹ <https://ecoisrael.org.il/about-the-farm/#non-profit-organization> Erişim Tarihi: 17.2.2023

³⁶⁰ <https://havveadam.org/product> Erişim Tarihi: 17.2.2023

3.6.6.32. Habsor (Eshkol) Ulusal Parkı

Habsor Milli Parkı, Beşor Çayı'nın kıyısında yer alan yeşil bir alandır. Batı Negev'in lös ovalarının ortasında, geniş otlaklar ve binlerce gölgeli ağaçla çevrili bereketli bir kaynak olarak görünmektedir. Burada çocuklar için çocuk havuzları, ağaçların gölgesinde piknik masaları, İngiliz Mandası döneminden kalma bir tren köprüsünün yeniden inşası, eski Mısır döneminden kalma bir arkeolojik alan bulunur. İki kolay bisiklet parkuru, düzenli bir kamp alanı da vardır.³⁶¹

Bisiklet Parkurları: Parkta biri 2,2 km uzunluğunda (yeşil) ve diğeri 7,5 km uzunluğunda (mavi) iki dairesel bisiklet yolu işaretlenmiştir. Bisiklet parkurları kolay ve tüm aile için uygundur. Başlangıç ve bitiş noktası, En HaBsor yakınlarındaki gölgeli alanlardadır. Bisikletçiler kendi bisikletlerini getirmelidir (parkta kiralık bisiklet yoktur).

Disk-Golf Sahası: Disk-golf (veya Frizbi-golf), katılımcıların metal sepetlerin yerleştirildiği bir rota boyunca ilerledikleri bir spordur. Bir noktadan diğerine ilerlemek için bir frizbi diskini sepete atmak gerekir. Oyunun amacı, 18 sepetli rotayı mümkün olduğunca az atışla (golft olduğu gibi) tamamlamaktır. Rota iki seviye için inşa edilmiştir ve her yaş ve fiziksel yetenek düzeyi için uygundur. Ziyaretçiler kendi frizbilerini getirmelidir.

Nahal HaBsor'da Gece Kampı: Tuvalet, sıcak duş, yemek pişirme alanı (gaz), buzdolabı, masa ve banklar, saha aydınlatması, cep telefonlarını şarj etmek için kabinler gibi hizmetlerin sunulduğu kamp alanında özel çadırlar kurulabilir. Karavanlar için de uygun bir yer vardır.³⁶²

³⁶¹ <https://www.enjoyingisrael.com/attractions/5983/habsor-national-park-eshkol-park> Erişim Tarihi: 17.2.2023

³⁶² <https://en.parks.org.il/reserve-park/habsor-national-park-eshkol-park/> Erişim Tarihi: 17.2.2023

Fotoğraf 3.91. Habsor Ulusal Parkı³⁶³

3.6.6.33. Green Point

Benir Oz'daki botanik bahçesi "Green Point", 60 yılı aşkın bir süredir bitki örtüsünü ve çöl iklimine uyumunu araştırmaktadır. Botanik bahçesi, araştırmanın ötesinde bir bitki müzesidir, ana hedeflerinden biri bilgiyi İsrail'e ve dünyaya yaymaktır. Bahçe, ülkede sürdürülebilir bahçecilik fikrinin temellerini atmış ve aslında 60 yıldır iklim kriziyle başa çıkmaya yönelmiştir. Bahçe İsrail'de benzersizdir ve üzerinde yapılan uzun yıllar süren araştırmalar ölçülemeyecek kadar önemlidir. Bahçe sayesinde yaklaşık 1000 bitki türü incelenip, test edilmiş ve tüm İsrail'in kullanımına sunulmuştur. Bugün turlar, web sitesi, makalelerin yayınlanması, profesyoneller için seminerler, organizasyonlar ve şirketler için seminerler gibi çeşitli şekilde bilgiyi yaymaktadır. Turları herkes ve özellikle gençler için erişilebilir kılmak için yenilikçi etkileşimli yollar geliştirmektedir.³⁶⁴

³⁶³ <https://www.israel-in-photos.com/habsor-national-park.html> Erişim Tarihi: 17.2.2023

³⁶⁴ <https://eco-garden.co.il/> Erişim Tarihi: 17.2.2023

Fotoğraf 3.92. Green Point'te Tarım³⁶¹

3.6.6.34. Ein Gedi Doğa Rezervi

Su, çöllerde nadir bulunan bir kaynak olduğu için, binlerce yıl boyunca insanların yıl boyu akan nehirlerin etrafında yaşamaları şaşırtıcı değildir. Ein Gedi'deki ilk yerleşimin Kalkolitik dönemde yaklaşık 5000 yıl önce olduğuna inanılmaktadır. Çok sayıda inanan, burada yapılan tapınağı ziyaret etmek için Ein Gedi'ye gitmiştir. Ein Gedi'den İncil'de birkaç kez bahsedilir ve burası aynı zamanda Davud'un MÖ 1000 civarında Kral Saul'dan kaçtıktan sonra saklandığı yerdir. Ancak, bu hikâyeyi destekleyecek hiçbir kanıt bulunamamıştır. MÖ 7. yüzyıl ile MS 6. yüzyıl arasında Yahudi yerleşimi de bulunmaktadır. Bu süre zarfında Ein Gedi tarıma odaklanmaya başlamıştır. Sulanan alanın, günümüzde kullanılan kibbutz alanının iki katı büyüklüğünde olduğu tespit edilmiştir. 13. ve 14. yüzyıllarda Memluk Dönemi'nde bazı un değirmenleri inşa edilmiş olsa da Ein Gedi'de inşa edilen son şey budur. Ein Gedi gibi diğer yerler de, Nahal yerleşiminin 1950'lerde burada kurulduğu gibi yüzyıllar boyunca terk edilmiştir.³⁶⁵ Ein Gedi'nin güzelliği uzun zamandır ziyaretçilerin ilgi odağı haline gelmiştir. Ziyaretçi kitlesinin tabiatı koruma alanı üzerindeki etkisini azaltmak için bir parkur ağı düzenlenmiş ve 1970'li yıllarda giriş ücreti geri alınmaya başlanmıştır. Bu sayede bazı alanlar flora ve fauna için bozulmadan bırakılmıştır. Suyun rezervden akması ve insanların kullanımına sunulması için son yıllarda Kibbutz Ein Gedi ile bir anlaşma imzalanmıştır. Ein Gedi yamacının bitki örtüsünü vahada eşsiz bir yaşam alanı olarak rehabilite etmek ve korumak için tabiatı koruma alanında önlemler alınmıştır.³⁶⁶ Ein Gedi'nin vadilerini, şelalelerini ve çöl vahalarını kateden birçok iyi işaretlenmiş yürüyüş parkuru vardır ve

³⁶⁵ <https://www.laidbacktrip.com/posts/visiting-ein-gedi-nature-reserve-israel> Erişim Tarihi: 18.2.2023

³⁶⁶ <https://en.parks.org.il/reserve-park/en-gedi-nature-reserve/> Erişim Tarihi: 18.2.2023

rehberli yürüyüşler genellikle Dodim Mağarası (Aşıklar Mağarası), Wadi David, Ein Gedi Kaplıcaları ve David Şelalesi gibi önemli noktalarda yapılır. Gezginlerin çoğu, Tel Aviv veya Kudüs'ten güneybirlik bir gezi yapmayı tercih eder ve genellikle Ein Gedi'de bir yürüyüşü, dağın tepesindeki Masada kalesine teleferik yolculuğu ve Ölü Deniz'de bir dalışla birleştirir.³⁶⁷

Fotoğraf 3.93. Ein Gedi Doğa Rezervi'nde Turistler³⁶⁸

3.6.6.35. Ölü Deniz

Dünyanın en alçak noktası olarak bilinen Ölü Deniz, İbranice'de Yam Ha-Melakh (Tuz Denizi) olarak adlandırılır. Bu tuzlu göl, Negev Çölü'nün büyüleyici manzarasıyla çevrilidir ve kıyıları dünya yüzeyindeki en alçak noktalardandır. Gölün suyu tuzlu olduğundan, balıklar burada yaşayamaz ve bu da adının kaynağıdır. Tuzlu su ayrıca çamurun bilinen sağlık ve iyileştirici özelliklerini de taşır; doğal bir spa deneyimi sunar. İsrail'deki Ölü Deniz turları, bu deneyimi yaşamamız için size imkan tanır. Alternatif olarak, Ölü Deniz otellerinde kalarak spa ve tedavi hizmetlerinden yararlanma olanağı sunulmaktadır. Ölü Deniz, İsrail ve Ürdün arasındaki uzun sınırın bir parçasıdır. İsrail'in yükselen dağları ile Judean ve Negev çöllerinin bir parçasını oluşturur. Kudüs'ten sadece bir saatlik sürüş mesafesinde yer alır. İsrailliler için popüler bir dinlenme ve tedavi yeri olarak bilinir. Turistler arasında da popüler olan

³⁶⁷ <https://www.viator.com/Dead-Sea-attractions/Ein-Gedi-Nature-Reserve/overview/d25878-a12639>
Erişim Tarihi: 18.2.2023

³⁶⁸ <https://en.parks.org.il/new/en-gedi-nature-reserve/> Erişim Tarihi: 18.2.2023

bu bölge, kendine özgü mineral bakımından zengin çamur kaplama ve tuzlu sularda yüzme deneyimleri sunmaktadır.³⁶⁹

Yılda 330 güneşli gün ile Ölü Deniz bölgesi, doğal şifa kaplıcaları, yürüyüş parkurları, gurme-fast food restoranları ve adrenalin yüklü alanlar gibi muhteşem cazibe merkezleriyle doludur. Kumsallarla bezeli 75 kilometrelik ana bölüm boyunca, tatmin edici bir deneyimi garanti etmek için birinci sınıf oteller ve spa tesisleri de bulunur.³⁷⁰

Fotoğraf 3.94. Ölü Deniz'de Turistler³⁷¹

3.6.6.36. Ein Avdat Ulusal Parkı

Ein Avdat Kanyonu, Nahal Tzin vadisinin bir parçası olan Negev'deki en büyük vadidir. Nahal Tzin vadisinin yatağı, şiddetli yağmurların ardından ani bir şekilde aktif hale gelir ve bir zamanlar Ölü Deniz'in güney ucunda yer alan yere akardı. Ein Avdat milli parkı, kanyonun tamamını kapsar. Kuzeydeki kanyonun dibinde ve güneydeki üstünde olmak üzere iki giriş vardır. Bu girişler arasındaki mesafe yaklaşık on dakikalık bir sürüşle ayrılır. Son zamanlarda kanyonu kateden parkur, sadece tırmanış yapmak için açık bırakılmıştır. Bu nedenle, ziyaretçiler arabaları varsa alt girişten başlayarak üst girişe çıkabilirler. Alt girişe dönmeleri gerekiyorsa, parkurun son kısa bölümünden önce geri dönebilirler. Diğer bir seçenek de üst girişe varmak ve kanyona girmeden muhteşem manzarayı seyretmektir. Kanyonun kuzeyindeki alt girişe gelen ziyaretçiler, otoparkın hemen karşısında küçük bir Ein Mor kaynağı görebilirler. Bu, nehir yatağının sağ tarafında, iki uzun Fırat kavak ağacının

³⁶⁹ <https://www.touristisrael.com/dead-sea/289/> Erişim Tarihi: 18.2.2023

³⁷⁰ <https://israel.travel/the-dead-sea/> Erişim Tarihi: 18.2.2023

³⁷¹ <https://headstart.co.il/project/70693> Erişim Tarihi: 18.2.2023

yanındadır. Ein Mor'un yukarısındaki kayalıklarda, Rosh Mor'da tarih öncesi çakmaktaşı aletler bulunmuştur.³⁷²

Ein Avdat Milli Parkı çölde zorlayıcı bir yürüyüşün deneyimi sunmaktadır. Patika derin bir kanyonun içinden Zin çayı boyunca ilerler. Yürüyüş, manzarayı ve vahşi yaşamı bir araya getirmektedir.³⁷³

Fotoğraf 3.95. Ein Avdat Vadisi³⁷⁴

3.6.6.37. Beerotayim

İsrail'in ortasındaki çölün merkezinde bulunan eski bir akasya ağacının gölgesinde, doğal malzemeler kullanılarak inşa edilmiş, tamamen organik bir çöl konaklama tesisi bulunmaktadır. Farklı dokular, şekiller ve renklerin doğal uyumu ile dekore edilmiş olan bu tesiste, huzurlu bir atmosfer hakimdir ve ziyaretçiler günlük hayatın stresinden uzaklaşma fırsatı bulurlar. Konaklama birimleri çevresiyle bütünleşmiştir ve geniş çöl manzaraları sunmaktadır. Her mevsimde, günün farklı saatlerinde doğanın sunduğu renk, ışık ve gölge oyunlarının keyfini sürmek için sessiz bir yer arayanlar için idealdir. Khan Be'erotayim'de çiftler, aileler ve gruplar için farklı boyutlarda konaklama seçenekleri mevcuttur. Konaklama birimleri, geniş bir sundurma ile birlikte tasarlanmıştır; koltuk ve hamaklarla donatılmıştır. Konuklar, ortak bir yemek alanı ve şömine etrafında toplanarak tatlı bitki çayı veya kahve keyfi yapabilirler. Khan Be'erotayim, hayalperestler, göçebeler, araştırmacılar ve seyahat

³⁷² <https://www.jewishvirtuallibrary.org/ein-avdat-national-park> Erişim Tarihi: 18.2.2023

³⁷³ <https://www.israel-in-photos.com/ein-avdat.html> Erişim Tarihi: 18.2.2023

³⁷⁴ <https://www.laidbacktrip.com/posts/ein-avdat-national-park-israel> Erişim Tarihi: 18.2.2023

severler gibi farklı insanlarla tanışma fırsatı sunan bir buluşma noktasıdır. Geceleyin, güneş enerjisiyle çalışan aydınlatma kullanılan tesiste, sessiz ve huzurlu bir atmosfer sağlanır. Khan Be'erotayim'in en büyük hediyesi, etkileyici manzarası ve sessizliği ile ziyaretçilere değerli bir deneyim sunmasıdır.³⁷⁵

Be'erotayim Khan, ziyaretçilerin vadilerde bulunan gizli çöl yollarında binmeleri için 25 bakımlı, arkadaş canlısı deveden oluşan bir sürüye sahiptir - eski deve kervanlarının kullandığı yolların aynısı kullanılır. Khan Be'erotayim'deki yerel rehberlerin eşliğinde gerçekleşen deve-kervan turları, çölde yaşamının inceliklerine hâkim olan uzman bir ekip tarafından yönetilmektedir. Deve gezintisi boyunca ziyaretçiler, antik yerleşim yerleri ve tarım teknikleri hakkında bilgi sahibi olurken, aynı zamanda çölün sert iklim koşullarında hayatta kalmanın sırlarını da keşfederler. Turda, flora ve faunanın çöl ortamına uyumunu, suyun hayati önemini, baharat yolu kervanlarını ve bölgenin göçebe topluluklarıyla ilgili ilginç hikayeler de anlatılmaktadır. Deve-kervan turu, yaklaşık bir buçuk saat sürer ve Khan Be'erotayim'den hareket ederek çevredeki arkeolojik alanları, antik çiftlikleri ve Bizans'ın en büyük su toplama havzasını ulaşır. Tur aynı zamanda biraz yürüyüş içermektedir.³⁷⁶

Fotoğraf 3.96. Beerotayim'de Turist Gezisi ve Çay Servisi³⁷⁷

3.6.6.38. Matnat Midbar

Taraçalı tarlalarda çalışmak ve şifalı otlar yetiştirmek, Lilach ve Gabi çiftinin gerçeğe dönüşen bir hayalidir. Çiftlik kuru bir nehir yatağının yakınında bulunur ve

³⁷⁵ https://www.tripadvisor.com/Hotel_Review-g1657373-d7160278-Reviews-Khan_Beerotayim-Ezuz_Ramat_Negev_Southern_District.html Erişim Tarihi: 18.2.2023

³⁷⁶ <https://www.beerotayim.co.il/en/camel-caravan-tours> Erişim Tarihi: 18.2.2023

³⁷⁷ <https://www.beerotayim.co.il/en/gallery> Erişim Tarihi: 18.2.2023

eski tarımsal sırları kullanarak şifalı otlar üretir. Burada, yürüyüş turları, çöl tarım çiftliği etkinlikleri ve kulübelerde konaklama imkanları sunulur.³⁷⁸

Fotoğraf 3.97. Matnat Midbar Çiftliği'nde Seracılık³⁷⁵

3.6.6.39. Boker Vadi Çiftliği

Boker Vadi Çiftliği, Güney İsrail'deki Negev Çölü'ndeki kibbutz Sade Boker yakınlarında özel bir çiftliktir. Çiftlik, çöl tarımı ve turizmi birleştiren bir aile işletmesidir. Çiftler ve aileler için konforlu konaklama olanaklarına sahiptir. Dünyanın her yerinden ziyaretçileri ağırlamaktadır. Çiftlik, 40 nolu yol üzerinde, Negev'de Tlallim ve Halukim kavşakları arasında, Tel-Aviv ve Eilat'ın ortasında bulunur. Yasalara göre işletme ruhsatı ile faaliyet göstermektedir.³⁷⁹

Fotoğraf 3.98. Boker Çiftliği'nde Gün Batımı³⁷⁶

3.6.6.40. Silent Arrow

Makhtesh Ramon kraterine 15 dakikalık yürüme mesafesinde, deniz seviyesinden 900 metre yüksekte yer alan çevre dostu Silent Arrow, çölde ortak ve özel çadırlar sunmaktadır. Bu tesiste elektrik yoktur ve ortak alanlarda akşamları güneş

³⁷⁸ <https://matnatmidbar.co.il/english/> Erişim Tarihi: 18.2.2023

³⁷⁹ <https://www.bokerfarm.com/?lang=en> Erişim Tarihi: 18.2.2023

lambaları temin edilir. Tüm çadırlarda şilte vardır. Konuklar ortak banyodan yararlanabilirler. Ücretsiz çay/kahve içeren ortak bir mutfak ve dinlenmek için ortak bir salon da mevcuttur. Bungalovlarda nevresimler temin edilmektedir. Mitzpe Ramon'un merkezinde bir marketin yanı sıra çok çeşitli yemekler sunan çeşitli restoranlar yer almaktadır. Tesiste barbekü olanakları mevcuttur. Tesis bünyesinde veya çevresinde okçuluk, binicilik, cip turları ve bisiklet gibi çeşitli aktiviteler gerçekleştirilebilir. Yerel otobüs durağı 1 km uzaklıktadır. Beersheba, Silent Arrow'a 85 km uzaklıktadır.³⁸⁰

Fotoğraf 3.99. Silent Arrow'da Özel Kubbe³⁸¹

3.6.6.41.Yotvata Hai-Bar Doğa Rezervi

Yotvata Hai-Bar Tabiatı Koruma Alanı, nesli tükenmekte olan diğer çöl canlılarına ve ayrıca soyu tükenmiş hayvanlara ev sahipliği yapmak, onları korumak için tasarlanmıştır. Güney İsrail'de bulunan Yotvata Hai-Bar, Eilat'ın yaklaşık 30 dakika kuzeyinde yer almaktadır. 3.000 dönümlük alana sahip olan bu koruma alanı, çeşitli hayvanlara ev sahipliği yapmaktadır, bunlar arasında antilop, benekli leoparlar ve yılanlar yer almaktadır. Yotvata Hai-Bar, araba veya tur ile kolaylıkla ziyaret edilebilir. Bu koruma alanının amacı, yerel olarak nesli tükenmiş hayvanların korunması ve onların Negev Çölü'ne geri dönüşüne yardımcı olmaktır. İncil'de bahsedilen hayvanlara özellikle odaklanılsa da koruma alanı sadece İsrail ve Orta Doğu'dan değil, dünyanın diğer bölgelerinden hayvanları da korumaktadır. Yotvata'yı yuva yapan hayvanlardan bazıları Afrika akbabası, devekuşu, kum kedisi, ceylan, Arap kurdu ve kızıl akbaba gibi yırtıcı kuşlardır.³⁸²

³⁸⁰ <https://www.booking.com/hotel/il/silent-arrow> Erişim Tarihi: 18.2.2023

³⁸¹ <http://silentarrow.com/en/dome/> Erişim Tarihi: 18.2.2023

³⁸² <https://www.touristisrael.com/yotvata-hai-bar-nature-reserve/8806/> Erişim Tarihi: 18.2.2023

Yotvata tuz düzlüklerindeki bu 32 km²'lik koruma alanı, zengin çöl faunasına ev sahipliği yapar. Ziyaretçiler arabalarında safari tarzında gezebilir, ancak bu yaklaşık iki saat sürmektedir. Görülebilecek otçullar arasında Dorcas ceylanı, Nubian dağ keçisi, Somali yaban eşeği, pala boynuzlu antilop ve addax (beyaz antilop) yer alır. Bölge ziyaret edilirken araç yavaş sürülmeli, kesinlikle arabada kalınmalı ve hayvanlar beslenmemelidir. Yaralı hayvanlar ve sürüngenlerin bakım tesisleri artık halka açık değildir. Koruma alanındaki personel, Arava ve Eilat Dağları'nda yürüyüşler hakkında bilgi vermektedir ve 1:50.000 ölçekli yürüyüş haritaları satışa sunar. Giriş, Eilat'ın 35 km kuzeyinde, Kibbutz Samar'dan Rte 90'ın karşısındadır.³⁸³

Fotoğraf 3.100. Yotvata Hai Doğa Rezervi³⁸⁰

3.6.6.42. Kibbutz Lotan

Kibbutz Lotan, kolektif bir topluluktur ve eşitlikçi Yahudilikle birlikte çevre korumasına derin bir bağlılık taşımaktadır. Eko-Yahudi amaçları doğrultusunda hareket eden bu kibbutz, yaratıcı bir yaklaşım sergiler. Çocuklarını çevreyi sevmeleri ve korumaları için eğiten Kibbutz Lotan, geleneği çağdaş yaşam tarzlarıyla uyumlu hale getirerek onları Yahudi mirasına bağlamaktadır. Bu topluluk, ruh ve dünyayı birbirine bağlamaktadır. Bireylerin ve ailelerin Yahudi bağlılıklarını kendi anlamları doğrultusunda ifade edebilmelerini sağlamaktadır. Sıkı bir bağlılıkla birbirine kenetlenmiş ve çeşitliliğe açık olan Kibbutz Lotan, bir Eko-Yahudi topluluğudur.³⁸⁴

³⁸³ <https://www.lonelyplanet.com/israel/the-arava/attractions/hai-bar-yotvata-nature-reserve/a/poi-sig/1445438/1318876> Erişim Tarihi: 18.2.2023

³⁸⁴ <https://kibbutzlotan.com/en/about-kibbutz-lotan/> Erişim Tarihi: 18.2.2023

İsrail'in güneyindeki çarpıcı Arava çölünde yer alır, iş birliği ve aidiyet duygusu için çalışmaktadır. Kibbutz Lotan, eşitlik ve hoşgörüyü teşvik eden Reform Yahudiliği ruhuyla kurulmuştur. O zamandan beri büyümüştür ve şimdi dünyanın her yerinden üyeleri vardır. Gelirler hurma bahçelerinden, mandıralardan ve turizmdendir. Yaratıcı ekoloji merkezi, organik tarım, permakültür, alternatif mimari ve enerji alanındaki yenilikleriyle dünyaca ünlüdür.³⁸⁵

Fotoğraf 3.101. Kibbutz Lotan³⁸²

Fotoğraf 3.102. Kibbutz Lotan Bilgilendirme³⁸⁶

3.6.6.43. Coral Plajı Doğa Rezervi

Eilat'ta şnorkelli yüzme, şehirde yapılacak en popüler etkinliklerden birisidir. Mısır sınırına kadar uzanan 10 kilometrelik bir sahil şeridinde şnorkelli yüzme için pek çok iyi yer bulunur, ancak genellikle Coral en iyi yer olarak kabul edilir. Coral

³⁸⁵ <https://kibbutzlotan.com/en/home-en/> Erişim Tarihi: 18.2.2023

³⁸⁶ <https://kibbutzlotan.com/en/eco-kef/> Erişim Tarihi: 18.2.2023

Beach Tabiatı Koruma Alanı, güzel bir mercan resifine ve bol miktarda deniz yaşamına sahip koruma altındaki bir alandır.³⁸⁷

Mercan resifinin üzerine inşa edilmiş köprüler, resifin ve çevresinde yüzüp duran rengarenk balıkların gözlemlenebildiği yapılar olarak bulunmaktadır. Bu köprüler, resifin üzerindeki geçiş noktalarını oluşturur ve ziyaretçilere ilginç bir denizaltı manzarası sunmaktadır. Resifin korunmasına dikkat edilerek tasarlanan bu köprüler, doğal yaşamın zarar görmeden izlenmesini sağlar. Köprüler ayrıca, resif ve sakinlerine zarar vermeden, resifin denize bakan doğu tarafına, çeşitli ve şnorkelciler için güvenli erişim sağlamaktadır. Doğa koruma alanında bulunan gözlem noktaları, resif ve içindeki vahşi yaşamı ziyaret eden herkesin, profesyonel dalgıçlar olmadan bile, resifte yaşayan renkli yaratıkların dünyasını deneyimleyebilecekleri yerlerdir. Resifin canlılığını korurken, doğa severler ve meraklılar da resifin zenginliğini keşfetmek; doğal güzelliklerin tadını çıkarmak için bu gözlem noktalarını kullanabilirler. Bir dalış maskesi ve şnorkel (sahilde kiralanabilir) ile zengin ve şaşırtıcı dünyaya, çevreleyen resif çevresindeki mercan çıkıntılarına göz atmak mümkündür. Tüplü dalgıçlar, resifin harikalarını daha derinlerde görmek için resifin cephesi ve eğimi boyunca dalış yapabilirler.³⁸⁸

³⁸⁷ <https://www.laidbacktrip.com/posts/coral-beach-nature-reserve-eilat> Erişim Tarihi: 18.2.2023

³⁸⁸ <https://en.parks.org.il/reserve-park/eilat-coral-beach-nature-reserve-2/> Erişim Tarihi: 18.2.2023

Fotoğraf 3.103. Coral Plajı'nda Doğal Yaşam³⁸⁹

3.6.6.44. Kibbutz

Kibbutz, Siyonizm ve İsrail için ortak bir yerleşim yeridir. İlk kibbutz, 1909'da Siyonizmin İsrail topraklarındaki Yahudi varlığını yenileme arzusuna ve sosyalist değerlere dayalı olarak kurulmuştur. Kibbutz genellikle tarım ve endüstriden geçimini sağlayan yüzlerce kişiden oluşan küçük bir topluluktur. Tarihi kibbutzlarda tüm gelir ve mülk topluluğa aitti ve insanların hiçbir özel mülkiyeti yoktu. Son yıllarda, İsrail'in modern yaşamına uyum sağlamak için ekonomik iş birliği düzeyi kademeli olarak azalmıştır.³⁹⁰

Kibbutz, modern dünyanın getirdiği bir olgudur ve dünyadaki hiçbir şeye benzemeyen kolektif bir topluluktur. Ağırlıklı olarak İsrail'in dört bir yanına dağılmış güzel manzara ortamlarına dayanan kibbutzim ve kibbutz üyeleri (kibbutznikler), ister birkaç saat kalmak ister birkaç ay geçirmek isteyen ziyaretçilere açıktır.³⁹¹

İsrail'in kibbutzları, ülkenin en benzersiz topluluklarından bazılarıdır. İsrail'de bir kibbutz ziyareti, İsrail Devleti'nin temelleri ve kibbutzun özel sosyal koşullarıyla

³⁸⁹ <https://www.snorkeling-report.com/spot/snorkeling-coral-beach-eilat/> Erişim Tarihi: 18.2.2023

³⁹⁰ <https://www.hike-israel.com/kibbutz-experience-tours/> Erişim Tarihi: 18.2.2023

³⁹¹ <https://www.kibbutzvisit.com/> Erişim Tarihi: 18.2.2023

ilgili önemli bir perspektif sunar. Günümüzde kibbutzlar büyük ölçüde değişmiştir, çoğu özelleştirilmiş; endüstri ve kültür alanında önemli bir rol oynamıştır. İsrail'deki bir kibbutz ziyareti, diğer deneyimlerden farklıdır ve İsrail'in tarihine ve kimliğine derinlemesine yerleşmiş olan bu kavramın yeni bir bakış açısı ve farkındalık sağlar. Aşağıda, ziyaretçileri ağırlayan ve özel cazibe merkezlerine sahip bazı kibbutzlar yer almaktadır.³⁹²

Bazı Kibbutzlar ile ilgili fotoğraflar şekildedir: ³⁹³

Fotoğraf 3.104. Ein Gedi

Fotoğraf 3.105. Solar Flower

³⁹² <https://www.touristisrael.com/visiting-kibbutz-in-israel/> Erişim Tarihi: 18.2.2023

³⁹³ <https://theculturetrip.com/middle-east/israel/articles/kibbutz-a-hundred-years-a-hundred-lives/> Erişim Tarihi: 18.2.2023

Fotoğraf 3.106. Samar

Fotoğraf 3.107. Palmach Tzuba

Fotoğraf 3.108. Sde Eliyahu

3.6.6.45. Şarap Turizmi

Asma ve şarapların beşiği olarak da anılan İsrail'in İncil'de de bahsi geçen şaraplarla özel bir bağı vardır. "Şarap" kelimesi İncil'de 207 kez geçmektedir. Günümüzde İsrail şarap tadımı ve turları ile dolu eşsiz deneyimler sunmaktadır. Ülkede şarap iklimi, üreticilerin mineralli ve etkileyici şaraplar yapmasına izin vermektedir. Ülkede yaygın olan üzüm çeşitleri olan Mazuelo, (Carignan), Cabernet Sauvignon, Sauvignon Blanc ve Chardonnay'dır. En beğenilen şaraplar doğrudan üreticilerden satın alınabilmektedir. Yahudiye bölgesi, üzüm bağları arasında dolaşmanın ve mahzenleri ziyaret etmenin bir gereklilik olduğu hoş manzaralara sahip bir yerdir.³⁹⁴

İsrail'in bazı bölgelerinde, turistlerin ziyaret edebileceği gelişmiş şarap imalathaneleri bulunmaktadır. Örneğin, Negev, Hayfa-Kudüs kıyısı, Golan Tepeleri ve Yukarı Celile gibi bölgelerde bu imalathanelere rastlamak mümkündür. Bu şarap imalathanelerinin çoğu, tadım odalarından piknik alanlarına ve şaraphane turlarına kadar çeşitli ziyaretçi tesislerine sahiptir. Aynı zamanda birçok imalathane, mahzen kapısından diğer yerel ürünlerin (örneğin zeytinyağı, peynir, şekerleme ve ekmek gibi) satışını da gerçekleştirmektedir. Ziyaretçiler, bu tesisleri keşfederek yerel şarap üretim sürecini deneyimleyebilir, şarapları tatma olanağı bulabilir ve aynı zamanda diğer yerel ürünlerin tadına da bakabilmektedirler.³⁹⁵

Fotoğraf 3.109. İsrail Şaraphane Enstantaneleri³⁹⁶

³⁹⁴ <https://www.winetourism.com/wine-tasting-tours-in-israel/> Erişim Tarihi: 19.2.2023

³⁹⁵ Michael Hall, Richard Mitchell (2001). "Wine Tourism in the Mediterranean: A Tool for Restructuring and Development". **Thunderbird International Business Review**, 42(4), 445-565.

³⁹⁶ <https://www.israel21c.org/12-wonderful-wineries-to-visit-in-israel/> Erişim Tarihi: 19.2.2023

1957 yılında kurulan İsrail Şarap Enstitüsü, İsrail şaraplarının kalitesini yükseltmek ve ihracatını geliştirmek amacıyla faaliyet göstermektedir. Enstitünün Yönetim Kurulu, şarap üreticileri ile tarım, sanayi ve ticaret bakanlıklarının ve maliye bakanlığının temsilcilerinden oluşmaktadır. Araştırma çalışmaları genellikle Kudüs İbrani Üniversitesi Ziraat Fakültesi ve Tarımsal Araştırma Kuruluşu (Volcani Enstitüsü) bilim insanlarıyla iş birliği içinde yürütülmektedir. Bağcılık faaliyetleri ise Tarım Bakanlığı'na bağlı bir kurul tarafından düzenlenmektedir. Yeni üzüm çeşitleri için çelikler genellikle Fransa'dan veya Amerikan anacından temin edilir ve İsrail'de çoğaltılır. İsrail Şarap Enstitüsü, İsrail şarap endüstrisinin gelişimi ve uluslararası alanda tanınırlığının artması için önemli bir rol oynamaktadır. İsrail Üzüm ve Şarap Konseyi, yaklaşık 64 şarap imalathanesini içeren dört ana bölgede faaliyet göstermektedir. Bu bölgeler şunlardır: Kudüs koridoru (Yoav Yehuda), Shomron bölgesi (özellikle Binyamina ve Zichron Yaakov kasabaları), kıyı ovası, Celile (Golan dahil yükseklikler) ve son olarak Negev Çölü (damla sulamanın uygulandığı bölgeler). Bu bölgelerde yetiştirilen üzüm çeşitleri arasında Merlot, Cabernet Sauvignon ve Chardonnay bulunur. Şarap imalathanelerinin çoğu özel mülkiyete sahip küçük ve orta ölçekli işletmelerdir. Ancak, bazıları toplu yerleşim yerleri olan moshavim ve kibbutzim tarafından kurulmuştur ve kamuya aittir. İsrail'deki şarap imalathaneleri, zengin bir çeşitlilik sunarak İsrail şarap endüstrisinin büyümesine katkıda bulunmaktadır.³⁹⁷

³⁹⁷ Eugene Jaffe, Hanoch Pasternak (2004). "Developing Wine Trails as a Tourist Attraction in Israel". **International Journal of Tourism Research**, 6(4), 237-249.

3.7. Katar Hakkında Genel Bilgiler

Arap Yarımadası'nın doğusunda kurulmuş bir Arap emirliği devletidir. Basra Körfezi'nde yer alır ve tek kara komşusu Suudi Arabistan'dır. Başkenti Doha olup nüfusun yüzde 80'i burada yaşar. Toprakların büyük kısmı deniz seviyesinin altındaki çöllerden oluşur.³⁹⁸

3.7.1. Tarih

Eski çağlardan itibaren Katar'ın bulunduğu yarımada yerleşimler olduğu görülmektedir. Çağlar boyunca çeşitli devletler ülke topraklarında sahne almıştır. 1555 tarihli bir Osmanlı belgesinde bölgenin ticari önemine dikkat çekilmiştir. Osmanlı Devleti, Portekizlilerle olan mücadeleyi kazanmış ve bölgeye idareci yollamıştır. 1771 yılında bölgedeki kabilelerle olan mücadeleyi kazanan El Halife, burayı kısa süre içinde bir ticaret merkezine çevirmiştir. Bölge sürekli olarak İranlılar, Suudlar ve Osmanlı arasında çatışmalara sebep olmuştur. Ülkede fiili olarak 1852 yılında, kesin şekilde ise 1871 yılında Türk egemenliğine girmiştir. 1913 yılında Osmanlı'nın çekilmesine kadar Lahsa Sancağına bağlı bir kaza olarak kalmıştır. 1916-1971 yılları arasında Britanya kontrolünde kalan Katar, Sani Hanedanlığı idaresine bırakılmıştır.³⁹⁹

3.7.2. Coğrafya

Yüzölçümü ve nüfusu bakımından küçük bir yarımada. Kuzeybatıda Bahreyn, doğusunda Birleşik Arap Emirlikleri, batı ve güneyinde ise Suudi Arabistan bulunmaktadır. Oldukça önemli hidrokarbon yataklarına sahiptir. Ülkenin neredeyse tamamı düzlüktür. Katar'da çöl iklimi görülmekte olup yazın sıcaklıklar 50 derece civarında seyreder. Bitki örtüsü ve yüzey suları neredeyse yoktur. Kullanılmakta olan su büyük oranda denizden arıtılmaktadır.⁴⁰⁰

³⁹⁸ Mehmet Bölükbaşı (2019). "Tarihsel Süreçte Katar Devletinin Ekonomik Gelişimi ve Uygulanan Ambargo". **Journal of International Social Research**, 12(68), 323-331. <https://doi.org/10.17719/jisr.2019.3831>

³⁹⁹ https://www.qatarembassy.or.th/download/Complete_History_of_Qatar.pdf Erişim Tarihi: 17.2.2023

⁴⁰⁰ https://www.bolutso.org.tr/dosyalar/btso_katar_2017.pdf Erişim Tarihi: 17.2.2023

Harita 3.7. Katar Haritası⁴⁰¹

3.7.3. Ekonomi

Katar, devletin daha çok müdahale hakkı olan karma bir ekonomik yapıya sahiptir. Yeraltı kaynakları ekonomisi konusunda uzun yıllar diğer Arap ülkeleri gölgesine kalan ülke, uzun zaman boyunca petrolden daha az değere sahip olan doğalgazın 1990'lı yıllarda önem kazanmasıyla atağa geçmiş ve giderek Suudi Arabistan'a benzeyen bir ekonomik yapıya kavuşmuştur.⁴⁰²

3.7.4. Yönetim Biçimi

Ülkede yarı anayasal monarşi bulunmaktadır. Al Sani ailesi 1825 yılından beri ülkeyi yönetmektedir. 2003 yılında yasana meclisindeki 45 üyenin 30'unun doğrudan seçilmesini sağlayan bir anayasa kabul edilmiştir. Ülke emiri başbakanı ve kabine üyelerini atar. Katar anayasasına göre şeriat yasamanın baş kaynağıdır. Çok kadınla evlilik yasaldır.⁴⁰³

⁴⁰¹ <https://www.britannica.com/place/Qatar> Erişim Tarihi: 10.12.2023

⁴⁰² Qatar. (2010). Defense Language Institute Foreign Language Center. <https://www.dlflc.edu/> Erişim Tarihi: 10.12.2023

⁴⁰³ Carola Ritcher, Claudia Kozman (2021). **Arab Media Systems**. Open Book Publishers. <https://doi.org/10.11647/obp.0238>

3.7.5. Demografi ve Kültür

2016 yılı verisine göre Katar'ın toplam nüfusu 2,559,267'dir. Ülkede her türden etnik grup bulunur, Katarlılar yüzde 12 ile kendi ülkelerinde azınlık durumuna düşmüştür. Güney ve Doğu Asya'dan gelen çok sayıda işçi bulunmaktadır. Tamamen Müslüman bir ülke olsa da nüfusun %77,5'i Müslüman, %8,5'i Hristiyan ve % 14'ü Hindu dinine mensuptur. Ülkenin ulusal vizyonu ilerlemeyi geliştirirken aynı anda milli kültürü korumaktır. Ülkede birçok sosyal aktivite kadınlar ve erkekler için ayrı olarak düzenlenmiştir. Arap kültürünün temsilcisi olarak ilerde dört büyük müze açmayı planlamaktadır. Yakın zamanlarda eğitime çok önem veren Katar, tüm vatandaşları için eğitimi bedava hale getirmiştir.⁴⁰⁴

3.7.6. Katar'da Ekoturizm Uygulamaları

3.7.6.1. Khor Al-Odaid (Inland Sea)

Katar'ın en güney noktasında yer alan ve yaygın olarak "İç Deniz" olarak bilinen Khor Al-Odaid, serin aylarda kamp yapmak ve piknik yapmak için popüler bir destinasyondur. Bu bölge, gerbil, kirpi, yılan, tilki, iguana, osprey ve akrep gibi birçok memeli, kuş ve sürüngenin doğal yaşam alanına ev sahipliği yapmaktadır. Ancak, Khor Al-Odaid, aşırı ziyaret, çevre kirliliği ve araziye yapılan zararlı etkiler nedeniyle ciddi tehdit altındadır. Bölgenin uygun bir şekilde yönetilmesi durumunda, insanları bölgenin ve vahşi yaşamın korunması konusunda eğitmek, belirli eğlence etkinliklerine izin vermek, rehberli manzara turları, kuş gözlem tesisleri ve gözlem ve öğrenme fırsatları sunmak gibi hizmetler sunulabilir. Khor Al-Odaid, akademik kurumlar ve özel kuruluşlar için mükemmel bir araştırma ve inceleme fırsatı olduğundan gelişimlerine katkıda bulunabilir. Ayrıca, çevre bilincini, sürdürülebilirlik kalkınmayı ve ekoturizmin büyümesini teşvik ederek Katar'a uluslararası tanınırlık kazandırabilir ve ülkedeki gelecekteki projeler için bir model görevi görebilir. Khor Al-Odaid'in korunması ve sürdürülebilir şekilde yönetilmesi hem yerel halkın hem de

⁴⁰⁴ Julie Gremm, Julie Barth, Kaja Fietkiewicz, Wolfgang Stock (2018). Qatar in a Nutshell. In **Transitioning Towards a Knowledge Society** (pp. 37–65). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-71195-9_2

ziyaretçilerin keyif alabileceği ve doğal güzellikleriyle ülkenin zenginliklerini sergileyebileceği bir alan oluşturabilir.⁴⁰⁵

Khor Al Adaid, 2007 yılında 1 No'lu Karar kapsamında doğa koruma alanı olarak belirlenmiş ve Katar'ın güneydoğu köşesindeki Doha'ya 80 kilometre uzaklıkta yer almaktadır. Khor Al Adaid, Katar'ın en güneyinde bulunan ve yaklaşık 1833 km²'lik geniş bir alanı kapsayan bölgedir. Bu bölge, aynı zamanda "İç Deniz" olarak da bilinir. Khor Al Adaid, zengin memeli popülasyonu ile bilinen önemli bir alandır. Ayrıca, büyük kumullara sahip olduğu ve çeşitli flora ve fauna türleri için doğal yaşam alanları yaratan jeolojik arazilerin ve çevresel faktörlerin benzersiz bir karışımını sunmaktadır. Katar için özel öneme ve çekiciliğe sahip olağanüstü bir doğal ortama sahiptir. Bu, Katar'da en yüksek düzeyde çevre koruma gerektiren özel bir ekosistem yaratmıştır.⁴⁰⁶ Khor Al-Adaid bölgesi, halihazırda aktif olan jeolojik ve jeomorfolojik süreçler için öğretici bir açık hava sınıfı sağlar ve aslında hem gezi yapan turistler hem de akademisyenler dahil olmak üzere halihazırda ulusal ve uluslararası ziyaretçileri cezbetmektedir.⁴⁰⁷

Fotoğraf 3.110. Khor Al Adaid Turu⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ <https://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC181049/> Erişim Tarihi: 14.2.2023

⁴⁰⁶ <http://www.enature.qa/sanctuaries/khor-al-adaid-reserve/> Erişim Tarihi: 19.2.2023

⁴⁰⁷ <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5317/> Erişim Tarihi: 19.2.2023

⁴⁰⁸ <https://visitqatar.com/content/dam/visitqatar/img/offers/AH-Half-day-itinerary-inland-sea.pdf> Erişim tarihi: 17.2.2023

Fotoğraf 3.111. İç Deniz⁴⁰⁹

3.7.6.2. Al Thakira Mangrov Ormanı

Katar'ın bu türden en eski ve en büyük ormanlarından biridir. Al Khor Endüstri Bölgesi'ne bu kadar yakın bir mesafede böyle bir mangrov ormanı olması dikkat çekicidir. Katar'a özgü bitki türleri pek fazla olmadığından, mangrovlar bu güçlü bitkilerden biridir. Katar'a özgü yerel mangrov türü, Basra Körfezi'nin yüksek tuzluluk seviyelerine dayanabilen *Avicennia Marina* (beyaz veya gri mangrov olarak da bilinir) adlı bir türdür. Mangrovlar, suyun hem üzerinde hem de altında benzersiz bir ekosisteme sahiptir. Mangrovların suyun altındaki dalları, tuz, deniz yosunu ve küçük deniz kabukları ile kaplıdır. Ayrıca, yer altı köklerinin bir kısmı, yüksek gelgit dönemlerinde havayı emmelerini sağlayan "şnorkeller" olarak adlandırılan köklere sahiptir. Yüksek gelgit zamanlarında balıklar, bu dalların ve şnorkellerin arasından yüzerler. Bu ekosistem, balıkçılar ve flamingolar gibi göçmen kuşları da kendine çekmektedir. Yıl boyunca çeşitli balık ve kabuklu türleri bu bölgede gözlemlenebilir. Mangrovlar, sadece bitki örtüsü açısından değil, aynı zamanda sunduğu zengin yaşam çeşitliliğiyle de dikkat çeken önemli bir ekosistemdir.⁴¹⁰

⁴⁰⁹ <https://visitqatar.com/intl-en/plan-your-trip/travel-deals-offers/experiences/a-half-day-adventure-at-Inland-sea> Erişim tarihi: 19.2.2023

⁴¹⁰ <https://www.atlasobscura.com/places/al-thakira-mangroves-forest> Erişim tarihi: 19.2.2023

Doğa severler için bölgede balıkçılar ve flamingolar, yengeçler, küçük balıklar ve gastropodlar gibi göçmen kuşlar bulunmaktadır. İnsanların burada yapmaktan hoşlandığı bir başka aktivite de çevredeki sularda mangrovları keşfetmek için kano ve ayakta kürek çekmektir. Fotoğraf meraklıları, Instagram gönderileri oluşturmak için gün doğumu veya gün batımı fotoğraflarını burada çekebilir.⁴¹¹

Fotoğraf 3.112. Mangrove Ormanı'nda Turistler⁴¹²

3.7.6.3. Purple Island (Mor Ada)

Adanın etkileyici doğal güzelliği, onu kuş gözlemciliği yapmak, doğada yürüyüş yapmak, çeşitli deniz hayvanlarını gözlemlemek, mangrovlarda kanoyla gezmek veya Mor Ada Plajı'na bağlayan ahşap köprüden geçmek için ideal bir yer yapar. Adada hiçbir tesis ve gölgelik bulunmaz. Ziyaretçiler kendi malzemelerini, her türlü şapkasını veya gölgeliğini, dolaşmak için uygun ayakkabılarını getirmelidir. Geride iz bırakılmamalıdır ve çöpler toplanmalıdır.⁴¹³

Mor Ada veya Al Khor Adası veya Azirat Bin Ghanam, kesin bir şekilde dikkat çekicidir. Al Khor'da yer alan Purple Island Qatar, güzel bir destinasyondur. Mor Ada, güzelliğin tüm tonlarını içinde barındıran gizli bir mücevher olduğu için doğa tutkunları için mükemmeldir. 'Mor' adaya sahip olmasına rağmen, yine de bol yeşillik

⁴¹¹ <https://www.iloveqatar.net/guide/places/al-thakira-mangroves-al-khor-doha> Erişim Tarihi: 20.2.2023

⁴¹² <https://www.discoverqatar.qa/discover-the-mangroves-of-qatar-without-transfer/overview> Erişim Tarihi: 20.2.2023

⁴¹³ <https://visitqatar.com/intl-en/things-to-do/beach-holiday/purple-island> Erişim Tarihi: 20.2.2023

barındırır. Tuz bataklıklarında gezintiye çıkarken, lekeli balıklar, yengeçler, bitkiler, çiçekler, fosiller ve vahşi yaşam gözlenebilir. Mor Ada, atılan her adımda değerini kanıtlamaktadır.⁴¹⁴

Fotoğraf 3.113. Mor Ada⁴¹⁵

Mor Ada, boya üretimi, özellikle de mor boya için geçmişte önemli bir yerdi, bu nedenle adanın adı buradan kalmıştır. Kazılar, deniz salyangozu *thais savignyi*'nin yaklaşık 2,9 milyon yıllık ezilmiş kabuk kalıntılarını ortaya çıkarmıştır. Bu tür kabuklu deniz ürünleri, gelgit havzasında bir kayanın altında yaşamıştır ve kırmızıdan koyu kırmızıya kadar bir renk üretmekteydi.⁴¹²

3.7.6.4. Al Safliya Adası

Al Safliya'da, tesis bulunmamaktadır. Doğa severlerin güneşin keyfini çıkarması, dinlenmesi veya çeşitli su aktivitelerine katılması için uygun bir yerdir. Al Safliya'ya ulaşmak için, sırasıyla Pearl Qatar veya Doha Corniche'den bir yelkenli tekneye binerek 10 ila 30 dakikalık bir yolculuk yapmak gerekmektedir. Bu sessiz ve el değmemiş bölge, ziyaretçilere benzersiz bir deneyim sunmaktadır. Güneşlenmenin, berrak sularda yüzmenin ve Doha silüetinin büyüleyici manzaralarına bakmanın yanı sıra, adada bulunan çeşitli su sporlarından biri(jet ski, muz botu, yüzme , kürek, sörf

⁴¹⁴ <https://www.regencyholidays.com/blog/purple-island-qatar/> Erişim Tarihi: 20.2.2023

⁴¹⁵ <https://www.iloveqatar.net/guide/places/purple-island-a-beautiful-natural-wonder-in-qatar-that-is-totally-worth-visiting> Erişim Tarihi: 20.2.2023

vb.) denenebilmektedir. Fotoğraf çekmek için güzel bir yer olan Doha silüetinin manzaraları etkileyici bir manzara sunarken; sahilde gün batımı izlenmesi tavsiye edilmektedir.⁴¹⁶

Fotoğraf 3.114. Al Saflıya Adası⁴¹⁷

3.7.6.5. Al Shaqab

Al Shaqab, safkan Arap atları yetiştiren, çocuklara binicilik sanatında eğiten ve yerel ve uluslararası binicilik yarışmaları düzenleyen birinci sınıf bir binicilik tesisidir. Al Shaqab'da, yerel ve uluslararası konuklara rehberli turlar düzenlemektedir. Al Shaqab, ziyaretçilerin safkan Arap atlarıyla ömür boyu bir kez karşılaşılabilecek yakın karşılaşmalarına değecek bir destinasyondur.⁴¹⁸

Al Shaqab'da herhangi bir zamanda 400'den fazla ata bakılmaktadır. Hidroterapi havuzları, yüzme havuzu, jakuzi ve atlar için koşu bantları içeren egzersiz merkezi bulunur. Bu asil hayvanların yüzdüğünü ve egzersiz yapmasını izlenebilmektedir. Ahırlar gezilip ve atların nasıl tımar edildiği görülebilir. Ziyaretçiler özçekimler için atlara bile yaklaşabilirler. Küçük çocuklar midilli gezintilerinde eğlenebilmektedir. Merkezin iki büyük arenasını her türlü binicilik etkinliği için mekân olarak kullanılmaktadır. Engel atlama, at terbiyesi, uluslararası at gösterileri ve

⁴¹⁶ <https://visitqatar.com/intl-en/things-to-do/beach-holiday/al-saflıya-island> Erişim Tarihi: 20.2.2023

⁴¹⁷ <https://asfary.com/en/detail/yacht-and-boat-cruise/hit-the-beach-on-al-saflıya-island-77> Erişim Tarihi: 20.2.2023

⁴¹⁸ <https://alshaqab.com/en/tours> Erişim Tarihi: 20.2.2023

festivaller için bilet ayırtma seçeneği vardır. Al Shaqab, Doha'nın en popüler turistik yerlerinden biridir. Ziyaretçi merkezi ve müze dahil olmak üzere turistler için ek tesisler planlama aşamasındadır. Merkeze rehberli turlar günlük olarak sunulmaktadır ancak internet sitesi aracılığıyla önceden rezervasyon yapılmalıdır. Al Shaqab Binicilik Merkezi'ne ulaşmak için Doha'nın batısından Al Rayyan'a gidilir. Site, Education City'ye yakındır. Buraya toplu taşıma ile gelmek için otobüs veya metro ile seyahat edilmelidir.⁴¹⁹

Fotoğraf 3.115. Al Shaqab⁴²⁰

3.7.6.6. Heenat Salma Eko Çiftlik- Kamp

Heenat Salma, Doha'nın kuzeybatısındaki Shahaniya'da bulunan bir eko-çiftlik ve kamptır. Tarım, mimarlık ve topluluk gelişiminde bütünsel yöntemlere adanmış çok disiplinli bir projedir. Yerel bir konvansiyonel çiftliği, çöl dostu bitki ve sebzeler yetiştiren, yerel gıda üretimini çeşitlendirir. Evde yetiştirilen gıda arzına katkıda bulunan organik bir permakültür merkezine başarıyla dönüşmüştür. Bir topluluk olarak duvarlarının ötesinde anlamlı eylemlere güç vererek değişimi yönlendirmek istemektedir. Çiftlik, tarımın yanı sıra misafirperverlik, mesleki eğitim, zanaatkarlık, ustalık sınıfları ve sağlıklı yaşam spası olanakları sağlar.⁴²¹ 2019'da Caravane Earth Vakfı'ndan bir grup uzman, geleneksel bir çiftliği yenileyici tarım merkezine dönüştürmeyi amaçlayan bütünsel bir çiftlik modeli geliştirmek istemiştir. Bu istek 10 yıllık strateji sonunda, tarım, mimarlık ve su altyapısı alanlarına hâkim olmanın sonucunda bu kampı ortaya çıkarmıştır. Program ilerledikçe, yalnızca yenilikçi pozitif

⁴¹⁹ <https://www.expedia.com/Al-Shaqab-Equestrian-Center-Doha.d553248635979933900.Vacation-Attraction> Erişim Tarihi: 20.2.2023

⁴²⁰ <https://www.qf.org.qa/events/al-shaqab-tours> Erişim Tarihi: 20.2.2023

⁴²¹ <https://heenatsalma.earth/> Erişim Tarihi: 20.2.2023

tarım tekniklerini desteklemek için değil, aynı zamanda misafirperverlik ve eğitime dayalı bir topluluk oluşturmak için bir fırsat olduğu fark edilmiştir. Heenat Salma ziyaretçileri çevreye daha yakın hale getirir, sağlık ve eğitim faaliyetlerine ilgi çekmek için özel olarak hazırlanmış bütünsel bir ortamı sunar.⁴²²

Fotoğraf 3.116. Heenat Salma Çiftliği⁴¹⁹

3.7.6.7. Falcon Souq

Souq Waqif sınırları içinde yer alan Falcon Souq, Doha'da ziyaret edilecek en heyecan verici yerlerden biridir. Ziyaretçiler, görkemli kuşları yakından izleyebilir, fotoğraf çekebilir ve esnafın dikkatli bakışları altında, koluna tünemiş bir şahinle poz verebilmektedir.⁴²³

Falcon Souq, Doha ilgi çekici bir yerdir. Doha'nın turistik cazibe merkezlerinin başında gelir ve onu ziyaret etmek eşsiz bir deneyimdir. Şahinle avlanmanın Katar toplumunda önemli bir yeri vardır. Şahin tutkunları, şahinlere saygı duyar ve çok sevdikleri kuşlara mükemmel bir şekilde bakmaktadır. Şahin çarşısı ve Souq Waqif Şahin Hastanesi gibi olanakları bir yabancıya abartılı gelebilir ama Katarlılar için bu tamamen normaldir.⁴²⁴

⁴²² <https://www.ecomatcher.com/hsf/> Erişim Tarihi: 20.2.2023

⁴²³ <https://visitqatar.com/intl-en/highlights/iconic-places/falcon-souq> Erişim Tarihi: 20.2.2023

⁴²⁴ <https://dottedglobe.com/falcon-souq-doha/> Erişim Tarihi: 20.2.2023

Fotoğraf 3.117. Şahinler⁴²⁰

3.8. Kıbrıs Hakkında Genel Bilgiler

Doğu Akdeniz’de yer alan Kıbrıs adası Türkiye’nin 105 km güneyindedir. 1960 yılında Britanya’dan bağımsızlığını kazanan birleşmiş bir cumhuriyet olarak 1963 yılında bölünmeye başlamıştır. Adadaki Rumlar ve Türkler arası ilişkiler kötüye gidince, 1964 yılında Türkler anayasal değişikliklere itiraz etti ve birçok ulusal kurumdan çekilmiştir. Zaman zaman şiddetlenen gerilimi nedeni ile adaya Birleşmiş Milletler Barış Gücü görevlendirildi. 1974 yılında Yunanistan ve Kıbrıs’ı birleştirmek amacıyla yapılan darbe Türklerin adaya harekât yapmasına yol açtı. O zamandan beri ada politik ve fiziksel olarak bölünmüş durumdadır. Kıbrıslı Türkler adanın 1/3’ünü yönetmektedir. 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuş olup, sadece Türkiye tarafından tanınmaktadır.⁴²⁵

3.8.1. Tarih

Jeopolitik olarak kritik bir noktada olan Kıbrıs’ın tarihi M.Ö 3000’li yıllara kadar gitmektedir. 1571 yılındaki Osmanlı İmparatorluğu fethine kadar adada, Hitit, Fenike, Asur, Mısır, Pers, Makedon, Roma, Bizans, Arap, Lüzinyan, Ceneviz ve Venedik gibi medeniyetlerin hakimiyeti altına girmiştir. 1571- 1878 yılları arasında Osmanlı hakimiyetinde kalan ada Kıbrıs’ı geçici olarak İngiltere’ye vermiştir. Akdeniz’de en geniş alana sahip devlet Osmanlı İmparatorluğu’ydu. Fakat zaman geçtikçe gücünü kaydeden Osmanlı Devleti, Çarlık Rusya’sının tehdit ve işgallerine karşın Kıbrıs’ı geçici olarak İngiltere’ye devretmiştir. 1914 yılında resmi olarak İngiltere topraklarına katılan Kıbrıs, 1960 yılında bağımsızlığını kazanmıştır.⁴²⁶

3.8.2. Coğrafya

Kıbrıs, 9250 km² yüzölçümü ile Doğu Akdeniz’in en büyük adasıdır. Topoğrafyasında iki dağ silsilesi vardır, kuzeyde Beşparmak dağları 1024 metreye iç bölümlerde ise Trodos 951 metreye kadar uzanır. Bu iki ana dağ arasında deniz seviyesinden yaklaşık 325 metreye kadar çıkan geniş bir ova olan Mesarya ovası

⁴²⁵ Vincent Morelli (2010). Cyprus: Reunification Proving Elusive. https://www.everycrsreport.com/files/20100401_R41136_dcb2e4c295b38a662ffe622da943c713dc1e1bdd.pdf Erişim Tarihi: 19.2.2023

⁴²⁶ Duygu Akbayrak (2021). **Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Avrupa Birliğine Üyelik Süreci Ve Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Ankara.

uzanır. Kıbrıs, yumuşak kışlar ve kuru-sıcak yazlar ile tipik Doğu Akdeniz iklimine sahiptir.⁴²⁷

Harita 3.8. Kıbrıs Adası Haritası⁴²⁸

3.8.3. Ekonomi

Kıbrıs Cumhuriyeti, yüksek gelirli bir ülke olup liberal piyasa ekonomisine sahiptir. Ekonomisinin temelini finansal hizmetler ve turizm endüstrisi oluşturur. Turizm, yiyecek ve içecek işleme, çimento ve alçıtaşı, gemi tamir ve yenileme, tekstil, hafif kimyasallar, metal ürünleri, ahşap, kâğıt, taş ve kil ürünleri gibi sektörler Kıbrıs'ın öncelikli endüstrileridir.⁴²⁹

KKTC'de ihracat küresel yaptırımlar sebebiyle ciddi problemlerle yüzleşmektedir. Avrupa Birliği Adalet Divanı başta olmak üzere alınan kararlar AB ile olan ihracatın önüne geçmiştir. Türkiye tarafından sağlanan destekler ve pazar imkanları sayesinde ihracat ayakta durmaya çalışmaktadır. KKTC ekonomisi büyük oranda ithalata dayanmakta, bu sebepten Türk lirasının döviz karşısındaki değeri ürün fiyatları üzerinde doğrudan etkili olmaktadır.⁴³⁰

⁴²⁷ <https://www.fao.org/aquastat/ru/countries-and-basins/country-profiles/country/CYP> Erişim Tarihi: 19.2.2023

⁴²⁸ <https://unficy.unmissions.org/map-unficy-deployment> Erişim Tarihi: 10.12.2023

⁴²⁹ <https://www.nationsonline.org/oneworld/cyprus.htm> Erişim Tarihi: 11.12.2023

⁴³⁰ <https://www.atonet.org.tr/Uploads/Birimler/Internet/Alt%20Tan%C4%B1t%C4%B1m/2020-08-20-%C3%9Clike%20Raporlar%C4%B1/KKTC.pdf> Erişim Tarihi: 11.12.2023

3.8.4. Yönetim Biçimi

Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı hem Devlet Başkanı hem de Hükümet Başkanı olarak görev yapar. Temsilciler Meclisi bakanlarla birlikte yasama yetkisine sahiptir. Yüksek bir Anayasa Mahkemesi kuruluncaya kadar, Yüksek Mahkeme kanunların anayasaya uygunluğunu belirleme yetkisine sahipti. Kıbrıs Cumhuriyeti insan haklarını koruma konusunda bağımsız makamlar, kuruluş ve kurumlar bulunmaktadır.⁴³¹

KKTC Anayasası'na göz atıldığında, KKTC'nin hükümet sisteminin parlamenter sisteme değil de yarı başkanlık sistemine daha yakın durduğu görülmektedir. Halk tarafından seçilip, güçlü meşrutiye sahip olan Cumhurbaşkanının, fesih yetkisi, bakanlar kuruluna başkanlık, siyasi sorumluluğunun olmaması gibi yetkiler, sembolik Cumhurbaşkanına benzemediğini ortaya koyar. Kıbrıslı Türklerin lideri olması, Kıbrıs konusunda müzakerelerde bulunması Cumhurbaşkanını güçlü ve etkili bir konuma getirir. Bu gibi nedenler KKTC'nin yarı başkanlık sistemine daha çok benzediğinin göstergeleridir.⁴³²

3.8.5. Nüfus ve Kültür

2020 yılı verilerine göre ada nüfusu 888 bindir. %77'si Rum, %18'si Türk, %4'ü ise Ermeni ve diğer etnik gruplardan oluşmaktadır. Yunan ve Ermeni Ortodoks ve Sünni İslam en temel dini gruplardır. Rumca, Türkçe ve İngilizce dilleri konuşulmaktadır.⁴³³

Tahminlere göre Kuzey Kıbrıs'ta vatandaş olan ve olmayan 370 bin civarı kişi yaşamaktadır. Buna Türk askeri personeli (25-30 bin) ve onların kamplarda yaşayan ailelerini de eklenirse (7500 civarı), ayrıca adada herhangi bir günde bulunabilecek turist sayısının 20 bin olacağını da kabul edilirse, ortalama fiili nüfusun 400 bini geçmesi beklenir.⁴³⁴

⁴³¹

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/738330/IPOL_STU\(2022\)738330_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/738330/IPOL_STU(2022)738330_EN.pdf) Erişim Tarihi: 14.2.2023

⁴³² Batuhan Ustabulut (2020). "KKTC'nin Hükümet Sistemi: Tartışmalar Ve Çözüm Önerileri". **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 1(1), 47-70.

⁴³³ <https://www.nationsonline.org/oneworld/cyprus.htm> Erişim Tarihi: 11.12.2022

⁴³⁴ Mete Hatay (2017). **Population And Politics In North Cyprus: An Overview Of The Ethno-Demography Of North Cyprus In The Light Of The 2011 Census**. International Peace Research Institute.

Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan Kıbrıs, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesişim noktalarında yer alır. Çok zengin bir geçmişe sahip olan Kıbrıs'ın tarihi M.Ö 7. Yüzyıla kadar uzanır. Yunan uygarlığı kurucularından Mikenlerin adaya gelişi M.Ö. 15. yüzyıla kadar uzanır. Rakipsiz konumu onu çağlar boyunca farklı medeniyetlerin etkisi altında bırakmıştır.⁴³⁵

3.8.6. Kıbrıs'ta Ekoturizm Uygulamaları

Ülkedeki mevcut durum gereği Kıbrıs, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi olarak ele alınmıştır. KKTC'de ekoturizm uygulamaları şu şekildedir:

3.8.6.1. Büyükkonuk

Burası, Ay Fodi Dağı'nın güney yamaçlarında, Beşparmak Dağları'nın alçaldığı noktada yer alan gelişmiş bir kırsal yerleşim alanıdır. Deniz seviyesinden 90 metre yükseklikte bulunan köy, kuzey kısmında dağlık bir bölgeye, güney kısmında ise düzlüklere sahiptir. Köy, farklı inançlara sahip kişilerin ibadethanelerini (camiler, kiliseler), Türk ve Rum okullarını içeren eğitim kurumlarını ve tarihi kırsal konutları barındırarak kısmen orijinal özelliklerini koruyan bir kırsal kültür mirasıdır. Bugün, köyde Kıbrıslı Türkler ve 1974'ten sonra Ada'ya göç eden Türkiye kökenli Kıbrıslı Türkler yaşamlarını sürdürmektedir. Köyün önemli bir özelliği ise 2007 yılında "Eko Turizm Pilot Köy" ilan edilmesi ve her yıl iki kez düzenlenen geleneksel "EKO GÜN" etkinliklerinin gerçekleştirilmesiyle Kıbrıs kültürünün yaşatılması ve yaygınlaştırılması için "Kırsal Kesim Kalkınma Modeli" etrafında odaklanmasıdır.⁴³⁶

Büyükkonuk Ekoköyü, geleneksel bir Kıbrıs köyü olarak yıllardır aynı standartlarda yaşamını sürdürmektedir. Bu ekolojik köyde, çevre dostu ürünlerden yapılan yemeklerle birlikte gürültüden uzak, huzurlu bir köy yaşamının tüm cazibesi hissedilebilir. Günlük yaşam stresinden uzaklaşmak için bir sığınak sunmaktadır. Büyükkonuk köyü, Akdeniz'in kristal berraklığındaki deniz suyuyla çevrili doğal kumlu plajları ve temiz deniz havasıyla sadece 10 dakikalık bir sürüş mesafesindedir.

⁴³⁵ Chrystala Charalambous, Mamas Theodorou (2013). "Systems for the Provision of Oral Health Care in the Black Sea Countries Part 13: Cyprus". **OHDM**, 12(1), 3-8.

⁴³⁶ Leyla Algül, Türkan Uraz, Özlem Türker (2022). "Spatial Change in Vernacular House: Büyükkonuk Village (Kom-i Kebir), Northern Cyprus Case". **Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University**, 37(3), 1655-1672.

Köyün diğer tarafında ise dağlarla çevrili olan ve Bizans döneminden kalma korunmuş bir kale olan Kantara bulunmaktadır. Ayrıca çevredeki bakir doğanın manzarası eşliğinde köye yakın birçok antik kilise ve manastırı güvenle keşfedilebilmektedir. Büyükkonuk köyünde, Kıbrıslıların geleneklerine uygun olarak inşa edilmiş evler korunmaktadır. Köy, ziyaretçilere keçi sağımı, geleneksel Hellim peyniri yapımı, ağaçlardan zeytin toplama ve zeytinyağı üretimi gibi uygulamalar sunmaktadır. Eko-köyün tüm ziyaretçileri istekleri doğrultusunda, koyun sürüleri ve çobanlar eşliğinde Kuzey Kıbrıs'ın çiçek açan tarlalarında yürüme fırsatına sahiptir. Köyde, ekomalzemelerden yapılmış el yapımı ürünlerin yanı sıra ev yapımı bal, reçel ve zeytinyağı gibi çeşitli ürünleri satan küçük bir köy dükkânı olan Delcraft bulunmaktadır. Tüm ürünler köy halkı tarafından el yapımı olarak üretilmektedir. Ayrıca Büyükkonuk köyünde, çam ormanlarının içinde, güzel bir deniz manzarası ve çiçekli çayırıyla çevrili hoş bir konumda yer alan küçük ve şirin bir restoran da mevcuttur. Bu restoranda her zaman ünlü Kıbrıs misafirperverliğini hissedilmektedir.⁴³⁷

Fotoğraf 3.118. Büyükkonuk Esnafı⁴³⁸

Eko turizmin gelişmesiyle birlikte bölgede 18 yıldır kapalı olan bir mekân, köylüler tarafından el işi ürünlerinin satıldığı bir dükkân olarak restore edilerek

⁴³⁷ http://northcyprustur.ru/eng/guided-tour-buyukkonuk-eco-tour_130.html Erişim Tarihi: 25.2.2023

⁴³⁸ <https://www.essentialcyprus.com/buyukkonuk-north-cyprus/> Erişim Tarihi: 25.2.2023

yeniden açılmıştır. Ayrıca köyde bir kadın tarafından geleneksel Kıbrıs yemekleri sunan bir restoran açılmıştır. AB bağışlarıyla neredeyse çürümüş durumda olan bir yağ değirmeni restore edilerek tekrar kullanıma açılmış ve şu anda Kıbrıs el sanatlarını öğrenen 45 kadın bulunmaktadır. Tüm köylerde sürekli eğitim ve üretim faaliyetleri devam edeceği söylenmekte olup, ayrıca 3 pansiyon inşa edilmiştir. İki tanesi faaliyette bulunurken, biri ise yakın bir zamanda açılacaktır. Eko-Köy gazetesi genellikle eko-yaşamla ilgili araştırmalar ve yararlı bilgilere dayanarak yayınlanmaktadır. Büyükkonuk Ekoturizm Derneği'nin başlıca amacı, sürdürülebilir kırsal kalkınmayı teşvik etmek ve Kıbrıs köy yaşam tarzını, kültürünü ve geleneklerini eko-turizm yoluyla korumaktır.⁴³⁹

Her yıl mart ve ekim ayında yılın en çok ziyaret edilen etkinliği olan “Eco Day”e ev sahipliği yapmaktadır. Sadece bir günlük bir festival, geleneksel halk dansları, yerel müzik ve yerel ürün ve ürünlerin satıldığı çok sayıda tezgâh dahil olmak üzere mümkün olduğu kadar çok köy geleneğini bünyesinde barındırır.⁴⁴⁰

Fotoğraf 3.119. Eco Day⁴⁴¹

⁴³⁹ Zuhail Kaynakçı, Ayşegül Cengiz, Hakan Elinç, İbrahim Şahin (2011). “Ecotourism in Büyükkonuk, North Cyprus”. **İnönü Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi**, 1(3), 277-286.

⁴⁴⁰ <https://www.visitncy.com/discover/eco-tourism/> Erişim Tarihi: 17.4.2023

⁴⁴¹ Özlem Tuğun, Aykut Karaman (2014). “Çekirdek Köyleri Eko Turizme Kazandırmak İçin Sürdürülebilirlik Kavramı Çerçevesinde Bir Model”. **MEGARON**, 9(4), 321-337.

3.8.6.2. Koruçam (Kormacit)

Akdeniz ve Beşparmak dağları arasında yer alan Kormacit köyü, orkideler ve laleler gibi belirli yerel bitki örtüsünün gözlemlenebileceği yürüyüş veya bisiklet turları ile birlikte botanik gezileri de dahil olmak üzere etkinlikleri ile KKTC ekoturizmi için ideal bir noktadır. Kormacit, meyve toplama, çamur fırınlarında ekmek pişirme, Zivania damıtma ve mini çiftlikte Hellim yapma gibi aktivitelerle Kuzey Kıbrıs'ta tarım turizmi bulunabilecek ender noktalardan biridir. Kalkanlı Köyü'nde 700 yıllık zeytin ağaçları arasında doğayla iç içe bulunma imkânı vardır. Kormacit, tarlaların ve köyün yanında konforlu konaklama seçenekleri sunarak birleşen bir destinasyondur. Bu destinasyonda, atalardan kalma tariflerde hala taze yerel ürünlerin kullanıldığı özel deneyimler yaşanmaktadır. Eko ziyaretçiler, birçok köy restoranını tercih edebilir ve yerel olarak yetiştirilen et ve kümes hayvanlarının, taze avlanmış balıkların ve bölgede mevsiminde yetiştirilen sebzelerin kullanıldığı gerçekten yerel ve ev yapımı yemeklerin tadını çıkarabilmektedir. Kıbrıs mutfağının en lezzetli örneklerini burada bulunmaktadır.⁴⁴² Koruçam veya Kormacit, adanın kuzeybatı kıyısındaki Güzelyurt bölgesinde yer alır. Kayalar ve Çamlıbel köyleri arasında, biraz iç kısımdadır. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan Yunan Ortodoks Hristiyan inancına sahip insanlarla, esas olarak bir Maruni yerleşim yeridir. Koruçam bir havzaya yerleşmiştir, bu nedenle kasabanın yukarısında kısa bir yürüyüş çevredeki alanların manzarasını sunacaktır. Ayrıca deniz de görülebilmektedir.⁴⁴³

Fotoğraf 3.120. Koruçam⁴⁴⁴

⁴⁴² <https://www.visitncy.com/discover/eco-tourism/> Erişim Tarihi: 25.2.2023

⁴⁴³ <https://www.essentialcyprus.com/korucam-north-cyprus/> Erişim Tarihi: 25.2.2023

⁴⁴⁴ <https://www.essentialcyprus.com/wp-content/uploads/2012/01/korucam.png> Erişim Tarihi: 25.2.2023

3.8.6.3. Beşparmak Dağları

Girne Dağları olarak da bilinen bu uzun ve dar dağ silsilesi, Kuzey Kıbrıs kıyılarına paralel olarak 170 kilometreden fazla uzanmaktadır. Adadaki iki sıradağdan biri ve en yüksek zirvesi, bin metrenin biraz üzerinde olan Selvili Tepe'dir. Bu alan, çoğu endemik türler çok çeşitli bitkileri barındırmaktadır. Bu, amatör ya da profesyonel tüm botanikçiler için bölgeyi ilgi çekici yapmaktadır. Bu engebeli sıradağlarda üç ana geçit vardır, ancak daha dolambaçlı bir rota izleyen ve özellikle ünlü Beşparmak Dağı Patikasının çeşitli etaplarını üstlenen meraklı yürüyüşçüler tarafından kullanılan başka parkurlar da vardır.⁴⁴⁵ Beşparmak Dağı, zengin bir flora ve fauna kaynağıdır. Bellapais Manastırı ile pastoral liman kenti Girne, Kalkanlı'nın tarihi zeytinliği ve Roma kasabası Soli'nin kazıları uzun bir yürüyüş gezisi için ideal bir ortam sağlamaktadır. Bir uçtan bir uca uzanan, sonuçta toplam uzunluğu 257 kilometre olan ve bu nedenle bireysel etaplara ayrılması gereken hiking kısımları vardır. Bu nedenle yerel operatörler, 7,3 ila 20,9 kilometre uzunluğundaki 18 etaba bölünmüş yürüyüş rotasını sunmaktadır. 18 aşamanın her birinin öne çıkan özellikleri vardır. Bir zamanlar Beşparmak sırtlarındaki iyi korunmuş kalelerden biri, ardından Bellapais gibi gizli manastırlar ve kiliseler; mevsime göre yüzme molaları verdiğiniz ya da sörfçüleri seyrederken deniz kenarında pastoral bir piknik yerleri gibi alternatifler bulunmaktadır.⁴⁴⁶

Fotoğraf 3.121. Beşparmak Yürüyüş Tabelası⁴⁴³

⁴⁴⁵ <https://www.visitncy.com/discover/besparmak-mountains/> Erişim Tarihi: 25.2.2023

⁴⁴⁶ <https://www.alaturka.info/en/cyprus/kyrenia/3264-northern-cyprus-hiking-along-the-stations-of-besparmak-trails> Erişim Tarihi: 25.2.2023

3.8.6.4. KKTC Macera Turizmi Noktaları

Her geçen gün çeşitliliği artan macera turizminin birçok kolu KKTC’de de sağlanabilmektedir. Henüz gelişmekte olsa da sert ve yumuşak macera turizmi olanakları vardır. Faaliyetler turistlere yönelik işletmeler aracılığı ile pazarlanır. Toplamda 13 tane olmak üzere yamaç paraşütü, scuba, rüzgar sörfü, binicilik, uçurtma sörfü, kaya tırmanışı, mağaracılık, trekking, hiking, safari, paraşütle atlama, dağ bisikleti ve zipline faaliyetleri çeşitli bölgelerde bulunmaktadır.⁴⁴⁷

Fotoğraf 3.122. KKTC Macera Turizmi Haritası⁴⁴⁴

3.8.6.5. Karpaz ve Kıbrıs Eşеđi

Kıbrıs, bölünmüş bir ada olmasına rağmen özellikle ekoturizm açısından büyük potansiyel barındırmaktadır. Karpaz bölgesi, Kuzey Kıbrıs'ta bulunan doğal ortamı, bozulmamış doğası, ekolojik zenginlikleri ve ekoturizme uygun eşsiz mekanlarıyla ünlüdür. Kitle turizminin çevre tahribatına yol açtığı gerçeği göz önüne alındığında, sürdürülebilir uygulamaların geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Karpaz bölgesi ve Kıbrıs genelinde durum böyle olduğundan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti hükümeti 2007 yılında bölge için sürdürülebilir bir turizm politikası başlatmıştır. Bu politika, doğal çevrenin korunması ve yerel ekonomiye katkı sağlayan turizm aktivitelerinin teşvik edilmesi üzerine odaklanmaktadır.⁴⁴⁸

⁴⁴⁷ Gizem Yalçın (2020). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Macera Turizmi Potansiyelinin SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi. <http://i-rep.emu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11129/5517/1/Yalcingizem.pdf> Erişim Tarihi: 20.2.2023

⁴⁴⁸ Erol Emin (2018). **Role of Ecotourism in Sustainable Development: A Case Study of Karpaz, North Cyprus**. Unpublished Master Thesis, Eastern Mediterranean University, North Cyprus.

Ekoturizm, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve özellikle Karpaz Yarımadası için son derece yeni bir turizm trendidir. Şu anda Karpaz bölgesinde, devlet ve turizm kuruluşlarının desteğiyle ekoturizm gelişmektedir. Her geçen yıl bu tür turizm giderek artmakta ve Kıbrıslı Türkler ve turistler arasında daha popüler hale gelmektedir. Ekoturizmin bu gelişimi, ekonomiye ve KKTC Yerel Topluluklar Birliği'ne önemli katkılar sağlamaktadır. Karpaz'da ekoturizmin büyümesi ve yoğunlaşması, bölge toplumu üzerinde birçok değişikliğe neden olmuştur.⁴⁴⁹

Fotoğraf 3.123. KKTC Ekonomi ve Turizm Bakanlığı Tarafından Karpaz'da Ekoturizm İçin Seçilen Merkez ve Bağlı Köyler⁴⁵⁰

Beş âtıl durumdaki ev 1999 yılında alınan Bakanlar Kurulu kararı ile “Karpaz Arch Houses” olarak 2002’de turizme açılmıştır. Sonrasında ise 2006’da yine Bakanlar Kurulu kararı ile ekoturizmin ve köy pansiyonculuğunu geliştirilmesi kararı alınmış ve yapılan bu evler bölgede örnek temel alınmıştır.⁴⁵¹

⁴⁴⁹ İsmet Esenyeşel (2013). “The Impacts of Ecotourism (Agro village) Tourism on Local Communities in Karpasia Peninsula of Cyprus” *Interdisciplinary Journal of Research in Business*, 5(3), 17-27.

⁴⁵⁰ Tuğun, a.g.e.

⁴⁵¹ Süslü, M. (2011). *K.K.T.C. Karpaz’ın Doğal Ve Kültürel Değerlerinin Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Fotoğraf 3.124. Karpaz Evi⁴⁵²

Kuzey Kıbrıs'ta vahşi ve özgür yaşayan eşekler Karpaz Milli Parkı'nda sayıca bol bulunmaktadır. Bu bölgede her türlü inşaat ve geliştirme yasaklanmış, ancak mevcut binaların kullanımına izin verilmeye devam edilmiştir. Kıbrıs'ın yaban eşekleri için doğal bir yaşam alanı oluşturan tam da bu bölgedir.⁴⁵³

Kıbrıs'ta, yaban eşekleri özel bir konuma ve rolüne sahip olan hayvan türleri arasında öne çıkar. Bu güzel bakışlı, çalışkan, sadık ve uyumlu hayvanların varlığı, Karpaz'ı Kıbrıs'ın özel ilgi turizm alternatifleri arasında en çekici yerlerden biri haline getirmiştir. Karpaz Milli Parkı'nda özgürce yaşayan yaban eşekleri, Kuzey Kıbrıs

⁴⁵² <https://karpaz-arch-houses.business.site/> Erişim Tarihi: 25.2.2023

⁴⁵³ <http://www.northcyprusonline.com/North-Cyprus-Online-Interest-Tourism-Wild-Donkeys.php> Erişim Tarihi: 25.2.2023

ziyaretçileri tarafından ilgiyle izlenmektedir. Karpaz bölgesinin doğal dokusu, yaban eşekleri için elverişli yaşam koşulları sağlamaktadır.⁴⁵⁴

Fotoğraf 3.125. Kıbrıs Eşegi⁴⁵⁵

3.8.6.6. Medos Lale Festivali

Avtepe köyünde her yıl mart ayında düzenlenen "Medos Lale Şenliği", köy halkı tarafından turist çekmek ve yöre halkına ekonomik katkı sağlamak amacıyla 2007 yılından beri gerçekleştirilmektedir. Festivalin odak noktası olan Medos Lalesi (*Tulipa Cypria*), tehlike altında olan bir bitki türü olup Karpaz bölgesine özgüdür ve Avtepe köyünde gözlemlenebilir. Festival, turist çekmek ve yöre ekonomisine destek olmanın yanı sıra çevre bilincini artırmak ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla düzenlenmektedir. Bu doğrultuda, biyoçeşitliliğin doğaya sağladığı önemi vurgulayan sunumlar yapılmaktadır. Festival süresince, iklim istikrarı, ekosistemin korunması, rekreasyon ve turizmin geliştirilmesi konularında topluluk üyeleri ve ziyaretçilere bilgilendirme imkânı sunulmaktadır. Ayrıca Avtepe köyünde düzenlenen yürüyüş turlarıyla Medos Lalesi ve Karpaz bölgesinde bulunan diğer bitki türlerinin gözlemlenmesi fırsatı sunularak halkın bölge florası hakkında bilgi sahibi olması hedeflenmektedir. Festival, çevresel sorunların yanı sıra geleneksel Kıbrıs yaşam tarzını da sergileyen bir sergiye ev sahipliği yaparak sosyal sorunlara da dikkat

⁴⁵⁴ <https://www.northcyprus.net/wild-donkey-watching.html> Erişim Tarihi: 25.2.2023

⁴⁵⁵ <https://www.gonorthcyprus.com/karpaz-tour.asp> Erişim Tarihi: 25.2.2023

çekmektedir. Ayrıca bölge ekonomisine destek olmak amacıyla, festivalde yöresel halk oyunları sergilenmekte, yöresel yemekler tanıtılmakta ve keçiyoynuzu şurubu, pirohu (bir çeşit makarna) ve zeytinyağı sabunu gibi yöresel ürünler satışa sunulmaktadır. Bu şekilde, festival hem doğal ve kültürel zenginliklere vurgu yapmakta hem de yöre ekonomisine katkı sağlamaktadır.⁴⁵⁶

Fotoğraf 3.126. Lale Festivali⁴⁵⁷

3.8.6.7. Mehmetçik Üzüm Festivali

Karpaz bölgesinde turizmin gelişimine katkı sağlamak amacıyla düzenlenen bir diğer festival "Üzüm Festivali"dir. Mehmetçik köyünde, her yıl ağustos ayında düzenlenen bu festival, Kuzey Kıbrıs'ın en eski festivallerinden biridir ve 1960 yılından bu yana düzenlenmektedir. Mehmetçik köyü, zamanla Türkiye'den gelen göçmenlerin çoğunlukta olduğu bir köy haline olmuştur. "Sucuk" (üzüm suyu ve fındıkla yapılan bir tatlı) ve "zivaniya" (üzüm suyundan yapılan bir alkollü içki) ile ünlü hale gelmiştir. Bu sebeple, üzüm yetiştiriciliği köy halkının geçim kaynağı olarak uzun yıllar boyunca önemli olduğundan festival "Üzüm Festivali" olarak adlandırılmıştır. Festival kapsamında, köyün üzümünden yapılan ürünlerini tanıtmak ve bağcılığı desteklemek ön planda tutulmaktadır. Daha yakın zamanda ise festivalin kültürel etkinliklerini artırmak amacıyla 2007 yılından itibaren Uluslararası Altın Demet Belgesel Film Festivali ayrı bir festival olarak, Üzüm Festivali'nden hemen

⁴⁵⁶ Esra Gunsoy, Kevin Hannam (2013). "Festivals, Community Development and Sustainable Tourism in the Karpaz Region of Northern Cyprus". **Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events**, 5(1), 81–94.

⁴⁵⁷ <http://newcyprusmagazine.com/tulips-festival-2/> Erişim Tarihi: 25.2.2023

önce düzenlenmektedir. Bu sayede festivalin önemi daha da artırılmaktadır. Mehmetçik'teki "Üzüm Şenliği" diğer birçok festivalden farklı olarak bir veya iki günlük bir etkinlik değil, yaklaşık 10 gün süren bir festival haline gelmiştir. Bu durumun amacı, turizm sezonunu uzatmak ve hem yerli halka hem de turistlere daha fazla eğlence fırsatı sunmaktır. Festival kapsamında, çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Konserler, karikatür yarışmaları ve hatta güzellik yarışmaları gibi etkinlikler ziyaretçilere eğlenceli anlar yaşatmayı hedeflemektedir. Ayrıca hem yerel halkı hem de turistleri memnun etmek için yerel ve uluslararası halk oyunları gösterileri düzenlenmektedir. Bu sayede festival, kültürel etkileşimi teşvik etmekte ve Kıbrıs'ın zengin kültürel mirasını ziyaretçilerle paylaşmaktadır.⁴⁵⁸

Öte yandan, Mehmetçik köyünde düzenlenen üzüm şenliği geleneksel bağcılığı teşvik etmektedir. Yıllardır birçok köylünün geçim kaynağı olan üzüm yetiştiriciliğinin devamını teşvik etmek amacıyla köyün üzümden yapılan geleneksel ürünleri tanıtılmaktadır.⁴⁵⁹

Fotoğraf 3.127. Üzüm Festivali⁴⁶⁰

⁴⁵⁸ Gunsoy ve Hannam, a.g.e.

⁴⁵⁹ Mürüde Artaç (2020). **Empowerment, Wellbeing and Mindset of Female Ecotourism Entrepreneurs in North Cyprus**. Unpublished Doctorate Thesis, Eastern Mediterranean University, North Cyprus.

⁴⁶⁰ https://www.kibrispostasi.com/c140-DAILY_NEWS/n432970-60th-mehmetcik-grape-festival
Erişim Tarihi: 25.2.2023

3.8.6.8. Lefke Orkide Vadisi Yürüyüşü

Her yıl düzenlenen Lefke Orkide Vadi Yürüyüşü, bölgede bulunan 20 farklı türdeki orkideyi, insanların onları salep yapmak için çekip çıkarmasına karşı korumak ve farkındalık yaratmak için düzenlenen bir başka ekoturizm etkinliğidir.⁴⁶¹ Orkide Festivali mart ayı başlarında gerçekleşmektedir. Belediye, eğlence, halk oyunları, müzik, yöresel lezzetlerin yanı sıra yerel lezzetlerin sunulduğu ve el sanatları sunan tezgahların yanı sıra yerel halkı gözlemlemek ve zaman geçirmek için ilginç bir ortam olan iki günlük bir festivale vesile olmaktadır. Bu iklim özellikle orkidelerin yeşermesi için uygundur. Her yıl düzenlenen Orkide Vadisi & Orkide Gözlem Yürüyüşü Denizli Gemikonağı Geliştirme Derneği tarafından Lefke Avrupa Üniversitesi'nde düzenlenmektedir.⁴⁶²

Fotoğraf 3.128. Orkide Vadisi Yürüyüş Afışı⁴⁶³

3.8.6.9 Kapalı Maraş

Eskiden Akdeniz'deki Las Vegas olarak bilinen Maraş, Barış Harekatı sonrası ise hayalet şehre dönmüştür. Rumlar şehri terk etmiş, bölge askeri kontrol altında

⁴⁶¹ Ertaç, a.g.e.

⁴⁶² <https://www.lapidahotel.com/north-cyprus/introduction.html> Erişim Tarihi: 25.2.2023

⁴⁶³ <https://www.eul.edu.tr/en/activity/10-traditional-orchid-valley-walk/> Erişim Tarihi: 25.2.2023

tutulmuştur. 46 yıl boyunca kapalı kalan şehir, birkaç yıl önce ziyarete açılmıştır. Terkedilmiş evler, oteller, dükkan ve bankalar burayı dark turizm için uygun bir yer haline getirmiştir.⁴⁶⁴

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde ekoturizm uygulamaları şu şekildedir:

3.8.6.9. Afrodite- Baf Bölgesi, Akamas Ormanı Doğa Yolu (Kırsal)

Efsaneye göre Aşk ve Güzellik Tanrıçası'nın banyo yaptığı Loutra tis Afrodite (Afrodite Hamamları) bu parkurda özellikle ilgi çekici noktadır. Pyrgos tis Rigainas (Kraliçe Kulesi) kalıntılarının olduğuna inanılan Orta Çağ manastırına ait bölgeden geçerken, dikkati çekecek olan bir diğer nokta yakınında bulunan 500 yıllık meşe ağacıdır. Bu ağaç, kule kalıntılarının yanında bulunmaktadır. Rota boyunca, Arnaoutis Burnu, *Polis Chrysochous* ve Baf Ormanı'nın (Baf Ormanı) muhteşem manzarası bulunmaktadır. Yolculuk sırasında iki içilemeyen su çeşmesi bulunur. Birincisi, Pyrgos tis Rigainas harabelerinin yakınında bulunurken, diğeri Loutra tis Afrodite (Afrodite Hamamları) ile Kakoskali arasındadır. Bu güzergâh boyunca tarihi kalıntıların ve doğal güzelliklerin sunduğu benzersiz deneyimin tadı çıkarılmaktadır. Kraliçe Kulesi'nin geçmişi ve çevredeki manzaralar, yolculuğun unutulmaz bir parçası olacaktır. Parkur, Adonis parkuruna bağlanırken başlangıç noktasında Akamas Botanik Bahçeleri ziyarete açıktır.⁴⁶⁵

⁴⁶⁴ <https://www.turna.com/blog/dark-turizm-destinasyonlari> Erişim Tarihi: 11.06.2023

⁴⁶⁵ <https://www.agrotourism.com.cy/aphrodite-circular-pafos-district-akamas-forest-nature-trail> Erişim Tarihi: 26.2.2023

Fotoğraf 3.129. Yürüyüş Rotasında Görüntü⁴⁶¹

3.8.6.10. Lemesos 2 – Antik Amathous – Vadi Sahili Bisiklet Rotası

Bu gezi, dağ bisikleti tutkunları için ideal olan teknik zorlukları içeren bir rotadır. Az sayıda yükseklik farkı olmasına rağmen, büyük bir bölümü kayalık zeminde olduğu için iyi denge ve teknik beceri gerektirmektedir. Rota, Lemesos-Antik Amathous rotasının sonlandığı noktadan başlar ve eski Lemesos-Lefkoşa yolunda aynı yönde 5 km ilerleyerek Moni üst geçidine ulaşır. Sağ taraftaki toprak yola saparak güneye, sahil boyunca ilerler. Moni taş ocağının yanından geçerek doğuya doğru sola dönmektedir. Bu bölüm, heyecan dolu bir bisiklet deneyimi sunan Governor's Beach'te sona ermektedir. Zemin sert ve engebeldir. Rotada, 24 vitesli ve ön çatal süspansiyonlu bir kaliteli dağ bisikletine ihtiyaç duyulmaktadır. Heyecan verici rota, dağ bisikleti tutkunlarına için unutulmaz bir macera yaşama fırsatı sunmaktadır. Ziyaretçilerin, teknik becerilerini test etme ve zorlu arazide pedallama deneyimi elde etme şansı bulunmaktadır. Asfalt yolların ilk 5 km'si dışında, rotanın geri kalanı engebeli bir yüzey üzerindedir.⁴⁶⁶

⁴⁶⁶

<https://in-cyprus.philenews.com/things-to-do/activities/limassol-activities/lemesos-2-ancient-amathous-governors-beach-cycling-route/> Erişim Tarihi: 26.2.2023

Fotoğraf 3.130. Bisiklet Rotasından Görüntü⁴⁶²

3.8.6.11. Stavros tis Psokas - Pyrgos Bisiklet Rotası

Rotai Stavros tis Psokas ormancılık istasyonunda başlamaktadır. Biraz kuzeye tırmanıldığında bir çatalla karşılaşılır. Sağdaki yol doğuya, Kykkos'a yönlendirirken, soldaki yol ise batıya, Pomos ve Kato Pyrgos'a gitmektedir. İkinci yol, Kokkina Türk yerleşim bölgesinin üstünde yer alan Agios Georgios askeri kampında başlar ve dolambaçlı bir şekilde yokuş aşağı ilerlemektedir. Bu noktadan rota doğuya doğru sağa dönerek sahil yoluna bağlanır ve 6 kilometre sonra Pyrgos'a ulaşmaktadır. Bu parkur oldukça kolaydır ve en az 18 vitesli bir yol bisikleti gerektirir. Yol boyunca kaliteli asfalt yollar bulunmaktadır. Bu gezi, Panagia ve Baf köyüne gitmek yerine farklı bir alternatif olarak Stavros tis Psokas'tan başlar ve Tilliria bölgesindeki Pyrgos'a götürür. Rota, keyifli bir bisiklet gezisi için ideal olan düz ve iyi bakımlı yollara sahiptir. Pyrgos'un güzelliklerini keşfetmek ve Tilliria bölgesinin doğal atmosferinin tadını çıkarmak için uygun bir seçenektir.⁴⁶⁷

⁴⁶⁷ <https://www.visitcyprus.com/index.php/en/discovercyprus/nature/cycling/58-main-13-stavros-tis-psokas-pyrgos-cycling-route> Erişim Tarihi: 26.2.2023

Fotoğraf 3.131. Bisiklet Rotası⁴⁶³

3.8.6.12. Xyliatos Doğal Parkuru

Yaklaşık 4 km uzunluğunda güzel ve kısa bir parkurdur. Parkur barajın çevresini dolaşır ve Adelfoi ormanında bulunmaktadır. Kolay bir parkur olarak değerlendirilen parkurda maksimum rakım 593 metredir. Lefkoşa ilçesinde bulunur ve Lefkoşa'ya yaklaşık 50 dakika uzaklıktadır. Barajın kendisi dikkate değer bir manzaraya sahiptir. Yukarı çıkarken, atılan her adımda manzara daha da dikkat çekmektedir. Barajın, etrafını saran ormanın ve arka planda dağların manzarası etkileyicidir. En zorlayıcı kısım başlangıçtadır (ilk 15 dakika). Rotanın geri kalanında önemli bir zorluk yoktur. Ama yoğun Adelfoi ormanı ile baraj arasında yürüdüğü için rota gerçekten görülmeye değerdir. Xyliatos barajının hemen yanında araçla birkaç dakika uzaklıkta Xyliatos piknik alanı bulunmaktadır. Burada piknik yapılabilir, yoğun yağışlarda ve baraj dolduğunda ortaya çıkan şelalenin keyfi çıkarılabilir. Şelale eşsiz ve etkileyicidir.⁴⁶⁸

⁴⁶⁸ <https://www.feelliveoutdoors.com/xyliatos-dam-natural-trail/> Erişim Tarihi: 26.2.2023

Fotoğraf 3.132. Barajda Şelale⁴⁶⁴

3.8.6.13. Athalassa Ulusal Park Rotası

Her seviyedeki bisikletçiler için keyifli bir deneyim sunmaktadır. 16 km'lik parkur, güney Lefkoşa parkındaki başlangıç noktasından insan yapımı bir göle götürür ve ardından yokuş yukarı, okaliptüslerle çevrili güzel bir ormanda harika bir yolculuk sunmaktadır. Orman Müdürlüğü'nün girişimiyle oluşturulan asfalt yol, ailece ziyaret edilebilecek bir destinasyondur.⁴⁶⁹

Fotoğraf 3.133. Bisiklet Turu⁴⁷⁰

⁴⁶⁹ <https://mycyprustravel.com/thingstodo/athalassa-park-cycling-route/> Erişim Tarihi: 26.2.2023

⁴⁷⁰ <https://in-cyprus.philenews.com/things-to-do/activities/nicosia-activities/athalassa-national-forest-park-cycling-route/> Erişim Tarihi: 26.2.2023

3.8.6.14. Avakas Kanyonu Patikası

Pegeia devlet ormanı içinde, aynı adı taşıyan kanyonda yer almaktadır. Parkurun sonu kanyonun içinde bitmektedir. Geçit adını, kireçtaşı ve bentonitik killerden oluşan aşınabilir, eğimli kayalardan almaktadır. Parkur önce toprak bir yolu (özel araçlara kapalı) takip ederek açık bir vadiden geçerek vadiye girmektedir. Son bölümünde patika, yıl boyunca genellikle suyun aktığı dere içinde bulunmaktadır. Geçidin içinden geçen rota, yoğun bitki örtüsü, gölgeli ve nemli bir ortamla karakterize edilmektedir.⁴⁷¹

Fotoğraf 3.134. Kanyonda Yürüyüş⁴⁷²

3.8.6.15. Commandaria Şarap Rotası

Muhtemelen en eski şarap rotasıdır. St.John şövalyelerinin en eski ve en asil şarapların üretimini geliştirdiği MS 1192 yılına kadar uzanır. Tatlı şarap adını, onu üreten bölgeden, "La Grande Commanderie", bugün Kolossi'den almıştır. 13. yüzyılda Commandaria'nın ünü adanın sınırlarını aşmış ve Fransa kralı Auguste Philippe'in ev sahipliği yaptığı şarap tadımı yarışmasında birinci sırayı almıştır. Geç mevsimde hasat edilen ve doğal tatlılığını yoğunlaştırmak için güneşte kurutulan Mavro (koyu/siyah) ve Xynisteri (beyaz) üzümlerinden yapılan Commandaria eşsiz bir tada sahiptir. Kurutulmuş üzümler daha sonra preslenir, akan su toplanır ve tanklarda veya devasa toprak kaplarda fermente edilir. Bu rota boyunca 4 şarap

⁴⁷¹ <https://www.zandxcars.com/discover-cyprus-nature-trails-avakas-gorge-linear-akamas-forest/>
Erişim Tarihi: 26.2.2023

⁴⁷² <https://www.visitpafos.org.cy/active-pafos/hiking/> Erişim Tarihi: 26.2.2023

imalathanesi yayılmıştır. İmalathaneler hala nostaljik görünür ve eski şarap yapım tekniklerini göstermektedir. Kolossi Kalesi veya 'La Grande Commanderie' de görülmeye değer bir sitedir. Bölgedeki diğer ilgi çekici yerler arasında adanın en büyüğü ve önemli bir sulak alan olan Kouris Barajı, asmalar ve ormanlar yer almaktadır. 500-900 metre yükseklikte yer alan bağ bahçelerini seyrek ormanlar sınırlamaktadır. Bölgede çok sayıda tarihi ve arkeolojik anıt da bulunabilir.⁴⁷³

3.8.6.16. Diarizos Vadisi Şarap Rotası (Kırsal)

Diarizos Nehri, eşsiz bir yolculuk sunmaktadır. Bozulmamış yeşil çevre içinde, pitoresk üzüm bağları ve çekici manzaralarla çevrilidir. Vadi, Kıbrıs'ta en az bilinen şarap üretim bölgelerinden biridir. Daha düşük bir rakıma sahip olması ve yerel Mavro üzüm çeşidinin hakimiyeti, uzun süre boyunca Diarizos bölgesini şarapçılık konusunda geri planda bırakmıştır. Ancak, birçok küçük şarap üreticisinin ortaya çıkması ve modern bağcılığın tanıtılmasıyla, Diarizos bölgesi umut vaat eden bir rekabetçi şarap üretim alanına dönüşmüştür. Bu bölge, sessizliği, yerel halkın misafirperverliğini ve büyüyen şarap endüstrisinin keyifli lezzet deneyimi sunmaktadır.⁴⁷⁴

Fotoğraf 3.135. Diarizos Vadisi⁴⁷⁵

⁴⁷³ <https://breathlist.com/europe/cyprus/food/wine-tours-of-cyprus---commandaria-wine-route/> Erişim Tarihi: 26.2.2023

⁴⁷⁴ <https://www.agrotourism.com.cy/wine-route-3-diarizos-valley-pafos-region> Erişim Tarihi: 26.2.2023

⁴⁷⁵ <https://www.visitcyprus.com/index.php/en/discovercyprus/rural/wine-routes/> Erişim Tarihi: 26.2.2023

3.8.6.17. Lemesos/ Krasochoria

Troodos Dağları'nın güney yamaçlarında bulunan şarap bölgesi, 20 doğal köyden oluşmaktadır. Dağılmış şarap imalathaneleri, eşsiz ve eklektik bir şarap deneyimi arayan ziyaretçilere alternatif sunmaktadır. Troodos Dağları'nın güney yüzündeki geleneksel bağcılık alanlarında bulunmaktadır. Şarap köylerinde benzersiz flora ve fauna vardır. Bölgenin jeolojisi, 90 milyon yıllık bir ofiyolit kümesini içeren ve deniz seviyesinden 8.000 metre aşağıda bulunan uluslararası öneme sahiptir. Coğrafi ve iklimsel koşullar, bölgedeki iki temel yerli üzüm çeşidi olan Mavro ve Xynisteri'nin yetiştirilmesini desteklemektedir. Bu rota boyunca 16 şarap imalathanesi ziyaretçilere ev sahipliği yapmaktadır. Rotanın içeriği: Lemesos (Limasol), Kolossi, Erimi, Kantou, Souni-Zanakia, Pano Kivides, Agios Amvrosios, Lofou, Vouni, Koilani, Pera Pedi, Mandria, Kato Platres, Omodos, Vasa, Malia, Arsos, Pachna, Anogyra, Avdimou.⁴⁷⁶

Fotoğraf 3.136. Üzüm Bağı⁴⁷⁷

3.8.6.18. Pitsilia Şarap Rotası

Çamların ve asmaların dağ yamaçlarında serbestçe büyüdüğü bir bölgede, temiz köyler kırsal cazibe sunmaktadır. 11 köyden oluşan bu küme ve en iyi bilinen şarap imalathanelerinden ikisi (Pelendi'de), Madari, Papoutsia ve kuzeybatı kısmının dağ zirvelerinin etrafına yayılan bir alan olan 'Nom d'Origine' Pitsilia'ya dahildir. Burada rakım, üzümlerin daha yavaş ve zahmetsiz olgunlaşmasını sağlarken, kurak ve eğimli toprak, asmaları bir araya toplayıp daha zengin şaraplar üretmeyi sağlar.

⁴⁷⁶ <https://chooseyourcyprus.com/wine-route-4-krasochoria-of-lemesos/> Erişim Tarihi: 26.2.2023

⁴⁷⁷ <https://www.wine-searcher.com/regions-limassol> Erişim Tarihi: 26.2.2023

Pitsilia'nın üzüm bağları arasında klasik yerel üzüm çeşitleri baskın bir varlığa sahip olmaya devam eder ve Maratheftiko'nun nadir ve antik kırmızı çeşidi serpiştirir. Bu en yüksek noktalarda yetiştirilen üzümler, bağların üretimi için iki yerel şarap üreticisine götürmektedir. Bu gelişen rota şunlardan geçer: Lemesos (Limasol), Trimiklini, Pelendri, Potamitissa, Dymes, Kyperounta, Chandria, Polystypos, Alona, Agros, Agios Ioannis ve Agios Theodoros.⁴⁷⁸

Fotoğraf 3.137. Pitsilia⁴⁷⁴

3.8.6.19. Devils Head Dalış Alanı

Mağaraların ve birbirine bağlı tünellerin çeşitli deniz yaşamıyla birleştiği bölge, dalgıçlar için ideal bir dalış noktasıdır. Dalgıçlar, Caretta kaplumbağalarını da görebilecekleri kaplumbağa mevsiminde burayı keşfetmektedirler. Yeşil ve Caretta kaplumbağaları Akamas bölgesinde yuvalanır ve Avrupa Konseyi'nin Bern Sözleşmesi kapsamında korunan bir türdür. Akamas Yarımadası, Baf Bölgesi'nde bulunur. 11 metreye varan derinliğe sahiptir. Görüş mesafesi 25 metredir. Erişim ise tekneyle sağlanmaktadır.⁴⁷⁹

⁴⁷⁸ <https://www.visitcyprus.com/index.php/en/discovercyprus/rural/wine-routes/662-pitsilia-wine-route> Erişim Tarihi: 26.2.2023

⁴⁷⁹ <https://cyprusdiving.org.cy/index.php/paphos-diving-sites/item/66-devils-head> Erişim Tarihi: 26.2.2023

Fotoğraf 3.138. Devils Head Dalış⁴⁷⁵

3.8.6.20. Costandis Batığı

Costandis, bölgede dalışı teşvik etmek için batırılan iki gemiden biridir (Lady Thetis ile birlikte). Tekne 1989'da inşa edilmiş bir SSCB Trawler'dır ve Şubat 2014'te batırılmıştır. Orfoz, aslan balığı, çipura, deniz sümüklüböcekleri, müren yılanlar ile zengin deniz yaşamına sahiptir. Genellikle akıntı bulunur ama yine de güvenlidir. Lady Thetis Batığına 200 m uzaklıktadır. Scooter dalışı için idealdir.⁴⁸⁰

Fotoğraf 3.139. Costandis Batığı⁴⁷⁶

3.8.6.21. Lady Thetis Gemisi (Yapay Resif) Dalış Alanı

Lady Thetis batığı, Costandis batığının yanı sıra Dasoudi Deniz Koruma Alanı'nı (MPA) oluşturan iki batıktan biridir. 2014 yılında yapay bir resif oluşturmak ve deniz çeşitliliğini zenginleştirmek için batırılmıştır. Gemi aslen Reiher (1953'te Batı Almanya'da inşa edilmiş) adlı bir kıyı yolcu gemisidir. Costandis enkazına sadece 200 metre uzaklıkta bulunmaktadır. Bölge her seviyedeki dalgıç için uygundur. Daha maceracı dalgıçlar için kolay bir seçenektir. Diğer ilgi çekici yerler arasında, şimdi

⁴⁸⁰ <https://www.padi.com/dive-site/cyprus/costandis/> Erişim Tarihi: 26.2.2023

anemonların tercih ettiği küçük masa kalıntılarının bulunduğu güverte ve pencereli yemek odasının yanı sıra, geminin küçük bir yolcu gemisi olarak geçirdiği zamanı anımsatmaktadır. Renkli deniz bitkileri artık merdivenleri kaplamaktadır. Resifteki deniz yaşamı, çipura, aslan balığı, müren balığı, nudibranch, papağan balığı, deniz sümüksümlü böcekleri ve tüp solucanları gibi türlerin yanı sıra mevsimsel olarak geçen amberjackler ile zengin ve çeşitlidir.⁴⁸¹

Fotoğraf 3.140. Lady Thetis Batığı⁴⁸²

3.8.6.22. Akrotiri

Crest Dive Boat ile Limasol yarımadasında Akrotiri'yi çevreleyen berrak sulara rahatlatıcı bir yolculuk sunmaktadır. Burada balıklar beslenir ve mavi suda yüzerler. Şnorkel yapılabilir. Tüplü dalış yapılabilir. Enkaz çeşitli denizaltı yaşamını desteklemektedir. Batık bir helikopter ve bir itfaiye görülmektedir. Yerleşik Akdeniz foku görülebilir hem suyun üstünde hem de altındaki doğal güzellik keşfedilebilir. Bu alan resif duvarı boyunca uzanan çeşitli deniz yaşamı nedeniyle popülerdir. Bu dalış alanında bir dizi mağara vardır; ilki 13 metrede, ikincisi ise 9 metrede bulunan mağaralar, içinde ve çevresinde çok çeşitli deniz yaşamı barındırmaktadır. Kıbrıs'taki yerel halk, bu bölgenin bir dizi insan yapımı antik mezar olduğuna inanmaktadır.⁴⁸³

Fotoğraf 3.141. Batık⁴⁷⁹

⁴⁸¹ <https://www.visitcyprus.com/index.php/en/discovercyprus/sun-sea/diving/392-lady-thetis-vessel-artificial-reef-diving-site> Erişim Tarihi: 26.2.2023

⁴⁸² <https://www.padi.com/dive-site/cyprus/lady-thetis-wreck/> Erişim Tarihi: 26.2.2023

⁴⁸³ <https://www.crestdive.com/akrotiri-dive-trip/> Erişim Tarihi: 26.2.2023

uzun bir insan yerleşimi tarihi, yerel halkın gelenek ve görenekleriyle birleşerek büyük bir jeolojik ilgi çekmektedir.⁴⁸⁵

Troodos meydanında birleşen 110 geleneksel köyden geçen bir köy yolu ağıyla kolayca erişilebilmektedir. UNESCO Küresel Jeoparkı, Trodos dağları bölgesinin sürdürülebilir kalkınması için hükümet politikalarıyla iş birliği yapmaktadır. Jeopark Merkezi, rehabilitasyonu tamamlanmış Amiantos madeninin yenilenmiş bir okulunda bulunur ve kendi kendine yeten bir merkezdir. Merkez, jeolojik ve madencilik sergileri, konferans salonu ve mağazasıyla ana eğitim merkezi konumundadır. Okul ziyaretleri sırasında bir gösteri kiti ve bir belgesel sunulmaktadır. Ayrıca, birçok yabancı üniversite ofiyolit araştırmaları için saha çalışmaları düzenlemektedir. Troodos Jeoparkı'na yakın Botanik Bahçeleri, Troodos Meydanı'ndaki Çevre Bilgi Merkezi ve Pedoulas köyündeki Çevre Eğitim Merkezi, her yıl binlerce çocuk ve ziyaretçiyi ağırlamaktadır. Yerel topluluk, Troodos Bölge Kalkınma Ajansı tarafından temsil edilir ve merkezin işletmesine katkıda bulunmaktadır. Bölgede düzenlenen yerel festivaller, tavernalar, şarap imalathaneleri, geleneksel atölyeler, jeolojik-doğa yolları, şelaleler, müzeler, manastırlar, orta çağ köprüleri ve on UNESCO Dünya Mirası Bizans kilisesi gibi çeşitli turistik ve kültürel atraksiyonlar da mevcuttur. Bu özellikler, zorlu bir jeoturist için unutulmaz bir deneyim sunmaktadır.⁴⁸⁶

Jeopark alanı, jeolojik, ekolojik, kültürel ve bilimsel önem taşımaktadır. Sitede (jeosit) yürüyüş parkurları ve jeo-yollar içermektedir. Jeoparkın nihai amacı, yetkili hükümet sektörleri ile iş birliği içinde, benzersiz jeositlerin tanıtımı, korunması, jeoturistik ve ekonomik büyüme için gerekli olan çevre dostu altyapılar oluşturmaktır. Troodos Jeoparkının ana altyapılarından biri, Amiantos Madeni içindeki Ziyaretçi Merkezi'dir (Pano Amiantos köyünün yenilenmiş eski okulu), dikkat çekici bir jeolojik bahçe ile bilgilendirme levhaları, maketler, kaya ve mineral koleksiyonları içeren bir sergi salonundan oluşmaktadır. 20. yüzyıldan kalma bir maden kuyusunun kopyaları, eski bir fırın ve bir bakır külçe, sismometreler, mikroskoplar ve diğer sergilemektedir. Ayrıca Jeopark'ın kendi web sitesi, ekoturizm rehberi, haritaları, belgeselleri ve jeoeğitim için jeolojik gösteri kiti bulunmaktadır. Bugün, Troodos Jeoparkı

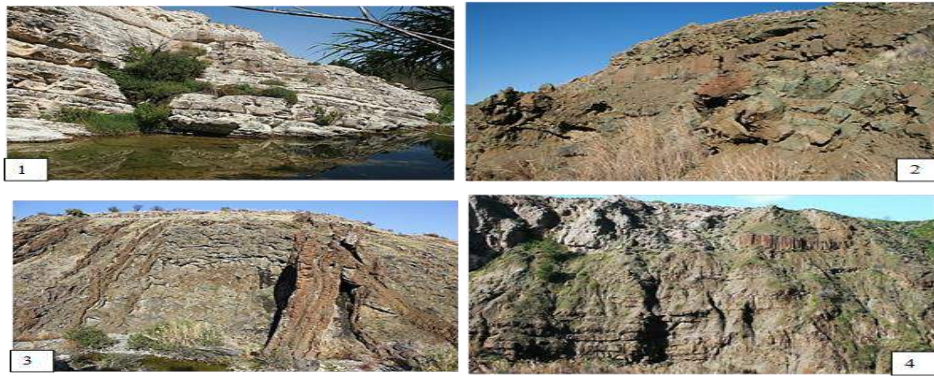
⁴⁸⁵ http://www.troodos-geo.org/cgi-bin/hweb?-V=index&_FAA=1&-dindex.html&_VLANGUAGE=en
Erişim Tarihi: 26.2.2023

⁴⁸⁶ <https://en.unesco.org/global-geoparks/troodos> Erişim Tarihi: 26.2.2023

kapsamında, elli (50) jeosit, on bir (11) terkedilmiş maden ve Skouriotissa bölgesindeki arkeolojik alan, bölgenin en önemli jeolojik ve madencilik özellikleri olarak ilan edilmiştir. Bu özellikler arasında Avrupa'nın en büyük madeni olan serpantinit kayaçlarındaki tarihi Amiantos Mine, Olympos dağı çevresindeki dünit kayalıklarındaki terk edilmiş kromit madenciliği şafları, paralel daykların ve döndürülmüş epidotize daykların olağanüstü manzaraları, volkanik kayaçlardaki kütük ve sülfür yataklı alanlar yer almaktadır. Yakınlarda dağınık antik cüruf yığınları, deniz tabanı yayma baltaları ve Arakapas fosilleşmiş transform fayı bulunmaktadır. Bu jeolojik özelliklerin çoğu, turistler ve yerel halk tarafından bilinmeyen ve kolayca anlaşılamayan önemli bilimsel değere sahiptir. Bu nedenle, ziyaretçilere bölgenin karmaşık jeolojik tarihini en basit şekilde anlatabilmek için, jeoparkın diğer alanlarında olduğu gibi, bazı jeositlerde açıklayıcı metinler, şematik grafikler ve haritalar içeren bilgilendirme levhaları yerleştirilmiştir.⁴⁸⁷

Fotoğraf 3.143. Troodos Jeoparkı'nın Kapladığı Alan⁴⁸⁸

Fotoğraf 3.144. Troodos Jeoparkı⁴⁸⁹

⁴⁸⁷ http://www.moa.gov.cy/moa/gsd/gsd.nsf/page51_en/page51_en?OpenDocument Erişim Tarihi: 26.2.2023

⁴⁸⁸ <https://www.prettymap.gr/troodos/geotourism/> Erişim Tarihi: 26.2.2023

⁴⁸⁹ <https://www.prettymap.gr/troodos/geosites/> Erişim Tarihi: 26.2.2023

3.8.6.24. G. S. Ecophysys-Bal Çiftliği

Kıbrıs'ın doğal çevresine, kırsal yaşam tarzına ve geleneksel ürünlerine ilgi duyan küçük ziyaretçi grupları için deneyimsel ve eğitici turlar sunan bir aile şirketi olarak yeni kurulmuştur. Dağlık Larnaka'nın doğal ve kırsal ortamındaki çiftlik, deneyim ve bilgilerini sunmaktadır. Amaç, misafirlerin gerçek bir Kıbrıs deneyimi yaşamasını, doğal çevreyle bağ kurmalarını, geleneksel yaşam tarzını deneyimlemelerini ve yerel ürünleri keşfetmelerini sağlamaktır. Kıbrıs doğasıyla ilgili bilgiyi arttırmak veya tarlalardan yenilebilir mantar ve bitkiler toplamak için ideal bir yerdir. Öğrenciler, aileler veya arkadaşlar, Kıbrıs kırsalındaki yaşam hakkında deneyimler edinebilmektedir. Süpermarket raflarında doğal ürünler satılmaktadır.⁴⁹⁰

Eğitim programları ve açık hava aktiviteleri ile yüksek kalitede hizmetler sunmaktır. Ziyaretçiler gezilere ve etkinliklere deneyimsel olarak katılır, tatilleri sona erdikten sonra bile uzun süre akıllarında kalmaktadır. Aynı zamanda çevreye duyarlı misafirler, bölgeyi yıl boyunca ziyaret etme fırsatı bulmakta, doğal güzelliklerin tadını çıkarmakta ve sahada gerekli olan bazı becerileri geliştirme ve ilerletme imkânı bulmaktadır. Arıcılık, doğa araştırmaları (örneğin kuş gözlemciliği), manzara ve hasat fotoğrafçılığı, geleneksel ürünlerin üretimi üzerine atölyeler gibi ilgi alanlarına yönelik gruplar için özel atölyeler düzenlenebilmektedir. Bu projenin finansmanı, Genç Girişimciliği Güçlendirme Planı kapsamında 2007-2013 dönemi için "Sürdürülebilir Kalkınma ve Rekabet Edebilirlik" Operasyonel Programı tarafından ortaklaşa sağlanmaktadır. Bu farklılaşma, etkileşimli turların gerçekleştirilmesine, doğaya, kırsal yaşam tarzına, geleneksel gastronomiye ve açık hava etkinlikleri turizmine özel ilgi duyan alternatif turizmin geliştirilmesine olanak tanımaktadır.⁴⁹¹

Fotoğraf 3.145. Bal Çiftliği⁴⁹²

⁴⁹⁰ <https://www.agrotourism.com.cy/ecophysys-eco-tours-learn-about-nature-enjoy-experience> Erişim Tarihi: 26.2.2023

⁴⁹¹ <https://www.ecophysiscy.com/website/index.php/en/who-we-are> Erişim Tarihi: 26.2.2023

⁴⁹² <https://www.ecophysiscy.com/website/index.php/en/> Erişim Tarihi: 26.2.2023

3.8.6.25. Riverland Bio Farm

2004 yılında kurulan Riverland Bio Farm, Kıbrıs'ta organik yemler ve uygulamalar kullanılarak, sertifikalı organik süt bazlı ürünler üretmek için koyun ve keçi yetiştiren ilk çiftlik örneğidir. Çiftlik, Kambia köyünde bulunur ve organik mera alanı, ana çiftliğin çevresinde 25 hektardan fazla onaylı bir alanı kaplamaktadır. Üretim yöntemleri, modern teknolojinin eş zamanlı olarak çevrenin korunması ve insan kaynaklarının doğrudan istihdamı ile birleşimidir. Kıbrıslı tüketicilere pestisit kalıntıları, hormonlar ve antibiyotikler olmadan yüksek kaliteli organik ürünler üretilmesini sağlamaktadır. Sağlık üzerinde yalnızca olumsuz etkileri olan kimyasallar, antibiyotikler ve kalıntılar içermeyen daha kaliteli süt ve biyolojik yumurta üretmektedir. Serbest gezinen yumurta, keçi sütü, keçi peyniri, hellim, kefir, airani ve diğer ilgili ürünleri sunulmaktadır.⁴⁹³

Fotoğraf 3.146. Riverland Bio Farm⁴⁹⁴

3.8.6.26. Golden Donkeys Farm

Larnaka ve Limasol'un ortasında, Skarinou köyünde yer almaktadır. İnşa edilirken Kıbrıs gelenekleri esas alınmıştır. Kıbrıslılara yüzyıllar boyunca sadakatle hizmet eden çalışkan hayvanların korunmasına yardım etmek amacı taşımaktadır. Kıbrıs eşekleri eskiden vazgeçilmez araçtı: yiyecek ve şarap taşımış, yüzyıllar boyunca adada birincil ulaşım aracı olmuştur. Zeytinyağı üretiminde ağır değirmen taşlarında kullanılmışlardır. Bugün çiftlik yaklaşık 170 eşeğe ev sahipliği yapmaktadır. Kıbrıs'ın en büyük eşek çiftliğidir ve muhtemelen Avrupa'nın da en büyüklerinden biridir.

⁴⁹³ <https://riverlandbiofarm.com/about> Erişim Tarihi: 26.2.2023

⁴⁹⁴ <https://riverlandbiofarm.com/gallery> Erişim Tarihi: 26.2.2023

Hayvanların çoğu süt vermek için dişidir. Sağım, AB gerekliliklerine uygun olarak özel tasarlanmış bir alanda yapılır. Çiftlik ziyaretinde pek çok olumlu izlenim ve unutulmaz duygu yaşanmaktadır. Burada, ziyaretçiler eşeklerin üzerinde yürüyüşe çıkılabiliyor, dost canlısı hayvanlarla fotoğraf çekilebilmektedir. Sakin ortam rahatlatmış hissetmeyi sağlamaktadır. Ayrıca bu çiftlikte, balmumu müzesi, geleneksel Kıbrıs evi, eski bir zeytin presi, küçük bir botanik bahçesi, amfitiyatro, Kıbrıs'ın en eski zeytin ağaçlarından biri gibi birçok ilginç şey bulunmaktadır.⁴⁹⁵

Fotoğraf 3.147. Eşekler ve Turistler⁴⁹⁶

3.8.6.27. Yurts

The Yurts," Bafta Simou köyünün hemen dışındaki kırsal bir vadide yüksek tepelerde yer almaktadır. Tesis, sürdürülebilir bir şekilde çalışan ekolojik odalar ve kahvaltı hizmeti sunmaktadır. Arazi, herhangi bir noktadan panoramik manzaralara sahip olan gün batımının tadı çıkarabilecek bir konuma sahiptir. Proje, 3 otantik Moğol Yurdu ile birlikte yeni inşa edilmiş bir ahşap kulübeye ev sahipliği yapmaktadır ve tüm yıl boyunca açıktır. Aileler, çiftler, küçük gruplar ve bireysel gezginler arasında popüler olup evcil hayvan dostu bir tesis olarak hizmet vermektedir. Yurts in Cyprus, 2013 yılında Pawel Sikorski tarafından kurulmuş ve o zamandan beri büyük bir başarı elde etmiştir. Polonya kökenli olan Pawel, otel endüstrisindeki kariyerine ara vermek amacıyla 2009 yılında Kıbrıs'a taşınmıştır. Birkaç yıl mülk yönetimi ve binicilik işleriyle uğraştıktan sonra, kendi kutsal alanını yaratma fikrini gerçeğe dönüştürmüştür. Pawel, The Yurts'un sürdürülebilir ve şebekeden bağımsız bir proje olmasına odaklanmıştır. Kendi elektrik üretimi ve gri su sistemine sahip permakültür bir tasarım ile tesisler yönetilmektedir. Pawel, doğaya olan sevgisini daha da

⁴⁹⁵ <http://www.goldendonkeys.com/golden/> Erişim Tarihi: 26.2.2023

⁴⁹⁶ <https://www.goldendonkeys.com/golden/gallery> Erişim Tarihi: 26.2.2023

ilerletmek için gelecekte yaratıcı bir eğitim ve kaynak merkezine dönüştürme hayali kurmaktadır. Tesisin bünyesinde zaten düzenli olarak konserler, atölye çalışmaları, yoga, festivaller ve seminerler için kullanılan bir etkinlik alanı bulunmaktadır.⁴⁹⁷

Fotoğraf 3.148. Yurts⁴⁹³

3.8.6.28. Treis Elies Eko Köyü

Treis Elies, kendi refahları için sorumluluk almak, doğaya ve birbirlerine karşı saygılı bir şekilde yaşamak isteyen insanlardan oluşan küçük ama büyüyen bir topluluktur. Vizyonu, günlük yaşamın yaratıcı, barışçıl ve çevre üzerinde minimum etkiyle yürütüldüğü bir yer olan kendi kendini idame ettirmektir. Mevcut faaliyetler arasında tarlaların ve meyve bahçelerinin restorasyonu, permakültür ilkelerine dayalı organik tarım ve eğitim etkinlikleri yer almaktadır. Diğer birçok eko köyün aksine, burada az sayıda tam zamanlı sakin bulunmaktadır. Zengin bir tarih ve geleneklere sahip bir köydür. Kıbrıs'ta Troodos dağlarının derinliklerinde yer alan Treis Elies köyü (üç zeytin ağacı anlamına gelir) “Dragon” nehri üzerindeki teraslı yamaçlar boyunca uzanır ve olgun kiraz, elma, yabani erik ve ceviz ağaçlarıyla bezelidir. Köyün kenarındaki doğal yol boyunca yürürken, zengin bitki örtüsü görebilmektedir. Venedik dönemi ticaret yolu ağının bir parçası olan bölgenin tarihine göz atılabilmektedir.⁴⁹⁸

Fotoğraf 3.149. Tris Elies⁴⁹⁹

⁴⁹⁷ <https://www.yurtsincyprus.com/> Erişim Tarihi: 26.2.2023

⁴⁹⁸ <https://triseliasecovillage.wordpress.com/about-us/> Erişim Tarihi: 26.2.2023

⁴⁹⁹ <https://ecovillage.org/project/ecovillage-tris-elies/> Erişim Tarihi: 26.2.2023

GKRY’de bulunan sürdürülebilir turizmle ilgili bazı ağ ve gruplar şunlardır:

Kıbrıs Sürdürülebilir Turizm Girişimi (CSTI): Oteller, yerel cazibe merkezleri, tur operatörleri, acenteler, çevre örgütleri, küçük köy üreticileri, topluluklar ve dernekleri içermektedir. Kıbrıs'ta turizme sürdürülebilir bir yaklaşım geliştirmek, turistler için eşsiz bir deneyim sunmak, yerel halk için ekonomik faydalar sağlamak ve olumsuz etkileri en aza indirmek için turizm talebini (tur operatörleri, acenteler) turizm kaynaklarının (küçük üreticiler ve toplulukları) tedarikiyle birlikte kullanmak için çalışır.⁵⁰⁰

Laona Projesi: Batı Baf'ta bir ekoturizm projesidir. Beş köyde geleneksel binalar restore edilmiştir. Konuklara Kıbrıs'ın iç kesimlerindeki kırsal bölgeleri ve geleneksel köyleri keşfetme fırsatı sunmaktadır.⁵⁰¹

Bird Life Cyprus: Kıbrıs'taki yabani kuşları, yaşam alanlarını ve daha geniş biyolojik çeşitliliği korumak için çalışmaktadır.⁵⁰²

Orman Departmanı: Her yaştan ziyaretçinin keyif alacağı şekilde tasarlanmış, doğal güzellikleri ve kültürel ilgi alanlarını kapsayacak şekilde ada genelinde 50'den fazla orman doğa yolu oluşturmuştur.⁵⁰³

Friends of the Earth Cyprus: Merkezi Limasol'dadır ve doğal çevreyi korumanın önemi konusunda farkındalığı artırmak ve çevresel ve sosyal sorunlar hakkında sürdürülebilir politikaları teşvik etmeyi amaçlamaktadır.⁵⁰⁴

⁵⁰⁰ <https://csti-cyprus.org/> Erişim Tarihi: 17.4.2023

⁵⁰¹ <https://terracyprria.org/> Erişim Tarihi: 17.4.2023

⁵⁰² <https://birdlifecyprus.org/> Erişim Tarihi: 17.4.2023

⁵⁰³ http://www.moa.gov.cy/moa/fd/fd.nsf/index_en/index_en?OpenDocument Erişim Tarihi: 17.4.2023

⁵⁰⁴ <https://friendsoftheearth.eu/press-release/environment-ministers-challenge-the-commissions-upcoming-proposal-on-new-gmos/> Erişim Tarihi: 17.4.2023

3.9. Kuveyt Hakkında Genel Bilgiler

Basra Körfezi'nin kuzeybatısında bulunmaktadır. Ülke toprakları Şattü'l Arap deltasının güneyinde bulunup büyük gemilerin rahatlıkla yanaşmasına müsaade eden derin bir körfezde yer almaktadır. Bu yer Kuveyt Halici olarak adlandırılır. Gemilerin rahatlıkla yanaşması bu bölgenin ticari olarak gelişmesini sağlamıştır. Ülke isminin “yüksek tepe” ve “kale” anlamlarına gelen “quarain” ve “kut” kelimelerinden geldiği düşünülmektedir.⁵⁰⁵

3.9.1.Tarih

Kuveyt açıklarında bulunan Feyleke Adası'na koloni kuran Antik Yunanlar M.Ö. 4. Yüzyılda buraya “Ikaros” adını koymuştur. Partlar M.Ö 123 yılında burayı kontrol etmiştir. Sasaniler M.S 224 yılında bölgeyi hakimiyeti altına almış ve Hacer adını koymuştur. M.S. 7. Yüzyılda, Dört Halife döneminde Arap Yarımadası ile birlikte bura da fethedilmiştir.⁵⁰⁶

Kuveyt şehir devleti kabile geleneği Sünnilerin Arap Çölü'nden geldiği 17.yüzyıl sonu ve 18.yüzyıl başına denk gelmektedir. Es-Sabah hanedanının ne zaman yönetime geçtiği net değildir. Çoğu kaynak, 1752'de Şeyh Sabah bin Cabir bin Adhbi ile başladığını, ancak tüccarlarla zımnî bir ittifaka girerek ve İngiliz yardımıyla Osmanlı ilhakından kaçınarak gücü pekiştiren Büyük Mübarek (1896 – 1915) döneminde zenginleştiği konusunda hemfikirdir. 19 Haziran 1961'de Kuveyt, Körfez monarşileri arasında İngiltere'den bağımsız hale gelen ilk ülke oldu ve nispeten hızlı bir şekilde modern bir devlet haline gelmiştir. 1930'larda petrolün keşfi, şehir devletin siyasi dinamiklerini geri dönülmez bir şekilde değiştirdi ve mal ticareti, inci avcılığı ve balıkçılığa dayalı bir ekonomi üzerinde dramatik bir etki yaratmıştır.⁵⁰⁷

⁵⁰⁵ Yasemin Karadağ (2019). **İngiliz Hâkimiyetinden Bağımsızlığına Kadar “Kuveyt.”** Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

⁵⁰⁶ https://web.archive.org/web/20110903104340/http://www.kuwait-info.com/a_state_of_kuwait/state_kuwait_history.asp Erişim Tarihi: 11.12.2022

⁵⁰⁷ <https://bti-project.org/en/reports/country-report/KWT#pos1> Erişim Tarihi: 11.12.2022

3.9.2. Coğrafya

Kuveyt, toplamda 17,820 kilometrekarelik bir alana sahiptir ve Basra Körfezi'nin başında konumlanmıştır. Kuzey ve kuzeybatıda Irak, batı ve güneyde ise Suudi Arabistan ile çevrilidir. Doğu tarafı ise Basra Körfezi'ne bakmaktadır. Genel olarak arazi düz ve hafif dalgalı çöl ovalarıyla karakterizedir ve kuzeydoğuya doğru hafif bir eğime sahiptir. Deniz seviyesinden 300 metre yükseklikte bulunmaktadır. Bölgenin büyük bir kısmı çöldür, ancak birkaç vaha bulunmaktadır. 2003 yılında, toplam ekili alan Kuveyt'in 7,050 hektarını kaplamaktadır ve bu alanın yaklaşık %80'i yıllık mahsuller için kullanılmaktadır. Kuveyt'in tarıma elverişli arazisi, kumlu dokuya sahip ve yaklaşık %80-90 oranında kum içeren topraklarla karakterizedir. Bu topraklar iyi bir drenaj ve havalandırma özelliğine sahip olup, ancak su tutma kapasiteleri oldukça düşüktür. Ayrıca, organik madde ve bitkilerin ihtiyaç duyduğu besin elementleri bakımından da fakirdir.⁵⁰⁸

Harita 3.9. Kuveyt Haritası⁵⁰⁹

⁵⁰⁸ <https://www.fao.org/aquastat/en/countries-and-basins/country-profiles/country/KWT> Erişim Tarihi: 11.12.2022

⁵⁰⁹ <https://www.nationsonline.org/oneworld/map/kuwait-map.htm> Erişim Tarihi: 11.12.2022

3.9.3. Ekonomi

Kuveyt, dünya çapında önde gelen petrol üreticilerinden ve ihracatçılarından biridir. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) kurucu üyelerinden biri olarak önemli bir konuma sahiptir. Devlet gelirlerinin yaklaşık %90'ı petrol gelirlerinden elde edilmektedir. Yüksek petrol fiyatlarının volatilitesi, kamu harcamaları için bir risk oluşturmaktadır. Kuveyt, 2014 yılından bu yana küresel petrol fiyatlarının düşüşü nedeniyle bütçe açıklarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Şu anda, gelir vergisi, mal ve hizmetler üzerinden vergi ve ulusal işletmeler üzerinden kurumlar vergisi (hükümet tarafından vergilendirilen yabancı işletmeler hariç) yoktur.⁵¹⁰

3.9.4. Yönetim Biçimi

Kuveyt Anayasası, başkanlık ve parlamenter sistemlerin olumlu yönlerini birleştirmeyi hedeflemektedir. Kuveyt Devleti'nin hükümdarı Şeyh Nawaf Al-Ahmad'dır ve veliahtı Al-Jaber Al-Sabah'tır. Yürütme yetkisi Kabine veya Bakanlar Kurulu'nda bulunmaktadır. Başbakan ise Şeyh Sabah Al-Halid Al-Sabah'tır ve Kabine bakanları, Emir'in atamasıyla başbakanın tavsiyesi üzerine göreve gelir. Kabine, devlet kurumlarını denetler ve genel politika ve yönetimden sorumludur. Her bakanın bir veya daha fazla görevi bulunmaktadır. Başbakan ve bakanlar, Emir ve Ulusal Meclis'e karşı sorumluluk taşımaktadır.⁵¹¹

3.9.5. Demografi ve Kültür

Kuveyt'in mevcut nüfusu, son Birleşmiş Milletler verilerine göre 4.287.540 olarak tahmin edilmektedir. Kuveyt'teki nüfus, şu anda yıllık %4.0'lik bir artış oranıyla büyümektedir. Bu eğilim devam ederse, 2050 yılına kadar Kuveyt'in nüfusunun 5,9 milyona ulaşması beklenmektedir. Gurbetçi çalışanlar, Kuveyt nüfusunun %70'ini oluşturmaktadır, bunların 1.1 milyonu Arap ve 1.4 milyonu Asyalıdır. Kuveyt hükümeti, statükonun korunması amacıyla yabancılara nadiren vatandaşlık vermektedir.⁵¹²

⁵¹⁰ [https://minio.dev.devqube.io/uninfo-production-main/866eb613-cdc7-402e-b00c-d1f4cde75842_CCA_Kuwait_Master_Document_-_November_18_VF_\(1\).pdf](https://minio.dev.devqube.io/uninfo-production-main/866eb613-cdc7-402e-b00c-d1f4cde75842_CCA_Kuwait_Master_Document_-_November_18_VF_(1).pdf) Erişim Tarihi: 12.12.2022

⁵¹¹ https://www.eeas.europa.eu/eeas/EUintheGCC_en Erişim Tarihi: 12.12.2022

⁵¹² <https://worldpopulationreview.com/countries/kuwait-population> Erişim Tarihi: 12.12.2022

Kuveyt, birçok yönüyle Batı kültürünü benimsemesine rağmen, kültürel olarak hala muhafazakâr bir yapıya sahiptir. Arap-İslam mirası günlük yaşamda önemli bir rol oynamaktadır. Orta Doğu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi, 1970'ler ve 80'lerde İslami köktendincilik yükselişe geçmiş ve geleneksel değerlere genel bir dönüş şeklinde kendini göstermiştir. Kadınların araba kullanma ve ev dışında çalışma hakkı genellikle kabul edilmektedir. Ancak, kadınlara oy hakkı verme konusu İslamcıları ikiye bölmüş ve bazıları daha muhafazakâr İslami uygulamaları dayatmaya çalışmaktadır.⁵¹³

3.9.6. Kuveyt'te Ekoturizm Uygulamaları

3.9.6.1. Al Doha Doğa Rezervi

Kuveyt Körfezi'ndeki Al-Doha Doğa Koruma Alanı, kumlu plajlardan, gelgitli çamur düzlüklerinden ve göçmen ve kışlayan kuşlar tarafından kullanılan küçük bir sazlıktan oluşmaktadır.⁵¹⁴

Geniş gelgit düzlüklerinde kuş gözlemciliği yaparken bir teleskop veya küçük bir dürbün gerekmektedir. Ziyaret etmek için en iyi zaman, kuşların kıyıya çok daha fazla yaklaşmak zorunda kaldığı yükselen bir gelgit olduğu sıradır. Bu sırada dinlenen ve tüneyen sürüleri rahatsız etmemek veya yerlerinden etmemek önemlidir. Yükselen bir dalgada, Doha güç istasyonunun çıkışına yakın alanlar, su kuşları ile dolu olabilmektedir. Tuza dayanıklı bitki örtüsü, özellikle kış aylarında ve göç mevsimlerinde, su kuşları için tercih edilen bir tünek alanı sağlar. Ocak ayında görülen arasında Gri Balıkçıl *Ardea cinerea*, Pied Avocett *Recurvirostra avosetta* ve İnce Gagalı Martı *Larus genei* yer alır. Yaklaşık 70 tür kaydedilmiştir; alan yerel yetkililerce iyi izlenmemektedir.⁵¹⁵

⁵¹³ <https://www.britannica.com/place/Kuwait/Cultural-life> Erişim Tarihi: 12.12.2022

⁵¹⁴ <https://www.sea-alarm.org/web/wp-content/uploads/2018/06/Kuwait-2018-20201214-112257.pdf> Erişim Tarihi: 12.12.2022

⁵¹⁵ <https://www.kuwaitbirds.org/places/al-doha-nature-reserve> Erişim Tarihi: 27.2.2023

Fotoğraf 3.150. Al Doha Rezervi⁵¹¹

3.9.6.2. Al-Jahra Doğa Rezervi

Kuveyt Çevre Kamu Yetkilileri, yakın zamanda Jahra Tabiatı Koruma Alanı'nı yeni sezon için ziyarete açmıştır. Alan, çevre bilincini artırmak ve doğal güzellikleri değerlendirmek amacıyla Kuveyt'teki ilk ekoturizm projesi olarak öne çıkmaktadır. Bu yıl, yeni bir gözlem kulesiyle birlikte toplam gözetleme kulesi sayısı üçe çıkarılmıştır. Ziyaret etmek istenilen kule web sitelerinden rezerve edilebilir. Bir buçuk saatlik seyahat sırasında kule ziyaret edilebilmektedir.⁵¹⁶

Rezervi yılda bir kez ziyaret eden ve burada 4-10 aylık bir süre geçiren büyük benekli kartalın yanı sıra yaklaşık 400 tür daha rezervi ziyaret etmektedir. Benekli kartalların otorite tarafından nesli tükenmekte olan kuşlarla ilgili uluslararası anlaşmaları uygulamak için izlenmekte olduğu belirtilmiştir. Korunan alanlardaki artışın ülkenin toplam alanının yüzde 15'ine ulaşacağı, rezervin güney ve kuzeyindeki genişlemenin ise 18 kilometreye ulaştığını belirtilmiştir.⁵¹⁷

Kuveyt'e kış gelince, Jahra Tabiatı Koruma Alanı yeni sezon için ziyaretçilerini ağırlamak için kapılarını açmaktadır. Rezerv, çevre bilincini artırmak ve doğanın değerini bilmek amacıyla Kuveyt'teki ilk ekoturizm projesi olarak kabul edilmektedir.⁵¹⁸

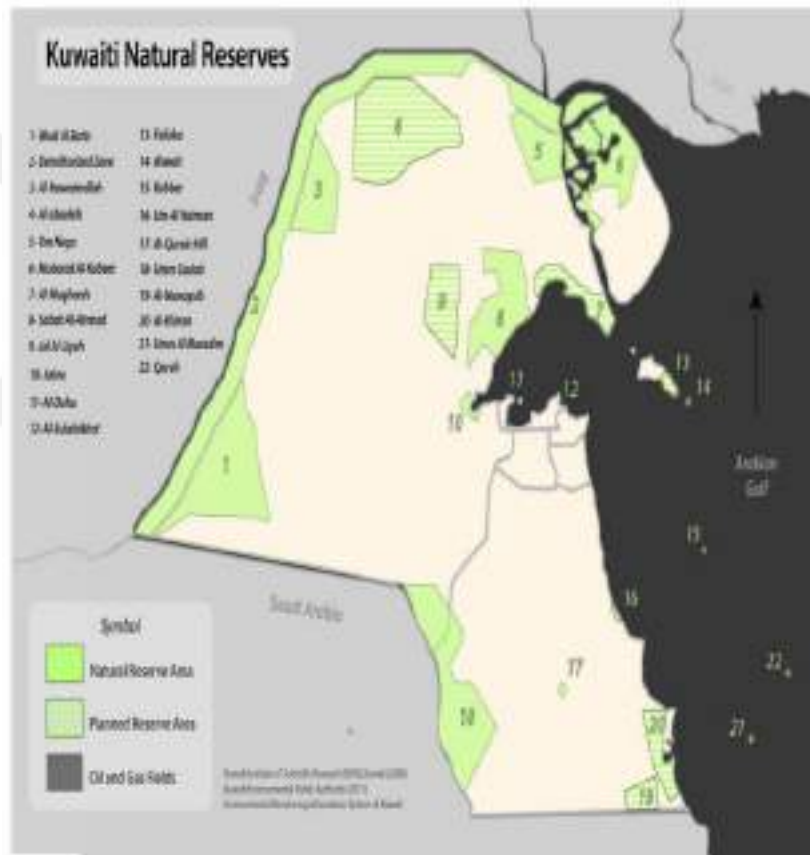
⁵¹⁶ <https://248am.com/mark/things-to-do/jahra-nature-reserve-is-now-open/> Erişim Tarihi: 27.2.2023

⁵¹⁷ <https://kuwaitlocal.com/news/how-to-book-and-visit-jahra-nature-reserves-in-kuwait> Erişim Tarihi: 27.2.2023

⁵¹⁸ <https://www.kuwaittimes.com/jahra-nature-reserve-seeks-to-promote-local-ecotourism/> Erişim Tarihi: 27.2.2023

Fotoğraf 3.151. Jahra Doğa Rezervi⁵¹⁴

Fotoğraf 3.152. Kuveyt Doğal Rezerv Alanları ve Ulusal Parklar⁵¹⁹

⁵¹⁹ Alenezi, M. S. (2014). Geographic Assessment of the Perception of Nature Reserves and National Parks in Kuwait. <https://scholarworks.uark.edu/etd> Erişim Tarihi: 27.2.2023

3.9.6.3. Kubbar Adası

Kubbar Adası, yaklaşık 27 dönümlük bir alanıyla, 375 ila 380 metre çapında olup neredeyse daireseldir. Kumlu, kıyısı alçak ve seyrek bitkilidir. Kuveyt, ada mercan resifleriyle çevrili olup bu nedenle tüplü dalgıçlar arasında büyük bir popülerliğe sahiptir. Özellikle Kubbar Adası'ndaki ilkbahar, Kuveytliler arasında özel bir öneme sahiptir. Ada, ana karadan oldukça farklı bir ekosisteme sahiptir. Çiçeklerin tomurcuklanması ve sıcaklıkların değişimi gibi özellikler ziyaretçiler tarafından büyük ilgiyle karşılanmaktadır. Kubbar'ın sularında şnorkelle yüzmek, Orta Doğu'da yapılabilecek deniz yaşamı etkinliklerindendir. Kuveyt'in sıcak tropik iklimi iyi bilinen bir gerçektir, ancak Kubbar Adası'nı çevreleyen serin sular, ziyaretçilere serinlemek için ideal bir ortam sağlamaktadır. Ada, mercanların yanı sıra pek çok nadir bitki türü ile çeşitli vahşi yaşam biçimlerinin yaşadığı bir yerdir. Adanın ortasında, sürekli olarak deniz seviyesine doğru eğimli alçak tepeler yer almaktadır. Kum zemin yumuşaktır ve sahil şeridi sessizdir. Bu alanda flamingolar, martılar, kaplumbağalar, çeşitli alg türleri ve yumuşakçalar gibi birçok deniz canlısı yaşamaktadır. Ayrıca ada göçmen kuşlara da ev sahipliği yapmaktadır. Adanın doğal yaşamı, kirlilik ve nadir bulunan kuş türlerinin kaçması gibi tehditlerle karşı karşıyadır. Nadir bitki türlerinin adada kaybolmasını önlemek için adada ve kıyılarında insan faaliyetlerini sınırlayan önlemler alınmıştır. Kuveyt Çevre Kamu Otoritesi (EPA), Kubbar Adası'nı restore etmek için ulusal bir proje başlatmıştır. Koruma alanı haline getirilmesi planlanan bu projeye birlikte turizm adada önemli ölçüde gelişmesi beklenmektedir.⁵²⁰

Fotoğraf 3.153. Kubbar Adası⁵¹⁶

⁵²⁰ <https://www.visit-kuwait.com/visiting/attractions/kubbar-island> Erişim Tarihi: 27.2.2023

3.9.6.4. Şeyh Sabah Al-Ahmad Al-Jaber Al-Sabah'ın Kültürel Miras Köyü

Al-Ahmad Miras Köyü Şeyh Sabah, Kuveyt'in Salmiya bölgesinde bulunan mirası temsil eden bir körfez köyüdür. 2015 yılı, aralık ayında açılmıştır. Köy, folklor sanatı gibi birçok kültürel yönü göstermek için kurulmuştur. Arap Körfez ülkelerindeki ünlü ulusal mirasın tanıtılması ve desteklenmesi çağrısında bulunan Prens Al-Ahmad Al-Cabir Al-Sabah'ın direktiflerine dayanır, Kuveyt Devleti'nin Arap mirasını sergilemektedir. Misyonu, özellikle Kuveyt antikalarını ve genel olarak Körfez İşbirliği Konseyi'nin eski eserlerini korumaya adanmıştır. Şeyh Sabah Al-Ahmad Miras Köyü alanı yaklaşık 25 km²'dir. Ülkeden kültürel kavramları sergilemeye ayrılmış şekilde 6 kanada bölünmüştür. Ayrıca köy, Kuveyt Devleti'nin tüm miras eserlerini ve otantik folklorunu içeren bir sanat müzesidir.⁵²¹

Fotoğraf 3.154. Sabah Al Ahmad Köyü⁵¹⁷

3.9.6.5. Kuveyt İnci Avcılığı Geleneği

Geçmişte, Kuveyt'in ana zenginlik kaynağı petrol değil, incilere dayanmaktaydı. Her yıl düzenlenen inci dalışı festivalleriyle genç nesillere atalarının yaşadığı zorlukları ve heyecanı hissettirmek amaçlanmaktadır. Bu festivaller, inci avcılığıyla geçimini sağlayan insanlara bir saygı duruşu niteliği taşımaktadır. Genç dalgıçlar, etkinlik için kapsamlı hazırlıklar yapar. Dalış ve yelken eğitimlerinden geçmektedirler. Deneyimli kaptanlar ve eski dalgıçlarla tanışarak inci dalışının inceliklerini öğrenmektedirler. Önceden, yelkenliler ya da Arap yelkenlileri kıyı boyunca çekilerek hazırlanırdı. Çatlakları tamir etmek için köpekbalığı yağına batırılmış pamuk kullanılırdı. Son olarak, geminin gövdesi su hattına kadar kalın bir

⁵²¹ <https://blog.sakan.co/kw/en/a-day-to-sabah-al-ahmad-heritage-village-kuwait/> Erişim Tarihi: 27.2.2023

noora (köpekbalığı yağı ve toz karışımı) ile elle sıvanırdı. Bu geleneksel dhow tekneleri Hint tik ağacından yapılmıştır ve su geçirmez hale getirmek için geleneksel koyun yağı ve kireç karışımı kullanılmaktadır. Bugün inci avcılarının kullandığı kıyafetler atalarınıninkine benzemektedir. Başörtüsü görevi gören anvelop bir etek olan wazar, dalgıç mayosu ve tişörtle birlikte giyilmektedir. Balıkçılar ayrıca fotam (burun klipsi), dieng (boyun sepeti) ve hajer (ayak parmağı çapası) gibi aksesuarları kullanır. Dalış sırasında dalgıç, beline bağlı bir ip ile geminin korkuluklarına bağlanır. Her dalgıcın su yüzeyinde bekleyen bir yardımcısı vardır. Dalgıç su yüzeyine çıkmaya hazır olduğunda ipi çeker ve yardımcısı onu yukarı çeker. Festivalin sonunda halk şarkıları ve danslarla kutlama yapılmaktadır.⁵²²

Fotoğraf 3.155. İnci Dalışı⁵²³

3.9.6.6. Basra Körfezi-Dalış

Kuveyt, Basra Körfezi'nin kuzeybatı bölgesinde konumlanmış olup yaklaşık 100 mil uzunluğunda bir sahil şeridine sahiptir. Berrak denizler ve canlı deniz manzaralarıyla birlikte dalış hem yerli halk hem de ziyaretçiler arasında popüler bir spor haline gelmiştir. Kuveyt'te en iyi dalış deneyimleri, kıyıya yakın olan adalara yapılan seyahatlerle keşfedilebilmektedir. Bu yakındaki adalarda, Orta Doğu'daki en çeşitli mercan resiflerinden bazıları bulunmaktadır. Genellikle ilkbahar ve yaz aylarında koşullar en uygun hale gelir ve akıntılar drift dalışı için mükemmel bir

⁵²²<https://e.gov.kw/sites/kgenglish/Pages/Visitors/TourismInKuwait/ActivitiesInKuwaitTouristicActivities.aspx> Erişim Tarihi: 27.2.2023

⁵²³<https://www.thenationalnews.com/world/mena/pearl-diving-in-kuwait-annual-hunt-is-on-for-gemstones-in-pictures-1.892919> Erişim Tarihi: 27.2.2023

deneyim sunmaktadır. Kubbar ve Karuh adaları, dalış yapmak için uygun noktalardan bazılarıdır.⁵²⁴

Fotoğraf 3.156. Dalış Sahası⁵²⁵

3.9.6.7. Blue Lake Çiftliği

Tarım turizmi, Körfez ülkelerinde hala alışılmadık bir konsept olsa da, ziyaretçileri çiftliklere çeken bir trend olarak dikkat çekmektedir. Kuveyt'teki Blue Lake Farm, bu alanda önde gelen çiftliklerden biri olarak bilinmektedir. Abdali bölgesinde bulunan bu çiftlik, hafta sonları halka açılarak ziyaretçilere çeşitli bölümleri ve çiftlikte yetiştirilen sebze ve meyvelerin farklı büyüme mevsimleri hakkında eğitim imkânı sunmaktadır. Blue Lake Farm, Kuveytliler ve diğer Körfez ülkelerinden ziyaretçiler arasında son derece ünlü bir yer haline gelmiştir. Aynı zamanda Kuveyt'te tarım konusunda tanınmış bir marka haline gelen çiftlik, ürünlerini Körfez İş Birliği Konseyi pazarına ihraç etmektedir.⁵²⁶

Fotoğraf 3.157. Blue Lake Çiftliği⁵²⁷

⁵²⁴ <https://www.padi.com/diving-in/kuwait/> Erişim Tarihi: 27.2.2023

⁵²⁵ <https://www.padi.com/dive-site/kuwait/qarouh/> Erişim Tarihi: 27.2.2023

⁵²⁶ <https://agsiw.org/the-blue-lake-farm-pioneering-agritourism-in-the-gulf/> Erişim Tarihi: 27.2.2023

⁵²⁷ <https://www.arabianbusiness.com/gallery/in-pictures-blue-lake-farm-in-kuwait-662091> Erişim Tarihi: 27.2.2023

3.10. Libya Hakkında Genel Bilgiler

Libya, Kuzey Afrika'da bulunan bir ülkedir. Ülkenin büyük bir kısmı Sahra Çölü'nde yer alırken, nüfusun çoğunluğu, başkent olarak kabul edilen Trablus ve diğer büyük şehirlerden biri olan Bingazi'nin bulunduğu kıyı ve yakın hinterland bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Libya, üç tarihi bölgeden oluşmaktadır: kuzeybatıda Trablusgarp, doğuda Sirenayka ve güneybatıda Fizan. Osmanlı yönetimi tarafından ayrı vilayetler olarak tanınmışlardır. İtalyan yönetimi altında ise bu bölgeler, bağımsız bir Libya'nın oluşması için bir araya getirilerek tek bir koloni haline getirilmiştir.⁵²⁸

3.10.1.Tarih

Ülkenin gerçek yerlileri Berberi kabilelerdir. Antik çağlardan bugüne birçok millet hâkim olmuştur. Eski Yunanlar Berberilere 'Lebu' demesi sonucunda ismi Libya olarak bilinmiştir. 642 yılına kadar Bizans ve Vandal saldırısı altında olan yer, Emevilerle birlikte İslam'la tanışmıştır. Abbasi ve Fatimi işgaline de uğrayan bölge, 1551 yılına kadar Memlûklülerin elinde kalmıştır. Turgut Reis tarafından fethedilip, 1911 yılına kadar Osmanlı'ya bağlı kalmıştır. 1911 yılında İtalya bu yeri ele geçirmiştir ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası Fransa ve İngiltere'ye bırakılmış, 1949 yılında BM'nin aldığı karar sonucu bağımsız hale gelmiştir. 1971 yılında yapılan darbe ile Kral devrilmiş, Yüzbaşı Kaddafi ülke yönetimini yeni bir düzene sokmuştur.⁵²⁹

3.10.2. Coğrafya

Libya'nın toplam alanı yaklaşık 1,76 milyon km²'dir. Kuzeyde Akdeniz, doğuda Mısır, güneydoğuda Sudan, güneyde Çad ve Nijer, batıda Cezayir ve Tunus ile çevrilidir. Ülkenin yaklaşık %95'i çöldür. Ekili alanın, ülkenin toplam alanının yüzde 1'i olan yaklaşık 2 milyon hektar olduğu tahmin edilmektedir. İklim koşulları kuzeyde Akdeniz'den ve güneyde Sahra Çölü'nden etkilenir. Akdeniz kıyı şeridinde yazlar kurak, kışlar nispeten yağışlıdır. Güneye, iç kısımlara doğru gidildikçe, kavurucu sıcaklıklar ve büyük günlük termal değişimlerle birlikte çöl iklim koşulları hakimdir; yağmur nadir ve düzensizdir ve sığra doğru giderek azalır. Yıllık yağış son

⁵²⁸ <https://www.britannica.com/place/Libya> Erişim tarihi: 17.12.2022

⁵²⁹ Serdar Erdurmaz (2012). **Libya ve Arap Baharının Solan Yüzü**. Berikan Yayınevi.

derece düşüktür ve kara yüzeyinin yaklaşık yüzde 93'ü yılda 100 mm'den daha az yağış alır.⁵³⁰

Harita 3.10. Libya Haritası⁵³¹

3.10.3. Ekonomi

2011 yılında başlayan iç karışıklıklar neticesinde ekonomi küçülmeye gitmiş, kişi başı milli gelir düşmüş, yabancı yatırımcı ülkeyi terk etmiş ve enflasyon yükselmiştir. Ülke ekonomisinde baş etmen doğalgaz ve petroldür. Hidrokarbon gelirleri ülke ihracatının yüzde 98'ini oluşturur. Tarım sektörü ülke ekonomisinde önemli yer tutmaz. Tarımsal verimlilik ve üretim çölleşme yüzünden olumsuz etkilenir.⁵³²

3.10.4. Yönetim Biçimi

7 Şubat 2011 tarihi itibarıyla ülkede ayaklanmalar çıkmış ve süregelen rejim devrilmiştir. Bugüne kadar güven, istikrar ve huzuru sürdürebilen bir yönetim kurulamamıştır. Yönetim konusunda ara ara farklı güçler var olsa da ortak mutabakat halen sağlanamamıştır.⁵³³

⁵³⁰ <https://www.fao.org/publications/card/en/c/I9803EN/> Erişim tarihi: 17.12.2022

⁵³¹ <https://unsmil.unmissions.org/map-libya> Erişim Tarihi: 17.12.2022

⁵³² Zeynep Küheylan (2019). Libya Ülke Raporu. <https://api.izto.org.tr/storage/Documents/original/GxOoMVa21eF5i9Fe.pdf> Erişim Tarihi: 17.12.2022

⁵³³ <https://ticaret.gov.tr/data/5ec9782b13b8764f4402f1d7/Libya%20%C3%9C%20Profili%202023.pdf> Erişim Tarihi: 17.12.2022

3.10.5. Demografi ve Kültür

2021 itibariyle, Libya nüfusunun 2020'deki 6,87 milyona kıyasla %1,27 artarak 6,96 milyon olacağı tahmin ediliyor. Libya, nüfus açısından 107., nüfus artış hızı açısından 87. sırada yer almaktadır. 5,46 milyon insan yani Libya nüfusunun %80,99'unu oluşturan bir kısım kentsel alanlarda yaşamaktadır.⁵³⁴

Libya'da yerli halk, Berberi ve Arapların bir karışımını oluşturur. Güney Libya'da ise küçük Tuareg ve Tebu kabilesi gibi göçebe veya yarı göçebe kabile grupları bulunmaktadır. Yabancılar arasında ise Kuzey Afrikalılar (özellikle Mısırlılar ve Tunuslular) ve Sahra Altı Afrika uluslarının vatandaşları gibi diğer Afrika ülkelerinden gelen insanlar en büyük grupları oluştururlar.⁵³⁵

Libya diğer Arap ülkeleri ile ortak kültürel değerleri, dili, dini ve diğer sosyal değerleri paylaşır. Libya'da resmi dil Arapça ve hâkim din İslam'dır. Bu dinin Libya'nın şekillenmesinde ciddi bir rolü vardır. Libyalıların büyük çoğunluğu Sünni'dir. Bugün, Libyalılar, genel olarak, dine yaklaşımlarında köktenci olmamakla birlikte muhafazakardırlar. Ancak, Müslüman devlet bir devlet olarak, İslam mirasının derin kökleri Libya insanının içine işlemiş ve çoğu için günlük yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. İslami yönetim, sosyal ve ticari bağlamlar içinde bireylerin davranışları için genel bir çerçeve belirler. Bu yüzden giyim, dil ve davranış alanında bunlara özen gösterilmesi gerekmektedir.⁵³⁶

⁵³⁴ <https://statisticstimes.com/demographics/country/libya-demographics.php> Erişim Tarihi: 17.12.2022

⁵³⁵ https://www.cs.mcgill.ca/~rwest/wikispeedia/wpcd/wp/d/Demographics_of_Libya.htm Erişim Tarihi: 17.12.2022

⁵³⁶ https://www.irbnet.de/daten/iconda/CIB_DC29285.pdf Erişim Tarihi: 17.12.2022

3.10.6. Libya’da Ekoturizm Uygulamaları

3.10.6.1. Jebel Akhdar (Green Mountain)

Jebel Akhdar doğal ve kültürel turizm kaynakları açısından Libya'nın en zengin bölgesidir. Libya'nın kuzeydoğusunda, Sirenayka ilinde, Akdeniz kıyısında yer alır, ülke yüzölçümünün yaklaşık %1'ini oluşturur ve yaklaşık 20.000 kilometrekaredir. Ülkenin doğudaki kentsel bölgeleri olan Bingazi ve Tobruk'un ortasında yer alır ve yerli turistler için kolayca erişilebilir. Bölgenin konumu, bölgenin topoğrafyası nedeniyle sıcaklığın ılıman olduğu özellikle yaz ve ilkbahar aylarında turizm faaliyetlerine uygun Akdeniz iklimine sahiptir.⁵³⁷

Bölge kuzey, güney, doğu ve batı olmak üzere dörde ayrılır:

Kuzey bölgesi, plajlar, ormanlar, vadiler, dağlar, mağaralar, anıtlar ve diğer doğal kaynaklarla zenginleşmiş bir doğal turizm potansiyeline sahiptir. Bu bölge, Al-Bumba Körfezi'nden Al-Agurea'ya kadar uzanan sahil şeridinde sahiptir. Sahil boyunca Libya'nın en saf plajlarından bazılarında ev sahipliği yapmaktadır ve doğal deniz manzaraları ve kıyı şeritleri ile karakterizedir. Kumlu ve kayalık plajlar, yüksek platoların manzarasını sunar ve doğal bitki örtüsü, ıssız adalar ve körfezlerle çevrelenir. Akdeniz iklimi, bu plajlara ek bir cazibe katmaktadır ve turistler tarafından tercih edilmektedir.

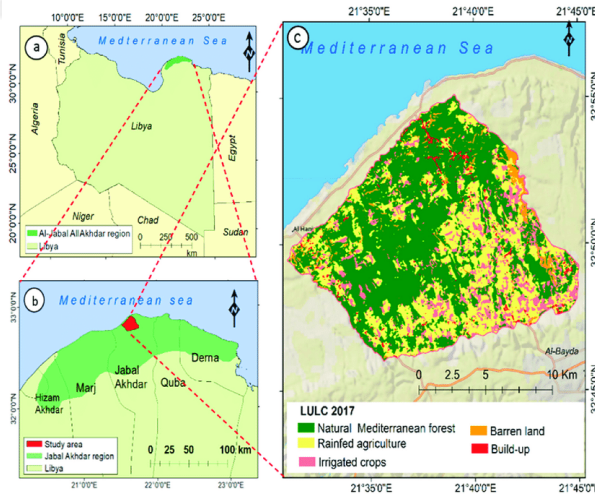
Batı bölgesi ise doğal alanlar ve tarım arazileriyle temsil edilen zengin turistik kaynaklara sahiptir. Bölge, çeşitli vadilerle şekillendirilmiş bir topografyaya sahiptir. Dağlar, yaylalar, ovalar, ardıç tarlaları, mağaralar ve ormanlık alanlar, Al Marj ve Al-Abeaar ovaları ile birlikte Al-Koof Ulusal Parkı gibi bölgeleri içermektedir. Batı bölgesinde Al-Koof, Gargar Aummh ve Bakur gibi birçok doğal vadi bulunmaktadır. Bakur vadileri, çeşitli mağaralar, tapınaklar ve doğal manzaralarla doludur. Ayrıca, yerel Bedevi kültürü, toprakların doğal kaynaklarına dayalı yaşam tarzlarına ve geçim kaynaklarına sıkı sıkıya bağlıdır.

Doğu bölgesi, Ras Al-Hillal ve Karsa gibi birçok doğal kaynağa ve doğal alanlara sahiptir. Yaprak dökmeyen ağaçlar ve çalılarla kaplı tepeler ve yaylalar,

⁵³⁷ Abdalsalam Mohamed (2014). Valuing Natural and Cultural Resources for Eco-cultural Tourism Development: Libya's Green Mountain. Unpublished Doctorate Thesis, Sheffield Hallam University, UK.

Dama, Marcuse ve Abul-Dahak gibi vadilerle birlikte ormanlar, dağlar ve yaylalarla karakterizedir. Ayrıca, Doğu bölgesindeki bazı vadiler hala doğal halde bulunmakta olup, keşfedilmemiş derinliklere sahip doğal manzaralara, mağaralara, şelalelere ve yaban hayatına ev sahipliği yapmaktadır. İnsan yapımı ormanlar arasında Sidi Al-Humry ormanı da bulunmaktadır.

Güney bölgesi ise Büyük Çöl'ün bir parçasıdır ve çölle benzerlik gösterir. Topografik ve iklimsel olarak çöl özelliklerine sahiptir. Dağlardan vadilere akan yağmur sularının bir sonucu olarak birçok gölet ve bataklık bulunmaktadır. Bu bataklıklar, Avrupa'dan Afrika'ya göç eden ördekler, kazlar, yırtıcı kuşlar, şahinler, balıkçıllar, keklikler, orman tavukları ve diğer kuş türleri tarafından ziyaret edilir. İlkbahar aylarında, kış yağmurları sonucunda yeryüzü çimenlerle kaplanır. Güney bölgesinde tavşanlar, ceylanlar, tilkiler, kurtlar, sürüngenler ve diğer vahşi hayvan türleri de bulunabilir. Turistler kış ve bahar aylarında Güney bölgesini ziyaret ederek kamp kurabilir, göçmen kuşları izleyebilir, kuş ve vahşi hayvan gözlemi yapabilir ve çölün huzurunu yaşayabilir. Turistlerin çoğunluğu yerli turistler ve Basra Körfezi bölgesinden gelen turistlerdir.⁵³⁸

Fotoğraf 3.158. Jabal Akhdar⁵³⁹

⁵³⁸ Abdalsalam Mohamed, a.g.e.

⁵³⁹ https://www.researchgate.net/figure/a-Location-of-Al-Jabal-Al-Akhdar-region-in-Libya-b-location-of-study-area-in_fig1_357349162 Erişim Tarihi: 4.3.2023

Fotoğraf 3.159. Jebel Akhdar⁵⁴⁰

3.10.6.2. Wadi Alkouf

Yeşil Dağ'daki (el-Jabal al-Akhdar) Sirenayka'da yer alan bir vadi, verimli bir bölgede bulunmaktadır. Bu vadi, yaklaşık 8 kilometrelik uzunluğa sahiptir ve batıdan doğuya doğru uzanmaktadır. Bu alan, muhtemelen eski Libyalı kabilelerin yerleştiği ve tarih öncesi bir mağara şehri olarak kullanılan bir yerdir. Bu alanlar hakkında çok az bilgi bulunmasına rağmen, gelecekteki araştırmaların bu benzersiz vadide daha fazla bilgi sağlayacağı umulmaktadır. Yakınlardaki Haua Fteah Mağarası, 1950'lerde McBurney tarafından keşfedilmiş olup şu anda Cyrenaican Prehistorya Projesi tarafından araştırılmaktadır. Wadi al-Kuf mağaraları ise Libya'nın İtalyan işgali döneminde Libyalı direniş kahramanı Omar al-Mukhtar tarafından kullanılmıştır.⁵⁴¹

Sirenayka Bölgesi'nde, El-Beida şehrinin batısında bulunan El Kouf Milli Parkı, geniş bir alana yayılmaktadır. Park, doğudan batıya yaklaşık 15 km genişliğe ve kıyıda güneye yaklaşık 160 km boyunca uzanır. Bu bölgede üç ana ekobölge bulunmaktadır. Bunlar, kumlu plajlar ve kum tepeleri ile ilişkili olan ve vadi boyunca yüksek rakımlarda muqui çalılıklara dönüşen bir mikro yaşam alanını içerir. Park, hem denizdeki hem de karadaki vahşi yaşamı korumakta olup, Libya'da belirlenen ilk Doğal Koruma Alanıdır. 1979 yılında milli park olarak kurulan bu koruma alanı başlangıçta 32.122 hektarlık bir alana sahipti; ancak şu anda 9.000 hektarla sınırlı olduğu bildirilmektedir. Sirenayka, Libya'nın en kalabalık ikinci bölgesidir ve uzun yıllardır bir yerleşim alanı olarak kullanılmaktadır. El Kouf Milli Parkı, ulusal ve

⁵⁴⁰ <https://www.touristlink.com/libya/jebel-akhdar/photos.html> Erişim Tarihi: 4.3.2023

⁵⁴¹ https://www.temehu.com/Cities_sites/wadi-al-kuf-alkouf.htm Erişim Tarihi: 4.3.2023

uluslararası turizmin yanı sıra eğitim ve vahşi yaşamın korunması için önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir.⁵⁴²

Fotoğraf 3.160. El Kouf⁵⁴³

3.10.6.3. Al-Jabal Al-Gharbi

Şehir, (Helenistik uygarlık, Rumen, Yahudi, Hristiyan ve İslam) gibi tarih öncesi çağlara kadar uzanan tarihi ve çok kültürlü kaynaklar açısından iyi bir yerel ve uluslararası üne sahiptir. Ayrıca birçok eski terk edilmiş şehir ve şehrin en ünlü çömlekçiliği gibi birçok geleneksel endüstri de dahil olmak üzere yeraltında kazılmış yüzlerce ev vardır. Şehirde turizmin gelişmesine katkıda bulunacak bir dizi başka unsur var, ancak bunlar (antik köyler, yer altı evleri, doğal rezervler, geleneksel endüstriler, vahalar ve kaynaklar, anıtlar, manzaralar, barajlar, halk, festivaller, eski zeytin presleri, geleneksel halk pazarları, eski ibadet yerleri, sanat ve arabalar, bisikletler, atlar ve develer için farklı yarışlar ve diğerleri) ihmalden ciddi derecede mustarıptır. Özellikle ilkbahar ve yaz aylarında birçok yerli ve yabancı turistin ziyaret ettiği, bazı hayvanlar ve egzotik kuşlarla beslenen, avlanma ve eğlence için ayrılmış ormanlık alanlar vardır. Bunlar, Abugelan Doğa Koruma Alanı ve Wadi Alhai Doğa Koruma Alanı'nı içermektedir. Şehir, içinden su fışkıran bol miktarda palmiye vahası ve manzaralar ile karakterizedir. Turistlerin özellikle yaz ve ilkbaharda su ve gölgenin keyfini çıkarabilecekleri 35'ten fazla vaha vardır. Ancak Abugelan, Rabta, Alorban ve Salahat Vahaları gibi bu vahalar artık büyük ölçüde ihmal edilmiştir. Şehir, turistleri

⁵⁴² https://www.rac-spa.org/sites/default/files/doc_medmpanet/final_docs_libya/socio-economic_survey_of_el_kouf_np_libya.pdf Erişim Tarihi: 4.3.2023

⁵⁴³ <https://toplist.info/top-list/best-places-to-visit-in-libya-2702.htm> Erişim Tarihi: 4.3.2023

ziyaret etmeye, güzelliğin tadını çıkarmaya ve buralarda boş zaman geçirmeye çeken birçok manzaraya sahiptir (Abugelan, Alasabah, Kekla, Alorban, Mezdah ve Gharyan). Wadi Ghan Barajı, Wadi Zaret Barajı gibi turistler tarafından ya balık tutmak ya da güzelliğinin tadını çıkarmak için ziyaret edilen, büyük tatlı su gölleri oluşturan yağmur suyunu rezerve etmek için birçok devasa beton baraj bulunmaktadır.⁵⁴⁴

Fotoğraf 3.161. Wadi Ghan Barajı⁵⁴⁵

3.10.6.4 Messak Projesi

Messak, Fizan bölgesinde hilal şeklinde bir platodur. Dirençli Erken Kretase yaşlı kumtaşları tarafından yarılmıştır. Kuzeyden ve batıdan plato, tabanında derin vadiler bulunan 160 metre yüksekliğe kadar yüksek bir uçurumla sınırlandırılmıştır. Yüzeyi, geçilmesi çok zor olan kayalık bir "Hamada" arazisidir. Çoğunlukla doğu-kuzeydoğu yönünde uzanan ve su yüklerini geniş Idhan Murzuq kum denizine boşaltan birkaç dendritik vadi tarafından kesilmektedir. Yüksek kayalıklar ve engebeli vadi kenarları, çoğunlukla silisleşmiş dirençli kumtaşı yataklarından oluşan Messak Formasyonu tarafından oluşturulmuştur. Kumtaşı genellikle kaba ila konglomeratiktir ve taze yüzeylerde açık kahverengi ila kırmızımsı kahverengidir. Kumtaşı, uzaktan bakıldığında yüzeye koyu rengini veren tipik bir çöl verniği olan koyu kahverengi bir

⁵⁴⁴ Mossa Amhemed (2014). **Sustainable Development In Libya Stakeholders' Attitudes Towards Sustainable Tourism Development In Al-Jabal Al-Gharbi City, Libya**. Unpublished Doctorate Thesis. University of Huddersfield.

⁵⁴⁵ <https://www.mindat.org/photo-291666.html> Erişim Tarihi: 4.3.2023

patine kazanır. Bu kumtaşı yataklarında bazı taşlaşmış ağaç fosilleri ve çört nodülleri yaygındır. Messak'taki vadilerin kenarlarındaki sert kumtaşı çıkıntılar, gravürler için uygunken, sert silisleşmiş kayalar ve çörtlü kayalar, tarih öncesi çağda taş alet yapmak için iyi bir hammadde sağlamaktaydı.⁵⁴⁶

3.10.6.5. Acacus Dağları

Libya, diğer Kuzey Afrika ülkelerine kıyasla Sahra manzaralarının fazla olduğu bir ülkedir. Bu manzaralar arasında en etkileyicilerinden biri Tadrart Acacus'tur. Tadrart Acacus, dünyanın en büyük kum tepeleri olan Murzuk ve Ubari Kum Denizi'ni, Waw an-Namous'un siyah volkanik kumlarını ve çöl göllerini içermektedir. "Akakous" olarak da okunan Tadrart Acacus, "Dağ-Acacus" anlamına gelmektedir. Bu alan, binlerce yıl öncesine dayanan tarih öncesi mağara resimleriyle tanınan ve tuhaf bazalt monolitlerinden oluşan, uzaydan gelen bir manzaraya sahip bir dünya mirası alanıdır. Ayrıca yükselen granit dağlarıyla da bilinir, en yüksek noktası 1506 metre yüksekliğindedir. Sonsuz vadiler ve mantar biçimli kaya oluşumlarını barındırır.⁵⁴⁷

Acacus Dağları kuzeyden güneye doğru uzanır. Dağlara giden yol zikzak çizer. Ziyaretçiler, kum tepelerini ve dağları beğenmektedir. Bölgede çok küçük bir nüfus yaşar ve 10'dan fazla aile yoktur. Ayada Vadi'si kullanılarak güneyden kolayca girilebilmektedir. Yolda dağ sırtları bulunmaktadır ancak bunlar kolayca aşılabılır.⁵⁴⁸ Trekking turları, bireysel ihtiyaçlara göre tamamen özelleştirilebilir. Turlar iki bölüme ayrılmıştır: Birincisi ziyaretçileri, birinci veya ikinci gün Trablus'tan Sabha'ya doğrudan uçarak veya Qasr al-Haj, Nalut, Ghadames üzerinden arabayla oraya gitmek üzere özelleştirilebilen Fizzan'a götürür. İkinci bölüm, trekking veya yürüyüş turuna başlamak için Awaynat'a gitmeyi içerir. İlk seçeneği (Sabha'ya uçuş seçeneği) 10 gün uzunluğunda bir seyahat planını sunmaktadır. Ancak uçuşsuz ve bunun yerine Ghadames üzerinden Sabha'ya giden seçenekte ise tur 12 gün sürmektedir.⁵⁴⁹

⁵⁴⁶ <https://libyaherald.com/en/2013/08/messak-plateau-fezzan-an-endangered-natural-and-human-heritage-area/> Erişim Tarihi: 4.3.2023

⁵⁴⁷ https://www.temehu.com/Cities_sites/Acacus.htm Erişim Tarihi: 5.3.2023

⁵⁴⁸ <https://libyaadventures.com/acacus-mountains-12000-bce/> Erişim Tarihi: 5.3.2023

⁵⁴⁹ https://www.temehu.com/tours/trekking_across_acacus.htm Erişim Tarihi: 5.3.2023

Fotoğraf 3.162. Acacus Trekking⁵⁴⁸

Fotoğraf 3.163 Kaya Resimleri⁵⁴⁸

Fotoğraf 3.164. Kaya Şekilleri⁵⁵⁰

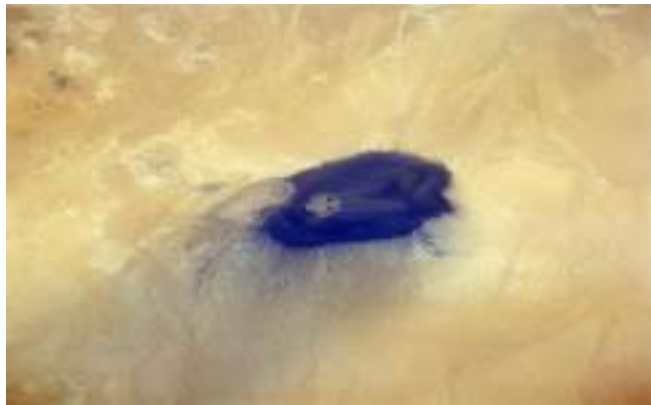
⁵⁵⁰ https://www.temehu.com/tours/trekking_across_acacus.htm Erişim Tarihi: 5.3.2023

3.10.6.6. Waw an Namus

Waw an Namus, gezegendeki en garip coğrafi manzaralardan birine sahiptir. Binlerce turist 2006 yılında tam güneş tutulmasını gözlemlemek için ziyaret etmiştir. Yer, 575m yükselen volkanik bir dağa sahiptir; koyu volkanik ve siyah bazalt kayalardan oluşan yüzeyi 10 ila 20 km arasında uzanmaktadır. Arazinin doğası Ay'a çok benzemektedir. Dünya'daki Ay, Google Earth programının gösterdiği gibi, bir hava çekiminden açıkça görülebilmektedir, bu nedenle bölgeye "Ay parçası" denmektedir. Bilim adamları burada meydana gelen son volkanik patlamadan emin değildirler. Palmiye ve bambu ağaçlarıyla çevrili dağ, eteğine dağılmış rengarenk göllerin altın rengi kumla uyum içinde etkileyici bir doğa manzarası oluşturmasını sağlarken, bölgenin doğası da onlarca kuş ve hayvan için doğal bir rezerv oluşturmaktadır.⁵⁵¹

Fotoğraf 3.165. Waw An Namus⁵⁵²

Fotoğraf 3.166. Waw An Namus Üstten⁵⁵¹

⁵⁵¹ <https://libyaobserver.ly/culture/waw-namus-piece-moon-libya%E2%80%99s-desert> Erişim Tarihi: 5.3.2023

⁵⁵² <https://www.atlasobscura.com/places/waw-an-namus> Erişim Tarihi: 5.3.2023

3.10.6.7. Jebel Uweinat

Jebel Uweinat, genel olarak düz Libya Çölü'ndeki en zorlu dağdır. Kabaca en kurak bölgenin merkezinde konumlanmış olup, çevredeki ovadan bir ada gibi göze çarpmaktadır. Yüksekliği, zaman zaman kuzeye ulaşan sahil kuşağının yaz muson bulutlarından bir miktar yağış almak için yeterlidir. Bu yağmurlar çok seyrek, sonuncusu Eylül 1998'de kaydedilmiştir. Bununla birlikte, bu küçük yağmur bile daha büyük vadilerde bir miktar bitki örtüsüne ve vahşi yaşama izin vermek için yeterlidir.⁵⁵³

Jebel Uweinat zürafaların, ceylanların, aslanların, devekuşlarının ve insanların oyulmuş petroglifleri de dahil olmak üzere bu bölgedeki insan yerleşimine dair ipuçlarına sahiptir.⁵⁵⁴

Fotoğraf 3.167. Uweinat Dağı⁵⁵³

3.10.6.8. Yeraltı Evleri

Libya'da Gharyan'da yaşayan insanlar, sadece basit ve yerel olarak yapılmış araçlar olan kürek ve kazma kullanarak toprağı kazarak elleriyle yer altı evleri inşa etmişlerdir. Bu yeraltı konutları, genellikle 3 ila 8 odadan oluşan benzer boyuttadır. Gharyan sakinlerinin bu benzersiz inşaat yöntemi hem korunma hem de iklimin sert koşullarına uyum sağlama amacıyla geliştirilmiştir. Bu yer altı evleri, sıcak yaz günlerinde serinlik sağlamak ve kış aylarında sıcaklığı koruyarak yaşayanlar için rahat bir yaşam alanı sunmaktadır. Gharyan'daki yer altı evleri, bölgenin kültürel ve tarihi zenginliklerinden biri olarak kabul edilmekte ve turistlerin ilgisini çekmektedir.

⁵⁵³ <http://www.italtoursudan.com/luogo/jebel-uweinat/> Erişim Tarihi: 5.3.2023

⁵⁵⁴ <https://earthobservatory.nasa.gov/images/80599/jebel-uweinat> Erişim Tarihi: 5.3.2023

İki oda arasında yaklaşık 2.00m yüksekliğinde, çeşitli boşluklara sahip trapez şeklinde mutfaklar, yemek pişirirken havalandırma sağlamak için iki ailenin kapıları açık olarak paylaştığı bir mutfak oluşturur. Odalar kışın sıcak, yazın soğuktur. Geçmişte geleneksel olarak, bir yer altı konutundaki her odada bir ailenin yaşadığı, yaklaşık 10 x 10 m'lik bir avluya açılan ve gün boyunca odalara hava akışına ve güneş ışığı ışınlarının girişine izin veren 7 ila 10 m derinliğindeki bir avluya açılır. Bu tür inşaatların birincil nedeni, sert iklimler ve avcılar gibi zor koşullardan sığınak sağlamaktır.⁵⁵⁵

Libya, ülkenin kuzeybatısındaki Ghariane kentindeki yer altı konutlarıyla turizmini canlandırmak istemektedir. Çoğu asırlık olan bu evler kayadır ve Nefoussa Dağı'nın kayalık yamaçlarında birleşmektedir. Libya'nın kuzeybatısındaki Ghariane kasabasında hâlâ birkaç düzine mağara evi bulunmaktadır. Bu yapılar (troglodytes) kışın ılıman, yazın serin olmakla birlikte sadece insan ve hayvan barınağı olarak kullanılmamaktadır. Ayrıca bir kısmı ibadet için kullanılırken, bir kısmı ise tahkim edilmiş ve askeri bir kullanıma sahipti.⁵⁵⁶

Fotoğraf 3.168. Yeraltı Evleri⁵⁵⁵

⁵⁵⁵ Hosain Mosbah. (2019). **Comparison Between Vernacular Architecture (Underground House) And Modern Housing In Gharyan, Libya**. Unpublished Master Thesis, Near East University, North Cyprus.

⁵⁵⁶ <https://www.afro-impact.com/en/libyan-tourism-underground-houses-to-boost-the-sector/> Erişim Tarihi: 5.3.2023

3.11. Lübnan Hakkında Genel Bilgiler

Lübnan, Akdeniz'in doğu kıyısında bulunan bir ülkedir. Sıkışık bir toprak şeridiyle sınırlıdır ve dünyanın en küçük egemen devletlerinden biridir. Başkent Beyrut'tur.⁵⁵⁷

3.11.1. Tarih

Üç kıtanın kavşağında bulunmasının bir sonucu olarak günümüzde Lübnan, kültürel ve dini çeşitlilik açısından zengindir. Bu bölge, tarihinin büyük bölümünde Romalılar, Araplar ve Osmanlılar da dahil olmak üzere çeşitli yabancı fetihlere maruz kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Fransa, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun Suriye eyaletinin kuzey kısmı üzerinde bir manda almıştır. Fransızlar 1920'de Lübnan bölgesinin sınırlarını buradan çizmiştir ve bu manda 1943'te bağımsızlığını kazanmıştır. O zamandan beri Lübnan, bölgesel bir finans ve ticaret merkezi olarak tarihsel konumu üzerine inşa edilen refahla serpiştirilmiş siyasi çalkantı dönemleri yaşamıştır. 2019'da eş zamanlı para birimi, borç ve bankacılık krizlerini içeren Lübnan ekonomik krizinin başlangıcından bu yana önemli ölçüde azaldı. Ülkede tahminen 120.000 kişinin ölümüyle sonuçlanan 1975-90 iç savaşını yıllarca süren toplumsal ve siyasi istikrarsızlık izledi. Mezhepçilik, Lübnan siyasi yaşamının kilit bir unsurudur. Komşu Suriye, tarihsel olarak Lübnan'ın dış ve iç politikalarını etkiledi ve ordusu 1976'dan 2005'e kadar Lübnan'ı işgal etti. Lübnan'ın büyük bir siyasi partisi, milis gücü ve ABD tarafından tayin edilen yabancı terör örgütü olan Hizbullah ve İsrail, Suriye'deki saldırıların ardından birbirlerine karşı saldırılarını ve karşı saldırılarını sürdürdü, geri çekildi ve 2006'da kısa bir savaş yaptı. Lübnan'ın Suriye ve İsrail ile olan sınır sorunları henüz çözülmemiştir.⁵⁵⁸

3.11.2. Coğrafya

Lübnan, Akdeniz'in Yakın Asya kıyısında yer alan bir ülkedir. Arazinin toplam alanı 10.450 km² (4.035 mi²) ve toplam kıyı şeridi 225 km'dir. Bu arazi alanı Hawaii bölgesinin yaklaşık iki katıdır. Dolayısıyla Lübnan, bölgeye göre Asya'daki en küçük ülkelerden biridir ve dünya çapında 169. sırada yer almaktadır. Km² başına düşen 648

⁵⁵⁷ <https://www.britannica.com/place/Lebanon> Erişim Tarihi: 18.12.2022

⁵⁵⁸ <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/lebanon/> Erişim Tarihi: 18.12.2022

kişi ile aynı zamanda en yoğun nüfuslu ülkelerden biridir. Son derece yüksek bir oranı (%89) kentsel nüfusa sahiptir. Lübnan, deniz seviyesinden ortalama 1250 m yükseklikte yer alır ve bu nedenle dünyanın en yüksek ülkelerinden biridir. En yüksek dağ zirvesi (Karnat as-Sauda) 3.088 metredir. İki komşu ülke İsrail ve Suriye ile doğrudan ulusal sınırlara sahiptir.⁵⁵⁹

Harita 3.11. Lübnan Haritası⁵⁶⁰

3.11.3. Ekonomi

Ülke ekonomisinin temel sektörü hizmettir. Dünya Bankası 2018 verilerine göre hizmet sektörü payı yüzde 83'tür. Ekonominin gelir kaynakları kamu harcamaları karşısında yetersiz kalır bu yüzden sürekli olarak açık vermektedir. İç politikadaki sorunlar nedeniyle, 2005 yılından bu yana bütçe hükümet tarafından (ad-hoc) şeklinde yürütülür. 2008 yılından sonra yaşanan global kriz Körfez ülkelerinin, Lübnan'a desteğini azaltmıştır. Liberal ekonomiye sahip ülkede sabit döviz kuru vardır. Ciddi bir döviz likiditesi sorunu mevcuttur.⁵⁶¹

3.11.4. Yönetim Biçimi

Lübnan demokratik bir parlamenter cumhuriyettir. 1926 Anayasasının 95. maddesi, kamu hizmetinde dini mezheplerin eşit temsilini sağlar. Bu temelde, 1943'teki bağımsızlıkta kabul edilen Ulusal Pakt'ta Cumhurbaşkanlığı makamının Maruni Hristiyan'a, Başbakanlık makamı Sünni Müslüman'a, Meclis Başkanlığı

⁵⁵⁹ <https://www.worlddata.info/asia/lebanon/index.php> Erişim Tarihi: 18.12.2022

⁵⁶⁰ <https://www.worldatlas.com/maps/lebanon> Erişim Tarihi: 18.12.2022

⁵⁶¹ <https://www.deik.org.tr/uploads/lubnan-ulke-profil-2020.pdf> Erişim Tarihi: 18.12.2022

makamı ise Şii Müslüman'a verilmiştir. 1989'da Taef Anlaşmalarının imzalanmasından sonra, siyasi partilerin uzun vadeli olarak kaldırılmasını öngörecektir şekilde değiştirilmiştir. 1990 yılında, Madde 95 'Meclis, dini mezhebe dayalı siyasi yapıyı ortadan kaldırmak için gerekli tedbirleri alacaktır.' şeklinde değiştirilmiş ancak Ekim 2018'de, Ulusal Pakt hem ulusal hem de yerel hükümetlerde genel gücü sağlamaya devam etmiştir.⁵⁶²

3.11.5. Demografi ve Kültür

2021 yılı tahmini verilerine göre Lübnan nüfusu 5,261,372'dir. Nüfusun % 61.1'i Müslüman, %30.5'i Hristiyan ve % 5.2'si Dürzi'dir. Halkın çoğunlukla Akdeniz kıyı şeridinde ve Beyrut yakınlarında yaşamaktadır. Verimli topraklara sahip Beka Vadisi çiftçileri çekmiş bu yüzden de orada da bir nüfus yoğunluğu yaşanmaktadır.⁵⁶³ Lübnan'da resmi olarak tanınan 18 dini grup vardır. Halkın duyarlılığı ve siyasallaşması tek tip ve resmi bir demografik istatistik yapmayı engeller. Yapılmış tek nüfus sayımı 1932 yılında Fransız mandası altında gerçekleşmiştir. Buna göre, Hristiyan Maronitler en büyük demografiyi oluşturur, ardından Sünni Müslümanlar ve ardından Şii Müslümanlar takip eder. Bu bulgular siyasi yapının temelini oluşturmuştur. Lübnan İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinde bu yana nüfus sayımı gerçekleştirilmemiş tek BM üyesi devlettir.⁵⁶⁴ Lübnan kültürü, binlerce yıldır çeşitli uygarlıkların bir araya geldiği bir kültüre sahiptir. Aslen Fenikelilere ev sahipliği yapan ve daha sonra Asurlular, Persler, Yunanlılar, Romalılar, Araplar, Haçlılar, Osmanlı Türkleri ve son olarak da Fransızlar tarafından fethedilmiştir. Lübnan kültürü, binlerce yıl boyunca tüm ülkelerden ödünç alarak gelişmiştir. Lübnan'ın zengin kültürü, farklı etnik ve dini grupların karışmasıyla oluşmuş, ülke mutfağının yanı sıra, festivallerine, müzik tarzlarına katkıda bulunmuştur.⁵⁶⁵

⁵⁶² <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/country-information-report-lebanon.pdf> Erişim Tarihi: 18.4.2023

⁵⁶³ https://www.indexmundi.com/lebanon/demographics_profile.html Erişim Tarihi: 18.12.2022

⁵⁶⁴ <http://mena.savethechildren.sewww.manaracrc.org> Erişim Tarihi: 18.12.2022

⁵⁶⁵ <https://maronitefoundation.org/uploads/MaroniteAcademy/courses/The%20Lebanese%20Culture%20.pdf> Erişim Tarihi: 18.12.2022

3.11.6. Lübnan'da Ekoturizm Uygulamaları

3.11.6.1. Shouf Biyosfer Rezervi

Shouf Biyosfer Rezervi, Lübnan'ın toplam alanının yaklaşık %5'ini kaplar ve kuzeyde Dahr-el Baidar'dan güneyde Jezzine'ye kadar Lübnan Dağı'nın batı zincirinin sırtı boyunca uzanmaktadır. Hem doğuda Bekaa vadisine hem de güneyde Bekaa vadisine bakmaktadır. Orta Doğu'daki en yüksek dağlardan bazılarına sahip olan bölge, yabani gen havuzu, tatlı su depolama, iklim hafifletme, hidro-jeolojik denge ve estetik/eğlence değeri dahil olmak üzere eksiksiz bir ekosistem hizmetleri zenginliği sunmaktadır. Dünyanın en büyük ağaç simgelerinden biri olan Lübnan Sedirlerinin en büyük meşcerelerine, zengin floraya ve ekonomik değeri yüksek potansiyele sahip çok sayıda şifalı bitkiye ev sahipliği yapmaktadır. 520 bitki türüne, 25 uluslararası ve ulusal düzeyde tehdit altındaki türe ve Lübnan'a özgü 48 bitkiye ev sahipliği yapmaktadır. Dağ Keçisi, ceylan, akbabalar vb. gibi karizmatik türlerin yeniden tanıtılması yoluyla iyi bir restorasyon potansiyeline sahip ilginç vahşi yaşam vardır. Avrupa, Afrika ve Batı Asya arasındaki yollarda stratejik bir konuma sahip olan bu bölge, kuş göçü için bir kavşak noktasıdır. Biyosfer Rezervinde kaydedilen 250'den fazla kuş türü, bunların çoğu Ammiq sulak alanından kaydedilmiştir. 50.000 hektarlık yüzölçümü, burayı 620 hektarlık Sedir ormanı ile Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki en büyük korunan alanlardan biri yapmaktadır.⁵⁶⁶

Shouf Rezervi, tüm bölgenin kültürel mirasını ekosistemleri kadar zengin kılan bir iz bırakmış birçok kültüre, dine ve tarihi olaya ev sahipliği yapmaktadır. Bu koruma alanı, 250 km'lik yürüyüş parkurları ile doğa yürüyüşü, kuş gözlemciliği, dağ bisikleti ve kar ayakkabısıyla yürüyüş gibi eko-turizm etkinliklerinin gerçekleştirilmesi için popüler bir destinasyondur. Son yıllarda, bu rezervdeki ekoturizm, 2016-2019 dönemi boyunca ortalama %20'lik yıllık istikrarlı bir artış yaşamıştır. Pandeminin bir sonucu olarak, hükümetin halka açık alanlara getirdiği kısıtlamalar nedeniyle, korunan alanlara yapılan turizm %45 oranında azalmıştır. Turizmin yeni bir nişi olarak kırsal turizmin ortaya çıkmasıyla bölgede turizm umut vericidir. Rezervin yönetim ekibi,

⁵⁶⁶<https://www.iucn.org/news/protected-areas/201804/wonders-shouf-biosphere-reserve%C2%A0lebanon> Erişim Tarihi: 11.3.2023

biyosfer içinde ve çevresinde yaşayan yerel toplulukların katılımını sağlayan sürdürülebilir turizmi geliştirmenin önemini farkındadır.⁵⁶⁷

Fotoğraf 3.169. Shouf Biyosferi⁵⁶⁶

3.11.6.2. Jabal Moussa Biyosfer Rezervi

Lübnan Dağı sıradağlarının batı yamaçlarında yer alan ve Akdeniz'e bakan bu 6.500 hektarlık biyosfer rezervi, Musa Dağı'nı ve yedi köyünü kapsamaktadır. Jabal Moussa'nın yüzyıllar boyunca korunan manzarası, arkeologların hâlâ ortaya çıkarmaya çalıştığı, medeniyetlerin buluşma noktasındaki bölgenin işaretlerini gizlemektedir.⁵⁶⁸

Bu koruma alanına, yaprak döken ve yaprak dökmeyen meşe ağaçları hakimdir ve 2009 yılında biyosfer rezervi ilan edilmiştir.⁵⁶⁹

Rezerv, topluma ekonomik faydalar sağlayan hem somut (örn. odun, meyve, sebze vb.) hem de soyut (temiz hava, kültürel miras, estetik vb.) ekosistem hizmetleri sunmaktadır. Bu hizmetlerden yalnızca doğrudan ticari getiri sağlamakla kalmaz, aynı zamanda dolaylı faydalar da sağlamaktadır. Alan ekoturizm yoluyla bölgenin ekonomik büyümesine katkıda bulunur. 2007 yılında bölgede bulunan bir bekçiye göre rezervi sadece çoğunluğu yabancı 300 kişi ziyaret etmiştir. Bugün günde yaklaşık çoğu yerli 300-500 kişi gelmektedir. Geçen yıl 30.000'in üzerinde ziyaretçisi olan alan

⁵⁶⁷ Nathan Bennett, Elena Finkbeiner, Natalie Ban, Dyhia Belhabib, Stacy Jupiter, John Kittinger (2020). "The COVID-19 Pandemic, Small-Scale Fisheries and Coastal Fishing Communities". **Coastal Management**, 48(4), 336–347. <https://doi.org/10.1080/08920753.2020.1766937>

⁵⁶⁸ <https://www.unesco.org/mab/50anniversary/en/jabal-moussa> Erişim Tarihi: 11.3.2023

⁵⁶⁹ Douaihy, B., Tarraf, P. ve Stephan, J. (2017). "Juniperus Drupacea Labill. Stands in Jabal Moussa Biosphere Reserve, A Pilot Study for Management Guidelines". **Plant Sociology**, 54(1), 39–45. <https://doi.org/10.7338/pls2017541S1/06>

temizlik ve estetik açısından iyi yönetilmektedir. Biyosfer aynı zamanda iyi bir şekilde pazarlanmaktadır. Şehirden uzaklaşma fırsatı bir yana, yürüyüş yapmak için birkaç parkur ve görülecek yerler de vardır. Giriş ücreti yetişkinler için 8000 Lübnan.Lirası ve çocuklar için 4000 Lübnan Lirası'dır. Ayrıca, her yaştan ve cinsiyetten yüksek eğitilmiş rehberler, yürüyüş parkurları boyunca turistlere eşlik eder. Bunu takiben, ziyaretçi yerel bir restoranda/aperatif dükkanında yemek yeme veya geceyi bir misafirhanede veya pansiyonlarda (B&B) geçirme seçeneğine sahiptir.⁵⁷⁰

Fotoğraf 3.170. Jabal Moussa Tesis İmkanları⁵⁷¹

Fotoğraf 3.171. Jabal Moussa⁵⁷²

⁵⁷⁰ Christina Pierre (2021). Applying An Ecosystem Approach To Assess Biosphere Reserve Management: The Case Of Jabal Moussa Biosphere Reserve. Unpublished Master Thesis, American University of Beirut, Lebanon

⁵⁷¹ <https://www.jabalmoussa.org/trails-facilities> Erişim Tarihi: 11.3.2023

⁵⁷² <https://www.jabalmoussa.org/gallery?id=30> Erişim Tarihi: 11.3.2023

Fotoğraf 3.172. Yürüyüş Yapan Turistler⁵⁷³

3.11.6.3. Bkassine

Bkassine kırsal kültürel peyzajı Lübnan'ın güneyinde yer almaktadır. Güney Lübnan'da merkezi bir bölge olan Jezzine'nin bir parçasıdır. Deniz seviyesinden 810 m yükseklikte, 510 hektarlık bir alana sahiptir. “Bkassine Ormanı” olarak bilinen 2.200.000 m²'lik bir ormana sahiptir. 1 milyon m²'lik bir alanı kaplayan Bkassine Çam Ormanı, Lübnan'ın ve Orta Doğu'nun en büyük çam ormanıdır.⁵⁷⁴

Alanda ziyaretçilerin keyif aldığı en yaygın turizm türleri ekoturizm ve kültür turizmidir. Bkassine ziyaretçilere yürüyüş, kampçılık, binicilik ve inanç turizmi gibi farklı turizm aktivitelerinden keyif alma fırsatı sunmaktadır. La Maison De La Forêt'de gerçekleşen tırmanma, iple inme, kano vb. aktivitelerin yanı sıra konuk evleri ve ahşap çadırlar ile tüm yıl boyunca ziyaretçiler için konaklama imkânı sunmaktadır.⁵⁷⁵

Köye gelen ziyaretçiler, dar sokaklar ve yeşillikler arasında yer alan geleneksel kırmızı çatılı evlerin muhteşem ve sürekli değişen manzaralarına hayran kalmaktadır. Çevrede bir dizi doğal zıtlık görülmektedir: çıplak dağlardan şelalelerle sulanan yemyeşil vadilere; manzaralar, çamlarla kaplı tepelerden kayalık manzaralara ve zeytin ağaçlarıyla bezeli verimli ovalar buna örnektir. Çam ormanı köyün turistleri çeken en önemli özelliğidir. Ekoturizm için ayrıcalıklı bir destinasyondur ve çam fıstığı hasadı yoluyla büyük ekonomik fırsatlar sunarak kırsal ekonomide önemli bir

⁵⁷³ <https://www.jabalmoussa.org/gallery?id=29> Erişim Tarihi: 11.3.2023

⁵⁷⁴ Maya Shames, Socrat Ghadban (2018). “Measuring Sustainable Tourism Management At Lebanese Rural Cultural Landscapes”. **European Journal of Hospitality and Tourism Research**, 6(2), 32-46

⁵⁷⁵ Maya Shames, Socrat Ghadban (2016). “Sustainable Tourism in Lebanon An Innovative Approach in Cultural Landscape Management”. **Post-Print**, Makale Numarası: 01343577.

rol oynamaktadır. Bitki türlerinin zengin bir biyolojik çeşitliliğine sahip olan diğer kereste dışı orman ürünleri, topluluk tarafından yemek pişirme ve evde tıbbi kullanım için toplanan aromatik ve tıbbi bitkileri içerir. Orman, Osmanlı döneminden kalma eski köprüler, zeytin ezmeleri ve ormanın kenarından akan nehir boyunca uzanan su değirmenleri gibi birçok geleneksel özelliği barındırmaktadır.⁵⁷⁶

Fotoğraf 3.173. Bkassine⁵⁷⁷

3.11.6.4. Baatara Dev Kazanı ve Aaquora Gölleri

Baatara, Jura dönemine aittir. Kireç taşından oluşmuştur. Kireçtaşının yaşının yaklaşık 160 milyon yıl olduğu bilinmektedir. Bu yeryüzü şeklinin oluşum nedenlerini araştıran jeologlara göre, geçidin en üstteki köprüsünün en erken dönemde oluşmuştur. Diğer iki köprü belki de birkaç aşınma ve çökmenin ardından oluşma ihtimali vardır. Site, çukura yaklaşan turistlere birtakım uyarılarda bulunmaktadır. Bu uyarılar, kaygan olabileceği için ağza çok yaklaşımlarını önlemek ve aynı zamanda birçok turistin vücut ağırlığı altında çökme riskini her zaman taşıdıkları için köprülere girmeleri konusunda onları uyarmak için vardır. Aksi takdirde, Baatara Boğazı Şelalesi, yakındaki Tannourine Cedar Orman Koruma Alanı'nın veya Lübnan Dağı'nın dağ yolunun da keyfini çıkarabilecek maceracı turistler için keyifli bir destinasyondur. Bölgede deneyimi artıracak kamp alanları da vardır.⁵⁷⁸ Beyrut'tan birçok turla

⁵⁷⁶ <https://www.unwto.org/tourism-villages/en/villages/bkassine/> Erişim Tarihi: 11.3.2023.

⁵⁷⁷ <http://www.todaysoutlookworld.com/escape/details/bkassine-village> Erişim Tarihi: 11.3.2023

⁵⁷⁸ <https://theculturetrip.com/middle-east/lebanon/articles/what-makes-the-baatara-gorge-waterfall-in-lebanon-so-amazing/> Erişim Tarihi: 11.3.2023

küçük gruplar halinde kendi kendine sürüş stresi olmadan, Aaqoura Gölleri'ne (Akoura veya Aqoura da yazılır) yürüyüş yapıp ardından yılın yağmurlu zamanlarında 250 metre'den fazla çukura dökülen Baatara Gorge Şelalesi'ni görülebilir.

Fotoğraf 3.174. Akuora Gölleri⁵⁷⁹

Fotoğraf 3.175. Baatara Şelalesi⁵⁷⁸

3.11.6.5. Jeita Grotto Mağarası

Orta Doğu'nun en büyük doğa harikalarından biri olan çarpıcı Jeita Grotto mağara sistemi, Beyrut'un 18 km kuzeydoğusundaki dağların yaklaşık 6 km içine kadar uzanmaktadır. Bilet gişesinden teleferikle erişilen mağarada, sarkıt ve dikitleri tüm ihtişamıyla sergileyen stratejik olarak konumlandırılmış renkli ışıklara sahiptir. Küçük bir trenle ulaşılan su basmış alt mağaralar, kayıkla keşfedilir ve sel seviyeleri

⁵⁷⁹ https://www.lebanontraveler.com/en/magazine/calendar_events/visit-laqlouq-and-aaqoura-with-neosafar/ Erişim Tarihi: 11.3.2023

çok yükseldiğinde kapatılmaktadır. 1836'da keşfedilen ve 1969'da turistik bir cazibe merkezi olarak açılan mağaralar, kaynağını oluşturdukları Nahr El Kalb'dan kaynaklanan sellere rağmen iç savaş sırasında mühimmat deposu olarak kullanılmıştır. Fotoğraf çekilmesine izin verilmez. Kameralar mağaraların ağzındaki kilitli dolaplara konulmalıdır. Bilet fiyatına tren ve teleferik gezileri, mağara girişi ve mağaralarla ilgili 20 dakikalık video sunumu (günün farklı saatlerinde İngilizce, Fransızca ve Arapça olarak gösterilmektedir) dahildir. Ziyaret için 90 dakika yeterlidir.⁵⁸⁰

Fotoğraf 3.176. Mağarada Tekne Turu⁵⁸¹

3.11.6.6. Tannourine Sedir Ormanı

12 km²'lik bir alanı kaplayan Tannourine Tabiatı Koruma Alanı, Lübnan'daki en büyük ve en yoğun sedir ormanlarından birini korumaktadır. Bölge, sedir ağaçları son derece dik yamaçlarda büyümektedir. Ayrıca, yürüyüşler sırasında doğal olarak oluşan mağaraları ve dağ lalesi gibi bu yüksek rakımlı araziye özgü ender çiçekleri keşfetme fırsatı bulunmaktadır. Tannourine Tabiatı Koruma Alanı, 70.000 yaşlı ağacın yanı sıra kartal, baykuş, kızılgerdan gibi çeşitli kuş türleri ve sırtlan, yaban domuzu, sincap, yılan ve yarası gibi vahşi hayvanlarla da bilinmektedir. Bu rezerv yüzen su gölleriyle zenginleştirilmiştir. Yüzden fazla pınar ve su kaynağına sahiptir. Açık hava

⁵⁸⁰

<https://www.lonelyplanet.com/lebanon/central-lebanon/attractions/jeita-grotto/a/poi-sig/1459603/1333151> Erişim Tarihi: 11.3.2023

⁵⁸¹ <http://jeitagrotto.com/2018/05/04/nidaa-abou-mrad-performing-in-lower-grotto/> Erişim Tarihi: 11.3.2023

etkinlikleri arasında ormanda kışın kros kayağı ve kar ayakkabısıyla yürüyüş yer almaktadır.⁵⁸²

Fotoğraf 3.177. Tannourine Ormanı⁵⁸³

3.11.6.7. Tyre Sahili Tabiatı Koruma Alanı

Tyre Sahili Tabiatı Koruma Alanı, Lübnan'da ilan edilen iki deniz rezervinden biridir. Lübnan'daki en güzel ve en büyük son kalan kumlu plaj olarak tanınmaktadır. Deniz kaplumbağalarının yuva yapması için büyük bir cazibe merkezidir. Önemli ekolojik roller oynayan çok çeşitli flora ve fauna türlerini içeren çeşitli ekosistemler içinde kıyı habitatlarının bir mozaigini barındırmaktadır. Tyre Sahili Tabiatı Koruma Alanı, Tyre şehrinin hemen güneyinde yer alır ve yerel üniversiteler tarafından bilimsel çalışmalar, dolayısıyla ekoturizm, katı atık yönetimi ve balıkçılığın aşırı kullanımdan korunması için koruma ve bilinçlendirme konularında büyük bir potansiyel taşıdığı düşünülmektedir. Tyre Sahil Koruma Alanı, Lübnan'da türünün ender örneği olarak kabul edilebilir ve dolayısıyla büyük bir doğal miras değerine sahiptir. 1998 yılında 708 sayılı Kanunla oluşturulmuştur. Biyoçeşitliliği, 3,8 km²'lik küçük bir karasal alanda gruplanmış çeşitli unsurlardan kaynaklanmaktadır. Burası ayrıca yaklaşık 113 km²'lik bir deniz yüzey alanını (karasuları) koruma hakkına sahiptir. Korunmuş kumlu plaj, önemli bir manzara ve rekreasyonel değere sahiptir. Ras El Ain bölgesi, tatlı su bakımından zengindir. Doğal artezyen kuyuları ve su kemerleri içeren bir Roma mirası alanıdır. Rezerv 980 numaralı Ramsar alanı olarak belirlenmiş, uluslararası öneme sahip bir sulak alandır.⁵⁸⁴

⁵⁸² <https://www.moe.gov.lb/ProtectedAreas/tannourine.htm> Erişim Tarihi: 11.3.2023

⁵⁸³ <https://lebanonuntravelled.com/tannourine-cedars-forest/> Erişim Tarihi: 11.3.2023

⁵⁸⁴ <http://www.tcnr-leb.com/2018/10/26/tcnr-in-brief/> Erişim Tarihi: 11.3.2023

Rezervin turizm bölgesi, hafta sonları yaklaşık 3000 turiste hizmet vermek için yaklaşık 49 düzenlenmiş ahşap kabinin dikildiği, özellikle yüzücüler için yaz aylarında güçlü bir turistik cazibe merkezidir. Ekoturizm ise şu anda bazı kuş ve kaplumbağa izleme faaliyetleri, yerel halkın birkaç eğitim ziyareti ve her yaz yapılan rekreasyonel faaliyetlerle sınırlıdır. Yerel halkın konaklama birimleri şehirde, ekoturizmin de önemli bir bölümünü oluşturmuştur. Yerel halka gelir sağlamanın yanı sıra yabancı turistlerle sosyal kültürel alışverişte başarılı olduğunu göstermiştir. Doğa bilimciler ve eko-tur operatörleri bu tesisleri konaklama için kullanmaktadır; bu nedenle, site yerel topluluk için bir gelir kaynağı görevi görmektedir.⁵⁸⁵

Fotoğraf 3.178. Tyre Kiyı Rezervi⁵⁸⁶

3.11.6.8. Green Village Lebanon

Green Village Lübnan, doğal gıdalar ve zeytinyağı, otlar ve bal ticareti yapan bir şirkettir.⁵⁸⁷

Life Project 4 Youth-ortak iş birliğine dayanan uluslararası bir hareket-uzmanları yeşil köy modelini Lübnan'da tekrarlamaya karar vermiştir. Yılda 240 kadar genç kadının profesyonel ve sürdürülebilir katılımı için çözümler sağlamıştır. Bu hareket, profesyonel bilgi, dijital katılım ve çevre koruma konularında toplulukla birlikte etkinliklere ve öğrenme etkinliklerine ev sahipliği yaptığından, burası aynı zamanda bir topluluk eko-köyüdür. LP4Y, 2019'da dikkatini, işsizlik oranının 15-24

⁵⁸⁵ <https://www.unep.org/unepmap/node/17550> Erişim Tarihi: 14.3.2022

⁵⁸⁶ <https://www.enicbcmed.eu/projects/med4ebm> Erişim Tarihi: 14.3.2023

⁵⁸⁷ <https://www.greenvillagelebanon.com/about-us/> Erişim Tarihi: 14.3.2023

yaş arası genç yetişkinlerin %37'sine ulaştığı Lübnan'a odaklanmıştır. Kovid pandemisinin sonuçları, devam eden ekonomik ve mali krizi takip ederek artan işsizliğe, güvencesiz istihdama ve eşitsizliğe yol açmaktadır. Lübnan, servet dağılımında dünyanın en eşitsiz 10 ülkesi arasında yer alıp ve mülteci nüfusun %30'unu temsil etmektedir. 2021'de LP4Y, Beyrut ve Trablus'un bir kavşağında bulunan Sourat köyünü seçmiş ve Yeşil Köy Lübnan'ı başlatmıştır.⁵⁸⁸

Fotoğraf 3.179. Green Village Ürünleri⁵⁸⁷

3.11.6.9. Taanayel Ecolodge

Lübnanlı STK Arc En Ciel tarafından yürütülen bir proje olan Taanayel Ecolodge, ülke genelinde sosyal hizmetler, tarım ve sağlık merkezleri işletmektedir. Beyrut kıyılarından dağın yamacına kıvrılan ve ardından Beyrut'a inen işlek karayolu kullanılarak ulaşılabilir.⁵⁸⁹

2006 yılında Arc En Ciel, bölgede sürdürülebilir ekoturizmi teşvik etmek için Taanayel'de (Bekaa) bir ecolodge inşa etmiştir. Ecolodge'un mimarisi, kil tuğlalarla yapılan eski Lübnan tarzından esinlenmiştir ve bölgenin kültürel mirasını korumaktadır. Arc En Ciel bu geleneksel yöntemi teşvik edip ve bölgede çevre dostu evler inşa etmek hakkında bir kitap yazmıştır.⁵⁹⁰

⁵⁸⁸ <https://www.greenvillagelebanon.com/2018/11/08/green-village-lebanon/> Erişim Tarihi: 11.3.2023

⁵⁸⁹ Kristin Monroe (2016). "Exploring Nature, Making the Nation: The Spatial Politics of Ecotourism in Lebanon". *Political and Legal Anthropology Review*, 39(1), 6478. <https://doi.org/10.1111/plar.12131>

⁵⁹⁰ <https://arcenciel.org/activities/ecolodge-de-taanayel/> Erişim 11.3.2023

Fotoğraf 3.180. Ecolodge⁵⁹¹

3.11.6.10. Deir Taanayel

Deir Ta'anel Kilisesi, geleneksel bir yapı tarzı ile Lübnan'daki en ilginç ve ayırt edici turistik yerlerden biridir. Sadece dini bir yer değil, aynı zamanda sessiz ve farklı bir doğal yapı oluşturmak için çevredeki alanla bütünleşmiş bir doğa sığınağıdır. Kilise, Katolik cemaatinin üyelerinin vaftiz, kutsama ve düğün gibi kendi dini ayinlerini, ritüellerini yerine getirmeleri ve hatta daha önce işledikleri günahlar için başsağlığı veya kefareti sunmaları anlamına gelir.⁵⁹²

Ekoturizm projeleri ayrıca gıda yoluyla kentsel ve kırsal arasındaki bağlantıları geliştirmektedir. Ziyaret edilen tüm yerler, bazıları meyve bahçelerinden, çiftliklerden veya turistik mülkün kendisindeki çiftlik hayvanlarından elde edilen yerel kaynaklı ve üretilmiş yiyecekler içerir. Örneğin, ziyaretçiler Bekaa Vadisi'ndeki Ecolodge'da kalma deneyiminin bir parçası olan manastır ve park benzeri çiftlik alanı Deir Taanayel'e girdiklerinde, çeşitli süt ürünlerinin bulunduğu resepsiyon ofisine giderken bir inek ağılının yanından geçilmektedir.⁵⁹³

⁵⁹¹ <https://lebanonuntravelled.com/ecolodge-taanayel/> Erişim Tarihi: 11.3.2023

⁵⁹² <https://www.safarway.com/en/property/deir-taanayel> Erişim Tarihi: 11.3.2023

⁵⁹³ Monroe, a.g.e.

Fotoğraf 3.181. Deir Taanayel⁵⁹⁴

⁵⁹⁴ <https://www.safarway.com/en/property/deir-taanayel#gallery> Erişim Tarihi: 11.3.2023

3.12. Mısır Hakkında Genel Bilgiler

Mısır'ın resmi adı Mısır Arap Cumhuriyeti'dir. Ülke, Afrika'nın kuzey-doğu kesiminde yer almaktadır, ancak Sina Yarımadası güney-batı Asya ile bir kara köprüsü oluşturur ve bu nedenle Mısır, bir Orta Doğu ülkesi olarak da adlandırılır. Bu nedenle, Afrika, Orta Doğu, Akdeniz ve Müslüman dünyasında büyük bir güç olan kıtalararası bir ülkedir.⁵⁹⁵

3.12.1. Tarih

Nil kıyılarında yaşayan ilk insanlar, 8000 yıl önce oraya yerleşen avcılar ve balıkçılardır. Ekin yetiştirmeyi ve hayvan yetiştirmeyi öğrendiler ve köyler ve kasabalar inşa etmeye başlamışlardır. Komşularıyla ticaret yaptılar ve tekne kullanmayı öğrendiler. 3000 yılına gelindiğinde bir uygarlık kuruldu. MÖ 3100 civarında, Yukarı ve Aşağı Mısır krallıkları, daha sonra firavun olarak adlandırılan güçlü bir kralın altında birleştirildi. Bu krallar devasa piramitler, tapınaklar ve diğer anıtlar inşa ettiler. Başka toprakları da fethetmişlerdir. MÖ 1000 yılına gelindiğinde Mısır daha küçük parçalara bölünmüştü ve krallık düşüşe geçmiştir. Güçlü komşular Mısır topraklarına saldırıp, ele geçirmiştir. MÖ 31'de Mısır, Roma kontrolüne girmiştir. MS 640'ta Müslüman savaşçılar Mısır'ı ele geçirmiş ve modern başkent Kahire'yi kurmuştur. Birkaç yüzyıl boyunca hüküm sürmüşlerdir. 16. yüzyılda Mısır, Osmanlı Türk İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştur. Avrupalı güçler, 18. yüzyılın sonlarından itibaren Mısır'da artan bir rol oynamıştır. 1882'de İngilizler Mısır'ı işgal etmiştir. İngilizler, Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlayan ve Asya'dan Avrupa'ya deniz yolculuğunu büyük ölçüde kısaltan Süveyş Kanalı'nın kontrolünü istiyordu. Mısır, 1952'de Büyük Britanya'dan tam bağımsızlığını kazandı ve 1956'da Süveyş Kanalı'nın kontrolünü ele geçirmiştir. Mısır ve diğer komşu Arap ülkeleri, 1970'lere kadar Yahudi İsrail devleti ile bir dizi savaş yaptı. 1979'da Mısır ve İsrail bir barış anlaşması imzalamıştır. 2011'de Mısır'ın uzun süredir cumhurbaşkanı olan Hüsnü Mübarek bir halk ayaklanmasıyla devrildi. Ülke 2011'den bu yana birçok demokratik seçim yaptı, ancak ordunun hükümetteki rolü güçlü olmaya devam etmektedir.⁵⁹⁶

⁵⁹⁵ <https://ask-aladdin.com/egypt/> Erişim Tarihi: 18.12.2022

⁵⁹⁶ <https://kids.nationalgeographic.com/geography/countries/article/egypt> Erişim Tarihi: 18.12.2022

3.12.2. Coğrafya

Kuzeydoğu Afrika'da bulunan Mısır, batıda Libya, güneyde Sudan ve kuzeydoğuda ise İsrail ile komşudur. Aynı zamanda Akdeniz ve Kızıl Deniz'e sınırı bulunur. Genel olarak kuru ve sıcak çöl iklimi hakimdir. Herhangi bir yağmurlu mevsimi bulunmamaktadır. Ülke alanının çoğunluğu çöl arazisidir. Ekili arazinin çoğu. Nil nehri, ana kolları ve kanalları ve Nil Deltası'nda bulunan kıyılara yakın bölgelerdir. Mera dar bir alanla sınırlıdır ve Akdeniz kıyısı boyunca sadece birkaç kilometre genişliğindedir, taşıma kapasitesi oldukça düşüktür. Orman arazisi yoktur. Toplam ekili alan (ekilebilir arazi artı kalıcı ürünler) 3,8 milyon hektardır.⁵⁹⁷

Harita 3.12. Mısır Haritası⁵⁹⁸

3.12.3. Ekonomi

1980'lerin ortalarında petrol fiyatlarının düşmesinden sonra Mısır, amacı özel sektör, piyasa ve ekonominin rolünü artırmak olan yapısal reform sürecine daha da odaklandı. O zamandan beri, Mısır'ın büyüme performansı 1980'lerin ikinci yarısında düşüş aşaması, 1990'ların büyük bölümünde hızlanma 1999-2003 döneminde başka bir düşüş aşaması ile sürmektedir.⁵⁹⁹

Pandemi işletmeleri kapatmaya ve küresel çapta ortalığı kasıp kavurmaya başlamadan hemen önce, Mısır ekonomisi kapsamlı bir çalışmanın meyvelerini alıyordu. Bu çalışma, Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından 12 \$ ile desteklenen

⁵⁹⁷ <https://www.climatecentre.org/wp-content/uploads/RCCC-ICRC-Country-profiles-Egypt.pdf> Erişim Tarihi: 18.12.2022

⁵⁹⁸ https://www.nationsonline.org/oneworld/map/egypt_map.htm Erişim Tarihi: 18.12.2022

⁵⁹⁹ Anton Dobronogov, Farnekh Iqbal (2005). Economic Growth in Egypt: Constraints and Determinants. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/338591468021583203/pdf/345100EGY0Economic0Growth.pdf> Erişim Tarihi: 18.4.2023

ekonomik reform programıydı. Üç yıl sonra, ekonomi yüzde 5,6 ile etkileyici şekilde büyüdü. Bütçe açığı hızla düştü. Döviz rezervleri arttı, havaleler 26,8 milyar dolara ulaştı, turizm gelirleri tüm zamanların en yüksek seviyesi olan 13 dolara ulaştı. Süveyş Kanalı, ulusal kasaya 5,9 milyar dolar akıttı. Uzun zamandır çekici ve gelişmekte olan ekonomi pazarı olarak düşünülen Mısır, yine Afrika'da doğrudan yatırımcı çeken bir yer olarak derecelendirilmiştir.⁶⁰⁰

3.12.4. Yönetim Biçimi

1960 yılına kadar tüm devlet idaresi büyük ölçüde merkeziydi, ancak o yıl idareyi merkezden uzaklaştırmak ve yerel düzeyde daha fazla yurttaş katılımını teşvik etmek için bir yerel yönetim sistemi kurulmuştur. 1960 tarihli Yerel Yönetim Kanunu, üç düzeyde alt ulusal yönetim sağlar: muhāfazāt (valilikler; tekil muhāfazāh), markaz (ilçeler veya ilçeler) ve kariyyah (köyler). Yapı, hem yerel yönetimin hem de yerel özerk yönetimin özelliklerini birleştirir. Her idari seviyede iki konsey vardır: seçilmiş bir halk konseyi ve atanmış bir yürütme konseyi. Bu konseyler geniş yasama yetkileri kullansalar da, merkezi hükümet tarafından kontrol edilirler.⁶⁰¹

3.12.5. Demografi ve Kültür

102,2 milyon nüfusuyla (2021), Mısır, Arap dünyasının en kalabalık ülkesidir. Başkenti ve en büyük şehri Kahire'dir. Konuşulan dil Modern Standart Arapçadır; konuşma dili Mısır-Arap lehçesidir (Masri). Mısır, Arap dünyasındaki en büyük Müslüman nüfusa sahiptir; nüfusun tahminen %85-90'ı Sünni Müslüman, %10-15'i Kıpti Hristiyanlardır. İslam devlet dinidir ve sosyal hayatın birçok yönünü kontrol eder.⁶⁰²

⁶⁰⁰ Mirette Mabrouk (2020). Rethinking Egypt's Economy. 1. <https://www.mei.edu/sites/default/files/2020-10/Rethinking%20Egypt%27s%20Economy.pdf> Erişim Tarihi: 18.4.2023

⁶⁰¹ <https://www.britannica.com/place/Egypt/Local-government> Erişim Tarihi: 18.12.2022

⁶⁰² <https://www.nationsonline.org/oneworld/egypt.htm> Erişim Tarihi: 18.12.2022

2011'den önceki yirmi yılda, devletin şimdiye kadarki tüm konulardaki denetleyici rolü, kültür politikası, yerini sivil topluma ve özel kültürel politikalara bırakarak zayıflamaya başlamıştı. Bu eğilim, siyasi olarak istikrarsız bir bağlamda, kültür politikasının uygulanması artık Mısır'daki en tartışmalı politika alanlarından biridir. 2011 yılına kadar Mısır resmi dış kültür politikaları bir eğitim aracı olarak uygulandı. Arap dünyasında da kitap fuarları, filmler, müzik, kitap yayıncılığı aracılığıyla politik bir etki uygulandı. Avrupa ile ilişkiler, turizm, arkeoloji ve firavunlar hakkında yoğunlaşmıştı. Mısır kültürünün tanıtımı, Mısır kültürel kuruluşları aracılığı ile yapılmıştır. Finansmanları sınırlı olmasına rağmen bu merkezler kültürel faaliyetler için bir referans olmaya devam etmektedir. Merkezlerin bir kısmı Avrupa'da (Londra, Roma, Madrid, Paris, Atina ve ötesi) bulunmaktadır. Ayrıca ABD, Hindistan, Kore, Japonya ve Rusya'da da bu merkezler varlığını sürdürmektedir.⁶⁰³

3.12.6. Mısır'da Ekoturizm Uygulamaları

3.12.6.1. Wadi El Gemal

Wadi el Gemal Milli Parkı, Arapça "Develer Vadisi", Mısır'daki Marsa Alam'ın güneyinde uzanan geniş bir kara ve kıyı suyu alanıdır. Birçok farklı ekolojik yaşam alanı içerir ve birçoğu tehlikede olan zengin bir hayvan ve kuş türü çeşitliliğine sahiptir. Vadi, Ocak 2003'te koruma alanı ilan edildi ve yaklaşık 7.000 km² 4.770 km² kara-2000m² deniz) araziye kapsamaktadır. Parkın deniz bileşeni hem turizm hem de biyolojik çeşitliliğin korunması için önemli olan önemli ada ve kuş/kaplumbağa yuvalama alanlarının yanı sıra mercan resif oluşumlarını içermektedir.⁶⁰⁴

Wadi El Gemal Milli Parkı, eşsiz karasal ve deniz kaynaklarının yanı sıra zengin kültürel mirası nedeniyle şu anda Mısır'daki en önemli ekoturizm noktalarından biri olarak kabul edilmektedir. Mısır'ın en güzel ve el değmemiş yerleri arasında, kumlu plajlar ve mercan resifleriyle çevrili kıyılar gibi çeşitli yerler ve ekoturizm cazibe merkezleri vardır. Park, 2019'da neredeyse tamamı yabancı, ağırlıklı olarak

⁶⁰³ Damien Helly (2014). Egypt Country Report. https://www.cultureinexternalrelations.eu/downloader/download-file?file=2016/08/Egypt_report52.pdf Erişim Tarihi: 18.12.2022

⁶⁰⁴ Mahmoud Sarhan (2015). Evaluation Plan for Sustainable Ecotourism Development in Wadi El Gemal National Park Project. <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.1572.7762>

Alman ve İtalyan turistler olmak üzere yaklaşık 70.0000 turist ağırlamıştır. Deniz ve kıyı bölgelerinde plaj turizmi, dalış ve şnorkelli yüzme başlıca ekoturizm faaliyetleridir. Milli parkın çöl alanında ise safari, çevre gezileri, trekking, kampçılık, bisiklet, kültürel miras ve kuş gözlemciliği yapılmaktadır. Wadi El Gemal Milli Parkı'ndaki ekoturizm, bir dizi paydaş grubunu içerir. Ana paydaşlar milli park, yerel STK'lar, otel sahipleri, tur operatörleri, dalış tekneleri, yerel tur rehberleri, 4x4 araç sahipleri ve sürücüleri ve çöl safari şirketleridir. Ekoturizm, parkın paydaşları için sosyo-ekonomik büyümeyi destekleme potansiyeline sahiptir. Özel sektör için ekonomik fırsatlar yaratır, yerel halka fayda sağlar ve geçim koşullarını iyileştirmektedir. Ayrıca bu sektör, yerel halka iş fırsatları, istihdam ve alternatif bir gelir kaynağı sunmakta ve yönetimini destekleyen milli parka gelir sağlamaktadır.⁶⁰⁵

Fotoğraf 3.182. Wadi El Gemal⁶⁰⁶

Fotoğraf 3.183. Wadi El Gemal Ulusal Parkı⁶⁰⁷

⁶⁰⁵ Xiao Zhang, Michale Lück, Claire Liu (2023). **Towards Sustainable and Resilient Tourism Futures Insights from the International Competence Network of Tourism Research and Education (ICNT)**. Ercih Schmidt Verlag

⁶⁰⁶ <https://ecoegypt.org/destinations/> Erişim Tarihi: 12.3.2023

⁶⁰⁷ <https://www.abughosoun.org/wgnp/> Erişim Tarihi: 12.3.2023

3.12.6.2. Abu Galum

Abu Galum, Güney Sina'nın en gizli ve Mısır'ın korunmuş pitoresk alanlarından biri olarak kabul edilir. Müthiş granit dağları, dar kıyıda, zengin mercan resifleri alanı ve şnorkel alanı sunar, keskin şekilde bitmektedir. Abu Galum 44'ü sadece bu alanda yetişen 167 bitki türüne ev sahipliği yapmaktadır. Dünyaca ünlü Blue Hole ve Three Pools dalış bölgelerine ev sahipliği yapan Abu Galum, özellikle Dahab şehrine yakınlığı nedeniyle turistlerin gözdesidir. Abu Galum, 500 km²'lik bir alanı kaplar ve 1992'de koruma alanı ilan edilmiştir. Bu bölge, dünyanın başka hiçbir yerinde olmayan bir mercan resifleri koleksiyonuna sahiptir ve aynı zamanda tırmanılabilir dağ zirveleriyle çevrili büyüleyici bir doğal tuzlu su havuzu olan kötü şöhretli Blue Lagoon'a da ev sahipliği yapmaktadır. Tilkiler, akbabalar ve dağ keçileriyle Abu Galum'un engebeli arazisi, canlı bir vahşi yaşam koleksiyonu için ideal ortamı sağlamaktadır. Çevredeki dağlar ayrıca Sina Agama, Gri Balıkçıl ve Dev Müren Yılanı gibi çeşitli sürüngen, kuş ve balık türlerine ev sahipliği yapmaktadır.⁶⁰⁸

Abu Galum Koruma Alanı'nın önemi, bölgede eşsiz bir topoğrafyanın varlığında fark edilebilmektedir. Burada plajların yakınındaki dağlar görülmektedir. Çeşitli araziler arasında mercan resifleri, deniz bitkileri, deniz canlıları, lagünler, dağlar ve çöl çevre sistemi bulunur, bu da neredeyse her şeyin tek bir yerde olduğu anlamına gelmektedir. Buradaki vadiler ve dağlar, bu koruma alanını Mısır'da önemli bir turistik cazibe merkezine dönüştürmeye yardımcı olan çok çeşitli kuşlara, vahşi hayvanlara ve bitkilere ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca burada yeni başlayanlar için dalış planları, safari, hayvan ve kuş gözlem programları vardır. Rezerv, 100 m'den daha derinde bulunan su altı mağara sistemi ile de bilinir. Burası tehlike içerebilir. Bu nedenle, turistlerin bölgeye sürekli akışını sağlamak için bu alanın yönetimi çok önemlidir.⁶⁰⁹

⁶⁰⁸ <https://www.sharm-club.com/egypt/sharm-el-sheikh-tours/abu-galum-safari-excursion> Erişim Tarihi: 12.3.2023

⁶⁰⁹ <https://landiustravel.com/egypt/geography-egypt/national-parks-egypt/abu-galum-protectorate/> Erişim Tarihi: 12.3.2023

Fotoğraf 3.184. Abu Galum⁶⁰⁸

3.12.6.3. Nabq

NABQ Koruma Alanı, Mısır, Güney Sina Valiliği'nde bulunan 600 km²'lik bir koruma alanıdır. 1511/1992 sayılı Başbakanlık Kararnamesi ile kurulmuş ve 33/1996 sayılı kararname ile genişletilmiştir.⁶¹⁰

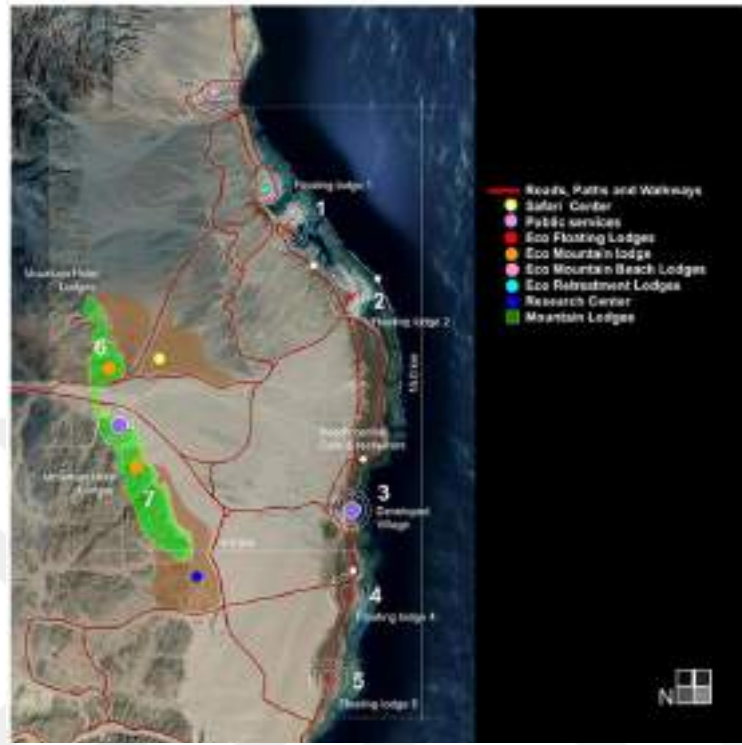
Nabq Koruma Alanı, çok çeşitli ekosistemleri ve habitat türlerini kapsar. Korunan Alanın çoğunluğu dağ ve vadi çölü habitatları tarafından işgal edilmiştir. Wadi Kid, Akabe Körfezi'ne akan bölgedeki en büyük vadidir ve burada alüvyal çakıl, küçük kum tepeleri ve çalılıklardan oluşan geniş bir delta oluşturmaktadır. Deltanın deniz cephesi boyunca, Shorat El Manqata olarak bilinen geniş bir *Avicennia* mangrov alanı vardır. Mangrovlar, yaklaşık 7 km'lik bir kıyı şeridi boyunca dağılmış olup, yer yer oldukça büyük ağaçları içeren çok yoğun ve geniş korular oluşturmaktadır.⁶¹¹

Korunan alan, esas olarak doğal ekosistemin sürdürülebilir kullanımı için ve biyolojik çeşitliliğin uzun vadeli korunmasını ve sürdürülmesini sağlarken aynı zamanda topluluk ihtiyaçlarını karşılamak için sürdürülebilir bir doğal ürün ve hizmet akışı sağlayan, çoğunlukla değiştirilmemiş doğal sistemleri içeren bir alandır. Koruma alanı yönetimi, doğal ve kültürel kaynakları iyi koşullarda tutmak ve Nabq Koruma Alanı biyolojik çeşitliliğini korumak, korunan Alandaki doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını geliştirmek, Nabq Koruma Alanını bölgede ekoturizm için bir odak noktası olarak tanıtmak ve yerel halka sosyo-ekonomik faydaları desteklemek

⁶¹⁰ <https://study-in-egypt.gov.eg/listing/143/Nabq%20Protected%20Area> Erişim Tarihi: 13.3.2023

⁶¹¹ <http://datazone.birdlife.org/site/factsheet/nabq-protected-area-iba-egypt> Erişim Tarihi: 13.3.2023

ve Nabq Koruma Alanı'nın doğal ve kültürel mirasına ilişkin halkın anlayışını ve takdirini artırmak gibi hedeflere sahiptir.⁶¹²

Fotoğraf 3.185. Nabq Koruma Alanı Projesi⁶¹¹

3.12.6.4. Ras Muhammed Ulusal Parkı

Ras Mohamed Ulusal Parkı, 1983 yılında Mısır'daki ilk Ulusal Park olarak kurulmuştur. Kızıldeniz'in kuzey ucunda, Sina Yarımadası'nın güney ucunda yer almaktadır. Batıda Süveyş Körfezi'nin sığ suları (yaklaşık 300 m) ve doğuda Akabe Körfezi ve Kızıldeniz'in derin suları (2000 m'ye kadar) ile sınırı vardır. Ras Muhammed Ulusal Parkı, kıyı ve karasal bölge içeren bir deniz parkıdır (%80). Şar El-Şeyh kasabası 12 km uzaklıktadır. Konumundan dolayı yıl boyunca güçlü akıntılar hüküm sürmekte ve suları nispeten zenginleştirmektedir. Bu, çok sayıda açık deniz ve resif balığı sürüsünü kendine çeker. Park, dünyanın en iyi dalış noktalarından bazılarını sağlayan geniş mercan resifleri içerir. Bölge, geniş, lüks ve keskin bir şekilde tanımlanmış saçaklı resif platformlarıyla dikkat çeker. Parkın yalnızca yüzde 12'si ziyaretçilere açıktır. Kara turizmi, bazı tekne turları ve tüm kamplar, münhasır turizm yönetimi aracılığıyla planlanmaktadır.⁶¹³ Ras Muhammed Ulusal Parkı ile Akabe

⁶¹² <https://cubeconsultants.org/portfolio/nabq-protected-area-6/> Erişim Tarihi: 13.3.2023

⁶¹³ <https://iucngreenlist.org/sites/ras-mohammed-national-park/> Erişim Tarihi: 13.3.2023

Körfezi'nin benzersiz ekosistemlerini düzenleme, araştırma ve halk eğitimi dahil olmak üzere bir dizi önlemlle korumaya yönelik hükümet politikasını başarıyla uygulamıştır. Park, uluslararası bir cazibe merkezi haline gelmiş ve körfez kıyılarında turizm endüstrisinin yüksek performansına katkıda bulunmaktadır. Bugün itibariyle park yönetimi, artan ziyaretçi sayısının mercan resifleri üzerindeki etkilerini en aza indirmeye ayak uydurmuştur.⁶¹⁴ Ras Muhammed Ulusal Parkı, etkileyici mercan resiflerinden birine ve en iyi bilinen scuba dalış alanlarından bazılarına ev sahipliği yapmaktadır. Bu benzersizlik parkı önemli bir eğlence merkezi ve Güney Sina'daki ekoturizmin temel taşı haline getirmektedir. 2008-2009 yılları arasında bölgeyi 495.382 kişi ziyaret etmiştir.⁶¹⁵

Fotoğraf 3.186. Ras Al Mohammed Ulusal Parkı⁶¹⁶

3.12.6.5. Saint Catherine

Saint Catherine şehri ve diğer yakın kasabalar, 4250 km² alana sahip, 1988 yılında kurulan Saint Catherine koruma alanından yer almaktadır. Birçok endemik ve nadir tür rezervine ev sahipliği yapar. 2002 yılında UNESCO, St. Catherine Koruma Alanı'nın kuzey kesiminin 640 km² 'lik bölümünü bir Dünya Mirası Alanı ilan etmiştir. Bölge dini ve kültürel açıdan küresel öneme sahip yerleri birleştirmektedir. Sina

⁶¹⁴ <https://portals.iucn.org/library/node/27342> Erişim Tarihi: 13.3.2023

⁶¹⁵ Rady Tawfik, Kerry Turner(2013). **“Ecosystem Services Approach to Dive Tourism Management: A Case Study, Ras Mohammed National Park, Egypt”**. In Handbook of Tourism Economics: Analysis, New Applications and Case Studies (pp. 911–941). World Scientific Publishing Co.

⁶¹⁶ <https://www.viator.com/Sharm-el-Sheikh-attractions/Ras-Mohammed-National-Park/d827-a1868> Erişim Tarihi: 13.3.2023

Dağı'nda, 4. yüzyıldan kalma St. Catherine Manastırı ve çok sayıda tarih öncesi yer ve Bizans, Firavun ve sonraki dönemlerden kalıntılar dahil olmak üzere çok sayıda kilise ve manastır bulunur. Bu kurak dağlık bölge, şaşırtıcı bir flora ve fauna çeşitliliğini destekler. Koruma alanının ana hedeflerinden biri, Nubian dağ keçisi ve yabani tıbbi ve aromatik bitkiler üzerinde durularak, bölgenin kırılğan eko sisteminin biyolojik çeşitliliğini korumaktır. 472'den fazla bitki türü, 19'u Sina'ya özgüdür ve 115'i tıbbi değeri ile bilinir. Pek çok Sina agaması, zararsız tilki, kaya faresi vardır. Avrupa'dan gelen çok çeşitli göçmen ve yerleşik kuşlara ek olarak, bölgede Sina olarak bilinen dünyanın en küçük keleşi de bulunmaktadır. Nesli tükenmekte olan Nubian dağ keçisi, Dorcas ceylanı, Arap kurdu ve çizgili sırtlan gibi memeli türleri mevcuttur. Küçük kertenkeleler, büyük çöl monitörleri ve dikenli kuyruklu kertenkeleler gibi 36'dan fazla sürüngen türü de bulunmaktadır. Ayrıca dağlarda bölgeye göç eden ve eko-sistem üzerinde büyük baskı oluşturan çok sayıda yabani eşek vardır. Saint Catherine Kent Konseyi tarafından sayılarının azaltılması için uğraşı vermektedir. St. Catherine Koruma Alanı, ekoturizm için topluluk muhafızları, rehberleri ve ev sahibi olarak himayeyi desteklemede hayati bir rol oynayan yedi farklı kabileden 7000 bedeviye ev sahipliği yapmaktadır.⁶¹⁷

Bölge, üç tek tanrılı din (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam) için bir dizi önemli yerin yanı sıra, sadece bir bölgede bulunan Bizans mimarisinin seçkin bir örneğini içerdüğinden, uluslararası değeri olan kültür ve inanç turizmi için ender bir cevherdir. Ayrıca, tıbbi bitkiler, zehirli bitkiler gibi Mısır'ın eşsiz florasının yarısından fazlasını ve ayrıca Mısır'ın endemik bitkilerinin önemli bir miktarını içerdği için önemli bir ekolojik konumdur. Tüm bu özellikler, S. Catherine'in rekabet avantajını etkileyen çok sayıda faktörün altını çizerek muhteşem bir sonuç ortaya çıkarır. Kayda değer bir turizm deneyimi sağlayan ve korunmaya değer önemli bir turistik alan sunan bir turizm destinasyonudur.⁶¹⁸

⁶¹⁷ Dalia Amara (2017). "Responsible Marketing for Tourism Destinations: Saint Catherine Protectorate, South Sinai, Egypt". *A Journal of the Academy of Business and Retail Management*, 11(4), 184-195.

⁶¹⁸ Eez El Din Khalaf (2022). "Karst Heritage as a Tourist Attraction: a Case Study in the White Desert National Park, Western Desert, Egypt". *Geoheritage*, 14(3). <https://doi.org/10.1007/s12371-022-00727-3>

Saint Katherine Koruma Alanı hem fırsatı hem de bir meydan okumayı temsil etmektedir. Dayandığı çevresel kaynağı koruyan bir kalkınma modeli ortaya koymaktadır. Çevre koruma, sürdürülebilir kalkınma ve kültürel koruma hepsi bir arada bulunur. Yerel kültürel kimliği, çevre korumayı, kültürel korumayı, yerel toplulukların geleneksel yaşam tarzını, yerel kimliği korumayı, yerel topluluğun küçük sanayilerini ve yerel el sanatları ve küçük ve orta ölçekli işletmeler ve bunların çevre koruma ve kültürel yorumlamayı ve ekoturizm faaliyetlerine katılımı teşvik etmektedir.⁶¹⁹

Fotoğraf 3.187. Saint Catherine⁶²⁰

3.12.6.6. Siwa Vahası Koruma Alanı

Bir ekoturizm destinasyonu olarak Siwa Vahası, Mısır çölündeki beş büyük vahadan olup (Baharia, Farafra, Dakhla, Kharga ve Siwa); birçok kaynağı olan kalkerli kumlu bir platodaki çöküntüdür. Siwa, yalnızca tarihi nedeniyle değil, aynı zamanda doğal güzelliği ve halkının kültürü ve gelenekleri nedeniyle tüm vahaların en eşsizidir. Marsa Matrouh'un 300 km güneybatısında ve Kahire'nin 800 km yakınında yer almaktadır. Siwa Vahasındaki ekoturizm potansiyeli ilgi çekmektedir. Eko turistler artık büyüleyici çöl manzaralarını, sıcak ve soğuk su kaynaklarını, eşsiz tarihi ve kültürü de keyif için kullanmaktadır. Ayrıca, yüzyıllar boyunca kendi geleneklerini ve dillerini koruyan Siwa halkının kendileri, vahanın büyüleyici manzarası; gölleri, kuş

⁶¹⁹ Hossam Elborombaly (2014). "The Study Of "AL KARM" Eco lodge in Santa Katherine Protected Area South Sinai". Research Paper.

⁶²⁰ <https://egypt.travel/en/attractions/saint-catherine> Erişim Tarihi: 13.3.2023

habitatları ve çöl alanları, dünya çapında büyük öneme sahip fosil kalıntıları, çeşitli kültürel miras alanları, çağlar boyunca büyük bir medeniyeti yansıtır.⁶²¹

Siwa Doğal Rezervi, Dünya Mirası Alanlarından biri olarak öneren doğal ve kültürel miras önemi olmasına ek olarak çeşitli flora ve fauna türlerinde sunulan biyolojik çeşitliliği ile bilinmektedir. Bölge aynı zamanda nemli toprak, kum tepeleri, tepeler ve göllerden oluşan eşsiz jeolojik bileşimleriyle de bilinir. Bu alana ekoturizm konsepti uygulanarak, bölgedeki doğal ve tarihi servetlerin korunmasına özen gösterilmiştir.⁶²²

Siwa Vahası'nda hükümet, yerel kabile sistemini desteklemek, Siwa Vahası'nı Marsa Matrouh kasabasına bağlamak için yolları döşemek ve Siwan kültürel ve doğal varlıklarını ekoturizm faaliyetlerine hazırlamak için aktif bir rol oynamaktadır. Ekoturistler artık çölünün sıcak ve soğuk su kaynaklarının yanı sıra eşsiz tarihi ve kültürün tadını çıkarmaktadır. Bu tür sürdürülebilir turizm biçimleri için birinci sınıf destinasyonlar olarak tanımlanmıştır. Siwa, vahanın büyüleyici manzarasına odaklanan birçok geleneksel çekiciliğe sahiptir; gölleri, kuş habitatları ve çöl alanları, dünya çapında büyük öneme sahip fosil kalıntıları, çeşitli kültürel miras alanları, çağlar boyunca büyük bir medeniyeti ve çevresel doğası, kendine özgü kültürü yansıtmaktadır.⁶²³

Siwa Vahası, faunal ve kültürel çeşitliliğe sahiptir. Siwa'da birçok göl ve binden fazla kaynak vardır, ancak su çok tuzludur ve hurma, zeytin ve birkaç sebze dışında tarıma uygun değildir. Turistlerin boş zamanlarını doğayı gözlemleyerek geçirmeleri gerekmektedir. Ayrıca, tuttukları bir Bedevi rehberi ve yerel halkla iletişim kurabilmektedir.⁶²⁴

⁶²¹ Yasmine Elsayeh (2022). "Ecological Footprint Of Ecotourism Packages: The Case Study Of Siwa, Egypt". **Journal of Tourism Research**, 27, 107.

⁶²² Amara, D. F. (2010). "Tourism as a Tool Of Development: The Case Study Of Siwa Oasis - Egypt Western Desert". **WIT Transactions on Ecology and the Environment**, 139, 537-549.

⁶²³ Ashraf Alhaddad, Osmana Ibrahim, Hoda Lotaif (2017). "The Potential Of Ecotourism In Siwa Oasis; Opportunities And Hurdles". **International Journal of Heritage, Tourism and Hospitality**, 11(1), 1-16.

⁶²⁴ Rabab Salah Mohamed Morsy (2015). **Ecotourism as a Framework for Sustainable Touristic Development: Case Study of Protected Areas, Egypt**. Unpublished Doctorate Thesis, Technische Universität Dortmund.

Fotoğraf 3.188. Siwa Vahası⁶²⁵

3.12.6.7. Beyaz Çöl

Beyaz Çöl, bol istisnai özelliklere sahip önemli sayıda doğal coğrafi miras manzarasına sahiptir. UNESCO Küresel Jeoparkı içinde uluslararası öneme sahip jeoturistik cazibe merkezleri bulunmaktadır.⁶²⁶

Beyaz Çöl (Arapça El-Sahara ElBeida), Farafra Vahası'nın 45 km kuzeyinde yer almaktadır. Toplam alanı 3010 km²'dir. 2002 yılında doğal koruma alanı ilan edilmiştir. Beyaz Çöl tüm peyzaja hâkim olan renk nedeniyle böyle adlandırılır.⁶²⁷

Beyaz Çöl, zeytin ağaçları, çiçekli ılgın bitkisi türleri ve ünlü Mısır Akasya ağacını içeren uyumlu bir bitki örtüsü koleksiyonuna ev sahipliği yapmaktadır. Çok sayıda Deve ve Fennec Tilkisi, benzersiz Sooty Falcon'un da katıldığı Beyaz Çöl ovalarında dolaşmaktadır. Diğer pek çok şahinin aksine, bu zarif yırtıcı kuşlar bazen koloniler halinde yuva yaparlar ve bu nedenle kuş gözlemciliği için harika bir manzara sağlarlar. Beyaz Çöl başlı başına bir dönüm noktasıdır. Eşsiz doğal güzelliğe sahip bir alan olan bu doğal parkın çöl manzarasına hâkim olan Beyaz Tebeşir Monoliti, fosilleşmiş deniz kabukları ve hayvanları içermektedir.⁶²⁸

⁶²⁵ <https://www.egypttoursportal.com/siwa-oasis/> Erişim tarihi: 14.3.2023

⁶²⁶ Fatma Khalaf, Mona Haga, Ghada Hammoud. (2022). "Developing Saint Catherine A Sustainable Tourism Development Prospective". **Journal of Positive School Psychology**, 10, 4195-4213

⁶²⁷ Ekaterina Plyusnina, Emad Sallam, Dmitry Ruban. (2016). "Geological Heritage Of The Bahariya And Farafra Oases, The Central Western Desert, Egypt". **Journal of African Earth Sciences**, 116, 151–159. <https://doi.org/10.1016/j.jafrearsci.2016.01.002>

⁶²⁸ <https://ecoegypt.org/white-desert/> Erişim Tarihi: 17.4.2023

İnsanların çoğu parkın içinden araçlara biner ve öne çıkan bazı kaya oluşumlarının etrafında yürüyüş yapmak için yer aramaktadır. Parkta yürüyüş yapma ve kamp yapma fırsatları vardır, ancak hükümet tarafından sınırlandırılmıştır.⁶²⁹

Fotoğraf 3.189. Beyaz Çöl⁶²⁷

3.12.6.8. Nubia

Nubia, Afrika'nın en eski krallıklarından bazılarının ev sahipliği yapmaktaydı. Zengin altın yataklarıyla tanınan Nubia, aynı zamanda tütsü, fildişi ve abanoz gibi lüks ürünlerin Sahra-altı Afrika'daki kaynaklarından Mısır ve Akdeniz medeniyetlerine geçiş kapısıydı. Nubyalılar, Mısır toplumundan soyutlanmış ve Mısır'ın evlerini inşa etme tarzından tamamen ayrı yaşıyordu. Ayrıca Nubian, tıp, telekomünikasyon ve hatta eğitim hizmetleri gibi ortak yönetimlerden başlayarak kar elde etmemişlerdi. Sürdürülebilir mimarlık, tasarım sürecinde geleneksel yöresel mekânın karakterini ve kimliğini geliştirerek turistlerin yöresel bölgelerdeki kültürel etkilerinin olumsuzluğunu en aza indirmeye çalışmaktadır. Sürdürülebilirlik fikri, Nubyalıların bugünkü eylem ve kararlarını gelecek nesillerin fırsatlarını engellememesini sağlamaktır. Bu fikir, tarihi, kültürel, sosyal ve çevresel özellikleriyle ayırt edici yerel mimaride gerçekleştirilebilmektedir.⁶³⁰

Nubia kabileleri, Aswan'ın güneyinden kuzey Sudan sınırına kadar güney Mısır'da bulunur. Çok özel bir kültürleri var: Nubia halkının topluluklarının dışından

⁶²⁹ <https://national-parks.org/egypt/white-desert> Erişim Tarihi: 17.4.2023

⁶³⁰ Mostafa Gabr, Wael Kamel, Ghada Gamal (2018). "Proposed Vernacular-Ecotourism Guidelines as A tool to Preserve Vernacular Architecture in Nubia, Egypt". **Resourceedings**, 1(2), 75-87.

biriyle evlenmesine izin verilmez, dilleri Nubian'dır ve birçoğu Arapça'yı (Mısır'ın resmi dili) anlayamaz.⁶³¹

Aswan Şehri kentsel alanını çevreleyen Nubian köyleri, örneğin Gharb Sehel, Aswan'ın Antik Mısır, Hristiyan, İslami ve modern simge yapılarına ev sahipliği yapmaktadır. Yarım veya tam günlük, tekne ve otobüs turlarında yabancı tur grupları için düzenli bir duraktır. Onların bakış açısına göre, yabancı turistler Mısır'daki herhangi bir köydeki herhangi bir evi değil, zorunlu olarak özellikle bir “Nubian” köyünü ziyaret etmektedir. Kerpiç mimarisi ve yaşam biçimi Eski Nubia'nın görünüşünün hayatta kalmasını temsil etmek için bugün daha iyi anlaşılmaktadır. Bu bakımından yeni yapılan beton evlerle kıyaslandığında gerçek Nubia evleri dikkati çeker. Nubian köylerine erişilebilir olduğu için genellikle hem ulusal hem de uluslararası ziyaretçiler tarafından fotoğraflanmış ve filme alınmıştır. Mısır'ın en ünlü mimarı Hassan Fathy (1900-1989) de Nubian köylerinin ününü duymuş ve buraya gezi düzenlemiştir.⁶³²

Nubian köyleri, renkli sokakları, gökkuşağına boyanmış duvarları ve nazik insanlar ile tanınmaktadır. Nubyalılar, Mısır'ın güneyinde, Nil'in batı yakasında yaşarlar. 8000 yıldan daha uzun bir süre önce Nubyalılar, Nil çevresinde Mısır'da yaşamaya ve orada tarım yapmaya başlamak için Sudan'dan taşınmışlardır.⁶³³

Fotoğraf 3.190. Nubia⁶³²

⁶³¹ Hemdan, E., & Kenawy, M. (2015). “Collaborative Approach For Developing A More Effective Regional Planning Framework İn Egypt: Ecotourism Development As Case Study”. **WIT Press**, 187, 1-15.

⁶³² Ossama Abdel-Meguid (2022). “Community Based Ecotourism Concept, Characteristics, and Restrictions Gharb-Sehel Village, Aswan, Pilot”. **International Journal Of Eco-Cultural Tourism, Hospitality Planning And Development**, 5, 1–18.

⁶³³ <https://www.memphistours.com/blog/the-ultimate-travel-guide-to-nubian-village-in-egypt> Erişim Tarihi: 15.3.2023

3.12.6.9. El Wahat El Bahariye

El-Wahat El-Bahariya veya Bahariya Vahası, Mısır'da bir çöküntü ovasıdır. Kahire'ye yaklaşık 370 km uzaklıktadır. Giza Valiliği'nde bulunan ana ekonomik sektörler tarım, demir cevheri madenciliği ve turizmdir. Başlıca tarım ürünleri guava, mango, hurma ve zeytindir. Bahariya, El Bawiti'nin en büyüğü ve yönetim merkezi olduğu birçok köyden oluşmaktadır. Qasr, el-Bawiti'nin komşu ikiz köyüdür. Doğuda, yaklaşık on kilometre uzaklıkta Mandishah ve el-Zabu köyleri vardır. El-Ağuz adında daha küçük bir köy, El Bawiti ile Mandishah arasında yer alır. En doğudaki köy olan Harrah, Mandishah ve el-Zabu'nun birkaç kilometre doğusundadır.⁶³⁴

Bahariye'de görülecek yerler şunlardır:

1996 yılında, ünlü Mısırlı arkeolog ve eski eserler yüksek kurulu başkanı Bay Zahi Hawas ve ekibi, Roma dönemine tarihlenen ve Bawiti'nin 6 kilometre güneybatısında yer alan muhteşem bir devasa nekropol keşfetmiştir. Bahariye Vahası'nın mumyaları, geleneksel eski Mısır Firavun şekilleri ve renklerini Roma mitolojisindekilerle birleştiren, Roma döneminin ortak Roma dekorasyonuna sahiptir. Bahareya Vahası'ndaki altın mumyalar vadisi, Mısır'ın dört bir yanındaki en eşsiz nekropollerden biridir.⁶³⁵

Bahariya Vahası 2000 km²'dir. Vaha halkının geliri eşek ticaretine bağlıdır. Ayrıca Bahariya Vahası şarap üretimi için çok önemli bir merkezdir. Bahariya Vahası, turistlerin altın bölgesi olarak bilinmesinin yanı sıra kara çölüyle de ünlüdür. Bahariya Vahası, tarihi kalıntılar açısından zengin vahalardan biridir ve iki ünlü tarihi müzeye sahiptir.⁶³⁶

Bölgenin ıssız manzarası içinden yıldızları seyredilebilmektedir. Gebel Al Ingleez'e tırmanış yapılabilir veya bu ilginç jeolojik manzara boyunca herhangi bir yerde kamp kurulabilir. Tarih meraklıları, Altın Mumyalar Vadisi'nde bulunan açık hava müzesini ziyaret etmekten keyif almaktadır.⁶³⁷

⁶³⁴ <https://www.egyptunlimitedtours.com/bahariya-oasis> Erişim Tarihi: 15.3.2023

⁶³⁵ <https://egyptbesttrip.com/bahariya-oasis/> Erişim Tarihi: 15.3.2023

⁶³⁶ <https://www.oolah.com/en/EG-tourism-new-valley--el-wahat.html> Erişim Tarihi: 15.3.2023

⁶³⁷ <https://www.ecoegypt.org/wp-content/ECO-EGYPT-English-Digital-Brochure.pdf> Erişim Tarihi: 15.3.2023

Fotoğraf 3.191. El Wahat El Bahariya⁶³⁸

Fotoğraf 3.192. Yeraltı Mezarları⁶³⁷

3.12.6.10. Wadi Degla

Wadi Degla, 1999 tarihli 47 sayılı Bakanlar Kararnamesi ile ulusal koruma alanı ilan edilmiştir. Korunan alan yaklaşık 60 km²'lik bir alanı kaplar ve Maadi Bölgesi'nin doğu tarafında, Nil'in doğu kıyısında, Kahire merkezinin yaklaşık 10 km güneydoğusunda bulunmaktadır. Korunan alan, Dorca ceylanı (*Gazella dorcas*) dahil olmak üzere küresel olarak tehdit altındaki vahşi yaşamı barındırmaktadır. 75 tür yerel bitkiye ve 20 çeşit sürüngenine ev sahipliği yapmaktadır. Wadi Degla, derin kanyonlar da dahil olmak üzere benzersiz jeolojik oluşumlara sahip bir kireçtaşı platosunun parçasıdır. Korunan alan, Mısır'ın kuzey çölüne özgü bir ekosistemin korunmasını destekleyen; yarasalar kaya güvercini ve baykuş gibi birçok kuş türünün sığınağı olan mağaralar gibi önemli yaşam alanları sağlayan önemli ekolojik değerlere sahiptir.

⁶³⁸ <https://ecoegypt.org/el-wahat-el-bahariya/> Erişim Tarihi: 15.3.2023

Koruma alanı, bir çekirdek alan, çekirdeği korumak ve yerel kaynaklar için sürdürülebilir kullanım fırsatları sağlamak için bir tampon bölge olarak kabul edilen bir yönetilen kaynak bölgesi dahil olmak üzere bölgelere ayrılmıştır.⁶³⁹

Araştırmalar, Wadi Degla Koruma Alanı'nın bir jeoturizm alanı olarak değerlendirilmesine yardımcı olan dağlar ve fosilleşmiş ağaçlar, fosiller ve kayalar, ayrıca ziyaret etmek için olan talep nedeniyle buranın bir cazibe merkezi olduğunu göstermiştir. Wadi Degla Koruma Alanı'nın erişilebilirdir, burayı ziyaret etmek kolaydır ancak özel ulaşım ve dört tekerlekten çekişli arabalara ihtiyaç vardır. Alan için broşürler bulunmaktadır. Ayrıca ziyaretçilere bilgi sağlayan bir ziyaretçi merkezi bulunmaktadır. Wadi Degla Koruma Alanındaki bir rekreasyon faaliyeti ile ilgili olarak, korunan alanda uygulanan birçok faaliyet şu şekildedir: dağ tırmanışı; bisiklet sürmek, kuş gözlemciliği; barbekü ve kamp yapmak. Ziyaretçilere hediyelik eşya satan bir dükkân vardır ancak Wadi Degla Koruma Alanı içinde yiyecek-içecek veya tıbbi hizmetlerin bulunmamaktadır.⁶⁴⁰

Fotoğraf 3.193. Wadi Degla⁶⁴¹

3.12.6.11. Al Fayoum Vahası- Qarun Gölü

Al Fayoum Vahası Mısır'da ünlü bir ekoturizm alanı olma potansiyeline sahip, gelecek vaat eden bir alandır. Hükümet, 1989'da Karun Gölü ve Wadi El Rayan olmak üzere üç koruma alanı ilan etmiştir. Al Fayoum'da ekoturizm gelişimini desteklemek için iyi bir fırsat sunulmaktadır. Ayrıca Al Fayoum Vahası'ndaki eşsiz yerlerden biri olan Balina Vadisi “Wadi El Hitan” UNESCO tarafından 2005 yılında dünya mirası

⁶³⁹ <https://www.thegef.org/projects-operations/projects/10360> Erişim Tarihi: 15.3.2023

⁶⁴⁰ Wafik Suzan Bakri Hassan (2022). “Exploring The Potential For Geosites Development In Egypt: A Case Study Of Wadi Degla Protected Area Maha Yehia Kamel Abdou”. **International Journal of Tourism and Hospitality Management**, 5(1), 1-17.

⁶⁴¹ <https://www.egypttoday.com/Article/6/21432/Wadi-Degla-Protectorate-Nature-is-minutes-away> Erişim tarihi: 18.3.2023

alanı ilan edilmiştir. Bu olay Al Fayoum'un sahip olduğu önemin tanınmasının başlangıcıdır. Ayrıca, ilan edilen koruma altındaki alanlarda somutlaşan ulusal tanınma, bölgeye turizm için önemli bir çekim işlevi görmektedir. Korunan alanların yakınında bulunan turizm merkezleri, birçok pazarlama ve tanıtım fırsatından yararlanmaktadır. Korunan alanların patikaları, bilgi merkezleri, tabelaları ve diğer altyapısı, turizm merkezi tatil köyleri için destinasyon cazibe merkezleri haline gelmektedir. Ekoturizm fırsatlarının yanı sıra Eco-loca geliştirme fırsatları da mümkün kılınmaktadır. Bununla birlikte, Al Fayoum'daki korunan alanlar, öncelikle Kahire'ye yakınlığı ve aynı zamanda çöl florası, faunası ve fosil yataklarının çok hassas doğası nedeniyle ülkedeki en yüksek düzeyde tehdit altındaki korunan alanlardan biridir.⁶⁴²

3.12.6.12. Karun Gölü

Karun Gölü, Fayoum vilayetindeki Nil Nehri deltasının güneybatısındaki bir tuzlu su gölüdür. Karun Gölü tuzlu bir havzadır. Göl, doğu ve güneyde ekili tarım arazileri ile sınırlanmıştır. 240 km²'lik bir alanı kaplayan Fayoum vahası içinde yer almaktadır. Fayoum çöküntüsünün en derin bölümünde bulunmaktadır, bu nedenle su yüzeyi deniz seviyesinden yaklaşık 45 metre aşağıdadır. Ortalama derinlik yaklaşık 4 metredir. Karun Gölü aynı zamanda önemli kuş alanıdır. Karun Gölü, Ramsar sulak alan alanlarının bir parçasıdır ve Barselona sözleşmesi kapsamında özel olarak korunan bir alandır. 2005 yılında iyi korunmuş fosiller nedeniyle UNESCO tarafından dünya mirası alanı olarak kabul edilmektedir.⁶⁴³ Karun Gölü Koruma Alanı'nda çeşitli turizm biçimleri mevcuttur. Bunlar arasında çevre, doğal ve çöl turizmi, turizm safarileri spor turizmi ve medikal turizm, ekoturizm ve kültür turizmi yer almaktadır. 1999'da Bird Life International, Karun Gölü'nü Önemli Kuş Alanları listesine dahil ederek kuşların korunması için uluslararası önemini kabul etmiştir. Küresel, bölgesel veya alt bölgesel düzeyde kuşların korunması için uluslararası öneme sahip yerler olarak tanımlanmaktadır. Fayoum, formu, kökeni, jeolojik oluşumu, kültürü ve ekosistemiyle büyük Kuzey Afrika Sahra çölünün Vahalarının temsili bir örneğidir. Fayoum'un Nil Vadisi'nin batı sınırlarında ayrı bir vaha olarak stratejik konumu, ona

⁶⁴² Ramzy, Y. H. (2013). "Sustainable Tourism Development in AlFayoum Oasis, Egypt". **WIT Transactions on Ecology and the Environment**, 175, 161–173. <https://doi.org/10.2495/ECO130141>

⁶⁴³ Ahmed Haron, Zeinab Feisal (2011). "Constructed Wetland Park". **Journal of Urban Research**, 36, 61-81.

Kuzey Afrika çölü bölgesine açılan kapı olma fırsatı vermektedir. Bölge, Kahire'ye yakın konumundan, yerel ve uluslararası turistler için birkaç otoyol boyunca kolay erişiminden önemli ölçüde yararlanmaktadır. Su sporları ve balıkçılık uygulamalarına izin verilmektedir.⁶⁴⁴

Fotoğraf 3.194. Fayoum Vadisi⁶⁴⁵

3.12.6.13. Wadi El Rayan

Wadi El Rayan Koruma Alanı, Mısır'daki korunan alanların 102/1983 sayılı yasasına göre 1989 yılında 943 sayılı başbakanlık kararnamesi ile ilan edilmiştir. Mısır Çevre İşleri'nin Doğa Koruma Sektörü (NCS) tarafından yönetilmektedir. Korunan alanın genel yönetim amacı ilan kararnamesine uygun olarak doğal kaynakların korunmasıdır. 1994 IUCN (Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği) korunan alan yönetimi kategorilerini kullanan Wadi El Rayan, artık iki kategorili bir sistemde sınıflandırılmıştır. Temel olarak ekosistemin korunması ve bütünlüğü, çevre eğitimi, ekoturizm için yönetilen bir kategori bölümü, esas olarak doğal ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımı, çevre eğitimi ve rekreasyon için yönetilen bir kategori bölümünü içermektedir. Wadi El Rayan, Mısır'ın Batı Çölü'nün Fayoum Valiliği'nde bulunan bir çöl alanıdır. 1970'lerde, fazla tarımsal drenaj suyunu kanalizasyon için Wadi El-Rayan alt depresyonunun alt kısmında iki göl oluşturulmuştur. Bu aşırı kurak

⁶⁴⁴ http://www.ramsar.org/ris/key_ris_index.htm. Erişim Tarihi: 17.4.2023

⁶⁴⁵ <https://edition.cnn.com/travel/gallery/fayoum-oasis-egypts-best-kept-secret/index.html> Erişim Tarihi: 18.3.2023

alandaki büyük su kütlesinin çarpıcı bir ekolojik etkisi olmuş, yeni bitki, memeli, kuş ve omurgasız türleri Wadi El-Rayan bölgesine taşınmıştır.⁶⁴⁶

Wadi El Rayan'da çok çeşitli turistik faaliyetler mevcuttur. Bunlar arasında çevre, doğal ve çöl turizmi, turizm safarileri, spor turizmi ve medikal turizm, ekoturizm ve kültür turizmi yer almaktadır.⁶⁴⁷

Wadi El Rayan bölgenin biyolojik, jeolojik ve kültürel kaynaklarını korumak için 1989 yılında koruma alanı olarak ilan edilmiştir. 1759 km² alanı kapsamaktadır. El Fayoum Valiliği'nin güneybatısında her biri kendine özgü habitatlardan oluşur. Wadi El Rayan'daki iki göl 1973 yılında çöl çöküntüsünün fazla tarımsal drenaj suyuyla sular altında kaldığında oluşmaya başlamıştır. Kıyı boyunca balıklar ve su kuşları için üreme habitatı yaratan kamış yatakları oluşmuştur. Şelaler parkın en iyi bilinen cazibe merkezlerinden biridir. Wadi El Rayan ayrıca çeşitli manzaralar ve oluşumlar içeren çöl alanlarını da korur. Bu yerlerde geçmiş dönemlere ait yaratık fosilleri, eski kültürel miras alanları ve vahşi yaşam bulunmaktadır. Bölgede bulunan Wadi El-Hitan 2005 yılında Dünya Miras alanı seçilmiştir. Bölgedeki en unutulmaz şey ise göllerin mavi suları ve çöl kumu arasındaki zıtlığı yaratan manzardır.⁶⁴⁸

Fotoğraf 3.195. Wadi El Rayan⁶⁴⁹

⁶⁴⁶ <https://www.cbd.int/doc/pa/tools/The%20State%20of%20Wadi%20El-Rayan%20Protected%20Area%20and%20Valley%20of%20the%20Whales%20World%20He.pdf>
Erişim Tarihi: 17.3.2023

⁶⁴⁷ http://www.ramsar.org/ris/key_ris_index.htm. Erişim Tarihi: 17.3.2023

⁶⁴⁸ <http://oldbag.beecoolsplace.net/downloads/WadiRayanDiscoveryGuide.pdf> Erişim Tarihi: 14.3.2023

⁶⁴⁹ <https://ecoegypt.org/wadi-el-ryan/> Erişim Tarihi: 18.3.2023

3.12.6.14. Taba Koruma Alanı

1998 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile 3595 km²'lik alanıyla tabiat parkı ilan edilmiştir. Taba şehrinin güneyinde yer alır. Jeolojik oluşum, 5000 yıl öncesine dayanan arkeolojik alanların varlığı, nadir vahşi yaşam, doğal güzel manzaralar ve yerleşik Bedevilerin geleneksel mirası ile tanınmaktadır. Taba rezervi, nadir bulunan hayvan çeşitliliği ve nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olan bitkiler barındırmaktadır. Dorcas geyiği, Nubian ren geyiği gibi yaklaşık 25 memeli türleri ve yaklaşık 50 nadir yerleşik kuş türü bulunmaktadır. Bu rezervin vadileri, yaban hayatı için bir sığınak olarak hizmet vermektedir. Bedevi yaşamının geleneksel mirası, buna ek olarak ekoturizm ve çöl gezilerinin canlandırılması burayı turistik bir cazibe noktası haline getirmektedir. Turistler küçük vahaları ziyaret edip, dağlara tırmanabilir. Birçok Bedevi, turist rehberleri ile birlikte çalışır ve onları evinde ağırlamaktadır.⁶⁵⁰

Taba Koruma Alanı, öncelikle memelilerin, su rezervlerinin, sürüngenlerin ve nadir kuş türlerinin korunması için kurulmuştur. Şu anda Taba'nın güneyinde uzanan güney Sina'daki en kuzeydeki koruma alanıdır. Bu yer, her yıl çok sayıda turist tarafından ziyaret edilen muhteşem bir yerdir. Koruma alanında mağaralar, çöl manzaraları, bir dizi vadi, dağlık geçitler ve bazı doğal tatlı su kaynakları gibi birçok jeolojik oluşum vardır.⁶⁵¹

Fotoğraf 3.196. Taba⁶⁵²

⁶⁵⁰ Ahmed Sayed (2021). Sinai Tourist and Archaeological Treasures Natural Reserves. <https://sis.gov.eg/UP/Saini/Sinai%20tourist%20and%20archeological%20treasures%20natural%20reserves.pdf> Erişim Tarihi: 18.3.2023

⁶⁵¹ <https://www.ask-aladdin.com/all-destinations/egypt/category/egypt-protectorates/page/tabaprotectorate> Erişim Tarihi: 18.3.2023

⁶⁵² <https://ecoegypt.org/tabaprotectorate/> Erişim Tarihi: 18.3.2023

3.12.6.15. Habiba Topluluğu

Habiba Topluluğu ortak bir organik çiftlik, bir rejeneratif çiftlik ve bir öğrenme merkezi içermektedir. Güney Sina Topluluğu için güçlü, sağlıklı ve sürdürülebilir bir gelecek inşa etmek için çözümler ve ekolojiyi, bilgi yoluyla yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Yenileyici yetiştirme tekniklerini test edip, ekonomik sürdürülebilirliği mümkün kılmaktadır. Gönüllü, akademik, bilimsel, yerel halk ve meraklı insanlar bütünsel bir fikir ağı oluşturmaktadır. Habiba Topluluğu, yerel topluluk için sürdürülebilir, çevre dostu bir gelir yaratmak amacıyla Sina Hurma Ağacı Vakfı'nı da kurmuştur. Çölde yenileyici bir hareket modeli oluşturmak için dünyanın dört bir yanından ortaklar, üniversiteler ve kuruluşlarla da iş birliği yapmaktadır. Organik çiftlik, çocukların zihinlerini geliştirmek amacıyla Habiba Öğrenim Merkezini desteklemektedir. Uygulanabilir eğitim yoluyla çocukların gelişimine; bireysel yetenek ve ilgi alanlarını ilerletmeye, yaşam becerilerini beslemeye ve sürdürülebilir bir geleceğin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Habiba ayrıca kadınları güçlendirme projelerine de sponsorluk yapar. Bu girişimler ağırlıklı olarak kadınların dışarıdan herhangi bir yardıma başvurmadan hayatlarını idame ettirebilmeleri; Bedevi kadınlarının ekonomik farkındalık yaratarak proje veya kariyer geliştirerek hayatlarını idame ettirebilmeleri amacıyla uygulanmaktadır.⁶⁵³

Fotoğraf 3.197. Gönüllülük Programı⁶⁵⁴

⁶⁵³ <https://ecovillage.org/project/habiba-community/> Erişim Tarihi: 18.3.2023

⁶⁵⁴ <https://www.habibacomunity.com/volunteer-program> Erişim Tarihi: 18.3.2023

3.12.6.16. SEKEM

1977'de Dr. Ibrahim Abouleish, Kahire'nin 60 km kuzeydoğusunda Mısır çölünün el değmemiş bir bölümünde SEKEM Girişimi'ni başlatmıştır. Biyodinamik tarım yöntemleri kullanılarak çöl arazisi canlandırmıştır. Yıllar geçtikçe SEKEM, farklı eğitim kurumları ve bir Tıp Merkezi de dahil olmak üzere çok yönlü bir tarımsal-sanayi şirketler grubu ve STK'ların şemsiyesi haline gelmiştir. Bugün SEKEM, dünya çapında lider bir sosyal işletme olarak kabul edilmektedir. SEKEM Girişimi, sürdürülebilir kalkınma vizyonuyla kurulmuştur. Ekoloji, ekonomi, toplumsal ve kültürel yaşamı bütünleştiren bütüncül bir yaklaşımla bireyi, toplumu ve çevreyi geliştirmeyi amaçlamaktadır. Vizyon, misyon ve değerler bir pusula gibi tüm SEKEM kurumlarında günlük işlerinde yol göstermektedir.⁶⁵⁵

Fotoğraf 3.198. SEKEM⁶⁵⁶

3.12.6.17. Piramitler

Giza piramitleri ve Büyük Sfenks dünyanın en popüler turistik yerleri arasında yer almaktadır. Hatta Roma döneminde bile bilinen bir yerdir. Bu yapıların her biri, bir firavunun mezar yeridir. Büyük Giza Piramidi Firavun Khufu (MÖ 2589-2566), diğer ikisi ise oğlu ve torunu Khafre ve Menkaure için inşa edilmiştir. Üç piramit platoya hâkim olsa da aslında diğer birçok anıtlarla çevrilidirler.⁶⁵⁷

⁶⁵⁵ <https://www.sekem.com/en/about/> Erişim Tarihi: 18.3.2023

⁶⁵⁶ <https://www.sekem.com/en/media/pictures/> Erişim Tarihi: 18.3.2023

⁶⁵⁷ <https://egymonuments.gov.eg/archaeological-sites/giza-plateau/> Erişim Tarihi: 11.06.2023

3.12.6.18. Nil Nehri

6650 km uzunluğu ile dünyanın en uzun nehri olan Nil, Mısır'ın en bilinen eko çekim yerlerinden biridir. Geçmişten günümüze sonsuz eser taşıyan bu nehir felucca adı verilen, 10 yolcuya kadar taşıma kapasitesi ve tek direkli küçük bir yelkenli ile keşfedilebilmektedir. Nehir boyunca Kom Ombo (M.S 2.yy.) ve Edfu Tapınağı da dahil olmak üzere çeşitli tapınaklar görülmektedir.⁶⁵⁸

⁶⁵⁸ <https://greenglobaltravel.com/top-5-egypt-eco-attractions/> Erişim Tarihi: 11.06.2023

3.13. Suriye Hakkında Genel Bilgiler

3.13.1. Tarih

Ülke tarih boyunca Kenanlılar, İbraniler, Aramiler, Asurlular, Babilliler, Persler, Yunanlılar, Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Selçuklular ve Haçlılar tarafından işgal edilmiştir. 1260 senesinde Memlûklülere başkent olmuş 1400’de ise Timur tarafından talan edilmiştir. 1517-1920 yılları arasında Osmanlı yönetimine geçmiş, 1920-1946 yılları arasında Fransa kontrolünde kalmıştır. 1946 yılında bağımsızlığını ilan etmiş, 1958 yılında Mısır ile sadece 3 yıl sürecek Birleşik Arap Devleti’ni kurmuştur. Hafız Esad 1970 yılında yaptığı askeri darbe ile tek başına iktidar olmuştur. Vefatından sonra oğlu Beşar Esad 2000 yılında mecliste yapılan oylama ile Cumhurbaşkanı seçilmiştir.⁶⁵⁹

3.13.2. Coğrafya

185,180 km²’lik yüz ölçümü ile dünyanın en geniş 88. Ülkesi durumunda bulunur. Türkiye, Irak, Ürdün, İsrail ve Lübnan ile komşudur. Akdeniz’e kıyısı bulunmaktadır. Suriye’nin üçte biri çöl, üçte biri verimsiz çayır ve üçte biri de ekilir durumda olan arazidir. Kıyı kesimde iklim yazları nemli sıcak, Halep civarı bozkırda ise kışları sisli ve nemi azdır. Şam civarında ise gece-gündüz sıcaklık farkı fazla ve kuru bir havaya sahiptir.⁶⁶⁰

Harita 3.13. Suriye Haritası⁶⁶¹

⁶⁵⁹ <https://www.bogazliyantso.org.tr/Portals/22/dosyalar/ulke-raporlari/Suriye%20Arap%20Cumhuriyeti%20%C3%9C%20Raporu.pdf> Erişim Tarihi: 19.12.2022

⁶⁶⁰ <https://www.birlesmismarkalar.org.tr/uploads/Suriye.pdf> Erişim Tarihi: 14.3.2023

⁶⁶¹ <https://www.worldatlas.com/maps/syrian-arab-republic> Erişim Tarihi: 19.12.2022

3.13.3. Ekonomi

Ülkedeki karışıklık ekonomi üzerine büyük etki kurmaya devam etmektedir. Dünya Bankası, Suriye GSYİH'sının 2010-2013 yılları arasında yüzde 63 daraldığını tahmin etmektedir. Çatışma tahminen 226 milyar dolarlık tahribata neden olmuştur ve savaş öncesi duruma dönebilmek için 20 yıldan fazla süreye ihtiyaç vardır. BM liderliğindeki 2017 İnsani İhtiyaçlar Genel Raporu'na göre, Suriyelilerin tahmini yüzde 85'i yoksulluk, yüzde 69'u aşırı yoksulluk içinde yaşamaktadır. Dünya Bankası, yoksulluğun başlıca nedenleri arasında istihdam ve mülk kaybı, hizmetlere erişim eksikliğini göstermektedir.⁶⁶²

3.13.4. Yönetim Biçimi

Suriye, yürütme organının başında cumhurbaşkanının bulunduğu bir cumhuriyettir. Cumhurbaşkanı yedi yıllık bir süre için seçilir ve sırasıyla bakanları ve valileri atar. Bir dizi siyasi parti vardır. Cumhurbaşkanı, Arap Baas Partisi'ne başkanlık eder.⁶⁶³

Esad hükümeti, Suriye'de daha önce muhalefetin elinde olan bölgelerin çoğunu geri alırken, bir dizi başka grup, hükümetin elindeki alanların dışında değişen düzeylerde kontrol iddiasında bulunmuştur. Ekim 2022 itibarıyla Suriye'nin bazı bölgelerinde bölgesel kontrol uygulayan gruplar şöyledir: Esad Hükümeti, Kürt ve Arap Askeri ve Sivili Otoriteleri, Muhalif ve Aşırı Uç Güçler, Türk Güçleri ve Bağlantılı Milisler.⁶⁶⁴

3.13.5. Demografi ve Kültür

Nüfus, 1990-2011 yılları arasında hızlıca artıp 20 milyonu geçmiştir. 1-1,4 milyon Iraklı ve yarım milyon Filistinli mülteci nüfus artışına hız kazandırmıştır. 2011 yılında başlayan iç savaş sonrası 5 milyondan fazla sığınmacı ülkeden ayrılmıştır.⁶⁶⁵ Suriyeli etnik terimi, Levant'ta (Lübnan, İsrail, Ürdün, Suriye, Irak ve Filistin Toprakları) Arapça konuşan tüm Sünni Müslümanları ve Yunan ve Romalı Hristiyan

⁶⁶² <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/country-information-report-syria.pdf> Erişim Tarihi: 19.12.2022

⁶⁶³ https://openjicareport.jica.go.jp/pdf/11661584_02.pdf Erişim Tarihi: 24.12.2022

⁶⁶⁴ <https://crsreports.congress.gov> Erişim Tarihi: 24.12.2022

⁶⁶⁵ <https://www.kirikkaletso.org.tr/ktso/dosyalar/SUR%C4%B0YE%202021.pdf> Erişim Tarihi: 24.12.2022

Fellahinleri içerir. Suriye'nin nüfusunun %90'ı Müslüman, %74'ü Sünni ve %16'sı Alevi, Şii ve Dürzi dahil olmak üzere diğer Müslüman gruplar ve %10'u Hristiyanıdır. Küçük bir (4.500 kişilik) Suriyeli Yahudi cemaati de vardır.⁶⁶⁶

Tehlikeler şu anda milyonlarca vatandaşı yerinden etmiş, onları başka ülkelere göç etmeye zorlamıştır. Küresel olarak savaşın parçaladığı bir ülke olarak tanınmadan önce, Suriye'nin tarihsel bir hoşgörü ve çoğulculuk geleneği vardı. Son çatışmalar mezhepsel gerilimleri vurgulasa da çoğu Suriyeli hem dini hem de etnik çeşitliliğe karşı çok hoşgörülü ve saygılı olmaya devam etmektedir. Son çatışmalarda, birçok kişi özellikle bu tür bölünmelerin şiddetlenmesine karşı çıkmaktadır. Suriyeliler genellikle çeşitli kültürel yaşam tarzlarına aşinadır; internet, medya ve popüler kültür, insanları (özellikle üniversite nüfusunu) Batı'nın liberal değer ve davranışlarına maruz bırakmıştır. Şehir sokaklarında hem geleneksel Suriye kıyafetlerini hem de modern Avrupa modasını görmek olağandır.⁶⁶⁷

3.13.6. Suriye'de Ekoturizm Uygulamaları

3.13.6.1. Palmira

Palmira çölünü ekoturizm pazarında son derece rekabetçi kılan kilit nokta, kültürel, arkeolojik, manzara ve doğal tarih cazibe merkezlerini birleştirme fırsatı veren dünyaca ünlü bir miras alanının varlığıdır. STK'lar, önerilen planı gerçek ekoturizm olarak onaylamak, ürünü uzman tur operatörlerine tanıtmak ve pazarlamaktan sorumludur. Bir ekoturizm işletmesi, nispeten kısa bir zaman ölçeğinde Palmira'da şu anda yürütülen tüm kaçak avlanma faaliyetini ekonomik olarak ortadan kaldırma potansiyeline sahip olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca, Ibis Koruma Alanı içinde yaşayan Bedevi çobanlar sürdürülebilirliğe katkıda bulunmaktadır. Gezici çobanların ekoturizm planına katılımı, en iyi şekilde geniş bir koruma ve sürdürülebilir kalkınma stratejisi çerçevesinde izlenebilmektedir. Küçük ölçekli ve sorumlu çöl

⁶⁶⁶ https://www.cs.mcgill.ca/~rwest/wikispeedia/wpcd/wp/d/Demographics_of_Syria.htm Erişim Tarihi: 19.12.2022

⁶⁶⁷ <https://culturalatlas.sbs.com.au/syrian-culture/syrian-culture-core-concepts> Erişim Tarihi: 24.12.2023

turizminin çöl göçebe kültürüyle uyumlu olduğu zaten kanıtlanmıştır. Bozkır ovalarının geniş ufukları, Palmira harabelerinden ve çevredeki devasa bin yıllık vaha, bu bölgeye kendi cazibesini ve mistik havasını vermektedir. Bölgede yapılabilecek eğlence ve rekreasyon faaliyetleri şöyle sıralanabilir: piknik yapmak, termal banyo yapmak, yürüyüş yapmak, dağ bisikleti sürmek, ata ve deveye binmek, kuru açık havada dinlenmek, harabelerde rehberli bir tura ek olarak, harabelerde basit bir yürüyüş (dolunay sırasında, gün batımında veya gün doğumunda önerilir), vahada yürüyüş (deve veya dağ bisikleti ile), Palmyra yakınlarındaki Al Talila'yı 4x4 araçlarla veya deve veya dağ bisikletiyle ziyaret etmek, farklı ekosistemlerde kuş gözlemciliği, Sabkha Al Moh tuz gölü ziyareti (yürüyüş, deve, dağ bisikleti), Kızıl Akbaba kolonisini ziyaret etmek, gerçek bir Bedevi çadırında biraz zaman geçirmek (hatta geceleme), bu insanlarla etkileşim kurmak ve kültürlerini öğrenmek.⁶⁶⁸

Fotoğraf 3.199. Palmira⁶⁶⁹

3.13.6.2. Suriye Manevi Rotaları

İbrahim Yolu: İbrahim, tek tanrılı dinlerin babasıdır. İbrahim Yolu, Bereketli Hilal, Arap Yarımadası ve Nil Vadisi boyunca İbrahim'in 4000 yıl önceki tarihi yolunu izleyen bir yürüyüş yoludur. Yolculuğu, şu anda yaklaşık üç milyar insanın izlediği ruhani bir gelenekle sonuçlanmıştır. Bu yolun ana fikri, İbrahim'in antik yolu boyunca

⁶⁶⁸ Gianluca Serra (2007). **Ecotourism In The Palmyra Desert, Syria A Feasibility Study**. BirdLife International

⁶⁶⁹ <https://www.alltrails.com/trail/us/new-jersey/palmyra-cove-nature-trail?u=m> Erişim Tarihi: 19.3.2023

hikayeler, birlikte yürüme ve misafirperverlik yoluyla Ortadoğu toplulukları ve yabancılar arasındaki bağları geliştirmektir. Yol, turizm ve barış inşası için yenilikçi bir yaklaşımı temsil etmektedir.

Aziz Paul'un Yolu: Aziz Paul, Kilise'nin temeli ve Havariler Prensi olarak kabul edilmiştir. Birçok yerel gelenekteki hacılar, onun Kutsal Topraklardan Roma'ya geçişinin anısını paylaşırlar. Bu rota, Hristiyan kökenli en önemli yerleri birbirine bağlar. Aziz Pavlus önderliğindeki Havariler, İncillerini birinci yüzyılda Yahudi olmayan uluslara da yayımladılar. Romalılar, Yahudi isyanında (MS 66-73) esir alınan köleleri imparatorlukları boyunca naklettiler ve Hristiyanlık onlarla birlikte yayıldı. Hristiyanlar kiliselerini ev gibi görünecek şekilde inşa etmişlerdir.

Ehl-i Beyt'in Kerbela'dan Şam'a Yolculuğu: 685 yılında Yezid'in emriyle Ehl-i Beyt Suriye'ye gönderilmiştir. Kervan Şam'a giderken çeşitli yerlerden geçmiştir. Kufe'den Şam'a giden üç yol vardır; en meşhur rotası 1545 kilometre uzunluğundaki ve Musul, Nasibiyen, Halep gibi şehirlerden geçen Sultani'dir. Günümüzde bu rota, birçok ülkeden geçmektedir. Kufe'den Şam'a olan yolculuk yirmi günden fazla sürmüştür. Süre nedeniyle çocuklar ve kadınlar bu dönemde çok acı çekmiştir. Bu nedenle rotada çok sayıda küçük mezar vardır.

Hac Yolu: Hz. Muhammed, vefatının yılı olan 632'de hacca gitmiştir. Hac şimdi her yıl yaklaşık üç milyon hacı çekmektedir. Hacca gitmek, hacı evinde başlayan ve Mekke'de tamamlanan manevi bir çabadır. Hac belirli bir zamanda yapılır, bu nedenle hacılar kabileler halinde hareket etmektedir. 1517'de Osmanlılar hac sorumluluğunu üstlenmiştir. Mukaddes şehirler olan Hicaz'ı kontrol etmişler, kaynaklarını kervanları korumak, yolların bakımını yapmak ve Medine ve Mekke'deki kutsal türbeler için kullanmışlardır. Yaya olarak seyahat edenler üç noktada toplanır: Kahire (Mısır), Şam (Suriye) ve Kufe (Irak).

Önerilen manevi rotalar, Suriye için yeni bir kültür turizmi biçiminin kaynağı olarak hareket etme konusunda büyük bir potansiyel bulunmaktadır. Rotalar, destinasyonların basit bir ziyaret yeri olması yerine yaratıcı ve yavaş bir turizm anlayışını desteklemektedir. Bu, otobüs ve trenlerin yanı sıra yürüyüş ve bisiklet gibi daha yavaş ulaşım türlerine uygun bir turizm şeklidir. Bu tür turizm, ekoturizm rotaları sunmaktadır. Yerel geleneksel ürünlerin tanıtımı, çevresel ve kültürel mirasın yeniden

keşfedilmesi ve yeme-içme kaynaklarının tadını çıkarma ile ekoturizm birleşmektedir.⁶⁷⁰

Fotoğraf 3.200. Kutsal Rotalar⁶⁶⁷

3.13.6.3. Al Jabboul

Al-Jabboul Gölü, birçok vahşi yaşam biçimini barındıran bir yaşam alanıdır. Çok çeşitli göçmen kuşların dinlenme ve beslenme için küresel öneme sahip bir alan olarak kabul edilmektedir. Bu türlerin en önemlisi, dünya nüfusunun %1'inden fazlasının Al-Jabboul'da bulunduğu tahmin edilen “Büyük Flamingo” dur. Tehdit altındaki birçok balık türü ve diğer vahşi yaşam türleri de burada bulunmaktadır. Bataklık kıyılarında 50'den fazla tuzluluğa dayanıklı bitki türüne vardır. Birçok yerleşik ve göçmen kuşu, göçleri sırasında beslenmek için göçmen ve geçiş kuşlarının geçiş yolu üzerinde konumlanmıştır. Daha önce üremeyen birçok tür de sahada üremeye başlamıştır. Ayrıca birçok göçmen su kuşunun dinlenme ve kışlama için önemli yerlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Suriye'de kuşlar için önemli bir alan olarak kabul edilen ilk yerlerden biridir. Bölgede yakın zamanda yapılan bir kuş araştırması, yıl boyunca kaydedilen 120'den fazla kuş türünün varlığını bildirilmiştir. Alanın bir kısmı 1997 yılında doğal sit alanı ilan edilmiş ve RAMSAR Uluslararası Sulak Alanlar Anlaşması'na göre önemli sulak alanlar doğal siteleri listesine dahil edilmiştir. Bu dikkate değer biyolojik çeşitlilik, yerel halkın bir kısmının bu bölgede yaşamasına, tuz çıkarmanın yanı sıra balıklar, kuşlar ve çeşitli memeliler dahil olmak üzere doğal kaynaklarından faydalanmasına yardımcı olmuştur. Sabkhat'ın batı kısmı,

⁶⁷⁰ Bashar Dayoub, Peifeng Yang, Alaa Dayoub, Saraha Orman, He Li(2020). “The Role Of Cultural Routes In Sustainable Tourism Development: A Case Study Of Syria's Spiritual Route”. **International Journal of Sustainable Development and Planning**, 15(6), 865–874.

yetkililer tarafından yerel yatırım sağlamak için ekonomik olarak tuz çıkarımı için kullanılmaktadır. Bununla birlikte, son 50 yılda tarımsal faaliyetlerin gelişmesine ek olarak, yaz aylarında Sabkhat kıyılarından tuz toplanması bölge sakinleri için önemli bir ekonomik kaynak olarak kabul edilmektedir.

Suriye Vahşi Yaşamı Koruma Topluluğu, yerel toplulukların katılımıyla bölgede ekoturizm kavramını geliştirmek için 2008 yılında çalışmaya başlamıştır. Bu tür çalışmaların amacı, yerel halkı gölün önemi konusunda bilinçlendirmek, yerel halkı ekoturizm rehberleri olarak eğitmek ve ekoturizm yoluyla biyoçeşitliliğin korunmasının takibinde alan için izleme çalışmaları, kuş araştırmaları yapmaktır.⁶⁷¹

Fotoğraf 3.201. Al Jabbul Doğa Rezervi⁶⁷²

3.13.6.4. Mashqita

Mashqita, Lazkiye'nin kuzeydoğusundaki dağlarda, eyaletteki en büyük göle bakan küçük bir kasabadır. Burası yüzmek ve tekne gezintisi için popüler bir yaz destinasyonudur. Gölün yakınında çok sayıda restoran vardır. Şehrin doğusunda uzanan çam ormanlarında, dinlenmek veya yürüyüşe çıkmak için doğal bir yer sunmaktadır.⁶⁷³

Fotoğraf 3.202. Masqita⁶⁷⁴

⁶⁷¹ <https://sscw-syr.org/al-jabboul/ecotourism-at-al-jabboul/> Erişim Tarihi: 19.3.2023

⁶⁷² <https://rsis Ramsar.org/ris/935> Erişim Tarihi: 19.3.2023

⁶⁷³ <https://syriaphotoguide.com/mashqita-%d9%85%d8%b4%d9%82%d9%8a%d8%aa%d8%a7/> Erişim Tarihi: 19.3.2023

⁶⁷⁴ http://www.syriatourism.org/en/page12115/pn2/ext_param0%7C/places_to_visit Erişim Tarihi: 19.3.2023

3.13.6.5. Tartous

Nispeten yeni bir turizm faaliyeti olan ekoturizm rezervin temelini oluşturmaktadır. Çevre dostu uygulamalar, doğal ve kültürel çevre mirasına sahip çıkmayı amaçlamaktadır. Tartous ilinde, toplam orman alanı ve ormanlık alanı 31000 hektara eşittir. Ağaç türlerinin zenginliği ve yoğunluğu nedeniyle turistler için çekici olmaktadır. Üç tabiatı koruma alanı bulunmaktadır. Rezervler: Sha'arat Alsharqya, Al Nabi Matah ve Qala'at Al Kahf'dır.⁶⁷⁵

3.14. Suudi Arabistan Hakkında Genel Bilgiler

3.14.1. Tarih

Arap Yarımadası'ndaki insan varlığının ilk somut kanıtı 15.000 ila 20.000 yıl öncesine dayanmaktadır. Avcı-toplayıcı çeteler, vahşi hayvanlar ve bitkilerle beslenerek karada dolaşmıştır. İki büyük medeniyet merkezi olan Nil Nehri Vadisi ile Mezopotamya arasında yer alan Arap Yarımadası, antik dünyanın kavşağı durumundaydı. 610 yılı civarında, gelişen ticaret merkezi Mekke'nin yerlisi olan Hz. Muhammed, Cebrail (a.s.) aracılığıyla Allah'tan vahiy alıp, Allah'ın birliğini evrensel olarak ilan etmesi için elçi olmuştur. İslam'ın doğuşundan 100 yıldan az bir süre sonra, İslam İmparatorluğu İspanya'dan Hindistan ve Çin'in bazı bölgelerine kadar genişlemiştir. Suudi Arabistan'ın kökenleri, ilk Suudi Devletinin kurulmasıyla 1744 yılına kadar gitmektedir. Mevcut Krallığın oluşumu, 1902'de Abdülaziz bin Suud'un Al-Suud'un atalarının evi olan Riyad'ı ele geçirmesiyle başladı ve 1932'de Suudi Arabistan Krallığı'nın ilanı ve tanınmasıyla doruğa ulaşmıştır.⁶⁷⁶

3.14.2. Coğrafya

Yaklaşık 2.149.690 km²'lik bir alanı kaplayan Suudi Arabistan, Arap Yarımadası'nda bulunur, dünyanın 12. büyük ülkesidir. Batısında Kızıldeniz, doğusunda ise Basra Körfezi yer alır. Ülkenin büyük bir kısmı geniş, çorak bir kum ve kaya ovasıdır. Belirli bir nehir veya göl bulunmamaktadır. Çöller, doğu ve güneyin çoğuna hakimdir. Ülkenin çöl iklimi aşırı sıcaklıklara sahip kum fırtınalarına tabidir.

⁶⁷⁵ Hanadi Makhlouf, Liudmila Guzikova, Younan Radwan (2021). "Resources of Tourism Demand in Tartous Governorate, Syrian Arab Republic". **BIO Web of Conferences**, 29, 01010. <https://doi.org/10.1051/bioconf/20212901010>

⁶⁷⁶ <https://www.dfat.gov.au/geo/saudi-arabia/saudi-arabia-country-brief> Erişim Tarihi: 24.12.2022

Sıcaklıklar genellikle iç kısımda daha yüksektir. Kıyı bölgeleri daha soğuk ama daha fazla nemlidir. En sıcak aylar Mayıs ve Ekim ayları arasında, en soğuk aylar ise Aralık ve Ocak aylarıdır.⁶⁷⁷

Harita 3.14. Suudi Arabistan Haritası⁶⁷⁸

3.14.3. Ekonomi

Suudi Arabistan, büyük ekonomik faaliyetler üzerinde güçlü hükümet kontrollerine sahip petrole dayalı bir ekonomiye sahiptir. Dünyanın kanıtlanmış petrol rezervlerinin yaklaşık %16'sına sahiptir, en büyük petrol ihracatçısı konumundadır ve OPEC'te lider bir rol oynamaktadır. Petrol sektörü bütçe gelirlerinin kabaca %87'sini, GSYİH'nın %42'sini ve ihracat gelirlerinin %90'ını oluşturmaktadır. Suudi Arabistan, ekonomisini çeşitlendirmek ve daha fazla Suudi vatandaşı istihdam etmek için özel sektörün büyümesini teşvik etmektedir. Yaklaşık 6 milyon yabancı işçi Suudi ekonomisinde, özellikle petrol ve hizmet sektörlerinde önemli rol oynar. Ancak aynı zamanda Riyad, kendi vatandaşları arasındaki işsizliği azaltmak için mücadele etmektedir. Suudi yetkililer, özellikle büyük genç nüfusunu istihdam etmeye odaklanmaktadır.⁶⁷⁹

⁶⁷⁷ https://www.ciee.org/sites/default/files/content/hsib/orientation/saudi_arabia.pdf Erişim Tarihi: 24.12.2022

⁶⁷⁸ https://www.researchgate.net/figure/Map-of-Saudi-Arabia-showing-the-regions-from-where-study-participants-were-recruited_fig1_335206188 Erişim Tarihi: 24.12.2022

⁶⁷⁹ <https://www.economy.com/saudi-arabia/indicators> Erişim Tarihi: 24.12.2022

3.14.4. Yönetim Biçimi

Suudi Arabistan, Vehhabilik ile yakın bağları olan ve bu akımın desteğiyle kurulan bir aile olan Suud hanedanı (Âl Sa'ūd) tarafından yönetilen bir monarşidir. İslam hukuku, Şeriat, yasamanın birincil kaynağıdır, ancak yasamanın fiilen ilan edilmesi ve politikanın uygulanması genellikle siyasi çıkarlar, yönetici ailenin iç siyaseti ve kabileler arası siyasetin etkisi gibi daha dünyevi faktörler tarafından hafifletilir. Kral, yasama, yürütme ve yargı işlevlerini birleştirir. Tipik olarak, Bakanlar Kuruluna (Majlis al-Wuzarā') başkanlık eden bir ofis olan başbakan rolünü üstlenmiştir.⁶⁸⁰

3.14.5. Demografi ve Kültür

Suudi Arabistan 2020 nüfusunun BM verilerine göre yıl ortasında 34.813.871 kişi olduğu tahmin edilmektedir. Suudi Arabistan nüfusu, toplam dünya nüfusunun %0,45'ine eşdeğerdir. Suudi Arabistan'da nüfus yoğunluğu kilometrekare başına 16'dır.⁶⁸¹

Suudi Arabistanlıların yüzde doksanı Arap; geri kalan yüzde 10, İslam toplumunun her yerinden yerleşimcilerin torunları olan Afro-Asyalılardır. Suudi göçebeler “saf” Araplardır veya saf Arapların soyundan gelmektedir. Karışık etnik kökene sahip olanların çoğu Afrikalıların, Türklerin, İranlıların, Endonezyalıların veya Hintlilerin soyundan gelen, çoğu mukaddes şehirler olan Mekke'ye hacı olarak hicret ve Medine ve Kızıldeniz kıyısına yakın Hicaz bölgesinde yaşamaktadırlar.⁶⁸²

Suudi Arabistan kültürü, İslami mirası, eski bir ticaret merkezi olarak tarihsel rolü ve Bedevi gelenekleri tarafından şekillendirilen zengin bir kültürdür. Suudi toplumu son birkaç on yılda muazzam bir gelişme yaşadı. Suudi halkı değerlerini ve geleneklerini adetlerini, misafirperverliklerini ve hatta giyim tarzlarını alıp modern dünyaya uyarlamıştır.⁶⁸³

Yılın öne çıkan olayları mübarek Ramazan ayı ve hac mevsimidir. Müslümanların sabahtan akşama kadar oruç tuttıkları mübarek Ramazan ayı,

⁶⁸⁰ <https://www.britannica.com/place/Saudi-Arabia/Government-and-society> Erişim Tarihi: 24.12.2022

⁶⁸¹ <https://www.worldometers.info/world-population/saudi-arabia-population/> Erişim Tarihi: 24.12.2022

⁶⁸² <https://info.publicintelligence.net/MCIA-SaudiArabiaHandbook.pdf> Erişim Tarihi: 24.12.2022

⁶⁸³ <https://www.saudiembassy.net/culture-art> Erişim Tarihi: 24.12.2022

çocuklara hediye ve kıyafet almanın, arkadaş ve akraba ziyaretlerinin adet olduğu Ramazan Bayramı ile son bulur. Diğer bir önemli olay ise, dünya çapında milyonlarca Müslüman hacının Mekke'ye geldiği Hac mevsimidir. Hac mevsimi, Hz. İbrahim'in Allah'a yaklaşmak için oğlunu kurban etme isteğinin anısına ailelerin bir koyun kesmesinin geleneksel olduğu Kurban Bayramı tatiliyle sona erer. Krallık, diğer iki yıllık tatili kutlar: Kuruluş Günü (22 Şubat) ve Suudi Ulusal Günü (23 Eylül)'dür.⁶⁸⁴

3.14.6. Suudi Arabistan'da Ekoturizm Uygulamaları

3.14.6.1. Al Ula

Suudi Arabistan Krallığı'ndaki Al-Ula şehri, şehrin turistleri eğlendirmek için çeken belirli bir doğa türü ile öne çıkan, doğal çöl dağlık manzara sunan, eşsiz bir turizm destinasyonu olmasını sağlayan doğal ve kültürel mirasın tedarikçisi olarak kabul edilen tarihi bir şehirdir.⁶⁸⁵ Al Ula arkeolojik sit alanından çok daha fazlasıdır: doğal ve insani unsurların bütüncül ve sistematik bir yaklaşımının benimsenmesine davet etmektedir.⁶⁸⁶

Al-Ula şehri ve çevresindeki kültürel ve doğal miras alanları, Suudi Arabistan'ın kuzeybatı kesiminde Medine bölgesinde yer almaktadır. Şehir doğudan ve batıdan dağlarla çevrilidir. Suudi Arabistan'daki doğal turizm kaynakları arasında yer almaya uygun, çarpıcı doğal formlar alana kadar erozyon faktörleri bu dağları etkilemiştir. Çöl kampları, kısa süreli barınma hizmetlerine yeni eklenen ve doğayla bütünleşme ve yansıma duygusu vermek için dağların arasına kurulan çadırlardır. Çöl kampları, kısa süreli barınma hizmetlerine yeni bir ektir. Al-Ula Belediyesi tarafından çöl kampları kurulması için toplam 900.000 m²'lik dört yatırım alanı ihale edilmiş olup, bunlardan üçü özel sektör tarafından uygulanmış ve işletilmiş, diğeri yapım aşamasındadır.⁶⁸⁷

Al Ula Eski Kenti'ne ev sahipliği yapan Al Ula ilçesi, son birkaç yıla kadar uluslararası turizme kapalı olan olağanüstü doğal ve beşeri mirasa sahip bir yerdir.

⁶⁸⁴ <https://www.my.gov.sa/wps/portal/snp/aboutksa/culture> Erişim Tarihi: 24.12.2022

⁶⁸⁵ Hatan Alshammaa (2019). **Sustainable Tourism Heritage Village – Al-Ula, Saudi Arabia**. Unpublished Master Thesis, Rochester Institute of Technology, New York.

⁶⁸⁶ Thiago Allis (2020). Al Ula Building The Ultimate Tourism Destination Report Of The Unesco Unitwin Experts “Culture, Tourism, Development. https://www.unescochair.usi.ch/wp-content/uploads/2020/05/ALULA_report_202001.pdf Erişim Tarihi: 24.12.2022

⁶⁸⁷ Alshamma, a.g.e.

Arkasında yüksek kumtaşı dağlarının olduğu yemyeşil bir vaha vadisinin parçası olan Al Ula , halkının binlerce yıl öncesine dayanan doğal ve kültürel mirasının kalesidir. Al Ula eski köyü, kerpiçten yapılmış 900'den fazla geleneksel binaya ev sahipliği yapmaktadır. Bunların 100'ü halihazırda geleneksel inşaat yöntemleriyle restore edilmiştir.⁶⁸⁸

Fotoğraf 3.203. Al Ula⁶⁸⁹

3.14.6.2. Farasan Adaları

Farasan adaları bir takımadadan oluşmaktadır. Jazan şehrine yaklaşık 42 km uzaklıktadırlar. Takımadalar doksandan fazla ada içerir. Kıyılarının uzunluğu yaklaşık 300 km'dir. Farasan Adası'nın sahip olduğu birçok doğal ve kültürel miras, adaya özel bir önem vermektedir; bu da adaları turistler ve bölgenin içinden ve dışından mirasla ilgilenenler için çekici bir yer yapmaktadır. Farasan Adaları, birçok çarpıcı doğal alanla doludur. Bunların arasında, adanın kıyıları gibi bir grup kıyı vardır. Qandal Ormanı, Al Ghadeer, Al Qarn, Abra ve Al-Faquah'ın yanı sıra Al-Hasis Körfezi'ne bakan bir grup plaj, bunların en önemlisi Al-Hareed Plajı. Farsan'da doğal rezervler de vardır ve bunların en önemlisi geyik rezervidir.⁶⁹⁰

2009 yılından bu yana, Kızıldeniz'in güneydoğusunda, Jazan'dan yaklaşık 40 km uzaklıkta bulunan Farasan Adaları için ekoturizm yatırımları aranmaktadır. Suudi yetkililer bu alanı deniz, kıyı ve kaplıca sağlık merkezlerine dönüştürmeyi planlamaktadır. Suudi Arabistan Turizm ve Eski Eserler Komisyonu'nun (SCTA) Jazan Eyaleti Turizm Ofisi, deniz, kıyı ve sağlık merkezlerine yönelik 216 km'lik bir

⁶⁸⁸ <https://www.unwto.org/tourism-villages/en/villages/alula-old-town/> Erişim Tarihi: 25.3.2023

⁶⁸⁹ <https://www.arabnews.com/node/1970951> Erişim Tarihi: 25.3.2023

⁶⁹⁰ Elsayed Elbanna, Aalaa Ali (2021). "A Study of the Farasan Islands' "Saudi Arabia" Cultural Heritage Conservation and their Characteristics for Touristic Rehabilitation". **Advanced Research in Conservation Science**, 2(2), 35–59.

kıyı şeridinde sahip 264 ada dahil olmak üzere Farasan Adaları'nın 600 km²'lik alanının geliştirilmesi için yatırıma davet etmektedir. Farasan Adaları Valiliği'ne göre Suudi Arabistan Turizm ve Eski Eserler Komisyonu Jazan'ı deniz, kıyı ve spa/sağlık tesisleri turizmi alanında en hızlı gelişen turistik yerlerden biri haline getirmeyi amaçlamaktadır.⁶⁹¹

Fotoğraf 3.204. Farasan Adaları⁶⁹²

3.14.6.3. Asir Bölgesi

Asir, Suudi Arabistan Krallığı'ndaki illerden biridir. Adını bölgede yaşayan bir klanlar konfederasyonundan almıştır. Asir bölgesi, Krallığın güneybatısında, 17° 25' kuzey ve 19° 50' kuzey enlemleri ile 50° 00' doğu ve 41° 50' doğu boylamları arasında yer almaktadır. Asir, güneybatıda Al-Dareb, al-Shequq ve Piech (Jazan Bölgesi) sınırlarından güneyde Yemen sınırlarına ve doğuda Necran sınırlarına kadar uzanmaktadır. Asir'in 81.000 km²'lik bir alanı ve tahmini nüfusu 1.913.392'dir. Eyaletin başkenti Abha'dır. Asir bölgesi, çarpıcı ve çeşitli doğal bir potansiyele sahiptir, çeşitli ağaçlar ve çiçeklerle kaplı görkemli dağlarının yanı sıra vadileri, kaynakları ve uçsuz bucaksız çölü ile karakterize edilen şehirlerinin çoğunda bulunmaktadır. Bu ortam oldukça değişkendir ve çeşitli tanıtım ve turizm faaliyetlerinde kullanılabilir. Çevresel ve doğal hediyeler, jeoturizm için çeşitliliğe ve dolayısıyla Asir bölgesinde turizmin gelişmesine yol açmaktadır.⁶⁹³

⁶⁹¹ Haythem Ayachi, Said Jaouadi (2017). "Problems and Perspective of Ecotourism in the Island of Farasan". **Society and Business Review**, 12(2), 235–251.

⁶⁹² <https://zamzam.com/blog/farasan-islands/> Erişim Tarihi: 25.3.2023

⁶⁹³ Humoud Jaber, Azzizan Marzuki (2018). "Environmental Diversity In Asir Region And Its Impact On Tourism Development Sustainability". **Academy of Entrepreneurship Journal**, 24(2), 1-17

Bölge etkileyici manzaralar sunan doğal dağ sıralarıyla tanınır. Zorlu dağlık arazi nedeniyle, bölge bir süre nispeten izole kalmıştır. Suudi hükümetinin yeni altyapı projeleri, eyaleti dış dünyayla ilişkilendirdi ve kısa sürede popüler bir turizm merkezi haline gelmiştir. İlin en çekici özelliklerinden biri nispeten soğuk iklimidir. Ülkenin geri kalanı sert çöl sıcaklığını yaşarken, Asir daha ılıman sıcaklıklara sahip ve aynı zamanda yeterli miktarda yağış almaktadır. Bu, onu sıcak sıcaklıklardan kaçmak isteyen ve rahatlatıcı, doğaya daha yakın bir deneyim isteyen turistler için çekici bir destinasyon haline getirmiştir.⁶⁹⁴

Fotoğraf 3.205. Asir Evleri⁶⁹⁵

3.14.6.4. Al Ahsa

Toplam Suudi nüfusunun %15'ine ev sahipliği yapan Suudi Arabistan Krallığı'nın Doğu Bölgesi'nde yer almaktadır. Al-Ahsa şu anda 22.600 hektarlık bir alan üzerinde 1.240.000 nüfusa sahiptir. Al-Ahsa şehri, şehrin büyükşehir bölümünü oluşturan en büyüğü Al Hofuf ve Al Mubarraz olmak üzere çok sayıda köyün bir araya gelmesinden oluşur. Dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biridir. Al-Ahsa Vahası, doğal ekosistemleri, biyoçeşitliliği ve insan yerleşimlerini başarılı bir şekilde bütünleştiren kültürel bir manzara olarak UNESCO Dünya Mirası Listesi ilan edilmiştir.⁶⁹⁶

Şehir, yerli turistler için gelişmekte olan bir turizm destinasyonu ve yerel turizm endüstrisini övmeyi ve Suudi Vizyonu 2030 hedeflerini desteklemeyi amaçlayan son çabaların önemli bir parçasıdır. 2015 yılından itibaren UNESCO

⁶⁹⁴ <https://welcomesaudi.com/destination/asir-province> Erişim Tarihi: 25.3.2023

⁶⁹⁵ <https://www.arabnews.com/node/1528941/saudi-arabia> Erişim Tarihi: 25.3.2023

⁶⁹⁶ www.momra.gov.sa Erişim Tarihi: 25.3.2023

Yaratıcı Şehirler Ağı'nın bir parçası olup, 2019 yılı için “Arap Turizminin Başkenti” seçilmiştir. Al-Ahsa'da, öncelikle Al-Hufuf ve Al-Mubarraz kentsel bölgelerinde bulunan 65 turistik tesis bulunmaktadır. Bölge, birçok alanda biyolojik çeşitlilik, doğal yaşam ve yaban hayatı ile karakterizedir. Turistik önemi olan yerel destinasyonlar arasında Al-Qara Tepesi, Al Ahsa Ulusal Parkı ve su kaynakları bulunur. Doğu Eyaletindeki 22 cazibe merkezinden Al-Ahsa Palm Vadisi, doğaya dayalı bir cazibe önemine sahiptir. Vaha ve 2018 yılında Dünya Mirası alanı haline gelmiştir. Palmiye vahasının kıyısında, yerli turistleri çeken çeşitli tarım projeleri vardır.⁶⁹⁷

Doğu Eyaletindeki en büyük valilik olan Al-Ahsa'nın adı, UNESCO tarafından Dünya Mirası Alanı olarak kabul edilen tarihi Al-Ahsa Vahası'ndan gelmektedir. Pitoresk güzelliği ve cazibe merkezleri nedeniyle Al Ahsa'da turizm, krallığın diğer bölgelerinden çok daha önce başlamıştır. Ahsa Arapça 'da yeraltındaki suyun sesi demektir. Basra Körfezi'nden yaklaşık 97 km içeride yer alan Al-Ahsa, dünyanın en büyük doğal tarım vahalarından biridir. İki milyondan fazla ağaçla, dünyaca ünlü çok sayıda hurma ağacına sahiptir. Tüm palmiye ağaçlarına ek olarak Al-Ahsa, bol tatlı su kaynağı nedeniyle Krallığın ilk yerleşim alanlarından biridir. Sıcak, ılık ve soğuk su arasında değişen 150'den fazla doğal kaynağa sahiptir.⁶⁹⁸

Fotoğraf 3.206. Al Ahsa⁶⁹⁹

⁶⁹⁷ Thowayeb Hassan, Amany Salem, Mostafa Abdelmoaty (2022). “Impact of Rural Tourism Development on Residents’ Satisfaction with the Local Environment, Socio-Economy and Quality of Life in Al-Ahsa Region, Saudi Arabia”. **International Journal of Environmental Research and Public Health**, 19(7), Makale Numarası: 4410.

⁶⁹⁸ <https://www.oortlah.com/en/sa-tourism-eastern-province-al-ahsa.html#seo-section-main> Erişim Tarihi: 25.3.2023

⁶⁹⁹ <https://www.arabianbusiness.com/industries/travel-hospitality/saudi-arabia-promotes-al-ahsa-to-investors-in-new-tourism-push> Erişim Tarihi: 25.3.2023

3.14.6.5. Çöl Ekoturizm Noktaları

Suudi Arabistan'ın kum çölleri ünlüdür ancak turizm çevrelerinde çok az keşfedilmiştir. Kum denizleri, çevredeki arazinin birkaç yüz metre üzerinde duran, çoğunlukla sabit kumdan oluşan geniş alanları kaplar. Kum denizleri, Arap Yarımadası'nın iç kısmının neredeyse üçte birini kaplamaktadır. En büyük kum denizi olan Ar Rub'Al Khali, 640.000 km²'den fazla bir alana yayılıyor ve Birleşik Krallık'ın 2,62 katı büyüklüğünde bir kara kütleini kaplamaktadır. Geleneksel olarak, bu çöllere dışarıdan gelenler tarafından erişilmesi zor olmuştur. Şimdi bile, bilimsel kaşifler rehber olarak Bedevi gruplarına güvenmektedir. Suudi Arabistan'daki Al-Ula şehri, kültürel mirasa sahip eşsiz bir doğal çölle olan ilişkisiyle ünlüdür. Medine'nin kuzeybatı bölgesinde yer almaktadır. Şehir, maceralı doğal çöl dağlık manzarası nedeniyle bir turizm merkezi haline gelmiştir. Suudi Arabistan'ın çöl ortamları vahaları, yerli sakinleri, korunan bölgeleri, eski bitki örtüsünü, kır çiçeği çiçek yaşam alanlarını, olağanüstü jeolojik özellikleri, karavanları, çöl yürüyüşlerini ve çeşitli iklim koşullarını içermektedir. Tüm bu geniş rezervuarlar içinde, kamp konaklama, romantik bakış açıları, yıldız izleme gezileri, trekking, doğa yürüyüşü ve benzerleri için fırsatlar sağlanabilir. Hizmet sağlayıcılar, tur operatörleri ve seyahat acentelerinin hepsi bu tür çevresel ortamların uygulanmasıyla gelişmektedir.⁷⁰⁰

3.14.6.6. 2030 Suudi Vizyonu

Beş yıl önce, petrol gelirleri ülkenin bütçe gelirlerinin yüzde elli üçünü oluşturan Suudi Arabistan hükümeti, Krallık için petrol sonrası plan olan Suudi 2030 vizyonunu başlatmıştır. Kısaca petrol dışı ekonomiye bağlı stratejik bir çerçeve olan vizyon, ekonomik ve yatırım faaliyetlerini güçlendirmek ve uluslararası ticareti canlandırmak da dahil olmak üzere temel hedeflerine ulaşmak için ekonomisini çeşitlendirmektedir. Sağlık, altyapı, eğitim, eğlence ve turizm gibi kamu hizmet sektörlerini geliştirmektedir. Eşzamanlı olarak başta petrol ürünleri olmak üzere doğal

⁷⁰⁰ Alfadhi Amirah (2020). **Promoting Sustainable Desert Ecotourism Development in Saudi Arabia By Incorporating Design Guidelines for Families in Desert Environment**. Unpublished Master Thesis, Arizona State University.

kaynaklara olan bağımlılığı azaltmak, ekonomik gelirleri artırmanın yanı sıra çevreyi ve yaban hayatı korumanın en temel yaklaşımlarından biridir.⁷⁰¹

3.14.6.7. Kızıldeniz Projesi

Kızıldeniz Projesi, Suudi Arabistan Krallığı'nın batı kıyısında, Umluj ve Al Wajh şehirleri arasında yer almaktadır. 200 kilometrelik sahil şeridi boyunca uzanan 50 bozulmamış doğal ada olan Kızıldeniz Projesi, dünyanın gizli doğal hazinelerinden birinin bulunduğu yerde konumlanacaktır. Adalar, çevresel olarak korunan mercan resiflerine, mangrovlara ve ince bir deniz kaplumbağası olan atmaca da dahil olmak üzere nesli tükenmekte olan birkaç deniz türüne ev sahipliği yapan bir takımada oluşturur. Aynı zamanda sönmüş volkanlara sahiptir; en son aktif olan, MS 17. yüzyıla kadar uzanan kayıtlı bir faaliyet geçmişine sahiptir. Ayrıca, Kızıldeniz Projesi'nin doğa koruma alanında Arap leopardları, Arap kurtları, Arap yaban kedileri ve şahinler dahil olmak üzere nadir yaban hayatı yaşamaktadır.⁷⁰²

3.14.6.8. Neom Projesi

NEOM, iddialı bir turizm projesidir. El değmemiş manzaraları ile canlandırıcı turizm için yeni bir model olacaktır. Kirlilik ve trafik içermeyen amiral projelerden biri olan THE LINE'in devrim niteliğindeki kentsel tasarımı ve vahşi doğayı bir araya getirmeyi planlanmaktadır. Başka hiçbir yere benzemeyen, dünya gezginlerini cezbeden bir destinasyon olacaktır.⁷⁰³

Suudi Vizyonu 2030 ile uyumlu olarak, NEOM projesi yaşanabilirlik, başarılı işletmeler ve sürdürülebilir sonuçları yaratmayı hedeflemektedir. Suudi Arabistan'ın kuzeybatısındaki Tebuk ilinde bulunan planlı bir şehirdir. Şehirde akıllı kasabalar ve topluluklar, araştırma alanları, işletme bölgeleri ve eğlence alanları yer alacaktır. Projenin amacı, dünyanın her yerinden 1 milyondan fazla vatandaşı ve turisti çekmektir. NEOM projesi, tamamen güneş ve rüzgâr enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarından güç almayı hedeflemektedir. Proje, Suudi Arabistan'ın petrol

⁷⁰¹ Jamilah Al Mohaya, Mena Ellassal (2022). "Environmental Diversity Assessment to Enhance Attractiveness of Eco-tourism in Asir Region, Saudi Arabia". <https://www.preprints.org/manuscript/202009.0387/v1> Erişim Tarihi: 17.4.2023

⁷⁰² <https://www.pif.gov.sa/en/MediaCenter/NewsAttachments/The%20Red%20Sea%20-%20Brochure%20-%20English.pdf> Erişim Tarihi: 25.3.2023

⁷⁰³ <https://www.neom.com/en-us/our-business/sectors/tourism> Erişim Tarihi: 25.3.2023

bağımlılığını azaltmayı, ekonomisini çeşitlendirmeyi ve kamu sektörünü genişletmeyi amaçlayan Vizyon 2030 planından doğmuştur. İnşaat tamamlandığında, şehir lojistik, güvenlik, bakım ve eve teslim gibi görevleri üstlenecek robotlara sahip olacaktır.⁷⁰⁴

3.14.6.9. Mekke ve Medine

Allah'ın evi olarak anılan Kabe'nin ve Hz. Muhammed'in doğduğu yer olan Mekke, Müslümanlarca en kutsal şehir olarak kabul edilmektedir. Şehir hac ve umre için ziyaret edilmek zorundadır. Hac, İslam'ın beşinci şartıdır. Bir Müslüman hayatında bir kez Hac'a gitmek zorundayken, umre isteğe bağlıdır. Şehir, Cidde şehrinin yakınında yer almaktadır. Mekke şehrinin en kutsal yeri, Mescid-i Haram'dır. Hac ve umre Kâbe etrafındaki kutsal camilerde gerçekleşmektedir. Hz. İbrahim'in kabe inşa ederken durduğu Makam-ı İbrahim de bulunmaktadır. Müslümanlar, hac ve umre sırasında Safa ve Merve dağları arasında yürümektedirler. Hz. Muhammed'in, Cebrail (a.s)'den ilk vahiy aldığı Hira Mağarası da kutsal yerler arasındadır.⁷⁰⁵ Müslümanların hac için Mekke ve Medine'yi ziyaret etmesinin çeşitli nedenleri vardır. Günahların affı, Mescid-i Nebevi'de namaz kılmak başlıca sebeplerdendir. Allah'a olan sevgiyi bulmak bir başka amaçtır. Hz. Muhammed'e olan adanmalarını göstermek de bu şehirleri ziyaret etmeyi gerektirir. Müslümanlar hem kendilerinin hem de diğer gezginlerin kültürel ve inançlarına saygı duymalarını sağlayan hac maksadıyla orayı ziyaret etmektedir. Ziyaretçiler, Mekke'de hac yapmak ve Medine'deki Mescid-i Nebevi'yi görmek için gelmektedir.⁷⁰⁶

⁷⁰⁴ <https://zamzam.com/blog/ecotourism-in-saudi-arabia> Erişim Tarihi: 25.3.2023

⁷⁰⁵ Tahani Hasan, "Segmentation of Religious Tourism by Motivations: A Study of the Pilgrimage to the City of Mecca", *Sustainability*, 2022, 14, 7861,

⁷⁰⁶ Hassan T, Carvache-Franco M, Carvache-Franco O, Carvache-Franco W (2023) Sociodemographic relationships of motivations, satisfaction, and loyalty in religious tourism: A study of the pilgrimage to the city Mecca. *PLoS ONE* 18(3): e0283720. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0283720>

3.15. Umman Hakkında Genel Bilgiler

3.15.1. Tarih

Arap Yarımadası'ndaki en eski yerleşim yerlerinden biri olduğu düşünülen Umman'da MÖ 6000'li yıllara kadar uzanan arkeolojik kalıntılara rastlanmıştır. 1970 öncesinde 18.yüzyıldan itibaren Al Bu Said ailesi tarafından yönetilmiş olup, 1850'li yıllara kadar Zanzibar adasında bulunan topraklarını kaybetmiştir. Devlet daha sonra bölünmüş, 1964 yılında Zanzibar Hanedanlığı'nın bir darbe sonucu sonu gelmiştir. Buna müteakip birçok Ummanlı ülkeyi terk etmiştir.⁷⁰⁷

Şu anki Sultan Kabus, 1965-75 Dhofar Savaşı'nın ardından, 1970'te bir saray darbesiyle babasını devirdikten sonra iktidara gelmiştir. Petrol 1964'te Fahud'da keşfedilip, ilk olarak 1967'de ihraç edildi. 1970 yılına kadar ülke Maskat ve Umman Sultanlığı olarak biliniyordu. Umman, bir danışma konseyinin mevzuatı gözden geçirme konusunda bazı sınırlı yetkilere sahip olmasına rağmen, mutlak bir monarşi olmaya devam etmektedir.⁷⁰⁸

3.15.2. Coğrafya

Arap Yarımadası'nın güneydoğusunda yer alan Umman Sultanlığı, Hürmüz Boğazı'ndan Yemen'e kadar 1700 km kıyı uzunluğuna sahiptir. Birleşik Arap Emirliklileri kuzeybatıda, Suudi Arabistan batıda, Yemen ise güneybatıda komşusu konumunda bulunur. Güneyinde ve doğusunda Hint Okyanusu, kuzeydoğusunda ise Basra Körfezi ile etrafı sarılıdır. Yer şekilleri arasında tepe, ova ve dağlar olan ülkenin yüzölçümü 309 500 kilometrekaredir. Ülkenin yüzde 80'den fazlası çöldür.⁷⁰⁹

Umman'ın kurak ve sıcak bir iklimi vardır, kıyı boyunca güçlü bir rahatsızlık hissi yaratan nem özellikle yazları kuvvetlidir. Ülkenin iç kesimleri çok kurak, iklimi çöl iklimidir. Gece ve gündüz arasındaki sıcaklık farkı büyük olup yaz aylarında sıcaklıklar 50°C'yi geçebilmektedir.⁷¹⁰

⁷⁰⁷ www.mog.gov.om Erişim Tarihi: 25.12.2022

⁷⁰⁸ <https://www.qdl.qa/en/country-profile-oman> Erişim Tarihi: 25.12.2022

⁷⁰⁹ https://ticaret.gov.tr/data/5ef34c4113b876a1ec56ae1b/Umman%20%C3%9C%9C%9C%20Profili_2022.pdf Erişim Tarihi: 25.12.2022

⁷¹⁰ <https://www.travelguide-en.org/oman-climate/> Erişim Tarihi: 25.12.2022

Harita 3.15. Umman Haritası⁷¹¹

3.15.3. Ekonomi

Petrole dayanan bir ekonomiye sahip olan Umman, daha öncesinde küçük çaplı tarım, balıkçılık ve madencilik gibi sektörlerle meşguldü. Petrol sanayinin ülkeye girmesi ile beraber hayat standardı yükselişe geçmiştir. Turizm, lojistik, madencilik gibi petrol dışı sektörlerin geliştirilmesi için çalışmalar sürdürülmektedir. Sohar bölgesinde doğalgaz projeleri, Musandam bölgesinde ise turizmi geliştirmek için faaliyetler sürmektedir. Salalah bölgesinde serbest sanayi bölgesi inşa halinde olup, Al Wusta bölgesinde ticari liman inşası sürmektedir.⁷¹²

3.15.4. Yönetim Biçimi

Ülke, iki danışma organı (Danıştay ve Danışma Kurulu) ile bir monarşi tarafından yönetilmektedir. Sultan Haitham bin Tarık, uzun süredir hükümdar olan Sultan Qaboos bin Said al-Said'in Ocak 2020'de ölümü üzerine yerini aldı. Yetkilerinin bir kısmını devretmesine rağmen, Ekonomik İstihbarat Birimi (EIU) hükümeti hala otoriter olarak değerlendirmektedir. Sultan Kâbus, köleliği ortadan kaldırarak, ABD ile ilişkileri geliştirerek, 1997 yılında kadınlara ülkenin danışma

⁷¹¹ <https://www.nationsonline.org/oneworld/map/oman-map.htm> Erişim Tarihi: 25.12.2022

⁷¹² <http://duqm.gov.om> Erişim Tarihi: 25.12.2022

organı olan Şura Konseyine seçilme hakkı vererek, ekonomide istikrar sağlayarak takdir toplamıştır. Sultan, 21 yaşın üzerindeki herkese oy hakkı vermiştir. Ancak, bu organların yasama yetkileri sınırlı kalmaktadır.⁷¹³

3.15.5. Demografi ve Kültür

4.227.000 nüfusu bulunan Umman'ın resmi dili Arapçadır. İngilizce yaygın şekilde konuşulmakta olup, Urduca, Beluci ve Hintçe de konuşulmaktadır. Müslüman ve yerli halkın % 75'i ılımlı bir Harici kolu olan İbadi mezhebine mensuptur. Geriye kalan halkı Şii veya Sünni'dir. Ülke nüfusunun % 44'lük kısmını göçmen işçiler oluşturmaktadır. Hintliler çoğunlukta olmak üzere, Bangladeşliler, Pakistanlılar ve Filipinliler yabancı nüfusu oluşturmaktadır.⁷¹⁴

Arap Yarımadası'nın en büyük ikinci ülkesi olan Umman'ın kültürü, sınırları içinde oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. 1970'lerden önce Umman, birçok kültürün kendi içinde asimile edilmesiyle sonuçlanan gezginler için önemli bir limandı. Sultan Qaboos bin Said Al Said 1970 yılında iktidara geldiğinde, Umman'ın ulusal kimliğini birleştirmeye karar verdi ve böylece Umman'ın eşsiz, misafirperver kültürünü yarattı.⁷¹⁵ Umman bir kabile toplumdur, ancak kabile etkisi giderek azalmaktadır. Ağırlıklı olarak İbadi Müslüman nüfusu, Batı standartlarına göre hâlâ muhafazakâr olsa da komşu Suudi Arabistan'dakilerden belirgin şekilde daha az katı olan sosyal geleneklere sahiptir. (Örneğin, alkollü içeceklerin tüketimi Umman vatandaşları için yasa dışıdır, ancak ruhsatlı yemekhanelerde ziyaretçilere izin verilir.) Özellikle kadınlar, Umman'da Arap Yarımadası'nın diğer yerlerine göre nispeten daha fazla özgürlüğün tadını çıkarırlar.⁷¹⁶

⁷¹³ <https://www.opendoors.org/persecution/reports/Full-Country-Dossier-Oman-2022.pdf> Erişim Tarihi: 25.12.2022

⁷¹⁴ Ramazan Akarçeşme (2018). **Tarihi Süreç İçerisinde Umman Ve Türkiye İle Ekonomik İlişkileri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

⁷¹⁵ <https://www.holidify.com/pages/culture-of-oman-531.html> Erişim Tarihi: 25.12.2022

⁷¹⁶ <https://www.britannica.com/place/Oman/Cultural-life> Erişim Tarihi: 25.12.2022

3.15.6. Umman'da Ekoturizm Uygulamaları

3.15.6.1. Ras Al-Jinz Kaplumbağa Rezervi

Umman Sultanlığı, büyük ölçüde kurak bölgelerle kaplı olsa da coğrafi benzersizliğine, sosyal yapısına ve ekonomik zenginliğine katkıda bulunan çok çeşitli ekosistemleri barındırmaktadır. Ülke, çok sayıda endemik tür ve küresel olarak tehdit altındaki veya tehlike altındaki türler ile zengin bir flora ve faunaya sahiptir. Umman'da yuva yapan dört tür deniz kaplumbağası arasında, iribaş (*Caretta caretta*), yeşil kaplumbağa (*Chelonia mydas*), atmaca (*Eretmochelys imbricata*) ve zeytin yeşili (*Lepidochelys olivacea*). Üç tür küresel koruma değerine sahiptir: Ras Al Jinz'deki yeşil kaplumbağa, Masirah Adası'ndaki iribaş kaplumbağa ve Dimaniyat Adaları'ndaki atmaca gagalı kaplumbağadır⁷¹⁷

Ras Al Jinz, Arap Yarımadası'nın doğu kıyılarında, Ras Al Hadd'de bulunan bir balıkçı köyüdür. Köy, eşsiz manzaraları ve Ras Al Jinz'in mükemmel yuva yaptığı deniz kaplumbağaları gibi olağanüstü hayvanları ile dünyanın ham güzelliğini barındırır. Ras Al Jinz plajı, nesli tükenmekte olan yeşil kaplumbağa (*Chelonia mydas*) ile dünyaca ünlüdür. Hint Okyanusu'ndaki en önemli yuvalama alanıdır. Burası, halkın bu muhteşem deniz devlerinin benzersiz yuvalanma sürecini izleyebileceği tek resmi yerdir. Bu nedenle Umman turizmi üzerinde çok büyük bir etkisi vardır. Ras Al Jinz Merkezi, kaplumbağaları görmek ve yuvalama sürecine tanık olmak için her gece rehberli geziler düzenlemektedir. Tüm merkez rehberleri bilgilidir ve kaplumbağaların korunmasına adanmıştır. Ras Al Jinz Kaplumbağa Koruma Alanı, Umman Turizm Geliştirme Şirketi tarafından yönetilmektedir.⁷¹⁸

Fotoğraf 3.207. Kaplumbağa Rezervi⁷¹³

⁷¹⁷ Mariam Al Busaidi, Shekar Bose, Manjula Tiwari (2019). "Sea Turtles Tourism In Oman: Current Status And Future Prospects". **Tourism and Hospitality Research**, 19(3), 321–336. <https://doi.org/10.1177/1467358417751026>

⁷¹⁸ <https://www.rasaljinz-turtlesreserve.com/en/about-us/?csrt=16540934937702150990> Erişim Tarihi: 26.3.2023

3.15.6.2. Dimaniyyat Adaları

Al Dimaniyyat Adaları Tabiatı Koruma Alanı, Wilayat al Seeb (Maskat) ve Wilayat Barka kıyılarında yer alan dokuz adadan oluşan bir takımadadır. Kıyıdan sadece 16-18 kilometre uzaklıkta bulunan ve yalnızca tekneyle ulaşılabilen kayalıklarla ve sığ denizlerle çevrilidirler. Adalar, kaplumbağa yuvalama plajlarını, doğal manzarayı, mercan resiflerini ve kuşları korumanın yanı sıra ekoturizmi teşvik etmek amacıyla 3/4/1996 tarihinde tabiatı koruma alanı olarak belirlenmiştir. Adalar, belirgin kireçtaşı kayalarından ve antik mercan resiflerinden oluşmaktadır. Kuzeyde denize doğru dik bir eğimle 25 metreden daha derine inerler. Güneyde, geniş mercan resiflerinin olduğu sığ kumlu denizlerle çevrilidirler. Al Dimaniyyat Adaları Tabiatı Koruma Alanı, yaz aylarında binlerce deniz kuşunun yuva yaptığı ve harika bir panorama oluşturduğu, ulusal, bölgesel ve uluslararası öneme sahip bir koruma alanıdır.⁷¹⁹

Bu adalar, bozulmamış doğası ve onu bir doğa müzesi haline getiren güzel pitoresk manzaraları ile bilinir. Daymaniyat adaları, ulusal ve bölgesel öneme sahip harika bir koruma alanıdır ve çok sayıda deniz kuşu burada yuva yapma eğiliminde olduğundan, hesaplanamayan sayıda göçmen ve endemik kuş türünün çoğalması için uluslararası bir bölgesel ve uluslararası merkez olarak kabul edilmektedir. Aslında *Pandion haliaetus*'un yuva yaptığı tek yerdir. Aynı zamanda, çok sayıda farklı mercan resifi balığı türünün varlığı ün salmıştır. Çok sayıda Şahingagalı Kaplumbağa yuva yapmak ve yumurtlamak için adalara sığınır ve bu adaların nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olan türler için bir sığınak olması açısından büyük önem taşır. Yaz aylarında yuva yapmak için yeşil kaplumbağalar tarafından da ziyaret edilmektedir.⁷²⁰

Daymaniyat Adaları'nı gezmek ve şnorkelle yüzmek, Umman Maskat gezisinin en şaşırtıcı ve yapılması gereken kısımlarından biridir. Parlak renkli balıkları, deniz kaplumbağaları ve berrak güzel suları ile bu şnorkelli dalış noktasını dokuz küçük ada oluşturur. Adalar doğal bir koruma alanıdır, ıssızdır, tamamen doğaldır ve bir deniz rezerviyle korunmaktadır. Bölgedeki mercan resiflerinin yanı sıra kaplumbağaların ve balıkların korunmasına yardımcı olmak tabiatı koruma alanı olarak belirlenmiştir.

⁷¹⁹ <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5839/> Erişim Tarihi: 26.3.2023

⁷²⁰ <https://www.ea.gov.om/en/knowledge-center/nature-reserves/daymanyat-islands-nature-reserve/?csrt=11586984824308060663> Erişim Tarihi: 26.3.2023

Adaları korumak ve korumak için geziler hükümet tarafından sınırlandırılmıştır. Mayıs-Ekim ayları arasında turların karaya çıkmasına izin verilmez.

Fotoğraf 3.208. Daymaniyat Adası⁷²¹

3.15.6.3. Hacer Dağları

Umman'ın en büyük dorukları olan Hacer Dağları, Musandam'ın uzak kuzeyinden Sur'un güneyinde 600 kilometre uzunluğundadır. Her yaştan ve zindelik seviyesinden ziyaretçi için, açık hava etkinlikleri mevcuttur. Sarp dağ yamaçlarındaki teraslı tarım arazisi ile Jabal Akhdar, bölgede göze çarpmaktadır. Arapça'dan "yeşil dağlar" olarak çevrilen bu bölge, çok sayıda geleneksel köyle hoş bir serinliğe sahip, son derecede verimli bir alandır. Jabal Akhdar'ı izlemek için ideal yer, 2.000 metre yükseklikte bulunan Saiq Yaylası'dır. Sayısız yürüyüş yolu (hepsi tabelalı değil) ve çarpıcı manzaraya sahiptir. Platoya erişim yalnızca 4 çekerli araçlar ile sağlanmaktadır. Platodan başka bir yol Jabal Akhdar'ın zirvelerine çıkmaktadır.⁷²²

Hacer Dağları'nın zirvesinde yer alan Jebel Akhdar, çölde sunulanlara ek olarak daha serin hava, eski köyler, kanyonlar ve teras tarlaları ve turizm talebi için avantajlar sunmaktadır.⁷²³

Hacer Dağları, Umman kıyılarının çoğuna paralel olarak, yaklaşık 50 km içeride, ülkeye komşu ülkelerden oldukça farklı olarak benzersiz, uhrevi bir manzara sunmaktadır. Dağ sırasının, Maskat'tan arabayla yaklaşık üç saat veya Nizwa'dan 45 dakika uzaklıkta bulunan Jabal Akhdar'dır. Muhteşem bir dağ otoyoluna çıkarken

⁷²¹ <https://www.awaylands.com/story/daymaniyat-islands-oman-the-most-beautiful-beaches-youve-never-heard-of/> Erişim Tarihi: 26.3.2023

⁷²² <https://issuu.com/cityway/docs/1407656678997> Erişim Tarihi: 26.3.2023

⁷²³ İbrahim Çetin, Alamir Al-alawi (2019). "Economic Diversity And Contribution Of Tourism To Oman Economy". *Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2(2), 444-449.

yolculuğun son kısmı özellikle heyecan vericidir. Yolda manzara, eski su kanallarının dağlardan köylere tatlı su getirdiği kayalık vahşi alanlar ve yemyeşil vahalar arasında gidip gelmektedir.⁷²⁴

Fotoğraf 3.209. Hacer Dağları⁷²⁵

3.15.6.4. Al Wusta Vahşi Yaşam Rezervi

Yaban hayatı rezervi (eski adıyla Arap Oryx rezervi), 8/1/1994 tarihli ve 94/4 sayılı Kraliyet Kararnamesi uyarınca, 2007/11 Sayılı Kraliyet Kararnamesi ile değiştirilerek ayarlanan bir koruma alanı ilan edilmiştir. Adı 2011/79 sayılı Kraliyet Kararnamesi uyarınca Al Wusta olarak kabul edilmiştir. Rezervin yüzölçümü şu anda 2824,3 km²'ye ulaşmıştır. Yaban Hayatı Koruma Alanı, Al Wusta Valiliği'nde yer almaktadır. Tepelerden geniş bir kara parçası olan bir çöküntü ile ayrılan Al Huqf uçurumunun varlığı ile bilinmektedir. Rezerv, en önemlileri 1982'de doğal yaşam alanlarına geri döndürülen Arap Oryx'i olan birçok vahşi yaşam türüne ev sahipliği yapmaktadır. Nubian Dağ Keçisi, vaşak, Arap ve Kum geyiği, kum kedisi, houbara toy kuşu; Afrika Akasyası (*Acacia tortilis*) ve Ghaf ağacı ve bu türlerdendir. Rezervin kuruluş amaçları, biyoçeşitlilik ve ekosistemlerin korunması, önemli insani ve arkeolojik, tarihi ve jeolojik özelliklerin korunması, bilinçlendirme ve çevre eğitimi

⁷²⁴ <https://www.experiencetravelgroup.com/oman/info/the-al-hajar-mountains> Erişim Tarihi: 26.3.2023

⁷²⁵ <https://www.nationalgeographic.co.uk/travel/2020/10/why-omans-mountains-are-some-of-the-most-spectacular-on-earth> Erişim Tarihi: 26.3.2023

programları ve toplumun çevre faaliyetlerine katılımı yoluyla yerel halkın ekonomik, sosyal ve kültürel koşullarının iyileştirilmesi ve ekoturizmin teşvikini içermektedir.⁷²⁶

Fotoğraf 3.210. Al Wusta⁷²⁷

3.15.6.5. Mesire Adası

Palmiye vahalarının kayalık iç kısmı ve etkileyici kumsal kenarlarıyla Mesire, tipik bir ıssız adadır. Hint Okyanusu'nda ticaret için bir konaklama yeri olarak ve zengin kral balığı, ıstakoz ve karides avlarının ilgisini çeken balıkçıların evi olarak çeşitli şekillerde kullanılan Mesire, gündüzleri kıyıda gezen flamingolara ve balıkçılara ve kıyıya yürüyen hayalet yengeçlere ev sahipliği yapmaktadır. Geceleri ise nadir bir karındanbacaklı ve büyük kaplumbağa yuvalama alanlarıyla ada, haklı olarak bir doğa bilimcinin dikkatini çekmektedir.⁷²⁸

Fotoğraf 3.211. Masirah Adası⁷²⁹

⁷²⁶ <https://www.ea.gov.om/en/knowledge-center/nature-reserves/the-wildlife-reserve-in-al-wusta-governorate/?csrt=11586984824308060663> Erişim Tarihi: 26.3.2023

⁷²⁷ <https://gulfnews.com/photos/news/photos-arabian-oryx-at-al-wusta-wildlife-reserve-in-oman-1.1620570805200?slide=2> Erişim Tarihi: 26.3.2023

⁷²⁸ <https://www.lonelyplanet.com/oman/sharqiya-region/masirah> Erişim Tarihi: 26.3.2023

⁷²⁹ <https://www.remotelands.com/destination/masirah-island> Erişim Tarihi: 26.3.2023

3.16. Ürdün Hakkında Genel Bilgiler

Ürdün Haşimi Krallığı, çok az doğal kaynağa sahip küçük bir ülkedir, ancak Orta Doğu'daki güç mücadelesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Ürdün'ün önemi kısmen, Hristiyanların, Yahudilerin ve Müslümanların Kutsal Topraklar olarak adlandırdıkları yerin kavşağında bulunan stratejik konumundan kaynaklanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin kilit bir müttefiki ve Mısır ile birlikte İsrail ile barış yapan iki Arap ülkesinden birisidir.⁷³⁰

3.16.1. Tarih

Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından, Milletler Cemiyeti İngiltere'ye Orta Doğu'nun büyük bölümünü yönetme yetkisi vermiştir. İngiltere 1921'de Ürdün'ün yarı özerk bölgesini Filistin'den ayırdı ve Haşimi ailesinden I. Abdullah'ı ülkenin ilk lideri olarak tanıdı. Haşimiler ayrıca Hicaz'ı veya modern Suudi Arabistan'ın batı kıyı bölgesini, İbn Saud ve Vahhabi kabileleri tarafından kovuldukları 1925 yılına kadar kontrol etmişlerdir. Ülke 1946'da bağımsızlığını kazandı ve ardından Ürdün Haşimi Krallığı olmuştur.⁷³¹

3.16.2. Coğrafya

Yüzölçümü 89.342 km² olan ülke, kuzeyde Suriye, doğuda Irak, güneydoğu ve güneyde Suudi Arabistan, batıda İsrail ve Batı Şeria ile çevrilidir. Batı Şeria bölgesi (Ürdün Nehri'nin hemen batısında yer aldığı için böyle adlandırılmıştır) 1948'den 1967'ye kadar Ürdün yönetimi altındaydı, ancak 1988'de Ürdün bölge üzerindeki hak iddialarından vazgeçmiştir. Ürdün'ün tek limanı olan Al-‘Aqabah'ın bulunduğu güneybatıdaki Akabe Körfezi'nde 26 km kıyı şeridi vardır.⁷³²

Ürdün, uzun, sıcak, kurak yazlar ve kısa, serin kışlar ile karakterize edilen sıcak ve kuru bir iklime sahiptir. İklim, Ürdün'ün Arap çöl bölgelerinin subtropikal kuraklığı ile doğu Akdeniz bölgesinin subtropikal nemi arasındaki konumundan etkilenir. Ocak, 5°C ile 10°C arasındaki sıcaklıklarla en soğuk aydır ve Ağustos, 20°C ile 35°C

⁷³⁰ <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-14631981> Erişim Tarihi: 25.12.2022

⁷³¹ <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/jordan/> Erişim Tarihi: 25.12.2022

⁷³² <https://www.britannica.com/place/Jordan#ref23339> Erişim Tarihi: 25.12.2022

arasındaki en sıcak aydır. Günlük sıcaklıklar, özellikle yaz aylarında çok sıcak olabilir; bazı günlerde, özellikle güneyden esen sıcak, kuru bir rüzgâr olan Shirocco'da 40°C veya daha fazla olabilir. Bu rüzgarlar bazen çok şiddetli olabilir ve kum fırtınalarına neden olabilmektedir.⁷³³

Harita 3.16. Ürdün Haritası⁷³⁴

3.16.3. Ekonomi

Gelişmekte olan bir ekonomiye sahip olan ülke, petrol, doğalgaz, su gibi kaynaklara sahiptir. Yüksek enflasyon, hızlı nüfus artışına bağlı işsizlik, gelir eşitsizliği, yoksulluk, iç dış mali açıklar Ürdün ekonomisinin başlıca problemleridir. Bölgedeki siyasal istikrarsızlık ve Suriye’den gelen mülteci akımı ekonomiyi olumsuz etkiler. IMF destekli programlar politik endişeler nedeniyle hayata geçirilememektedir. Kamu-özel sektör iş birliği teşvik edilmesine rağmen, kamunun harcamalarda payı büyüktür.⁷³⁵ Ürdün Krallığı, Levant Bölgesi’nde Kobi ve girişimciler için modern, iş dostu ve en istikrarlı yerlerden birisidir. Ülke, 2011 ile 2019 arasında yıllık ortalama 2,41 GSYİH büyümesini sürdürmeyi başarmıştır. Bu

⁷³³ <https://www.weatheronline.co.uk/reports/climate/Jordan.htm> Erişim Tarihi: 25.12.2022

⁷³⁴ <https://www.un.org/geospatial/content/jordan> Erişim Tarihi: 25.12.2022

⁷³⁵ <https://www.deik.org.tr/uploads/urdun-ulke-profil-2020.pdf> Erişim Tarihi: 25.12.2022

başarı yoğun bir Suriyeli mülteci akımına rağmen gerçekleşmiştir. Ürdün'deki işsizlik oranı %18,6 civarındadır (erkeklerde %16,5 ve erkeklerde %26,8).⁷³⁶

3.16.4. Yönetim Biçimi

Ülke anayasal kurallara riayet eden bir kral tarafından yönetilmektedir. Kralın yasama ve yürütme gücü vardır. Kral, başbakanı ve bakanları atar, ülke vizyonuna ve dış politikaya yön verir. Başbakanın seçimi ve kralın onayı sonucu kabine üyeleri belirlenir. Kral, başbakan seçerken parlamentodan atama zorunluluğu yoktur. Kral istediği anda Başbakan veya Bakanlar Kurulu'nun görevi bırakmasını istemekte, meclisi feshedebilmektedir. Silahlı kuvvetlerin başkomutanı da aynı zamanda kraldır.⁷³⁷

3.16.5. Demografi ve Kültür

2015 nüfus sayımı ön sonuçlarına göre toplam nüfus 9,5 milyondur ve 6,6 milyonu Ürdün uyrukludur ve toplamın yaklaşık yüzde 70'ini temsil etmektedir. 1,3 milyon Suriye uyruklu (%13,2), 636 bin Mısırlı (%6,7), ulusal kimlik numarası olmayan 634 bin Filistinli (% 6,6), ayrıca diğer milletlerden kişilerin % 3,6'lık kısmı oluşturmaktadır.⁷³⁸

Ürdün tarih açısından zengin bir ülkedir. Medeniyetin doğuşundan bu yana, 3 kıta arasındaki coğrafi konumu nedeniyle Ürdün, doğu ve batı arası ticarete önemli rol oynamıştır. İnsanoğlunun en eski yerleşim yerlerinden birine ev sahipliği yapmıştır. Ürdün, Roma, Hıristiyanlık ve İslam'ın ilk dönemlerinde, Haçlı Seferleri'nde hayati bir rol oynamıştır.⁷³⁹

Her ne kadar din ve gelenek günümüz Ürdün kültüründe önemli bir rol oynasa da Ürdünlüler, küreselleşmenin etkileriyle giderek daha fazla artan nispeten laik bir toplumda yaşamaktadır. Ürdün, Arap Dünyasının en önemli kozmopolit ülkelerinden biri olarak kabul edilir. Ürdünlü gençlerin %67'si kendilerini liberal olarak

⁷³⁶ <https://switchmed.eu/wp-content/uploads/2020/12/Jordan-Country-Profile.pdf> Erişim Tarihi: 25.12.2022

⁷³⁷ https://ihracatdestek.org.tr/uploads/urdun-ulke-raporu-16-56-36_1640953033.pdf Erişim Tarihi: 25.12.2022

⁷³⁸ http://www.dos.gov.jo/dos_home_e/main/population/Jordan_International/Jordan-HIMS.pdf Erişim Tarihi: 25.12.2022

⁷³⁹ www.VisitJordan.com Erişim Tarihi: 25.12.2022

tanımlamaktadır. Stratejik Araştırmalar Merkezi'ne göre, Ürdünlülerin %52'si laik bir görüşü desteklemektedir.⁷⁴⁰

3.16.6. Ürdün'de Ekoturizm Uygulamaları

3.16.6.1. Dana Biyosfer Rezervi

Ürdün'ün güneybatısında yer alır ve Kraliyet Doğayı Koruma Derneği (RSCN) tarafından yönetilmektedir. 1989 yılında kurulan ve 1994 yılında bir biyosfer rezervi olarak belirlenen DBR, doğu Rift Vadisi'nden (1600 m yükseklik) Wadi Araba'nın çöl ovasına (-200 m yükseklik) uzanan yaklaşık 310 kilometrekarelik bir alanı korumaktadır. Doğu kesimdeki yaylalar, soğuk, yağışlı kışlar ve kuru, sıcak yazlar ile bilinen bir Akdeniz iklimine sahipken, batı kesiminde (Wadi Arabia) kuru sıcak yazlar ve kuru, ılık kışlar ile bilinir. Genellikle Ekim ve Mayıs ayları arasında meydana gelen yağış, oldukça mevsimseldir ve yıllık yağış miktarı doğuda yaklaşık 300 mm ve batıda 50 mm'den azdır. DBR, Ürdün'ün diğer bölgeleri gibi, su mevcudiyeti ve biyolojik çeşitlilik üzerinde etkisi olan kuraklık ve yağış dalgalanmalarına oldukça maruz kalmaktadır.⁷⁴¹

Bir biyosfer rezervi olarak, yerel topluluklardan olan DBR yöneticileri, çevre yönetimi konularına yerel katılım için fırsatlar sağlar, yerel refahı artırmak için bir dizi ekoturizm ve ekonomik proje uygulamaktadır. Biyoçeşitlilik kaybından sorumlu olan avlanma, ağaç kesme ve otlatma gibi faaliyetlerle ilgilenmektedir. DBR ayrıca, hassas çevre yaşam alanlarını korumak ve uygun faaliyetler için arazi kullanımını belirlemek için bir mekanizma olarak bölgesel yönetimi kullanmaktadır. Ekoturizm altyapısıyla ilgili olarak, DBR bir bilgi merkezi, sekiz yürüyüş parkuru ve üç ziyaretçi konaklama yeri geliştirmiştir: Rumanah kamp alanı, Feynan Eco-lodge ve Eski Dana Köyü'ndeki misafirhane. Ayrıca DBR, Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) ile işbirliği içinde Eski Dana Köyü'nü restore etmiş ve el sanatları atölyeleri, konferans merkezi ve müze gibi ekoturizm tesisleri geliştirmiştir. Bu eşsiz doğal özellikler ve turizm altyapısının bir sonucu olarak DBR, Ürdün'de yılda yaklaşık

⁷⁴⁰ <https://www.just.edu.jo/cesare22/Documents/About%20Jordan.pdf> Erişim Tarihi: 25.12.2022

⁷⁴¹ Malek Jamaliah, Robert Powell (2019). "Integrated Vulnerability Assessment of Ecotourism to Climate Change in Dana Biosphere Reserve, Jordan". **Current Issues in Tourism**, 22(14), 1705–1722.

60.000 yerli ve yabancı turisti çeken popüler bir ekoturizm destinasyonu haline gelmiştir.⁷⁴²

Dana Koruma Alanı içindeki aktiviteler arasında, bir parkurun konukevi ile Rummana kampını, ikinci bir parkurun da misafirhane ile Feynan Lodge'u birbirine bağladığı rehberli yürüyüş yer almaktadır. Dana Tabiatı Koruma Alanı, Ürdün'deki habitatlar ve türler açısından en büyük ve en çeşitli doğa rezervidir. Rezervde 45'in üzerinde memeli türü de yaşamaktadır. Dana Reserve, çok çeşitli vahşi yaşamı destekler; küresel olarak tehdit altındaki birkaç kuş türü de dahil olmak üzere, koruma alanında 180 tür kuş bulunmaktadır. Bu nedenle hem Biyosfer Rezervi hem de Önemli Kuş Alanı olarak belirlenmiştir. Dana IBA, Avrupa'da üreyen ve yılda iki kez bölgeden geçen üreyen, kışlayan ve göç eden kuşlar için temel yaşam alanı sağlamaktadır.⁷⁴³

Fotoğraf 3.212. Dana Biyosferi⁷⁴⁴

3.16.6.2. Ajloun Orman Rezervi

1987 yılında kurulan Ajloun Orman Rezervi, Amman'ın kuzeyindeki Ajloun yaylalarında bulunan 12 km²'lik bir alanı kaplamaktadır. Deniz seviyesinden 600-1100 m arasında değişen, bir dizi küçük, dolambaçlı vadi ve tepelik bölgeden oluşur. Ajloun ormanı ilk olarak 1978 araştırmasında korunan bir alan olarak önerilmiştir. Ekolojik önemi, Ürdün'ün kuzey dağlık bölgelerine özgü olan Yaprak Dökmeyen Meşe bitki türü ile temsil edilmektedir. Ülkenin Akdeniz biyocoğrafik bölgesinin bir parçası olarak, Ürdün'ün ormanlık alanının önemli bir bölümünü oluşturan ve ülkenin

⁷⁴² Malek Jamaliah, Robert Powell (2018). "Ecotourism Resilience to Climate Change in Dana Biosphere Reserve, Jordan". **Journal of Sustainable Tourism**, 26(4), 519–536.

⁷⁴³ Jamal El-Harami (2014). "The Diversity of Ecology and Nature Reserves as an Ecotourism Attraction in Jordan". **4th International Conference on Tourism Research**, 12, Makale Numarası: 01056.

⁷⁴⁴ <http://wildjordan.com/destinations/dana-biosphere-reserve> Erişim Tarihi: 1.4.2023

tüm kara alanının %1'ini geçmeyen açık ormanlık alanlar hakimdir. Dökmeyen Meşe (*Quercus Calliprinos*)'un yanı sıra, Ajloun'un gelişen ormanlık alanlarına keçiboynuzu (*Ceratonia siliqua*), yabani Antep Fıstığı (*Pistacia palaestina*) ve Çilek Ağacı (*Arbutus Andrachne*) hakimdir. Yıllar boyunca, bu ağaçlar yerel halk için odunları ve sıklıkla tıbbi ve besin değerleri ya da sadece bir besin kaynağı olarak önemli olmuştur. Bu ormanlık alanlar ayrıca, yaban domuzu sürüleri (*Sus scrofa*), orman habitatlarıyla sınırlı olduğu bilinen bir etobur olan Stone Marten *Martes foina* ve hala yaşayabilen Altın Çakal (*Canis aureus*) dahil olmak üzere çok çeşitli bitki ve hayvan biyolojik çeşitliliğini desteklemektedir. Kızıl Tilki (*Vulpes vulpes*), Çizgili Sırtlan (*Hyaena hyaena*), İran Sincabı (*Sciurus anomalus*), Hint Tepeli Kirpi (*Hystrix indica*) ve (*Canis lupus*) vb. Ajloun ormanında, birçoğu Kara Süsen, birkaç orkide ve yabani lale de dahil olmak üzere çok çeşitli yabani çiçekler gelişir. 2000 yılında Ajloun Orman Koruma Alanı, BirdLife International ve RSCN tarafından Ürdün'de önemli kuş alanı olarak ilan edilmiştir.⁷⁴⁵ Ziyaretçi Merkezi'nde Koruma Alanı hakkında sergiler, bilgiler ve yerel olarak yapılan el işleri satan bir dükkân bulunur. Ziyaretçiler genellikle rezerv yönetimi tarafından kurulan parkurlarda yürüyüş yapmaktadır. Konaklama için ziyaretçi merkezinin yakınında bulunan 'Afrika Stili' kamp alanı bulunmaktadır. Meşe, fıstık ve yaban çileği ağaçlarıyla çevrilidir. Koruma alanı ve ötesinin güzel manzaralarını sunulmaktadır. Küçük terasları ve yatakları olan 10 adet dört kişilik çadırli pansiyon bulunmaktadır. İçeride kamp alanı Mart ortasından Kasım ortasına kadar açıktır. Kış mevsiminde Ajloun bölgesi yoğun kar yağışı alan ilk bölgedir. RSCN, yerel halka doğal kaynaklara olan bağımlılığını en aza indirecek, çevre korumayı teşvik edecek ve kırsal ekonomiyi canlandıracak yeni gelir kaynakları sağlamak amacıyla korunan alanların kuzeyindeki yakınlardaki iki köy olan Rasun ve Orjan'da üç kalkınma projesi başlatmıştır. Bunlar: Sabun Evi, Kaligrafi Evi ve Bisküvi Evi'dir.⁷⁴⁶

⁷⁴⁵ <https://rscn.org.jo/reserve/2> Erişim Tarihi: 1.4.2023

⁷⁴⁶ El-Harami, **a.g.e.**

Fotoğraf 3.213. Ajloun Ormanı⁷⁴⁰

3.16.6.3. Wadi Rum

Karma bir doğal ve kültürel alan olarak tanımlanan 74.000 hektarlık arazi, Ürdün'ün güneyinde, Suudi Arabistan sınırına yakın bir yerde bulunmaktadır. Bir dizi dar geçit, doğal kemer, yüksek kayalıklar, rampalar, büyük heyelanlar ve mağaralardan oluşan çeşitli bir çöl manzarasına sahiptir. Alandaki petroglifler, yazıtlar ve arkeolojik kalıntılar bulunmaktadır. 12.000 yıldır insanların burada yaşadığı düşünülmektedir. Site, bölgedeki pastoral, tarımsal ve kentsel faaliyetlerin gelişimini göstermektedir.⁷⁴⁷

Ürdün'de sürdürülebilirlik ve ekoturizm, merhum Kral Hüseyin'in ülkenin doğal ortamındaki değer kaybını fark etmeye başladığında ortaya koyduğu vizyonla başlamıştır. Doğal güzelliklerinin yanı sıra Arabistanlı Lawrence ile ünlü Hollywood geçmişiyle de tanınan bir bölge olan Wadi Rum, özellikle daha maceralı bir deneyim arayanlar için dünyanın dört bir yanından ziyaretçi çekmektedir. Turistler, yürüyüş, kaya tırmanışı, deve gezintisi, kum sörfü, cıp turları ve kampçılık gibi bir dizi açık hava etkinliğine katılma seçeneğine sahiptir. Gerçek bir "Bedevi deneyimi" yaşattığını iddia eden her türlü çöl kampı da bulunmaktadır. Wadi Rum'da yüksek oranda temsil edilen macera turizminin yanı sıra, Bedevi kültürü ziyaretçiler için büyük bir cazibe merkezidir. Ürdün'deki en önemli turistik yerlerden biridir. Sarı, beyaz, kırmızı ve kahverengi renkli Rocky Dağları, renklerle dolu coğrafi karakteristik şekilleri ve dağları ayıran derin vadi ile etkileyici bir manzara sunmaktadır. Wadi Rum ve ayrıca doğal köprüler ve şekillerini alan kayalar ile bilinmektedir. Wadi Rum bitki yaşamı ve ender bulunan hayvanlara sahiptir.⁷⁴⁸

⁷⁴⁷ <https://whc.unesco.org/en/list/1377/> Erişim Tarihi: 1.4.2023

⁷⁴⁸ Ismaile Abuamoud. (2015). "Impacts of Ecotourism in Jordan: Wadi Rum". **European Journal of Social Sciences**, 50(1), 119-130

Fotoğraf 3.214. Wadi Rum⁷⁴⁹

3.16.6.4. Al Mujib Doğa Rezervi

1987 yılında kurulan Mujib Biyosfer Rezervi 212 km²'lik bir alanı kaplamaktadır. Deniz seviyesinin 402 metre altında bulunmaktadır. Mujib Biyosfer Rezervi, engebeli yaylaları Ölü Deniz'e akan derin ve görkemli bir kanyon olan Wadi Mujib'i çevrelemektedir. Vadilerin çoğundan mevsimlik ve sürekli akarsular akmaktadır. Nehir yataklarındaki su bitkilerini bulunmaktadır. Bu nehirler aynı zamanda normalde kurak olan bu bölgenin dikkate değer bir vahşi yaşam çeşitliliğini desteklemesini sağlamaktadır. Rezerv 550'den fazla bitki türü, 8 etobur türü ve çok sayıda yerleşik ve göçmen kuş türü içermektedir. En zengin bitki örtüsü, nehir boyunca saz yatağına ek olarak palmiye ağaçlarının yanı sıra Yabani İncir, Ilgın ağaçları ve zakkum çalılarının bulunduğu vadi yataklarında bulunmaktadır.⁷⁴⁹

Rezervin birçok yürüyüş parkuru vardır, bunlardan başlıca ikisi şunlardır: İlki, yaklaşık 6 saatlik yürüyüş ve yüzme olan dairesel parkur, ikincisi ise turistlerin yüzmek zorunda olduğu nehirde 2 saatlik yürüyüş olan alt parkurdur. Bu parkurlarda yürüyüş yapmak kolaydan aşırı zora kadar değişmektedir. Dairesel yol ve Aşağı yol, grup başına maksimum 25 kişi olmak üzere haftada yalnızca dört gruba izin verir. Turistler için 15 büyük çadır ve şilte, Ölü Deniz ve dağların harika bir manzarada bulunduğu bir kamp alanı mevcuttur. Günlük maksimum 25 kişilik kapasiteye sahiptir. Güvenlik nedeniyle turistlerin bağımsız olarak kamp yapmasına veya yürüyüş

⁷⁴⁹ <https://rscn.org.jo/reserve/9> Erişim Tarihi: 1.4.2023

yapmasına izin verilmemektedir. Rezerv, Ölü Deniz bölgesinde bir ilk olan güneş enerjili bir tekneye sahiptir. Ziyaretçileri, Ölü Deniz kıyı şeridinde bir tura çıkarmaktadır. Ekonomik kalkınma için fırsatlar yaratmak amacıyla, yerel toplulukların kadınları, turizm merkezi mağazasında satışa sunulan benzersiz el yapımı el sanatları üretilmektedir.⁷⁵⁰

Rezervin topoğrafyasının doğal cazibe merkezleri, kayalık dağlar, derin vadiler, kumtaşı kayalıkları 20 metre yüksekliğindeki şelaledir. Doğa ve vahşi yaşamda çeşitlilik sunar, eko ve macera turizmi için geniş bir doğal özellik yelpazesini kapsamaktadır. Rezerv, yıl boyunca akan bir dizi su akışı içerir ve su sistemi üç büyük havzadan oluşur: Wadi Mujib, Wadi Hidan ve Wadi Zarka Ma'in. Rezerv. Çok çeşitli flora ve büyük değere sahip faunayı içeren zengin bir biyolojik çeşitlilik alanıdır. 43 nadir tür, 67 tıbbi bitki, 12 zehirli tür, 115 lezzetli bitki ve 22 yenilebilir tür, 10 etobur türü ve çok sayıda kalıcı ve göçmen kuş türü olmak üzere yürütülen RSCN araştırmasında kaydedilen 412'den fazla tür kaydedilmiştir. Rezervin birçok şifalı bitkisi ilkbaharda toplanır ve tüm yıl boyunca kullanılmaktadır. Özellikle kış ve bahar aylarında hava güzeldir.⁷⁵¹

Fotoğraf 3.215. Al Mujib Rezervi⁷⁴⁶

⁷⁵⁰ Abeer Al-Mughrabi (2007). **Ecotourism: A Sustainable Approach of Tourism in Jordan**. Unpublished Master Thesis, University of Arizona.

⁷⁵¹ Naif Haddad, Sharaf Al-kheder, Leen Fakhoury (2013). "Al Mujib Natural Reserve in Jordan: - Towards an Assessment for Sustainable Ecotourism Management Plan Utilizing Spatial Documentation". **Natural Resources and Conservation**, 1(3), 65–76.

3.16.6.5. Azraq Sulak Alanı

Azraq Sulak Alanı, Ürdün'ün doğu çölünün kalbinde ve Amman'ın yaklaşık 115 km doğusunda yer almaktadır. Azraq Vahası, eskiden mevsimsel olarak su basmış büyük bir çamur tabakasına bitişik olan, baharla beslenen bataklıklar ve havuzlardan oluşan bir kompleksten oluşan büyük bir çöl vahasıdır. Kalıcı tatlı suları ile insan ve yaban hayatı için her zaman zengin bir geçim kaynağı olmuştur. Azraq Balığı, *Aphanius sirhani* balığı; Ürdün'ün tek gerçek endemik omurgalı türüdür. Ürdün çölünün ortasında ilgi çeken bir su vahasıdır. Avrupa ve Afrika arasındaki göçmen kuşların yanı sıra diğer birçok yerel kuş türü için bir sığınak ve dinlenme yeridir. 1977'de Ürdün hükümeti, Ramsar Uluslararası Sözleşmesini imzalamıştır. Bu rezerv, göçmen kuşlar için dünyanın en önemli su alanlarından biridir. Sitede 81'den fazla alg türü, 163 omurgasız türü, 18 memeli türü, 11 sürüngen türü, iki amfibi türü, kelebekler ve daha fazlası bulunmaktadır. Kutsal alan, Taş Devri'nden İslam Çağı'na kadar uzanan önemli arkeolojik hazineleri bünyesinde barındırması nedeniyle antik çağlardan beri büyük önem taşımaktadır. Ekoturizm ve el sanatına dayalı geçim kaynakları gibi topluluk temelli faaliyetler teşvik edilmekte ve saha, yönetim ve teknik operasyonlarda yerel paydaşlardan ve RSCN personelinden güçlü destek almaktadır.⁷⁵²

Fotoğraf 3.216. Azraq Sulak Rezervi⁷⁵³

⁷⁵² <https://iucngreenlist.org/sites/azraq-wetland-reserve/> Erişim Tarihi: 1.4.2023

⁷⁵³ <http://wildjordan.com/content/azraq-wetland-reserve-2> Erişim Tarihi: 1.4.2023

3.16.6.6. Shaumari Vahşi Yaşam Rezervi

1975 yılında Kraliyet Doğayı Koruma Derneği (RSCN) tarafından kurulan bu 22 kilometrekarelik koruma alanı, bölgeden kaybolan vahşi yaşamı, özellikle de nesli tükenmekte olan Arap antilopunu, İran onagerlerini (yaban eşeği), Dorcas ceylanları ve houbara toyları yeniden canlandırmak amacıyla oluşturulmuştur. Koruma alanı, Ürdün turizm deneyimini daha benzersiz hale getirmek için yakın zamanda radikal bir revizyondan geçmiştir. Modern ziyaretçi merkezi, bölgenin ekosistemleri ve en ünlü sakinlerinin biyolojisi hakkında bir bilgi sağlamaktadır. Safari deneyimine gitmeden önce antilop, onager, ceylan ve toy kuşları iyi bir şekilde görülmektedir. Rehberler, flora ve fauna hakkında bilgi sahibidir.⁷⁵⁴

Shaumari Yaban Hayatı Koruma Alanı, en nadir hayvan türlerinden bazılarının ev sahipliği yapmaktadır. Doğa tutkunları ve eşsiz yaban hayatı hakkında bilgi edinmek isteyenler için, Shaumari Yaban Hayatı Koruma Alanı'nı ziyaret etmek bilgilendirici ve heyecan vericidir. Ziyaretçiler tesiste rehberli bir safariye katılıp, küçük bir müzeyi dolaşabilirler. Ziyaretçiler ayrıca, bitki ve baharat çayı içerek, bitki yaşamıyla bağlantı kurup ve Ürdün misafirperverliğinin keyfini çıkarmaktadır.⁷⁵⁵

Fotoğraf 3.217. Shaumari Rezervi⁷⁵⁰

3.16.6.7. Ölü Deniz

Deniz seviyesinden 427 metre aşağıda bulunan doğa harikası Ölüdeniz, sağlık ve inanç turizmi, ailece güneşlenmek için birebirdir. Kumsal yaşamı, dini ve tarih

⁷⁵⁴ <https://www.lonelyplanet.com/jordan/the-eastern-desert/azraq/attractions/shaumari-wildlife-reserve/a/poi-sig/1105673/361088> Erişim Tarihi: 1.4.2023

⁷⁵⁵ <https://www.touristjordan.com/shaumari-wildlife-reserve/> Erişim Tarihi: 1.4.2023

burada bir araya gelmektedir. Ölü Deniz'deki başlıca cazibe, ılık, yatıştırıcı, süper tuzlu suyun kendisidir. Deniz suyundan on kat daha tuzludur ve magnezyum, sodyum, potasyum, brom ve diğerlerinin klorür tuzları açısından zengindir. Alışılmadık derecede sıcak, inanılmaz derecede canlı ve mineral açısından zengin sular, antik çağlardan beri Büyük Kral Herod ve güzel Mısır Kraliçesi Kleopatra da dahil olmak üzere ziyaretçileri cezbetmiştir. Hepsi Ölü Deniz'in zengin, siyah, canlandırıcı çamurunun tadını çıkarmıştır.⁷⁵⁶

3.16.6.8. Akabe Körfezi Deniz Rezervi

Akabe Deniz Koruma Alanı, biyolojik çeşitliliği yüksek kuzey enlem mercan resifi ekosistemini barındıran bir sitenin istisnai bir örneğidir. Buranın yüksek biyolojik çeşitliliği ve endemizmi, büyük ölçüde, diğer okyanuslardan iki eşikle ayrılan Akabe Körfezi'ndeki benzersiz coğrafi konumundan kaynaklanmaktadır. Rezerv, 157 tür resif oluşturan mercan, 120 tür yumuşak mercan, 500 balık türü ve 1.000 yumuşakça türü içermektedir. Bölge ayrıca dugong ve dört tür deniz kaplumbağası gibi nesli tükenmekte olan türlerin yaşam alanı olarak bilimsel ilgi çekmektedir. 15 endemik skleraktin mercanı bulunmaktadır. Nesli tükenmekte olan Hint-Pasifik Kambur Wrasse (*Cheilinus undulates*) ve küresel olarak tehdit altındaki Balina Köpekbalığı (*Rhincodon typus*) dahil olmak üzere yedi endemik balık türü vardır. Alandaki yumuşakçaların ve ekinodermataların yüzde yirmisinin ve birkaç alg türünün endemik olduğuna inanılmaktadır. Rezervin yüksek düzeyde biyolojik çeşitliliği ve endemizmi, rezervi muazzam bilimsel ve içsel öneme sahip bir site haline getirmektedir. Önemli biyoçeşitliliğine ek olarak, rezervin mercan resifleri, iklim değişikliğine dayanıklılıkları açısından dünya çapında benzersizdir. Bölgedeki su akıntısı, rüzgâr düzenlerinin ve artan deniz sıcaklıklarının mercanlar üzerinde iyileştirici etkisi olduğuna inanılmaktadır.⁷⁵⁷

⁷⁵⁶ <https://www.touristjordan.com/dead-sea-jordan/> Erişim Tarihi: 1.4.2023

⁷⁵⁷ <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6630/> Erişim Tarihi: 1.4.2023

3.16.6.9. Maфрақ Kubbeleri

Maфрақ'ta bulunan kubbeler 6 toprak, saman, keçi kılı ve kireç taşından inşa edilmiştir. Yüzlerce yıldır kullanılan geleneksel bir yapı tarifi uygulanmaktadır. En gelişmiş çevresel uygulamalardan ilham alan toprak ev, temiz enerji, su geri dönüşümü ve akuaponik bahçe içerecek şekilde tasarlanmıştır. Bu yapının arkasındaki en büyük hedeflerden biri, ülkedeki mevcut beton ve çimentoya, dünya ve ruh için hem maliyetli hem de zararlı olduğu kanıtlanmış bir yöntem, dayalı yapılaşma trendine alternatif olarak doğal ve sağlıklı bir konut sunmaktır. Bu yapı tarzı, kendi kendine yeterlilik ve aşağıdan yukarıya ekonomi yaklaşımına uygundur. Doğaya karşı değil, onunla birlikte çalışmaktadır. Böyle bir bina, insanı modern ekonominin yozlaşmışlarından kurtaran, insanın dünyaya verdiği zararı azaltan ve onurlu bir yaşam sağlayan faaliyetleri çağrıştırmaktadır. Yapı malzemesi olarak doğal toprak, pozitif enerjisinin insan vücudunun negatif zihinsel enerjisini emdiği, beden ve ruh için sağlıklı bir alan yaratmaktadır. Doğal duvar yalıtımı, evi kışın ısıtır, yazın ise soğutur; harika bir pasif enerji düzenleyicidir. Yapı inşa edilirken iş birliği esas alınmıştır. İnşa sürecinde deneyim eksikliği (doğal malzemelerden bina yapımı 20. yüzyılda neredeyse tamamen ortadan kalktı), topluluk isteksizliği ve fon eksikliği bulunmaktadır. Maфрақ Kubbelерinin başarılı bir şekilde tamamlanmasının, yerel halkı benzer şekilleri taklit ve inşa etmeye teşvik etmesi beklenmektedir.⁷⁵⁸

Fotoğraf 3.218. Maфрақ Kubbeleri⁷⁵⁹

⁷⁵⁸ <https://ecovillage.org/project/maфрақ-domes/> Erişim Tarihi:2.4.2023

⁷⁵⁹ <https://mindfulbuildingandliving.com/he-built-his-house-in-a-hot-climate-using-mud-and-ancient-techniques/> Erişim Tarihi:2.4.2023

3.16.6.10. Bethany (Bethany Beyond the Jordan)

İsa Mesih'in vaftiz yeri, arkeolojik, dini ve doğa koruma alanıdır. Ürdün Nehri, bitki örtüsü, sulak alanlar ve dağ etekleri dahil olmak üzere bir biyolojik çeşitliliği beraberinde getirerek sahanın içinden geçmektedir. Site, Bizans döneminde (MS 5. ila 6. yüzyıllar) birbiri üzerine inşa edilmiş üç kiliseden oluşan Ürdün Nehri Şapellerini içermektedir. Diğer birçok alan gibi, Ürdün de hem siteyi hem de Ürdün Nehri'ni İsrail ile paylaşmaktadır. Bethany Beyond Jordan bölgesi binlerce yıl öncesine dayanan önemli bir doğal, dini ve tarihi mirasa sahip olduğundan, bölgeyi korumak için burada bazı ekoturizm uygulamaları geliştirilmiştir. İlk olarak, sahadaki tüm altyapı, bölgenin doğal, dini ve tarihi mirasını korumak için ahşap gibi doğal malzemelerle inşa edilmiştir. Site operatörleri, turistlerin rezervden uzaktaki belirli bir noktaya kadar otobüse binmesine izin verir; daha sonra turistler, bölgenin çevresini etkilemeyecek veya zarar vermeyecek şekilde tasarlanmış belirli bir yol üzerinde vaftiz havuzlarına ve alanlarına yürümek zorundadır. İkinci olarak, turistler için eğitici bir bileşen sağlayan alanda sunulan rehberli turlar vardır. Turistler, Vaftizci Yahya'nın tarihi, İsa'nın vaftizi ve Hristiyanlığın doğuşu hakkında bilgi edinme şansına sahiplerdir. Son olarak, yerel ekonomiyi iyileştirmek için site, yerel topluluk sakinleri tarafından yaratılan ürünlerin satıldığı bir el sanatları dükkânı içermektedir.⁷⁶⁰

Fotoğraf 3.219. Bethany Beyond the Jordan⁷⁶¹

⁷⁶⁰ Al-Mughrabi, a.g.e.

⁷⁶¹ <https://www.seetheholyland.net/bethany-beyond-the-jordan/> Erişim Tarihi: 2.4.2023

3.16.6.11 Petra

Ürdün'ün ulusal hazinelerinden olan Petra Antik Kenti , ülkede en çok bilinen turist çekim merkezidir. 2000 yıl önce Güney Ürdün'de yaşamış bir Arap topluluğu olan Nebatilerden kalmıştır. Farklı kültürlerin bir araya gelmesi, büyük mimari yapıları, akıllıca inşa edilmiş barajı ve kompleks su kanalları ile oldukça ilgi çekmektedir. UNESCO Dünya Mirası Sit Alanı ve Dünyanın Yeni Yedi Harikası arasında yer almaktadır. Nebatiler, Romalılar ve Edomlular bu bölgede yaşamış, bilgi ve becerilerinin bir araya gelmesi ile bu antik dünya harikası var olmuştur.⁷⁶²

⁷⁶² <https://international.visitjordan.com/Wheretogo/Petra> Erişim Tarihi: 11.06.2023

3.17. Yemen Hakkında Genel Bilgiler

Yemen, antik tarihi, eşsiz mimarisi ve nefes kesici manzarasıyla dünyanın en ilgi çekici ülkelerinden biridir. 1990 Birlik Bildirisi'nden bu yana, Yemen Cumhuriyeti, ülkenin karşı karşıya olduğu zorluklarla başa çıkma konusundaki yaklaşımını güçlendirmeye ve iyileştirmeye çalışmıştır. Hükümet, talepkâr toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmaktadır. Bugüne kadar Yemen, siyasi istikrarı sağlamada ve bölgedeki ve genel olarak dünyadaki ünlü konumunu medeni bir şekilde yeniden canlandırmayı başardı. Sosyal ve ekonomik dönüşüm ve reform, hükümetin temel hedefleridir. Yemen, bölgede saygın bir statü elde etmek ve ekonomik istikrarı korumak için çalışıyor. Yemen, bölge ülkeleri ve dünya ile dostane ilişkileri sürdürmekte kararlıdır.⁷⁶³

3.17.1. Tarih

Kuzey Yemen, 1918'de Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsız olmuştur. 19. yüzyılda Aden'in güney limanı çevresinde bir hamilik bölgesi kuran İngilizler, 1967'de Güney Yemen olan yerden çekildi. Üç yıl sonra, güney hükümeti Marksist bir yönelim benimsedi. Yüzbinlerce Yemenlinin güneyden kuzeye kitlesel göçü, devletler arasında yirmi yıllık düşmanlığa katkıda bulundu. İki ülke, 1990'da Yemen Cumhuriyeti olarak resmen birleşmiştir. 1994'te güneydeki ayrılıkçı bir hareket hızla bastırıldı. 2000 yılında Suudi Arabistan ve Yemen, sınırlarının sınırlandırılması konusunda anlaşılardı.⁷⁶⁴

3.17.2. Coğrafya

Toplam alanı 527 970 km² olan Yemen, Arap Yarımadası'nın güneybatı ucunda yer almaktadır. Anakara dışında, en büyüğü Umman Denizi'ndeki Sokotra olan birçok ada içerir. Ülkenin kuzeyinde Suudi Arabistan, doğusunda Umman, güneyde Umman Denizi ve Aden Körfezi, batıda Kızıldeniz vardır. İklim yarı kurak ila kurak arasındadır. İlkbahar ve yaz aylarında yağışlı mevsimler görülür. Yağış Kızıldeniz bölgesi veya

⁷⁶³ <https://www.yemenembassy.org/about-yemen/> Erişim Tarihi: 7.1.2023

⁷⁶⁴ <https://www.nationsonline.org/oneworld/yemen.htm> Erişim Tarihi: 7.1.2023

Muson Tropikal bölgesine bağlıdır. Batı kesimlerde yükselti fazla olduğundan daha çok yağış görülür.⁷⁶⁵

Harita 3.17. Yemen Haritası⁷⁶⁶

3.17.3. Ekonomi

Komşu ülkeler ile kıyaslandığında daha ufak bir bütçeye sahip olan Yemen'in ekonomisi petrolden gelen gelirlere bağlıdır. Körfez ülkelerine göre ülkede bulunan petrolün kalitesi ve miktarı düşüktür. Günlük 451 bin varille üretim kapasitesi 2001 yılında pik yapsa da elde olan rezervlerin sonu gelmeye başlamış, yatırım yetersizliği ve iç savaş neticesinde ilerleyen yıllarda azalışa geçmiştir.⁷⁶⁷

Yemen nispeten yüksek yoksulluk oranlarına sahiptir ve bu da sağlık, eğitim, toplumsal cinsiyet ve işsizlik konularında geri kalmasına neden olmaktadır. İnsani Gelişme Endeksi'nde 177 ülke üzerinden 153.sıradadır. 1990'dan itibaren 2007'ye kadar, ülkenin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) yıllık ortalama %1,6 arttı. 2003 yılında nüfusun %45,2'si iki ABD dolarından daha az parayla yaşıyordu.⁷⁶⁸

3.17.4. Yönetim Biçimi

Yemen Cumhuriyeti'ndeki hükümet sistemi cumhuriyetçi ve demokratiktir. Halk, otoritenin sahibi ve kaynağıdır. Doğrudan referandumlar ve genel seçimler

⁷⁶⁵ <https://www.britannica.com/place/Yemen/Land> Erişim Tarihi: 7.1.2023

⁷⁶⁶ <https://www.un.org/geospatial/content/yemen> Erişim Tarihi: 7.1.2023

⁷⁶⁷ <https://www.deik.org.tr/uploads/yemen-ulke-profil-2020.pdf> Erişim Tarihi: 17.4.2023

⁷⁶⁸ <http://mena.savethechildren.se/www.manaracrc.org> Erişim Tarihi: 17.4.2023

yoluyla uygulanırlar. Yasama, yürütme ve yargı organları tarafından ve seçilmiş yerel meclisler aracılığıyla da dolaylı olarak kullanılırlar. Yemen Cumhuriyeti'ndeki siyasi sistem, siyasi ve partizan çoğulculuğa dayanmaktadır ve güç, genel seçimler yoluyla takas edilir ve barışçıl bir şekilde katılır. Yemen Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Devlet Başkanıdır. Bir dizi adayın katıldığı rekabetçi bir seçimde doğrudan halk tarafından seçilir. Başkanın oyların çoğunluğunu alması gerekiyor. Cumhurbaşkanlığı görev süresi yemin tarihinden itibaren yedi yıldır. Cumhurbaşkanlığı görevi bir kişi tarafından iki başkanlık döneminden fazla alınamaz.⁷⁶⁹

3.17.5. Demografi ve Kültür

Ülke nüfusunun büyük bir kısmı 'Kahtan' isimli Araplardan oluşur. Kızıldeniz kıyı bölgesinde ise Cibuti, Etiyopya, Somali ve Eritre'den uzun zaman önce Yemen'e göç etmiş, asıl Yemenlilerle kaynaşmış olan bir milyon civarı Afrika kökenli Arap bulunmaktadır. Nüfusun neredeyse tamamı Müslümandır. Yüzde 60'lık kısmı Sünni, yüzde 40'lık kısmı ise Şii Zeydilerden oluşur. 2015 yılında başlayan iç savaşla Yemenlilerin çoğu mülteci durumuna düşmüştür. Bir kısmı sınır dışı, bir kısmı ise ülke içinde yer değiştirmiştir. Şubat 2017 tarihi itibarı ile 2,5 milyon kişi yerinden olmuştur. Ayrıca ülke içinde 500 bin Somalili, 2500 Suriyeli ve 15 bin civarı Filistin'den gelen mülteci vardır.⁷⁷⁰

1960'tan 2021'e kadar Yemen'in nüfusu 5,32 milyondan 32,98 milyona yükselmiştir. Bu 61 yılda yüzde 520,5'lik bir büyüme sağlamaktadır. En yüksek artış yüzde 10,48 ile 2016 yılında yaşanmıştır. Yemen'de ortalama yaş 2012'den 2018'e 1,02 yıl artarak 18,78'den 19,80'e (medyan değer) yükselmiştir. Nüfusun yaklaşık yüzde 39'u ülkenin büyük şehirlerinde yaşamaktadır.⁷⁷¹

Yemen kültürü, din ve tarih olmak üzere iki faktörden etkilenmiştir. Yemen, Arap, Afrika ve doğu Asya kaynaklarından etkilenen farklı bir kültürel geleneğe sahiptir. Böyle bir etki bir örneği Afrika'dan Qat bitkisidir. Bu küçük yaprak çiğnendiğinde mutluluk hissi verir ve başta Yemen olmak üzere Arap Yarımadası'nda yaygındır. Ayrıca Aden gibi Hint mimarisinin ve antik Hindu tapınaklarının

⁷⁶⁹ <https://www.mofa-ye.org/Pages/about-yemen/geographical-and-political-definition/> Erişim Tarihi: 17.4.2023

⁷⁷⁰ <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-yemen/> Erişim Tarihi: 7.1.2023

⁷⁷¹ <https://www.worlddata.info/asia/yemen/populationgrowth.php> Erişim Tarihi: 7.1.2023

görülebildiği şehirlerde Hint örf ve adetleri belirgindir. Yemen, çevrede yaygın olarak bulunanlardan farklı bir dizi yiyecek sunar. Bunlar arasında birçok Yemen yemeğinde kullanılan baharatlı bir sos olan Zhug ve geleneksel bir öğle yemeği çorbası olan Salta vardır.⁷⁷²

3.17.6. Yemen’de Ekoturizm Uygulamaları

3.17.6.1. Jabal Bura

Rakımı 200 ila 2.200 m arasında değişen Bura'a, nadir, savunmasız ve endemik bitki türleri açısından zengin birkaç derin vadi ile kesişen engebeli dağlık bir alandır. Saha ayrıca çok sayıda kuş türü, tatlı su kaplumbağaları ve Yemen kertenkelesi gibi çeşitli sürüngenler de dahil olmak üzere çeşitli fauna için yaşam alanı sağlamaktadır. Geleneksel tarımsal ormancılık sistemleri, yerel topluluklar için hala önemli bir gelir kaynağı sağlamaktadır.⁷⁷³

Hodeida'nın doğusunda, iç kısımda, Arap yarımadasındaki geniş subtropikal ormanın son kalıntılarından biri olan, geçmiş bir çağın dikkate değer bir kalıntısı bulunmaktadır. Jabal Bura'nın (2.271 m) güneybatı yamaçları, Kadife Çalı Söğüt (*Comberetum molle*), Natal Maun (*Trichilia emetica*) ve Anka Kuşu Palmiyesi (*Phoenix rectilinate*) ile döşelidir. Orman ayrıca göçmen kuşlar ve kelebekler, sırtlanlar ve büyük babun sürülerinden oluşan çarpıcı bir fauna içerir; leopardlar oldukça yakın zamanda burada görülmüştür. Bu dağlardaki yerel halk, vahşi hayvanlardan korktukları için, gezginlerin geceleri açık havada konaklamamalarını tavsiye etmektedir. Yamaçların ve alçak yamaçların kuru dağ yamaçlarında, şişmiş gövdesiyle çiçekli şişe ağacı (*Adenium obesum*) vardır. Bu, garip bir etli forma dönüşen dogbane bitkisi ailesinin bir üyesidir. Sazlıklar, sürü halinde yaşayan Ruppell'in dokumacı kuşunun yuvalarıyla süslenmiştir. Uzun bacaklı çekiç kopekleri (*Scopus umbretta*), tuhaf görünen baş tepeleriyle, ülkenin başka yerlerine göre burada daha yaygındır ve vadilerin yavaş hareket eden sularında küçük suda yaşayan omurgasızları arayarak, genellikle ayaklarını tekmeleyerek veya ayaklarını sürüyerek

⁷⁷² <https://teachmideast.org/country-profiles/yemen/#CULTURE> Erişim Tarihi: 7.1.2023

⁷⁷³ <https://en.unesco.org/biosphere/arab-states/buraa> Erişim Tarihi: 7.1.2023

dolaşırlar. Bu kuşlar, su kenarındaki ağaçların çatallarına, iki metre yüksekliğe kadar, yarım tonluk, ortak çatılı, çamur ve çubuklardan dikkat çekici yuvalar yaparlar.⁷⁷⁴

Jabal Bura, Yemen'in batısındaki bir dağda karma bir sitedir. Dağın batı tarafı gelişmemiş ve dipte muz, yamaçlarda kahve ve zirveye yakın durum buğdayı ile tropikal bitki örtüsüyle kaplıdır; bu alan aynı zamanda çok sayıda endemik ve göçmen kuşu da barındırmaktadır. Dağın doğu tarafı, kendi geleneklerini koruyan ve dağın zirvesine ulaşan tarım için bir dizi mezra ve terasta arazisini geliştiren bir topluluğu desteklemektedir.⁷⁷⁵

Fotoğraf 3.220. Jabal Bura⁷⁶⁹

3.17.6.2. İbb Terasları

Yemen'deki en yüksek yıllık yağışı alan bölge, İbb bölgesine yılda dört defaya kadar hasat yapılma imkanını vermektedir. İbb, batıdaki dağlarının yanında küçük bir tepededir. Merkezi olduğu bölgenin üretkenliği ve Taiz ile Sana'a arasındaki yol üzerindeki önemli konumu nedeniyle son on beş yılda ilgi çeken bir kasabaya dönüşmüştür. Nadir doğası, her zaman canlı yeşilliklerle kaplıdır. İbb, mükemmel ve eşsiz turistik, çevresel ve arkeolojik ürün açısından en çeşitli Yemen ilidir. Medeniyetler, şefler, liderler ve krallar bu doğal yeşillığe şahit olmuştur. Keyifli gölgeleri, altında kalan gezginlerin dinlenmek için bir geçiş noktasıdır. Gölgeleri

⁷⁷⁴ <https://www.yementourism.com/explore-yemen/echo-natural-tourism/38-jabal-bura> Erişim Tarihi: 2.4.2023

⁷⁷⁵ <https://www.worldheritagesite.org/tentative/id/1723> Erişim Tarihi: 2.4.2023

enerji ve canlılık sağlamaktadır.⁷⁷⁶ Ibb, verimli bir tarım bölgesinin merkezidir. Yükseklikler 1.200 ila 1.800 metre arasında değişir ve ekili alanların çoğu teraslıdır. Zengin volkanik toprakta yetişen mahsuller arasında tahıllar (buğday, arpa ve darı), meyve ve sebzeler, kahve ve khat (Arapça qat, hafif bir narkotik) bulunur. Başta koyun olmak üzere çiftlik hayvanları yoğun bir şekilde otlatılmaktadır.⁷⁷⁷

Fotoğraf 3.221. Ibb Terasları⁷⁷⁸

3.17.6.3. Sokotra Adası

Sokotra, Yemen'in en büyük biyolojik çeşitlilik hazinelerinden biridir. Hint Okyanusu'nda anakaranın yaklaşık 400 km güneyinde yer alan bu kurak adalar, çarpıcı bir bitki ve hayvan yaşamına ev sahipliği yapmaktadır. Adada bulunan bitkilerin tahminen %30'u ve orada bulunan kuşların çoğu endemiktir. Sokotra bir ekoturistin gezmesi gereken bir bölgedir. Bölgenin tüm hayvan türleri tespit edilmemiştir. Sokotra'daki bitki yaşamı şaşırtıcı derecede çeşitlidir. Adada, %30'u endemik olan 900'ün üzerinde bilinen bitki türü vardır. Belki de bunlardan en dikkate değer olanı Ejderha Kanı Ağacı'dır (*Dracaena cinnabari*). Ağaç, reçinesinin parlak kırmızı renginden dolayı böyle adlandırılmıştır. Reçine, Ada'dan önemli bir ihracat ve bölgenin baharat ticaretinin bir parçasıdır. Vernik ve boya, tütsü ve vücut yağı olarak

⁷⁷⁶ <https://www.yementourism.com/explore-yemen/echo-natural-tourism/37-ibb-terraces> Erişim Tarihi: 2.4.2023

⁷⁷⁷ <https://www.britannica.com/place/Ibb> Erişim Tarihi: 2.4.2023

⁷⁷⁸ <https://www.peakpx.com/en/hd-wallpaper-desktop-aeckh> Erişim Tarihi: 2.4.2023

kullanılmıştır. Eşsiz şemsiye şeklinden tanınabilen Ejder Kanı Ağacı, öncelikle adanın dağlık yaylalarında bulunur; bu eşsiz ağaçların boyları 3m ile 10m arasındadır. Ayrıca yaylalarda yaşayan çok sayıda çalı vardır.⁷⁷⁹

2015 yılında Yemen'deki iç savaş, bu uzak Arap adasının dış dünyayla olan hava bağlantısını kesmiştir. Ancak tansiyonun düşmesiyle birlikte uçuşlar sessizce yeniden başlamıştır. Bu ekolojik merkez yeniden ziyarete açılmıştır. Sokotra, Hint Okyanusu'nda bulunur. Yaklaşık 80 milyon yıl önce Arap Yarımadası'ndan kopmuş olan Anakara Yemen'den çok Somali'ye daha yakındır. Bu izolasyon, Sokotra'nın gezegendeki en eşsiz bitki yaşamından bazılarını geliştirmesine izin vermiştir; adanın bitki türlerinin yüzde otuzdan fazlası endemiktir ve Dünya'nın başka hiçbir yerinde bulunmaz. Adanın toplam nüfusu yaklaşık 70.000 kişidir ve kendi Socotri dillerini konuşurlar. Ana kasaba Hadibo dışında, adada çok az altyapı vardır ve ziyaretçiler gecelerinin çoğunu dağlarda ve ıssız kumsallarda kamp yaparak geçirirler. Sokotra, kamp yapmak, keşfetmek, yürüyüş yapmak ve benzeri olmayan doğal bir dünyaya dalmak için olağanüstü bir destinasyondur.⁷⁸⁰

Fotoğraf 3.222. Ejderha Ağaçları⁷⁸¹

⁷⁷⁹ <https://www.yementourism.com/explore-yemen/echo-natural-tourism/34-socotra> Erişim Tarihi: 2.4.2023

⁷⁸⁰ <https://www.engagesocotra.com/travel-guide> Erişim Tarihi: 2.4.2023

⁷⁸¹ <https://www.nytimes.com/2007/03/25/travel/tmagazine/03well.socotra.t.html> Erişim Tarihi: 2.4.2023

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanların ilgi ve amaçlarına göre değişiklik gösteren turizm türleri, son 50 yılda çevreye ve insanlığa karşı daha da duyar sahibi olarak, ekoturizmi açığa çıkarmıştır. Bu turizm türü en basit haliyle doğaya ve yerel insana saygılı, kitle turizmin yarattığı aşırı tahribata karşı olan bir turizm olarak tanımlanabilir. Ekoturizmin gerektirdiği alanlar genel olarak doğal çevre ve tabi alanlara kaçış noktalarını barındırır. Orta Doğu bölgesi her ne kadar akla ilk gelen yeşil alan kavramından uzakta olsa da sahip olduğu vahalar, çöller ve jeomorfolojik yapısı itibarıyla ekoturizm için uygun yerlerdendir. Orta Doğu kavramı tartışmalı ve geniş bir kavramdır. Genel olarak Libya'dan başlar ve İran'da sona erer. Bu coğrafya sahip olduğu iklim nedeniyle oldukça kuraktır. Bu kuraklık ekoturizm için gerekli olan çöl-safari turizmi için avantaj olabilir. Genel anlamda bu alanda turizm İran ve Mısır için kültürel, körfezdeki petrol zengini ülkeler için ise ultra lüks turizm türleri ile ön plana çıkmaktadır.

Orta Doğu ülkeleri yüzyıllardır devam eden karışıklıklara ve iç savaşa teslim olmuştur. Çok kısa bir süre önceye kadar Batılı devletlerin kontrolünde olan ülkeler yavaş yavaş bilinçlenmektedir ve turizme hak ettiği değeri vermeye başlamışlardır. Ancak, ne kadar uğraşılsa da bölgedeki siyasi istikrarsızlık eksi yönde etki yaratmaktadır. Kitle turizmi zengini daha çok zengin ederken, ekoturizm yerel halka doğrudan katkı sağladığı için Orta Doğu gibi kişi başı gelirin az ve düzensiz olduğu yerlerde olumlu yönde etki sağlamaktadır.

Önemli ve çeşitli doğal, coğrafi, tarihi ve kültürel miras varlıkları göz önüne alındığında, Orta Doğu ülkeleri sürdürülebilir bir turizm sektörünün geliştirilmesi için büyük bir potansiyele sahiptir. Bununla birlikte, dünya turizm pazarındaki mütevazı payları dikkate alındığında, bu doğal potansiyelin henüz pek çoğunda ve bir bütün olarak bölgesinde arzu edilen turizm gelişme düzeylerinde kendini göstermediği görülmektedir. Bölgede sürdürülebilir bir turizm anlayışının olmamasının nedenleri şunlar olarak görülebilir: farkındalık eksikliği, doğal turizm potansiyelinin az olması, teknik bilgi yetersizliği, tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği, turizm altyapısı

yetersizliği, turizm yatırımı yetersizliği, istikrarsız turizm politikaları, güvenlik endişesi.

Orta Doğu yerli ve göçmen nüfus arasında ekoturizmin artan popülaritesine tanık olmaktadır. Ekoturistler arasında popüler olan Orta Doğu ülkelerinden bazıları Ürdün, Lübnan, Mısır, Umman'dır. Güneşli iklimi, eşsiz manzarası, farklı kültürü ve zengin tarihi nedeniyle bölge, ekoturistler için uçsuz bucaksız çöller, özel flora ve fauna, egzotik hayvan türleri ve büyüleyici plajlar dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere zengin fırsatlar sunmaktadır.

Son yıllarda BAE, Katar ve Umman gibi ülkelerde eko-inziva sayısında önemli bir artış olmuştur. Yerel turistler, çevreye duyarlı ve sürdürülebilir uygulamalara odaklanan tatil köylerinde kalmaya büyük ilgi göstermektedir. Ayrıca bölgeden gelen turistlerin, özellikle ailelerin, şnorkelli yüzme, kano, trekking ve kuş gözlemciliği gibi doğa temelli aktiviteler tercih etmesi ekoturizm işaretidir.

Oldukça küçük yüzölçümüne sahip Bahreyn (760 km²), Arap Yarımadası'na bir köprü ile bağlanır. İklimi sıcak ve nemlidir. Yeraltı suları ve artezyen kuyular sayesinde nispeten yeşil bir görünümü vardır. Ülke genel olarak petrol ihracatından para kazansa da var olan yönetim rejimi ülkenin bankacılık, finans ve turizm merkezi olmasını istemektedir. Çölde safari, ata binme, kano, dağ bisikleti, yelkencilik, kuş gözlemciliği, dalış, inci dalışı, kampçılık ülkede önde gelen ekoturizm alanlarındandır.

Yedi ayrı emirlikten oluşan Birleşik Arap Emirlikleri, Umman Körfezi'nde 90 kilometre kıyıya sahiptir. Ülkede kurak çöl iklimi hakimdir. Körfez ülkeleri arasında turizmde en başarılı olan ülkedir. Ancak bu başarı lüks turizmden kaynaklıdır. Dünyanın en uzun binası, Dünya adaları projeleri, farklı tasarıma sahip oteller ve sıcak para aşırı turizmi buraya çekmektedir. Kuş gözlemciliği için oldukça değerli bir sulak alanı bulunmaktadır. Ülkenin resmi ekolojik programı içinde yeşillendirme ve çöl kurtarma programı bulunmaktadır. Binicilik ve atv turları izin alınarak yapılmaktadır.

Kenan bölgesinde bulunan Filistin, 1967 yılından beridir İsrail devletinin işgali altındadır. Dinler tarihi açısından çok önemli bir yere sahip ülke, Akdeniz ve Çöl iklimi etkisi altındadır. Birçok ülke tarafından tanınmayan yer, çok köklü bir kültüre

sahiptir. Trekking ve hiking açısından seçenekler sunmanın yanı sıra kuş gözlemciliği için de sahalar bulunmaktadır. Ülkede bulunan eko topluluklar genel olarak toplum huzurunu sağlama ve ülkenin adını küresel olarak duyurma amacı taşımaktadır.

İçinde yer yer özerk kısımlar bulunan Irak, genelde çöl ve dağlık bir alana hâkim olsa da, Fırat ve Dicle'nin birleştiği yerlerde verimli bir alan bulunmaktadır. Köklü bir tarihe sahip ülke yıllarca işgal altında kalmıştır ve süregelen karışıklıklara sahiptir. Kuzey tarafında genel olarak dağcılık ve kış sporları faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. İran sınırında bulunan bataklıklar, ekoturizmi canlandıran yerlerdendir.

Dünyanın en dağlık ülkelerinden biri olan İran, iç bölgelerde sert karasal, kıyı kesimlerde yağışlı, doğu bölgesinde ise çöl iklim özelliklerine hakimdir. Etnik çeşitlilik oldukça fazladır. Sahip olduğu geniş kültür ve coğrafi yelpaze ekoturizm konusuna da yansımıştır. Oldukça dağlık olması, kış sporları ve dağcılık için oldukça önemli alanlar sunmaktadır. Jeoturizm konusunda fazla sayıda ekoturizm noktasını barındırır. Eko topluluklar yerel hayatı deneyimlemeye yardımcı olmaktadır.

İsrail, Akdeniz ve çöl iklimine sahiptir. Filistin ile aynı bölgede bulunur. Arap ve Yahudi kültürlerinin karışımı hakimdir. Orta Doğu ülkeleri arasında ekoturizm konusunda en başarılı ülkedir. Her türlü doğal, tarihi, kültürel ve coğrafi imkan değerlendirilmiş ve tanıtımı yapılmıştır. Çöl, safari, kuş gözlemciliği, bisiklet, doğa yürüyüşü, flora-fauna keşfi vb. gibi her türlü ekoturizm faaliyetine sahne olmaktadır. Kibbutz eko toplulukları Yahudilikle, ekoturizmi iyi şekilde harmanlamıştır. Şarap turizmi konusunda da söz sahibidir.

Topraklarının büyük kısmı deniz seviyesi altında çöllerden oluşan Katar, önemli hidrokarbon yataklara sahip bir ada ülkesidir. Lüks turizm konusunda ön planda olsa da ekoturizm konusunda çöl safari turları, kuş gözlemciliği gibi ve deniz hayatı gözlemi gibi nispeten kısıtlı imkanlara sahiptir. Ülkeyi diğer Orta Doğu ülkelerinden ayıran nokta ise kurdukları şahin çiftliğinin göze çarpar bir ekoturizm noktası olmasıdır.

1974 yılında gerçekleştirilen Barış Harekâtı ile ikiye bölünen Kıbrıs, Akdeniz'in en büyük adalarından biridir. Akdeniz iklimi etkili olan ülke değerlendirilirken iki ayrı ülke şeklinde ele alınmıştır. KKTC'de ekoturizm faaliyetleri Karpaz civarında yoğunlaşmıştır. Büyükkonuk eko turizm pilot yerleşimi ilan edilmiştir. Yöresel ürünler hakkında yapılan birçok festival ülkeyi diğerlerinden ayırmaktadır. GKRY ise ekoturizm konusunda oldukça bilinçli durumdadır. Ülke içerisinde çeşitli rotalar oluşturulmuş, bu rotalarda ne çeşit ekoturizm faaliyetleri yapılabileceği belirtilmiştir. Trekking ve bisiklet rotaları ön plana çıkmaktadır. Fazla sayıda şarap güzergahı vardır. Batık gemileri ile dalışcılık konusunda iddialıdır.

Basra Körfezi'ndeki Kuveyt, oldukça fakir bitki ve organik maddelere sahip çöllerle kaplıdır. Kuş gözlemciliği için uygundur. Anakara Kuveyt'ten farklı bir eko sisteme sahip, Kubbar Adası, yumuşak kıyıları, flamingo ve kaplumbağaları ile ilgi görür. Dalış için uygun resiflere sahiptir.

Bir Kuzey Afrika ülkesi olan Libya'nın çoğu Sahra Çölü'nde yer alır. Gerçek yerlileri Berberiler olup, yıllarca Kaddafi rejimi altında yönetilmiştir. Kıyı kısmı nispeten nemli geri kalanı ise çöl iklimi altındadır. Çöl-safari turları en bilinen aktivitelerindendir. Jeoturizm konusunda farklı alternatifler sunmaktadır. Kültürel turizm açısından önemli yerleri de fazladır. Geleneksel yöntemlerle yapılan yeraltı evleri oldukça ilgi çekicidir.

Üç kıtanın kavşağında bulunan Lübnan, yüzölçümü bakımından küçük bir ülkedir. Ülkenin simgesi olan sedir ağaçları, ülkede bulunan birçok biyosfer rezervin temel bitkisidir. Biyosferler ekoturizm yoluyla bölgeyi kalkındırmayı amaçlamaktadır. Doğa yürüyüşü, kuş gözlemciliği ve bisiklet etkinliklerine sahiptir.

Kültür turizmi açısından ön planda olan Mısır'da ormanlık alan çok az olup, nüfus verimli Nil Nehri havzasında toplanmıştır. Birçok ekolojik yaşam alanına sahiptir ve zengin kuş türü çeşitliliği vardır. Mercan resifleri ile güzel dalış alanlarını barındırır. Vahalar, halkın kültürü ve doğal güzelliği ile ilgi çeker.

Sayırsız medeniyet görmüş Suriye, 2011 yılından beridir iç savaşı sahne olmaktadır. Kıyı kesimi nispeten ılık ve nemlidir. Üçte biri çöl, üçte biri ekilir arazi ve geri kalanı verimsiz çayırdır. Palmira kültür alanının yanı sıra ekoturizm özellikleri ile de ön plana çıkar. Geniş ovalar bisiklet, at- deve biniciliği, rehberli turlar gibi seçenekler sunar. Suriye’de kültürel turizm ile bütünleşmiş manevi turizm rotaları bulunmaktadır.

Yüzölçümü bakımından dünyanın en büyük 12. Ülkesi olan Suudi Arabistan, çöl iklimi nedeniyle aşırı sıcaklara sahiptir. Çöl kampı imkanları bulunmaktadır. Farasan takımadaları, deniz, kıyı ve kaplıca turizmi için umut vaat etmektedir. 2030 Suudi Vizyonu ülkenin petrol sonrası geleceğini öngören bir plandır. Bu plana turizm de dahildir. Bu plan dahilinde Kızıldeniz Projesi, mercan resifleri, mangrovları ve deniz kaplumbağaları ile ilgi çekmektedir. Neom Projesi ise tamamen rüzgâr ve güneş enerjilerinden beslenen sürdürülebilir şehir projesi ile turist çekmeyi amaçlar.

Arap Yarımadası’nın güneydoğusunda yer alan Umman’ın yüzde seksenin çöl olup, kurak bir iklime sahiptir. Endemik kaplumbağa türlerini barındırır. Kuş gözlemciliği, mercan resifleri ve kaplumbağa yuvalama alanı için önemlidir. Hacer Dağları, barındırdığı yayla ile çöl sıcağından kaçmak isteyenler için serin bir alana sahiptir.

Yüzölçümü bakımından küçük bir ülke olan Ürdün, Çöl iklimi ve Akdeniz iklimi arasında bir iklime sahiptir. Kamp ve yürüyüş alanları vardır. 180’den fazla kuş türü bulunmaktadır. Hayvan ve bitki koruma alanları ile biyolojik çeşitliliği desteklemektedir. Macera arayan turistler için kaya tırmanışı, kum sörfü, cip turları gibi seçenekler sunulmaktadır. Kubbeleri orijinal mimari ile ilgi çekicidir.

Arap Yarımadası’nın güneybatı ucunda yer alan Yemen, birçok adayı barındırır. İklimi kuraktır. Yağışlar Kızıldeniz tarafı ve Muson yağmurlarına bağlıdır. Endemik bitkilere ev sahipliği yapmaktadır. Ibb Terasları, ülkede en yüksek yıllık yağışı alan yerdir. Tarım için oldukça uygundur. Ülke geneli çöl görüntünün aksine bir vaha gibidir. Sokotra Adası Yemen’in biyoçeşitlilik merkezidir. Kamp, keşif ve yürüyüş için olanaklar sunar.

Orta Doğu ülkelerinde tüm doğal ve kültürel etmenler incelendiğinde, iklim, bitki örtüsü, coğrafi yapıları, kültür ve tarihlerinin ekoturizm çeşitlerini direkt olarak etkilediği görülmektedir. Akdeniz iklim tipinin daha etkili olduğu yerler daha çok biyosfer rezervi ile ön plana çıkarken, çöl iklim tipinin görüldüğü yerlerde ise çöl safarisi ve jeoturizm göze çarpmaktadır. Batı kültürüne yakın ülkeler ekoturizm konusunda daha ön planda iken, diğer ülkelerin birçoğu ekoturizm konusunda kendini geliştirmelidir. Biyosfer rezervler, çöl ve farklı jeolojik yerlerin Orta Doğu'yu ekoturizm konusunda ön plana çıkarmaktadır. Bahsi geçen coğrafya medeniyetin beşiği ve dinlerin çıkış noktasıdır. Bu nedenle, kültür turizmi konusunda bu coğrafya dünya tarihinde önemli yer tutar. Eko topluluklar aracılığı ile yerel halkın yaşamı deneyimlenebilir, bu da turizme olumlu etki yapmaktadır. Orta Doğu ülkelerini sınıflandıracak olursak Akdeniz'e kıyısı olan ülkeler genelde flora ve fauna çeşitlerinin çeşitliliği ile, çölün hâkim olduğu ülkeler coğrafi turizm ile, dağlık ülkeler ise dağcılık ve kış sporları ile doğa turizminde ön planda olmaktadır.

Bu çalışma sonucunda, ekoturizmin Orta Doğu ülkelerinde tüm dünyada olduğu gibi yükselişe geçtiği görülmektedir. Her ne kadar doğa turizmi denildiğinde akla gelen yeşil alan kavramından uzakta olsa da bu ülkeler hem vahaları hem de jeolojik alanları farklı bir ekoturizm imajı çizmektedir. Gerekli tanıtım ve altyapı çalışmaları yapıldığında, koruma uygulamaları uygun şekilde planlanıp, uygulandığında Orta Doğu ülkeleri ekoturizm konusunda küresel bağlamda daha fazla pay alabileceği ve bu konuda adını duyurabileceği varsayılmaktadır. Bu ülkelerin birçoğu siyasi anlamda istikrardan uzaktır ve bazılarında iç savaş gözlemlenmektedir. Ekoturizm alanında gelişmesi için öncelikle sosyal ve siyasi anlamda sakinliğe kavuşmalıdır. İstikrarlı ülkeler ise lüks turizm konusunda uzmanlaşmış, ekoturizm kavramı ile yeni tanışmıştır. Bu ülkelerin ekoturizm konusuyla ivedi şekilde ilgilenmesi gerekmektedir. Önemli turistik alanlarda ekoturizmin sürdürülebilirliğini sağlamak için uygulama ve önlemler çoğaltılmalıdır. Yerel halk bilinçlendirilmeli, coğrafi ve yerel değerler korunurken ekoturizm konusunda gelirleri artırılmaya çalışılmalıdır. Sosyal huzursuzluğun düzelmesinin bir yolunun da ekoturizmin getirdiği toplumsal dayanışma olduğu gösterilmelidir. Ülke bakanlıkları ekoturizm konusuna ayrı önem göstermeli, kamu eli ile halka tanıtımını yapmalıdır. Genelde

yerel halktan olan rehberler gerekli eğitime tabii tutulmalıdır. Kültürel turizm alanında ünlü olan ülkeler, bu turizm türüne ek olarak ekoturizmi turlara veya gezilere entegre etmelidir.

KAYNAKÇA

- Abdalsalam Mohamed (2014). **Valuing Natural and Cultural Resources for Ecocultural Tourism Development: Libya's Green Mountain**. Unpublished Doctorate Thesis, Sheffield Hallam University, UK.
- Abeer Al-Mughrabi (2007). **Ecotourism: A Sustainable Approach of Tourism in Jordan**. Unpublished Master Thesis, University of Arizona.
- Ahmad Abou-Elnour, Varkki Pallathucheril, Ali Abou-Elnour, A. (2015). "Site Suitability Evaluation for Ecotourism Potential Areas using RS and GIS: A Case Study of Wadi Wurayah, Fujairah, UAE". **Remote Sensing and Modeling of Ecosystems for Sustainability** XII, 9610, 961002. <https://doi.org/10.1117/12.2186783>
- Ahmed Haron, Zeinab Feisal (2011). "Constructed Wetland Park". **Journal of Urban Research**, 36, 61-81.
- Ahmed Sayed (2021). Sinai Tourist and Archaeological Treasures Natural Reserves. <https://sis.gov.eg/UP/Saini/Sinai%20tourist%20and%20archeological%20treasures%20natural%20reserves.pdf> Erişim Tarihi: 18.3.2023
- Ahmet Özgiray (1995). "İngiliz Belgeleri Işığında Türk - İran Siyasî İlişkileri". **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 11, 687-698.
- Ahmet Tayfun, Emin Arslan (2013). "Festival Turizmi Kapsamında Yerli Turistlerin Ankara Alışveriş Festivali'nden Memnuniyetleri Üzerine Bir Araştırma". **İşletme Araştırmaları Dergisi**, 5(2), 191-206.
- Ahmet Tuğrul Polat, Serpil Önder (2006). "Karapınar İlçesi ve Yakın Çevresi Peyzaj Özelliklerinin Ekoturizm Kullanımları Yönünden Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma". **Selçuk Journal of Agriculture and Food Science**, 40(20), 53-64.
- Akın Akpur, Burhanettin Zengin (2019). "İznik Gölü İle Çevresinin Kamp Ve Karavan Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi". **Turizm ve Araştırma Dergisi**, 8(2), 4-20
- Alenezi, M. S. (2014). Geographic Assessment of the Perception of Nature Reserves and National Parks in Kuwait. <https://scholarworks.uark.edu/etd> Erişim Tarihi: 27.2.2023
- Alfadhi Amirah (2020). **Promoting Sustainable Desert Ecotourism Development in Saudi Arabia By Incorporating Design Guidelines for Families in Desert Environment**. Unpublished Master Thesis, Arizona State University.
- Jamilah Al Mohaya, Mena Ellassal (2022). "Environmental Diversity Assessment to Enhance Attractiveness of Eco-tourism in Asir Region, Saudi Arabia". <https://www.preprints.org/manuscript/202009.0387/v1> Erişim Tarihi: 17.4.2023
- Alkan Uğurlu (2005). **Rekreasyonel Amaçlı Doğa Sporlarının Turizm'de Kullanılması Antalya Köprülü Kanyon Rafting Uygulaması**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Alper Sağlık, Elif Sağlık, Abdullah Kelkit. (2014). "Bisiklet Turizmi Açısından Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nın İncelenmesi". **Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi**, 4(1), 84-90.

- Amara, D. F. (2010). "Tourism as a Tool Of Development: The Case Study Of Siwa Oasis - Egypt Western Desert". **WIT Transactions on Ecology and the Environment**, 139, 537-549.
- Anton Dobronogov, Farnekh Iqbal (2005). Economic Growth in Egypt: Constraints and Determinants. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/338591468021583203/pdf/345100EGY0Economic0Growth.pdf> Erişim Tarihi: 18.4.2023
- Ardalan Afrasiabian, Siamak Mahmoudi, Dragana Dogancic, Lucija Plantak, Bojan Durin (2021). "Geological Features for Geotourism in the Zanzan and Hamadan Area, Northern Iran". **Sustainability (Switzerland)**, 13(12). <https://doi.org/10.3390/su13126587>
- Asena İşbitiren (2017). **Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Raporu**. https://butso.org.tr/belgeler/2018/2017_Ulke_Raporlari/Birlesik_Arap_Emirlilikleri_Ulke_Raporu_2017.pdf Erişim Tarihi: 27.10.2022
- Ashraf Alhaddad, Osmana Ibrahim, Hoda Lotaif (2017). "The Potential Of Ecotourism In Siwa Oasis; Opportunities And Hurdles". **International Journal of Heritage, Tourism and Hospitality**, 11(1), 1-16.
- Ayşe Okuyucu, Mehmet Somuncu (2013). Türkiye’de İnanç Turizmi: Bugünkü Durum, Sorunlar ve Gelecek. **International Conference on Religious Tourism and Tolerance**, Konya, Türkiye, 9 - 12 Mayıs 2013, .627-643.
- Azam Safarabadi, Somayeh Shahzeidi, (2018). "Tourism Silence In Geomorphosites: A Case Study Of Alı-Sadr Cave (Hamadan, Iran)". **GeoJournal of Tourism and Geosites**, 21(1), 49-60.
- Bahar Rüzgar (2021). Batman İli Kamp ve Karavan Turizmi. <https://www.dika.org.tr/assets/upload/dosyalar/batman-ili-kamp-ve-karavan-turizmi-on-fizibilite-raporu.pdf> Erişim Tarihi: 10.09.2022
- Bashar Dayoub, Peifeng Yang, Alaa Dayoub, Saraha Orman, He Li(2020). "The Role Of Cultural Routes In Sustainable Tourism Development: A Case Study Of Syria’s Spiritual Route". **International Journal of Sustainable Development and Planning**, 15(6), 865–874.
- Batuhan Ustabulut (2020). "KKTC’nin Hükûmet Sistemi: Tartışmalar Ve Çözüm Önerileri". **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 1(1), 47-70.
- Bruno Messerli, Daniel Viviroli, Rolf Weingartner (2004). "Mountains of the World: Water Towers for the 21st Century". **Ambio**, 2004, 29-34.
- Burcu Gülsevil Belber, Yakup Erdoğan (2019). "Çekirdek Kapadokya Bölgesinde Atlı Doğa Yürüyüşü Faaliyetlerine Katılan Turistik Tüketicilerin Profilini Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma". **Business & Management Studies: An International Journal**, 7(4), 1155–1172. <https://doi.org/10.15295/Bmij.V7i4.1146>
- Cansu Dumlu, Filiz İhtiyar (2017). "İğneada Longoz Ormanları Milli Parkı Sınırları İçerisinde Bulunan Mert Gölü’nün Rekreatyone Kano Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi". **Turkish Journal of Forest Science**, 1(2), 133-144.
- Carola Ritcher, Claudia Kozman (2021). **Arab Media Systems**. Open Book Publishers. <https://doi.org/10.11647/obp.0238>
- Catalin Cretu, Romeo Hontus, Adelaida Cristina (2020). "Analysis Of The Ecotourist Profile Before The Covid-19 Crisis And Post-Crisis Forecasts." **Scientific**

- Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development**, 20, 197-197.
- Cengiz Yücel (2002). Turizmde yükselen değer: ekoturizm. TÜRSAB Ar-Ge Departmanı, Nisan 2002, www.tursab.org.tr
- Chris Ryan, Ivan Ninov, Heba Aziz (2012). “Ras Al Khor-Eco-tourism in Constructed Wetlands: Post Modernity in the Modernity of the Dubai Landscape”. **Tourism Management Perspectives**, 4, 185–197. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2012.08.006>
- Chris Ryan, Morag Stewart (2009a). “Eco-tourism and luxury - The case of Al Maha, Dubai”. **Journal of Sustainable Tourism**, 17(3), 287–301. <https://doi.org/10.1080/09669580802366587>
- Christina Pierre (2021). Applying An Ecosystem Approach To Assess Biosphere Reserve Management: The Case Of Jabal Moussa Biosphere Reserve. Unpublished Master Thesis, American University of Beirut, Lebanon
- Chrystala Charalambous, Mamas Theodorou (2013). “Systems for the Provision of Oral Health Care in the Black Sea Countries Part 13: Cyprus”. **OHDM**, 12(1), 3-8.
- Clem Tisdell. (1996). “Ecotourism, Economics, and the Environment: Observations from China”. **Journal of Travel Research**, 34(4), 11-19. <https://doi.org/10.1177/00472875960340040>
- Cüneyt Yılmaz (2017). **İran’da Yaşayan Azerbaycan Türkleri ve Azerbaycan-İran İlişkilerine Etkileri**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Çelik, S. (2015). **Kastamonu’daki Bazı Potansiyel Ekoturizm Alanlarının Farklı Yaşlardaki Kullanıcılar Tarafından Değerlendirilmesi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.
- Dalia Amara (2017). “Responsible Marketing for Tourism Destinations: Saint Catherine Protectorate, South Sinai, Egypt”. **A Journal of the Academy of Business and Retail Management**, 11(4), 184-195.
- Damien Helly (2014). Egypt Country Report. https://www.cultureinexternalrelations.eu/downloader/download-file?file=2016/08/Egypt_report52.pdf Erişim Tarihi: 18.12.2022
- Daniel Scott, Geoff McBoyle (2001). “Using A ‘Tourism Climate Index’ To Examine The Implications Of Climate Change For Climate As A Tourism Resource”. **Environmental Science**, 69-88.
- Dershowitz, L. (2014). Abstract A Geographic Examination of Stakeholders’ Perceptions of Ecotourism Along the Israel National Trail and Jesus Trail in Israel. https://etd.ohiolink.edu/apexprod/rws_etd/send_file/send?accession=miami1399550687&disposition=inline Erişim Tarihi: 18.08.2022.
- Dirk Gaul (2003). **Environmental Impacts of Ecotourism A Review of Literature**. FAO Publication.
- Doğukan Kahraman (2016). **2011 Arab Uprising In Bahrain: Protests And Politics In The Gulf Kingdom**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Dorota Rucinska (2016). “Natural Disaster Tourism as a Type of Dark Tourism”. **International Journal of Humanities and Social Sciences**, 10(5), 1458-

- 1462.İsmet Akova (1995). “Akarsu Turizmi”. **Türk Coğrafya Dergisi**, 30, 393-407.
- Douaihy, B., Tarraf, P. ve Stephan, J. (2017). “Juniperus Drupacea Labill. Stands in Jabal Moussa Biosphere Reserve, A Pilot Study for Management Guidelines”. **Plant Sociology**, 54(1), 39–45. <https://doi.org/10.7338/pls2017541S1/06>
- Duygu Akbayrak (2021). **Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Avrupa Birliğine Üyelik Süreci Ve Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Ankara.
- Eez El Din Khalaf (2022). “Karst Heritage as a Tourist Attraction: a Case Study in the White Desert National Park, Western Desert, Egypt”. **Geoheritage**, 14(3). <https://doi.org/10.1007/s12371-022-00727-3>
- Ekaterina Plyusnina, Emad Sallam, Dmitry Ruban. (2016). “Geological Heritage Of The Bahariya And Farafra Oases, The Central Western Desert, Egypt”. **Journal of African Earth Sciences**, 116, 151–159. <https://doi.org/10.1016/j.jafrearsci.2016.01.002>
- Elsayed Elbanna, Aalaa Ali (2021). “A Study of the Farasan Islands’ “Saudi Arabia” Cultural Heritage Conservation and their Characteristics for Touristic Rehabilitation”. **Advanced Research in Conservation Science**, 2(2), 35–59.
- Emel Kahraman (2013). **2000’li Yıllarda Türkiye-İran İlişkilerini Etkileyen Faktörler**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Engin Derman (2015). **Manavgat Destinasyon Yönetimi Ve Markalaştırmasında Doğa Sporları Ve Su Sporlarının Rolü: Kano Sporu Örneği**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya
- Erol Emin (2018). **Role of Ecotourism in Sustainable Development: A Case Study of Karpaz, North Cyprus**. Unpublished Master Thesis, Eastern Mediterranean Univeristy, North Cyprus.
- Ertuğrul Düzgün (2021). “Pandemi Sonrası Yeni Turist Tercihi: Glamping Turizmi”. **ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 11(1), 145-158. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.870381>
- Esra Gunsoy, Kevin Hannam (2013). “Festivals, Community Development and Sustainable Tourism in the Karpaz Region of Northern Cyprus”. **Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events**, 5(1), 81–94.
- Eugene Jaffe, Hanoch Pasternak (2004). “Developing Wine Trails as a Tourist Attraction in Israel”. **International Journal of Tourism Research**, 6(4), 237-249.
- Fatma Khalaf, Mona Haga, Ghada Hammoud. (2022). “Developing Saint Catherine A Sustainable Tourism Development Prospective”. **Journal of Positive School Psychology**, 10, 4195-4213
- Ferial Ahmadi, Mohammadreza Bemanian, Alireza Sadeghi, Afsaneh Baharlou. (2010). “Improving Environmental Quality of Margoon Waterfall Protected Area through Sustainable Tourism Development in the Region”. **Journal of Sustainable Development**, 3(3), 243-254.
- Filiz Aklanoğlu (2008). “Termal Turizm Ve Afyon-Gazlıgöl Örneği”. **Social Science**, 3(1), 83-92.

- Funda Ünal Ankaya, Kübra Yazıcı, Gökhan Balık, Bahriye Gülgün Aslan (2018). “Dünyada ve Türkiye’de Ekoturizm, Sosyal-Kültürel ve Ekonomik Katkıları”. **Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi**, 1(2), 69-72.
- Gianluca Serra (2007). **Ecotourism In The Palmyra Desert, Syria A Feasibility Study**. BirdLife International
- Giovanni Bearzi (2017). **Action Plan for Marine Mammals in Israel, 2017–2022**. Israel Marine Mammal Research & Assistance Center (IMMRAC), Israel.
- Gizem Yalçın (2020). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Macera Turizmi Potansiyelinin SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi. <http://i-rep.emu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11129/5517/1/Yalcingizem.pdf> Erişim Tarihi: 20.2.2023
- Gözde Emekli, (2015). Dağlar, Dağcılık ve Turizm. https://www.academia.edu/17304714/Da%C4%9Flar_Da%C4%9Fc%C4%B1%C4%B1k_Ve_Turizm Erişim Tarihi: 25.08.2022
- Gülpınar Akbulut (2012). Levent Vadisi’nin (Malatya) Jeopark Ve Jeoturizm Potansiyeli. **I. Ulusal Coğrafya Sempozyumu**, Erzurum, Türkiye, 28-30 Mayıs 2012, 535-546.
- Güngör Şahin, Serhat Güzel (2021). “Orta Doğu Güvenliğinde Yeni Açılımlar Ve İbrahim Antlaşması”. **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 34, 15-28.
- Hai Ahmad (2021). **Filistin Sorunun Tarihi Gelişimi Ve Ürdün’deki Filistinli Mülteciler**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi, Karabük
- Hakan Kendir, Emin Arslan, Fatih Türkmen. (2019). “Türk Dünyasında Nevruz (Yengi-Kün) Kutlamalarının Festival Turizmi Açısından Değerlendirilmesi: Çimkent-Van Karşılaştırması”. **Journal of Tourism and Gastronomy Studies**, 7(4), 2668–2684. <https://doi.org/10.21325/jotags.2019.493>
- Hanadi Makhoul, Liudmila Guzikova, Younan Radwan (2021). “Resources of Tourism Demand in Tartous Governorate, Syrian Arab Republic”. **BIO Web of Conferences**, 29, 01010. <https://doi.org/10.1051/bioconf/20212901010>
- Hasan Sayılan (2008). “Endemik Bir Bitki Türü Olan Muş Lalesi’nin (Tulipa sintenisii Baker) Botanik Turizmi (Bitki Gözlemciliği) Amaçlı Değerlendirilmesi”, **TUCAUM**, 473-482.
- Hatan Alshammaa (2019). **Sustainable Tourism Heritage Village – Al-Ula, Saudi Arabia**. Unpublished Master Thesis, Rochester Institute of Technology, New York.
- Hatice Yılmaz (2008). **Turizm Çeşitlendirmesi Kapsamında Ekoturizmin Ürünü Olarak Tatil Çiftlikleri: Türkiye’deki Tatil Çiftliklerine Yönelik SWOT Analizi**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Haythem Ayachi, Said Jaouadi (2017). “Problems and Perspective of Ecotourism in the Island of Farasan”. **Society and Business Review**, 12(2), 235–251.
- Helen Chapin Metz (1990). **Israel: A Country Study**. Federal Research Division, Washington.
- Hemdan, E., & Kenawy, M. (2015). “Collaborative Approach For Developing A More Effective Regional Planning Framework İn Egypt: Ecotourism Development As Case Study”. **WIT Press**, 187, 1-15.

- Hosain Mosbah. (2019). **Comparison Between Vernacular Architecture (Underground House) And Modern Housing In Gharyan, Libya**. Unpublished Master Thesis, Near East University, North Cyprus.
- Hossam Elborombaly (2014). **“The Study Of “AL KARM” Eco lodge in Santa Katherine Protected Area South Sinai”**. Research Paper.
- Hoşcan, N. (2008). **Orman Köylerinde Doğal ve Kültürel Değerlerin Ekoturizm Etkinliklerinde Kullanılması: Bolu İli, Mudurnu İlçesinde Bir Araştırma**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Humoud Jaber, Azzizan Marzuki (2018). “Environmental Diversity In Asir Region And Its Impact On Tourism Development Sustainability”. **Academy of Entrepreneurship Journal**, 24(2), 1-17
- Hüseyin Çakırtaş (2018). İran-İrak Savaşı (1980-1988). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Hüseyin Karakoç (2017). **Arap Baharı ve Bahreyn**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Ankara.
- Hüseyin Turoğlu, Hasan Özdemir (2005). “Bartın İlinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi”. **Doğu Coğrafya Dergisi**, 10(13), 97-116.
- Ismaile Abuamoud. (2015). “Impacts of Ecotourism in Jordan: Wadi Rum”. **European Journal of Social Sciences**, 50(1), 119-130
- Işık Sezen, Sevgi Yılmaz, Elif Akpınar Külekçi (2012). “Ekoturizm İçin Öneri Alanlarıyla Bayburt”. **KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi**, 60, Makale Numarası: 55
- İbrahim Çetin (2001). **Turistik Ürün Çeşitlendirmesinde Eko-Turizmin Yapısal Analizi ve Türkiye’de Geliştirme Stratejileri (Örnek Bir Uygulama)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- İbrahim Çetin, Alamir Al-alawi (2019). “Economic Diversity And Contribution Of Tourism To Oman Economy”. **Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi**, 2(2), 444-449.
- İsmet Esenyel (2013). “The Impacts of Ecotourism (Agro village) Tourism on Local Communities in Karpasia Peninsula of Cyprus” **Interdisciplinary Journal of Research in Business**, 5(3), 17-27.
- Jamal El-Harami (2014). “The Diversity of Ecology and Nature Reserves as an Ecotourism Attraction in Jordan”. **4th International Conference on Tourism Research**, 12, Makale Numarası: 01056.
- Jennifer Ballantine, Paul Eagles (1994). “Defining Canadian Ecotourists”. **Journal of Sustainable Tourism**, 2(4), 210-214. <https://doi.org/10.1080/09669589409510698>
- Jessica Faustini, Georgette Leah, Sandra Magdalena (2021). “A Responsible Framework for Managing Wildlife Watching Tourism: The Case of Seal Watching in Iceland”. **Ocean and Coastal Management**, 210, Makale Numarası: 105670 <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2021.105670>
- John Swarbrooke (1999). **Sustainable Tourism Management**. Sheffield Hallam University.
- Julie Gremm, Julie Barth, Kaja Fietkiewicz, Wolfgang Stock (2018). Qatar in a Nutshell. In **Transitioning Towards a Knowledge Society** (pp. 37–65). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-71195-9_2

- Kausar Alam, Muntaha Anis, Ishrat Sultana Munira (2022). "Variations and Barriers of GPA and CGPA in the Education System of Bangladesh". **ICRRD Quality Index Research Journal**, 3(1), 122–129.
- Koçan, N. (2012). "Ekoturizm ve Sürdürülebilir Kalkınma: Kızılcahamam-Çamlıdere (Ankara) Jeopark ve Jeoturizm Projesi". **Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi**, 2(6), 69–82.
- Kristin Monroe (2016). "Exploring Nature, Making the Nation: The Spatial Politics of Ecotourism in Lebanon". *Political and Legal Anthropology Review*, 39(1), 6478. <https://doi.org/10.1111/plar.12131>
- Leyla Algül, Türkan Uraz, Özlem Türker (2022). "Spatial Change in Vernacular House: Büyükkonuk Village (Kom-i Kebir), Northern Cyprus Case". **Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University**, 37(3), 1655-1672.
- Lusine Margaryan, Sandra Wall-Reinius (2017). "Commercializing the Unpredictable: Perspectives From Wildlife Watching Tourism Entrepreneurs in Sweden". **Human Dimensions of Wildlife**, 22(5), 406–421.
- Mahmoud Sarhan (2015). Evaluation Plan for Sustainable Ecotourism Development in Wadi El Gemal National Park Project. <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.1572.7762>
- Mahmut Abuzer Elmas (2011). **Tarihsel Ve Kültürel Boyutlarıyla İran'da Ulusçulugun Gelişimi Ve Uluslararası-Bölgesel Politikalara Etkileri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Majeed, A. S. M. (2022). Irak: Krallıktan Cumhuriyete Evrilme (1932-1958). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Makbule Civelek, Levent Karadağ (2020). "Tarım Turizmi Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi". **Turizm Akademik Dergisi**, 7(2), 146–164.
- Malek Jamaliah, Robert Powell (2018). "Ecotourism Resilience to Climate Change in Dana Biosphere Reserve, Jordan". **Journal of Sustainable Tourism**, 26(4), 519–536.
- Malek Jamaliah, Robert Powell (2019). "Integrated Vulnerability Assessment of Ecotourism to Climate Change in Dana Biosphere Reserve, Jordan". **Current Issues in Tourism**, 22(14), 1705–1722.
- Mariam Al Busaidi, Shekar Bose, Manjula Tiwari (2019). "Sea Turtles Tourism İn Oman: Current Status And Future Prospects". **Tourism and Hospitality Research**, 19(3), 321–336. <https://doi.org/10.1177/1467358417751026>
- Marketa Novotna, Helena Kublickova, Jısef Kunc (2021). "Outdoor Excitement in Homeland? Opportunities and Threats to Balloon Tourism in the Czech Republic During The Coronavirus Outbreak". **Journal of Outdoor Recreation and Tourism**, 36, Makale Numarası: 100424 <https://doi.org/10.1016/j.jort.2021.100424>
- Maya Shames, Socrat Ghadban (2016). "Sustainable Tourism in Lebanon An Innovative Approach in Cultural Landscape Management". **Post-Print**, Makale Numarası: 01343577.
- Maya Shames, Socrat Ghadban (2018). "Measuring Sustainable Tourism Management At Lebanese Rural Cultural Landscapes". **European Journal of Hospitality and Tourism Research**, 6(2), 32-46

- Megan Epler Wood (2002). **Ecotourism: Principles, Practices & Policies for Sustainability**. United Nations Publication.
- Mehmet Bölükbaşı (2019). “Tarihsel Süreçte Katar Devletinin Ekonomik Gelişimi ve Uygulanan Ambargo”. **Journal of International Social Research**, 12(68), 323-331. <https://doi.org/10.17719/jisr.2019.3831>
- Mehmet Can, Çağla Üst Can (2019). “Kapadokya’da Balon Turizmi Deneyimi ve Kabul Edilebilir Risk Durumu”. **Türk Turizm Araştırmaları Dergisi**, 3(3), 188-198. <https://doi.org/10.26677/tr1010.2019.154>
- Mehmet Erkan Kılıçoğlu (2021). “Türkiye-İsrail İkili İlişkileri ve 1958 Antlaşması”. **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, 8(4), 1323-1349.
- Mehmet Somuncu (2004). “Dağcılık Ve Dağ Turizmindeki İkilem: Ekonomik Yarar Ve Ekolojik Bedel”. **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 2(1), 1-21.
- Mehmet Topay (2003). **Bartın Uluyayla Peyzaj Özelliklerinin Rekreasyon-Turizm Kullanımları Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Mehrad Khadem, Ali Sazegara (2011). **The Potential of Damavand Mountain (Rineh) as an Ecotourism Destination**. Unpublished Master Thesis, Luleå University of Technology.
- Melike Kavak (2015). **Edremit Körfezi Kuzey Kıyılarında Yerel Halkın Ekoturizme Yönelik Bilinç Algısı ve Tutumu**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale
- Mete Hatay (2017). **Population And Politics In North Cyprus: An Overview Of The Ethno-Demography Of North Cyprus In The Light Of The 2011 Census**. International Peace Research Institute.
- Metin Gümüş (2015). **Yerel Halkın Bakış Açısıyla Kırsal Kalkınmada Tarım Turizmi: Tekirdağ İli Örneği**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.
- Michael Hall, Richard Mitchell (2001). “Wine Tourism in the Mediterranean: A Tool for Restructuring and Development”. **Thunderbird International Business Review**, 42(4), 445-565.
- Mirette Mabrouk (2020). Rethinking Egypt’s Economy. 1. <https://www.mei.edu/sites/default/files/2020-10/Rethinking%20Egypt%27s%20Economy.pdf> Erişim Tarihi: 18.4.2023
- Mohammed Eraqi (2007). “Ecotourism Resources Management As A Way For Sustainable Tourism Development In Egypt”. **Tourism Analysis**, 12(1), 39-49.
- Monica Cejas (2007). Tourism “Back in Time”: Performing “the Essence of Safari” in Africa. **Intercultural Communication Studies**, 16(3), 121-135.
- Moren Stone, Lesego Stone (2014). **Safari Tourism**. Encyclopedia of Tourism, 1–2. https://doi.org/10.1007/978-3-319-01669-6_387-1
- Mossa Amhemed (2014). **Sustainable Development In Libya Stakeholders’ Attitudes Towards Sustainable Tourism Development In Al-Jabal Al-Gharbi City, Libya**. Unpublished Doctorate Thesis. University of Huddersfield.
- Mostafa Gabr, Wael Kamel, Ghada Gamal (2018). “Proposed Vernacular-Ecotourism Guidelines as A tool to Preserve Vernacular Architecture in Nubia, Egypt”. **Resourceedings**, 1(2), 75–87.

- Muammer Berik (2018). **Bolu İlinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi: Dörtdivan, Kıbrısık Ve Seben İlçeleri Üzerine Bir Araştırma.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Ankara.
- Mubarak Hamad Ameri (2013). **An Evaluation of Tourism Development as Diversification Strategy in the United Arab Emirates.** Unpublished Doctorate Thesis, Nottingham Trent University.
- Murat Alpaslan Kasalak (2015). “Dünya’da Ekoturizm Pazarı ve Ekoturizm’in Ülke Gelirlerine Katkıları”, **Journal of Recreation and Tourism Research**, 2(2), 20-26.
- Murat Özbek (2014). “Tourism Intended Underwater And Surface Water Sports Activities: Present Situation And Future Anticipation”. **Denizcilik Fakültesi Dergisi**, 6(2), 27-48.
- Mustafa Sandıkçı (2008). **Termal Turizm İşletmelerinde Sağlık Beklentileri Ve Müşteri Memnuniyeti.** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Mürüde Artaç (2020). **Empowerment, Wellbeing and Mindset of Female Ecotourism Entrepreneurs in North Cyprus.** Unpublished Doctorate Thesis, Eastern Mediterranean University, North Cyprus.
- Naif Haddad, Sharaf Al-kheder, Leen Fakhoury (2013). “Al Mujib Natural Reserve in Jordan: - Towards an Assessment for Sustainable Ecotourism Management Plan Utilizing Spatial Documentation”. **Natural Resources and Conservation**, 1(3), 65–76.
- Nathan Bennett, Elena Finkbeiner, Natalie Ban, Dyhia Belhabib, Stacy Jupiter, John Kittinger (2020). “The COVID-19 Pandemic, Small-Scale Fisheries and Coastal Fishing Communities”. **Coastal Management**, 48(4), 336–347. <https://doi.org/10.1080/08920753.2020.1766937>
- Nawal Aljasim (2019). **Bahreyn – Türkiye İlişkileri: Gelişim, Günün Koşulları Ve Gelecekteki Beklentiler.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Nazan Kuter, Emre Ünal (2009). “Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri”. **Journal of Forestry Faculty**, 9(2), 149-156.
- Nazmiye Erdoğan (2014). **Ekoturizm Turizm, Çevre ve Sürdürülebilirlik.** Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Nilhay Usta Pamuk (2020). **Birleşik Arap Emirlikleri’nde Petrol Gelirlerinin Yerleşmeye Etkisi.** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Nima Rezaei, Payam Mohammadinejad, Asghar Aghamohammadi (2011). “The Demographics of Primary Immunodeficiency Diseases Across the Unique Ethnic Groups in Iran, and Approaches to Diagnosis and Treatment”. **Annals of the New York Academy of Sciences**, 1238(1), 24–32.
- Nuray Tetik (2012). **Turist Rehberlerinin Ekoturizm Alanındaki Yeterlilikleri: Doğu Karadeniz Örneği.** Yayınlanmamış Doktora Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Nurhan Koçak (2011). “Murat Dağı’nın Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma”. **Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, 1(3), 69-75.

- OECD. (2018). OECD Tourism Trends and Policies 2018. <https://www.oecd.org/cfe/tourism/2018-Tourism-Trends-Policies-Highlights-ENG.pdf> Erişim Tarihi: 25.08.2022
- Oğuz Aydın (2012). “Türkiye’de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizmi”. **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 2, 91-96.
- Oğuz Diker, Taşkın Deniz, Adnan Çetinkaya (2016). “Jeoturizm Kapsamında Safranbolu’da Coğrafi Kaynakların Değerlendirilmesi ve Safranbolu Jeoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi”. **Karabük Üniversitesi SBE Dergisi**, 6(2), 334-348.
- Oğuz Türkay, Burak Atasoy (2021). “Sürdürülebilir Turizmin Bir Aracı Olarak Bisiklet Turizmi: Avrupa Birliği (AB) Örneği”. **Turizm ve İşletme Bilimleri Dergisi**, 1(1), 51-69.
- Ossama Abdel-Meguid (2022). “Community Based Ecotourism Concept, Characteristics, and Restrictions Gharb-Sehel Village, Aswan, Pilot”. **International Journal Of Eco-Cultural Tourism, Hospitality Planning And Development**, 5, 1–18.
- Özlem Güzel (2010). “Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik: İnanç Turizmi”. **Süleyman Demirel Üniversitesi-Vizyoner Dergisi**, 2(2), 87–100.
- Özlem Özer, Cuma Songur (2012). “Türkiye’nin Dünya Sağlık Turizmindeki Yeri ve Ekonomik Boyutu”. **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi SBE Dergisi**, 4(7), 69-81.
- Özlem Tuğun, Aykut Karaman (2014). “Çekirdek Köyleri Eko Turizme Kazandırmak İçin Sürdürülebilirlik Kavramı Çerçevesinde Bir Model”. **MEGARON**, 9(4), 321-337.
- Pamela Wight (1993). “Sustainable Ecotourism: Balancing Economic, Environmental and Social Goals Within an Ethical Framework”. **Tourism Recreation Research**, 20(1), 5-13.
- Pamela Wight (1996). “North American Ecotourist: Market Profile and Trip Characteristics”. **Journal of Travel Research**, 34(4), 1-15
- Parsons, E. C. M. (2012). “The Negative Impacts of Whale-Watching”. **Journal of Marine Biology**, 2012, 1–9. <https://doi.org/10.1155/2012/807294>
- Paul Eagles (1992). “The Travel Motivations of Canadian Ecotourists”. **Journal of Travel Research**, 31(2), 3-7. <https://doi.org/10.1177/00472875920310020>
- Paul Eagles, Joseph Cascagnette. (1995). “Canadian Ecotourists Who Are They?” **Tourism Recreation Research**, 20(1), 22-28. <https://doi.org/10.1080/02508281.1995.11014729>
- Peter Valentine, Alastair Birtles (2004). **Wildlife Watching**. Common Ground Publishing, Australia
- Pratt, M. (1992). Imperial Eyes: Studies in Travel Writing and Transculturation by Mary Louise Pratt | Goodreads. https://www.goodreads.com/book/show/526848.Imperial_Eyes Erişim Tarihi: 20.08.2022
- Qatar. (2010). Defense Language Institute Foreign Language Center. <https://www.dlilfc.edu/> Erişim Tarihi: 10.12.2023

- Rabab Salah Mohamed Morsy (2015). **Ecotourism as a Framework for Sustainable Touristic Development: Case Study of Protected Areas, Egypt**. Unpublished Doctorate Thesis, Technische Universitat Dortmund.
- Rady Tawfik, Kerry Turner(2013). “**Ecosystem Services Approach to Dive Tourism Management: A Case Study, Ras Mohammed National Park, Egypt**”. In Handbook of Tourism Economics: Analysis, New Applications and Case Studies (pp. 911–941). World Scientific Publishing Co.
- Ramazan Akarçeşme (2018). **Tarihi Süreç İçerisinde Umman Ve Türkiye İle Ekonomik İlişkileri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ramazan Göral (2015). **Turistik Destinasyonun İklim Konforunun Belirlenmesinde Turizm İklim İndisi Modeli Ve Beyşehir İlçesi Analizi**. 1. Eurasia International Tourism Congress,
- Ramzy, Y. H. (2013). “Sustainable Tourism Development in AlFayoum Oasis, Egypt”. **WIT Transactions on Ecology and the Environment**, 175, 161–173. <https://doi.org/10.2495/ECO130141>
- Robert Horwich, Dail Murray, Jonathan Lyon (1993). **Ecotourism and Community Development: A View From Belize**. The Ecotourism Society, Nort Bennington.
- Sayyid Hamid Hurriez (2022). **Folklore and Folklife in the United Arab Emirates**. https://books.google.com.tr/books?id=UMldAgAAQBAJ&pg=PA167&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false Erişim Tarihi: 27.10.2022
- Sebahat Açıkgöz, Mehmet Topay, Hakan Aydın (2006). “Bartın-Arıt Beldesi Trekking Potansiyelinin Belirlenmesi”. **ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi**, 8(10), 80-89.
- Serdar Erdurmaz (2012). **Libya ve Arap Baharının Solan Yüzü**. Berikan Yayınevi.
- Serdar Öztürk, Hayri Tanrıverdi, Metin Kaplan (2019). “Balon Turizminin Kırsal Kesim Üzerine Etkileri Üzerine Bir Araştırma”. **3. Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi**, 20-22 Aralık 2019, Van.
- Serhat Harman, Erşad Tan (2018). “Turist Fotoğrafları ve Turizm Pazarlaması Açısından Önemi”. **Türk Turizm Arastirmalari Dergisi**, 2(3), 1–9. <https://doi.org/10.26677/tutad.2018.32>
- Serkan Şengül, Koray Genç (2016). “Festival Turizmi Kapsamında Yöresel Mutfak Kültürünün Destekleyici Ürün Olarak Kullanılması: Mudurnu İpekyolu Kültür Sanat Ve Turizm Festivali Örneği”. **Pamukkale Üniversitesi SBE Dergisi**, 23, 79-89.
- Serpil Şekerli (2018). **Tarım Turizmi (Tatuta) Projesi Kapsamında Faaliyet Gösteren Ekolojik Çiftliklerde Bir Araştırma: İzmir İli Örneği**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir.
- Sertaç Güngör (2003). **Beyşehir İlçesi ve Yakın Çevresi Turizm ve Rekreasyon Kullanımına Yönelik Peyzaj Potansiyelinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Sezgin Özden (2019). Kültür Rotalarının ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma Aracı Olarak Kullanılabilme Olanakları. **International Congress of Economic and Administrative Science**, 2-4 Mayıs 2019, Şırnak.

- Shmuel Even (2021). "The National Significance of Israeli Demographics at the Outset of a New Decade". **Strategic Assessment - A Multidisciplinary Journal on National Security**, 24(3), 1-17.
- Sıla Karacaoğlu, Oya Yıldırım, Celil Çakıcı (2013). Adana İlinin Ekoturizm. Potansiyeli: Ekoturizm Faaliyetleri Yapılamama Nedenleri ve Çözüm. Önerileri. **2. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu**, 18-19 Nisan 2013, Adana.
- Sina Newson-Magadza (2020). **Just Passing Through: stakeholder constructs and value in Overland Truck Tourism through N.W.Zimbabwe**. Unpublished Doctoral Thesis, anchester Metropolitan University.
- Siswo Harsono. (2017). "Folklore Tourism in Jepara". **Culturalistics: Journal of Cultural, Literary, and Linguistic Studies**, 1(1), 1-7.
- Steeg, V. (2018). Ecotourism and the Middle East: Lessons in Development. <https://digitalcommons.dartmouth.edu/dujpew/vol1/iss2/6> Erişim Tarihi: 01.11.2022.
- Steliana Cojocariu (2015). "The Development of Cultural Routes: A Valuable Asset for Romania". **Procedia Economics and Finance**, 32, 959–967. [https://doi.org/10.1016/s2212-5671\(15\)01554-3](https://doi.org/10.1016/s2212-5671(15)01554-3)
- Süslü, M. (2011). **K.K.T.C. Karpaz'ın Doğal Ve Kültürel Değerlerinin Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Şafak Kaypak (2012). "Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma". **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 1, 11-29.
- Şule Altan (2006). **Türkiye'de Ekoturizm Uygulamaları ve Ekonomiye Katkıları**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Thiago Allis (2020). Al Ula Building The Ultimate Tourism Destination Report Of The Unesco Unitwin Experts "Culture, Tourism, Development. https://www.unescochair.usi.ch/wp-content/uploads/2020/05/ALULA_report_202001.pdf Erişim Tarihi: 24.12.2022
- Thowayeb Hassan, Amany Salem, Mostafa Abdelmoaty (2022). "Impact of Rural Tourism Development on Residents' Satisfaction with the Local Environment, Socio-Economy and Quality of Life in Al-Ahsa Region, Saudi Arabia". **International Journal of Environmental Research and Public Health**, 19(7), Makale Numarası: 4410.
- Thulasimala, D., Devdass, P. (2010). "Island Eco-tourism: A Case Study of Andaman Islands, India". **Indian Journal of Science and Technology**, 3(12), 1247-1254.
- Turhan Çetin (2011). "Termal Turizm Potansiyeli Açısından Kozaklı (Nevşehir) Örneği". **Turkish Studies**, 6(1), 899-924.
- Ümit Şengel, Koray Genç, Merve Işkın, Şevki Ulema, İsmail Uzut. (2020). "Turizmde "Sosyal Mesafe" Mümkün Mü? Kamp ve Karavan Turizmi Bağlamında Bir Değerlendirme". **Journal of Turkish Studies**, 15(4), 1429–1441. <https://doi.org/10.7827/turkishstudies.44177>

- Üzeyir Kement, Aziz Bükey (2019). “Doğa ve Kültür Fotoğrafçılığı Kapsamında Rekreatif Motivasyonun Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi”. **Tourism and Recreation**, 1(1), 23–23.
- Vincent Morelli (2010). Cyprus: Reunification Proving Elusive. https://www.everycrsreport.com/files/20100401_R41136_dcb2e4c295b38a662ffe622da943c713dc1e1bdd.pdf Erişim Tarihi: 19.2.2023
- Volkan Genç, Erdem Seven (2020). “Kelebek Gözlemciliği ve Türkiye’nin Kelebek Turizm Potansiyeli”. **Türk Turizm Araştırmaları Dergisi**, 4(3), 3064–3081. <https://doi.org/10.26677/tr1010.2020.526>
- Wafik Suzan Bakri Hassan (2022). “Exploring The Potential For Geosites Development In Egypt: A Case Study Of Wadi Degla Protected Area Maha Yehia Kamel Abdou”. **International Journal of Tourism and Hospitality Management**, 5(1), 1-17.
- What Is Ecotourism - The International Ecotourism Society. (t.y.). from <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/> Erişim Tarihi: 20.08.2022
- Xiao Zhang, Michale Lück, Claire Liu (2023). **Towards Sustainable and Resilient Tourism Futures Insights from the International Competence Network of Tourism Research and Education (ICNT)**. Ercih Schmidt Verlag
- Yasemin Karadağ (2019). **İngiliz Hâkimiyetinden Bağımsızlığına Kadar “Kuveyt.”** Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Yasmine Elsayeh (2022). “Ecological Footprint Of Ecotourism Packages: The Case Study Of Siwa, Egypt”. **Journal of Tourism Research**, 27, 107.
- Yaşar Gültekin, Pınar Gültekin. (2012). Kabatepe Orman Kampı- Karavan ve Çadırılı Kamp Alanının Rekreatif Değerinin Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Öneriler. **I. Rekreatif Araştırmaları Kongresi**, Antalya.
- Yüksel Gürsoy (2015). “Giresunda Yürüyüş Turizminin Çeşitlendirilmesi”. **Journal of International Social Research**, 8(37), 1094-1094. <https://doi.org/10.17719/jisr.20153710672>
- Zandivuta Kankhuni, Cecilia Ngwira (2021). “Overland Tourists’ Natural Soundscape Perceptions: Influences On Experience, Satisfaction, And Electronic Word-Of-Mouth”. **Tourism Recreation Research**, 47(5), 591-607.
- Zeynep Küheylan (2019). Libya Ülke Raporu. <https://api.izto.org.tr/storage/Documents/original/GxOoMVa21eF5i9Fe.pdf> Erişim Tarihi: 17.12.2022
- Ziya Eralp (1983). **Genel Turizm**. Ankara Üniversitesi, Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları.
- Zuhal Dilaver (2017). Ankara’nın Botanik Turizm Potansiyeli. **1. Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi**, 28 Eylül – 01 Ekim 2017, Van.
- Zuhal Kaynakçı, Ayşegül Cengiz, Hakan Elinç, İbrahim Şahin (2011). “Ecotourism in Büyükkonuk, North Cyprus”. **İnönü Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi**, 1(3), 277-286.

Yararlanılan Url Kaynaklar

- <http://abudhabi.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/338077> Erişim Tarihi: 27.10.2022
- <http://datazone.birdlife.org/site/factsheet/al-marmoom-desert-iba-united-arab-emirates/text> Erişim Tarihi: 28.01.2023
- <http://datazone.birdlife.org/site/factsheet/nabq-protected-area-iba-egypt> Erişim Tarihi: 13.3.2023
- <http://duqm.gov.om> Erişim Tarihi: 25.12.2022
- <http://environment-ecology.com/ecovillages/295-permaculture-design-certificate-launched-at-palestinian-farm.html> Erişim Tarihi: 2.2.2023
- <http://jeitagrotto.com/2018/05/04/nidaa-abou-mrad-performing-in-lower-grotto/> Erişim Tarihi: 11.3.2023
- <http://luxuryproperties.ir/destinations/city/15> Erişim Tarihi: 8.2.2023
- <http://mena.savethechildren.se/www.manaracrc.org> Erişim Tarihi: 17.4.2023
- <http://mena.savethechildren.se/www.manaracrc.org> Erişim Tarihi: 18.12.2022
- <http://newcyprusmagazine.com/tulips-festival-2/> Erişim Tarihi: 25.2.2023
- http://northcyprustur.ru/eng/guided-tour-buyukkonuk-eco-tour_130.html Erişim Tarihi: 25.2.2023
- <http://oldbag.beecoolsplace.net/downloads/WadiRayanDiscoveryGuide.pdf> Erişim Tarihi: 14.3.2023
- <http://phc.ps/index.php/photo/category/5-phc-public-activities?start=140> Erişim Tarihi: 17.4.2023
- <http://qeshmgeopark.ir/geosites/view/22> Erişim tarihi: 8.2.2023
- <http://qeshmgeopark.ir/geosites/view/24> Erişim Tarihi: 8.2.2023
- <http://silentarrow.com/en/dome/> Erişim Tarihi: 18.2.2023
- <http://wildjordan.com/content/azraq-wetland-reserve-2> Erişim Tarihi: 1.4.2023
- <http://wildjordan.com/destinations/dana-biosphere-reserve> Erişim Tarihi: 1.4.2023
- <http://www.aujaecocenter.org/index.php/learn/courses-and-lectures> Erişim Tarihi: 1.2.2023
- <http://www.desert-organic.com/desert-organic-farm-gallery/#bwg0/16> Erişim Tarihi: 29.01.2023
- http://www.dos.gov.jo/dos_home_e/main/population/Jordan_International/Jordan-HIMS.pdf Erişim Tarihi: 25.12.2022
- <http://www.enature.qa/sanctuaries/khor-al-adaid-reserve/> Erişim Tarihi: 19.2.2023
- <http://www.goldendonkeys.com/golden/> Erişim Tarihi: 26.2.2023
- http://www.isiad-tisiad.org/web_20333_1/neuralnetwork.aspx?type=2053 Erişim Tarihi: 3.12.2022.
- <http://www.israelandyou.com/bio-tour-sde-eliyahu/> Erişim tarihi: 16.2.2023
- <http://www.italtoursudan.com/luogo/jebel-uweinat/> Erişim Tarihi: 5.3.2023
- http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Society_&_Culture/newpop.html Erişim Tarihi: 4.12.2022
- http://www.moa.gov.cy/moa/fd/fd.nsf/index_en/index_en?OpenDocument Erişim Tarihi: 17.4.2023
- http://www.moa.gov.cy/moa/gsd/gsd.nsf/page51_en/page51_en?OpenDocument Erişim Tarihi: 26.2.2023
- <http://www.natureiraq.org/adobe-house.html> Erişim Tarihi: 5.2.2023

<http://www.natureiraq.org/eco-camp.html> Erişim Tarihi: 5.2.2023
<http://www.natureiraq.org/green-festivals.html> Erişim Tarihi: 5.2.2023
<http://www.natureiraq.org/sustainable-development.html> Erişim Tarihi: 5.2.2023
<http://www.natureiraq.org/uploads/9/2/7/0/9270858/peramagroon-s6.pdf> Erişim Tarihi: 5.2.2023
<http://www.natureiraq.org/who-we-are.html> Erişim Tarihi: 5.2.2023
<http://www.northcyprusonline.com/North-Cyprus-Online-Interest-Tourism-Wild-Donkeys.php> Erişim Tarihi: 25.2.2023
<http://www.palestinianheritagecenter.com/> Erişim Tarihi: 1.2.2023
<http://www.payvand.com/news/04/aug/1017.html> Erişim Tarihi: 3.12.2022
<http://www.qeshmecotourism.com/index.php?id=1> Erişim Tarihi: 8.2.2023
http://www.ramsar.org/ris/key_ris_index.htm Erişim Tarihi: 17.3.2023
http://www.ramsar.org/ris/key_ris_index.htm Erişim Tarihi: 17.4.2023
http://www.syriatourism.org/en/page12115/pn2/ext_param0%7C/places_to_visit Erişim Tarihi: 19.3.2023
<http://www.tcnr-leb.com/2018/10/26/tcnr-in-brief/> Erişim Tarihi: 11.3.2023
<http://www.thesolargarden.org/> Erişim Tarihi: 16.2.2023
http://www.thesolargarden.org/sustainability_education/ Erişim Tarihi: 16.2.2023
<http://www.todaysoutlookworld.com/escape/details/bkassine-village> Erişim Tarihi: 11.3.2023
http://www.troodos-geo.org/cgibin/hweb?-V=index&_FAA=1&-dindex.html&_VLANGUAGE=en Erişim Tarihi: 26.2.2023
<http://www.wam.ae/en/details/1395302775223> Erişim Tarihi: 28.01.2023
<https://101israel.com/yehudiya-nature-reserve/> Erişim Tarihi: 15.2.2023
<https://248am.com/mark/things-to-do/jahra-nature-reserve-is-now-open/> Erişim Tarihi: 27.2.2023
<https://activities.marriott.com/things-to-do/V28Hi3SLS0Spn-arabian-sunset-horse-riding-and-stable-tour> Erişim Tarihi: 14.01.2023
<https://adventuresofilnicki.com/gomi-felaw-iraqi-kurdistan/> Erişim Tarihi: 3.2.2023
<https://agamon-hula.co.il/home-en/> Erişim Tarihi: 15.2.2023
<https://agsiw.org/the-blue-lake-farm-pioneering-agritourism-in-the-gulf/> Erişim Tarihi: 27.2.2023
<https://alshaqab.com/en/tours> Erişim Tarihi: 20.2.2023
<https://apochi.com/attractions/gilan/masal/> Erişim Tarihi: 14.2.2023
<https://apochi.com/attractions/qeshm/stars-valley/> Erişim Tarihi: 17.4.2023
<https://arabiconline.eu/tree-of-life-in-bahrain-a-symbol-of-hope/> Erişim Tarihi: 14.01.2023
<https://arcenciel.org/activities/ecolodge-de-taanayel/> Erişim Tarihi: 11.3.2023
<https://asfary.com/en/detail/yacht-and-boat-cruise/hit-the-beach-on-al-safliya-island-77> Erişim Tarihi: 20.2.2023
<https://ask-aladdin.com/egypt/> Erişim Tarihi: 18.12.2022
<https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/mutlu.kaya/129984/12.pdf#page=47> Erişim Tarihi: 20.08.2022
<https://bahrainofw.com/al-areen-wildlife-park/> Erişim Tarihi: 14.01.2023
https://beyondthebucketlist.co/13-famous-places-in-iraq/?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=13-famous-places-in-iraq Erişim Tarihi: 17.4.2023

<https://birdlifecyprus.org/> Erişim Tarihi: 17.4.2023
<https://blog.sakan.co/kw/en/a-day-to-sabah-al-ahmad-heritage-village-kuwait/> Erişim Tarihi: 27.2.2023
<https://breathlist.com/europe/cyprus/food/wine-tours-of-cyprus---commandaria-wine-route/> Erişim Tarihi: 26.2.2023
<https://bti-project.org/en/reports/country-report/KWT#pos1> Erişim Tarihi: 11.12.2022
<https://chooseyourcyprus.com/wine-route-4-krasochoria-of-lemesos/> Erişim Tarihi: 26.2.2023
<https://connectwithnature.ae/challenges/wasit-nature-reserve> Erişim Tarihi: 28.01.2023
<https://crsreports.congress.gov> Erişim Tarihi: 24.12.2022
<https://csti-cyprus.org/> Erişim Tarihi: 17.4.2023
<https://cubiconsultants.org/portfolio/nabq-protected-area-6/> Erişim Tarihi: 13.3.2023
<https://culturalatlas.sbs.com.au/syrian-culture/syrian-culture-core-concepts> Erişim Tarihi: 24.12.2023
<https://cyprusdiving.org.cy/index.php/paphos-diving-sites/item/66-devils-head> Erişim Tarihi: 26.2.2023
<https://data.worldbank.org/country/AE> Erişim Tarihi: 27.10.2022
<https://divebahrain.com/> Erişim Tarihi: 14.01.2023
<https://dottedglobe.com/falcon-souq-doha/> Erişim Tarihi: 20.2.2023
<https://e.gov.kw/sites/kgenglish/Pages/Visitors/TourismInKuwait/ActivitiesInKuwaitTouristicActivities.aspx> Erişim Tarihi: 27.2.2023
<https://earthobservatory.nasa.gov/images/80599/jebel-uweinatt> Erişim Tarihi: 5.3.2023
<https://ecoegypt.org/destinations/> Erişim Tarihi: 12.3.2023
<https://ecoegypt.org/el-wahat-el-bahariya/> Erişim Tarihi: 15.3.2023
<https://ecoegypt.org/taha/> Erişim Tarihi: 18.3.2023
<https://ecoegypt.org/wadi-el-ryan/> Erişim Tarihi: 18.3.2023
<https://ecoegypt.org/white-desert/> Erişim Tarihi: 17.4.2023
<https://eco-garden.co.il/> Erişim Tarihi: 17.2.2023
<https://ecoisrael.org.il/about-the-farm/#non-profit-organization> Erişim Tarihi: 17.2.2023
<https://ecovillage.org/project/ecovillage-tris-elies/> Erişim Tarihi: 26.2.2023
<https://ecovillage.org/project/habiba-community/> Erişim Tarihi: 18.3.2023
<https://ecovillage.org/project/holy-land-trust/> Erişim Tarihi: 2.2.2023
<https://ecovillage.org/project/mafraa-domes/> Erişim Tarihi: 2.4.2023
<https://ecovillage.org/project/yesh-meain-farm/> Erişim Tarihi: 16.2.2023
<https://ecovillage.org/solution/masdar-city/> Erişim Tarihi: 29.01.2023
<https://edition.cnn.com/travel/gallery/fayoum-oasis-egypts-best-kept-secret/index.html> Erişim Tarihi: 18.3.2023
<https://egypt.travel/en/attractions/saint-catherine> Erişim Tarihi: 13.3.2023
<https://egyptbesttrip.com/bahariya-oasis/> Erişim Tarihi: 15.3.2023
<https://en.goarava.co.il/business/the-basket-lady/> Erişim Tarihi: 16.2.2023
<https://en.parks.org.il/new/en-gedi-nature-reserve/> Erişim Tarihi: 18.2.2023
<https://en.parks.org.il/reserve-park/alexander-stream-hof-bet-yanai/> Erişim Tarihi: 17.2.2023

<https://en.parks.org.il/reserve-park/ashkelon-national-park/> Erişim tarihi: 17.2.2023
<https://en.parks.org.il/reserve-park/eilat-coral-beach-nature-reserve-2/> Erişim Tarihi: 18.2.2023
<https://en.parks.org.il/reserve-park/en-afek-nature-reserve/> Erişim Tarihi: 16.2.2023
<https://en.parks.org.il/reserve-park/en-gedi-nature-reserve/> Erişim Tarihi: 18.2.2023
<https://en.parks.org.il/reserve-park/habsor-national-park-eshkol-park/> Erişim Tarihi: 17.2.2023
<https://en.parks.org.il/reserve-park/hermon-stream-banias-nature-reserve/> Erişim Tarihi: 15.2.2023
<https://en.parks.org.il/reserve-park/hula-nature-reserve/> Erişim Tarihi: 15.2.2023
<https://en.parks.org.il/reserve-park/mount-carmel-national-park-and-nature-reserve/> Erişim Tarihi: 16.2.2023
<https://en.unesco.org/biosphere/arab-states/buraa> Erişim Tarihi: 7.1.2023
<https://en.unesco.org/global-geoparks/troodos> Erişim Tarihi: 26.2.2023
<https://enjoybethlehem.com/see/al-makhrur-valley> Erişim Tarihi: 1.2.2023
<https://findproperties.ae/blogs/al-zorah-natural-reserve-ajman> Erişim Tarihi: 28.01.2023
<https://friendsoftheearth.eu/press-release/environment-ministers-challenge-the-commissions-upcoming-proposal-on-new-gmos/> Erişim Tarihi: 17.4.2023
<https://gotoyazd.com/news/704/iran-ecotourism/> Erişim Tarihi: 12.2.2023
<https://guidetourism.net/world/iran/bam-e-qeshm/> Erişim Tarihi: 17.4.2023
<https://guidetourism.net/world/iran/qeshm-geopark> Erişim Tarihi: 17.4.2023
<https://gulfnews.com/going-out/society/indians-pakistanis-make-up-37-of-dubai-sharjah-ajman-population-1.1562336> Erişim Tarihi: 27.10.2022
<https://gulfnews.com/photos/news/photos-arabian-oryx-at-al-wusta-wildlife-reserve-in-oman-1.1620570805200?slide=2> Erişim Tarihi: 26.3.2023
<https://gulfnews.com/uae/environment/ras-al-khor-sanctuary-to-boost-ecotourism-1.278905> Erişim Tarihi: 21.03.2023
<https://havaveadam.org/product> Erişim Tarihi: 17.2.2023
<https://headstart.co.il/project/70693> Erişim Tarihi: 18.2.2023
<https://heenatsalma.earth/> Erişim Tarihi: 20.2.2023
<https://hipersia.com/en/news.cfm?id=1054> Erişim Tarihi: 8.2.2023
<https://hipersia.com/en/news.cfm?id=633> Erişim Tarihi: 12.2.2023
<https://holylandtrust.org/travel-experiences/fact-finding-tour> Erişim Tarihi: 2.2.2023
<https://holylandtrust.org/travel-experiences/olive-harvest> Erişim Tarihi: 2.2.2023
<https://hsw.co.il/en/> Erişim Tarihi: 17.2.2023
<https://hsw.co.il/en/group-activity/workshops-tours/> Erişim Tarihi: 17.2.2023
<https://hsw.co.il/en/the-vineyard-winery/the-winemakers/> Erişim Tarihi: 17.2.2023
https://ihracatdestek.org.tr/uploads/urdun-ulke-raporu-16-56-36_1640953033.pdf Erişim Tarihi: 25.12.2022
<https://in-cyprus.philenews.com/things-to-do/activities/limassol-activities/lemesos-2-ancient-amathous-governors-beach-cycling-route/> Erişim Tarihi: 26.2.2023
<https://in-cyprus.philenews.com/things-to-do/activities/nicosia-activities/athalassa-national-forest-park-cycling-route/> Erişim Tarihi: 26.2.2023
<https://info.publicintelligence.net/MCIA-SaudiArabiaHandbook.pdf> Erişim Tarihi: 24.12.2022
<https://inspiredbymaps.com/things-to-do-in-iran/> Erişim Tarihi: 14.2.2023

- <https://international.visitjordan.com/Wheretogo/The-Dead-Sea> Erişim Tarihi: 2.2.2023
- <https://irandoostan.com/matinabad-desert-eco-camp/> Erişim Tarihi: 14.2.2023
- <https://iranegintravel.com/iran-highlight/shiraz-maharloo-lake> Erişim Tarihi: 14.2.2023.
- <https://iranonadventure.com/top-10-iran-valleys/> Erişim Tarihi: 17.4.2023
- <https://iranparadise.com/howz-e-soltan-lake/> Erişim Tarihi: 12.2.2023
- <https://iranviva.com/iran-news/baame-qeshm/> Erişim Tarihi: 17.4.2023
- <https://iranwithguide.com/chahkooh-canyon/> Erişim Tarihi: 17.4.2023
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/bahreyn> Erişim Tarihi: 27.10.2022
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/irak--ulke#1> Erişim Tarihi: 2.12.2022
- <https://israel.travel/the-dead-sea/> Erişim Tarihi: 18.2.2023
- <https://issuu.com/cityway/docs/1407656678997> Erişim Tarihi: 26.3.2023
- <https://itto.org/iran/attraction/valley-of-the-statues-hormuz/> Erişim Tarihi: 17.4.2023
- <https://iucngreenlist.org/sites/al-wathba-wetland-reserve/> Erişim Tarihi: 27.01.2023
- <https://iucngreenlist.org/sites/azraq-wetland-reserve/> Erişim Tarihi: 1.4.2023
- <https://iucngreenlist.org/sites/ras-mohammed-national-park/> Erişim Tarihi: 13.3.2023
- <https://karpaz-arch-houses.business.site/> Erişim Tarihi: 25.2.2023
- <https://kawa-news.com/en/united-arab-emirates-wadi-wurayah-on-the-unesco-world-heritage-list/> Erişim Tarihi: 21.01.2023
- <https://kibbutzlotan.com/en/about-kibbutz-lotan/> Erişim Tarihi: 18.2.202
- <https://kibbutzlotan.com/en/eco-kef/> Erişim Tarihi: 18.2.2023
- <https://kibbutzlotan.com/en/home-en/> Erişim Tarihi: 18.2.2023
- <https://kids.nationalgeographic.com/geography/countries/article/egypt> Erişim Tarihi: 18.12.2022
- <https://kuwaitlocal.com/news/how-to-book-and-visit-jahra-nature-reserves-in-kuwait> Erişim Tarihi: 27.2.2023
- <https://landiustravel.com/egypt/geography-egypt/national-parks-egypt/abu-galum-protectorate/> Erişim Tarihi: 12.3.2023
- <https://lebanonuntravelled.com/ecolodge-taanayel/> Erişim Tarihi: 11.3.2023
- <https://lebanonuntravelled.com/tannourine-cedars-forest/> Erişim Tarihi: 11.3.2023
- <https://libyaadventures.com/acacus-mountains-12000-bce/> Erişim Tarihi: 5.3.2023
- <https://libyaherald.com/en/2013/08/messak-plateau-fezzan-an-endangered-natural-and-human-heritage-area/> Erişim Tarihi: 4.3.2023
- <https://libyaobserver.ly/culture/waw-namus-piece-moon-libya%E2%80%99s-desert> Erişim Tarihi: 5.3.2023
- <https://maronitefoundation.org/uploads/MaroniteAcademy/courses/The%20Lebanese%20Culture%20.pdf> Erişim Tarihi: 18.12.2022
- <https://masdarcity.ae/en/discover/gallery> Erişim Tarihi: 29.01.2023
- <https://matinabad.com/en/about-matinabad/> Erişim Tarihi: 14.2.2023
- <https://matinabad.com/en/koome-hut-room/> Erişim Tarihi: 14.2.2023
- <https://matnatmidbar.co.il/english/> Erişim Tarihi: 18.2.2023
- <https://mindfulbuildingandliving.com/he-built-his-house-in-a-hot-climate-using-mud-and-ancient-techniques/> Erişim Tarihi: 2.4.2023
- [https://minio.dev.devqube.io/uninfo-production-main/866eb613-cdc7-402e-b00c-d1f4cde75842_CCA_Kuwait_Master_Document_-_November_18_VF_\(1\).pdf](https://minio.dev.devqube.io/uninfo-production-main/866eb613-cdc7-402e-b00c-d1f4cde75842_CCA_Kuwait_Master_Document_-_November_18_VF_(1).pdf) Erişim Tarihi: 12.12.2022

<https://minorityrights.org/country/iraq/> Erişim Tarihi: 3.12.2022
<https://mycyprustravel.com/thingstodo/athalassa-park-cycling-route/> Erişim Tarihi: 26.2.2023
<https://national-parks.org/egypt/white-desert> Erişim Tarihi: 17.4.2023
<https://numundo.org/center/israel/hava-&-adam,-eco-educational-farm> Erişim Tarihi: 17.2.2023
https://openjicareport.jica.go.jp/pdf/11661584_02.pdf Erişim Tarihi: 24.12.2022
<https://orienteviajes.wordpress.com/2019/08/20/welcome-to-bavanat/> Erişim Tarihi: 14.2.2023
<https://parsdiplomatic.com/iran-sightseeing/masal/> Erişim Tarihi: 14.2.2023
<https://portals.iucn.org/library/node/27342> Erişim Tarihi: 13.3.2023
<https://promolover.com/dubai/outlets/al-marmoom-desert-conservation-reserve> Erişim Tarihi: 28.01.2023
<https://qeci.org/bottlenose-hengam> Erişim Tarihi: 8.2.2023
<https://riverlandbiofarm.com/about> Erişim Tarihi: 26.2.2023
<https://riverlandbiofarm.com/gallery> Erişim Tarihi: 26.2.2023
<https://rscn.org.jo/reserve/2> Erişim Tarihi: 1.4.2023
<https://rscn.org.jo/reserve/9> Erişim Tarihi: 1.4.2023
<https://rsis Ramsar.org/ris/935> Erişim Tarihi: 19.3.2023
<https://saednews.com/en/post/2000-and-3000-forests> Erişim Tarihi: 8.2.2023
<https://shafaq.com/en/Kurdistan/Thousands-flock-to-Erbil-for-tourism-at-Mount-Korek> Erişim Tarihi: 17.4.2023
<https://sscw-syr.org/al-jabboul/ecotourism-at-al-jabboul/> Erişim Tarihi: 19.3.2023
<https://statisticstimes.com/demographics/country/libya-demographics.php> Erişim Tarihi: 17.12.2022
<https://study-in-egypt.gov.eg/listing/143/Nabq%20Protected%20Area> Erişim Tarihi: 13.3.2023
<https://surfiran.com/travel-guide-qeshm-island/> Erişim Tarihi: 8.2.2023
<https://switchmed.eu/wp-content/uploads/2020/12/Jordan-Country-Profile.pdf> Erişim Tarihi: 25.12.2022
<https://syriaphotoguide.com/mashqita-%d9%85%d8%b4%d9%82%d9%8a%d8%aa%d8%a7/> Erişim Tarihi: 19.3.2023
<https://teachmideast.org/country-profiles/yemen/#CULTURE> Erişim Tarihi: 7.1.2023
<https://tentofnations.com/> Erişim Tarihi: 1.2.2023
<https://tentofnations.com/programs-projects/#weeding> Erişim Tarihi: 1.2.2023
<https://terracypria.org/> Erişim Tarihi: 17.4.2023
<https://theculturetrip.com/middle-east/israel/articles/kibbutz-a-hundred-years-a-hundred-lives/> Erişim Tarihi: 18.2.2023
<https://theculturetrip.com/middle-east/lebanon/articles/what-makes-the-baatara-gorge-waterfall-in-lebanon-so-amazing/> Erişim Tarihi: 11.3.2023
<https://thesustainabilist.ae/dubai-carbon-the-sustainabilist-april-tourism-al-marmoom/> Erişim Tarihi: 28.01.2023
<https://thisweekinpalestine.com/the-dead-sea/> Erişim Tarihi: 2.2.2023
<https://ticaret.gov.tr/data/5b8a43345c7495406a226d95/Filistin%20Raporu%202020.pdf> Erişim Tarihi: 28.10.2022

<https://ticaret.gov.tr/data/5ec9782b13b8764f4402f1d7/Libya%20%C3%9Clke%20Profili%202023.pdf> Erişim Tarihi: 17.12.2022
https://ticaret.gov.tr/data/5ef34c4113b876a1ec56ae1b/Ummman%20%C3%9Clke%20Profili_2022.pdf Erişim Tarihi: 25.12.2022
<https://toplist.info/top-list/best-places-to-visit-in-libya-2702.htm> Erişim Tarihi: 4.3.2023
<https://travital.com/attraction/badab-soort-sari/> Erişim Tarihi: 8.2.2023
<https://trippinginisrael.co/ein-afek/> Erişim Tarihi: 16.2.2023
<https://tripyar.com/iran/mazandaran/amol/attractions/ecotourism/mountain-climbing/mount-damavand.html> Erişim Tarihi: 12.2.2023
<https://tripyar.com/iran/mazandaran/sari/attractions/ecotourism/springs-waterfalls-and-lagoons/badab-soort-springs.html> Erişim Tarihi: 8.2.2023
<https://triseliesecovillage.wordpress.com/about-us/> Erişim Tarihi: 26.2.2023
<https://unficy.unmissions.org/map-unficy-deployment> Erişim Tarihi: 10.12.2023
<https://unsmil.unmissions.org/map-libya> Erişim Tarihi: 17.12.2022
<https://urb.ae/projects/xzero/> Erişim Tarihi: 27.2.2023
<https://vertigo.org.il/en/ecological-art-village> Erişim Tarihi: 17.2.2023
<https://vertigo.org.il/en/ecological-art-village/gallery/> Erişim Tarihi: 17.2.2023
<https://vertigo.org.il/en/village/ecological-tour/> Erişim Tarihi: 17.2.2023
<https://visitabudhabi.ae/en/what-to-see/iconic-landmarks/qasr-al-sarab> Erişim tarihi: 27.01.2023
[https://visitpalestine.ps/wadi-makhroul-just-sunset/view_on_wadi_makhroul_from_battir/#iLightbox\[postimages\]/0](https://visitpalestine.ps/wadi-makhroul-just-sunset/view_on_wadi_makhroul_from_battir/#iLightbox[postimages]/0) Erişim Tarihi: 1.2.2023
<https://visitqatar.com/content/dam/visitqatar/img/offers/AH-Half-day-itinerary-inland-sea.pdf> Erişim tarihi: 17.2.2023
<https://visitqatar.com/intl-en/highlights/iconic-places/falcon-souq> Erişim Tarihi: 20.2.2023
<https://visitqatar.com/intl-en/plan-your-trip/travel-deals-offers/experiences/a-half-day-adventure-at-Inland-sea> Erişim tarihi: 19.2.2023
<https://visitqatar.com/intl-en/things-to-do/beach-holiday/al-safliya-island> Erişim Tarihi: 20.2.2023
<https://visitqatar.com/intl-en/things-to-do/beach-holiday/purple-island> Erişim Tarihi: 20.2.2023
<https://visitworldheritage.com/en/eu/maharloo-lake/bc888620-3307-4c46-9208-138cf926124b> Erişim Tarihi: 14.2.2023.
https://web.archive.org/web/20110903104340/http://www.kuwait-info.com/a_state_of_kuwait/state_kuwait_history.asp Erişim Tarihi: 11.12.2022
<https://welcomesaudi.com/destination/asir-province> Erişim Tarihi: 25.3.2023
<https://whc.unesco.org/en/list/1377/> Erişim Tarihi: 1.4.2023
<https://whc.unesco.org/en/list/1393/> Erişim Tarihi: 16.2.202
<https://whc.unesco.org/en/list/1393/gallery/> Erişim Tarihi: 16.2.2023
<https://whc.unesco.org/en/list/287/gallery/> Erişim Tarihi: 5.3.2023
<https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5317/> Erişim Tarihi: 19.2.2023
<https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5721/> Erişim Tarihi: 31.01.2023
<https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5839/> Erişim Tarihi: 26.3.2023

<https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6630/> Erişim Tarihi: 1.4.2023
<https://worldjewishtravel.org/listing/tiberias-hot-springs-national-park/> Erişim Tarihi: 15.2.2023
<https://worldpopulationreview.com/countries/kuwait-population> Erişim Tarihi: 12.12.2022
<https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/bahreyn/924965#> Erişim Tarihi: 27.10.2022
<https://www.abughosoun.org/wgnp/> Erişim Tarihi: 12.3.2023
<https://www.afro-impact.com/en/libyan-tourism-underground-houses-to-boost-the-sector/> Erişim Tarihi: 5.3.2023
<https://www.agrotourism.com.cy/aphrodite-circular-pafos-district-akamas-forest-nature-trail> Erişim Tarihi: 26.2.2023
<https://www.agrotourism.com.cy/ecophysis-eco-tours-learn-about-nature-enjoy-experience> Erişim Tarihi: 26.2.2023
<https://www.agrotourism.com.cy/wine-route-3-diarizos-valley-pafos-region> Erişim Tarihi: 26.2.2023
<https://www.ahooo.co.il/adventures-in-nature> Erişim Tarihi: 16.2.2023
<https://www.alaturka.info/en/cyprus/kyrenia/3264-northern-cyprus-hiking-along-the-stations-of-besparmak-trails> Erişim Tarihi: 25.2.2023
<https://www.alltrails.com/trail/us/new-jersey/palmyra-cove-nature-trail?u=m> Erişim Tarihi: 19.3.2023
<https://www.arabianbusiness.com/gallery/in-pictures-blue-lake-farm-in-kuwait-662091> Erişim Tarihi: 27.2.2023
<https://www.arabianbusiness.com/industries/travel-hospitality/saudi-arabia-promotes-al-ahsa-to-investors-in-new-tourism-push> Erişim Tarihi: 25.3.2023
<https://www.arabnews.com/node/1500506/travel> Erişim Tarihi: 4.2.2023
<https://www.arabnews.com/node/1528941/saudi-arabia> Erişim Tarihi: 25.3.2023
<https://www.arabnews.com/node/1970951> Erişim Tarihi: 25.3.2023
https://www.archdaily.com/784055/wasit-natural-reserve-visitor-centre-x-architects/56eb674ae58ece3b430002d2-wasit-natural-reserve-visitor-centre-x-architects-photo?next_project=no Erişim Tarihi: 28.01.2023
<https://www.ask-aladdin.com/all-destinations/egypt/category/egypt-protectorates/page/taba-protectorate> Erişim Tarihi: 18.3.2023
<https://www.atlasobscura.com/places/al-thakira-mangroves-forest> Erişim tarihi: 19.2.2023
<https://www.atlasobscura.com/places/tree-of-life> Erişim Tarihi: 14.01.2023
<https://www.atlasobscura.com/places/waw-an-namus> Erişim Tarihi: 5.3.2023
<https://www.atonet.org.tr/Uploads/Birimler/Internet/Alt%20Tan%C4%B1t%C4%B1m/2020-08-20-%C3%9Clke%20Raporlar%C4%B1/KKTC.pdf> Erişim Tarihi: 11.12.2023
<https://www.awaylands.com/story/daymaniyat-islands-oman-the-most-beautiful-beaches-youve-never-heard-of/> Erişim Tarihi: 26.3.2023
<https://www.bahrain-confidential.com/have-you-tried-kayaking-in-bahrain-bay/> Erişim Tarihi: 14.01.2023
<https://www.bahrainsailing.com/about> Erişim Tarihi: 14.01.2023
<https://www.bahrainsailing.com/gallery> Erişim Tarihi: 14.01.2023
<https://www.bayut.com/mybayut/al-zorah-nature-reserve/> Erişim Tarihi: 28.01.2023
<https://www.bayut.com/mybayut/best-farms-visit-dubai/> Erişim Tarihi: 29.01.2023

<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-14631981> Erişim Tarihi: 25.12.2022
<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-30724681> Erişim Tarihi: 14.01.2023
<https://www.beerotayim.co.il/en/camel-caravan-tours> Erişim Tarihi: 18.2.2023
<https://www.beerotayim.co.il/en/gallery> Erişim Tarihi: 18.2.2023
<https://www.beinharimtours.com/tel-dan-reserve/> Erişim Tarihi: 15.2.2023
<https://www.bio-tour.com/english/> Erişim tarihi: 16.2.2023
<https://www.birlesmismarkalar.org.tr/uploads/Suriye.pdf> Erişim Tarihi: 14.3.2023
<https://www.blogarti.com/orta-dogu-ulkeleri-ve-ozellikleri.html> Erişim Tarihi: 18.08.2022.
<https://www.bogazliyantso.org.tr/Portals/22/dosyalar/ulke-raporlari/Suriye%20Arap%20Cumhuriyeti%20%C3%9Clike%20Raporu.pdf> Erişim Tarihi: 19.12.2022
<https://www.bokerfarm.com/?lang=en> Erişim Tarihi: 18.2.2023
https://www.bolutso.org.tr/dosyalar/btso_katar_2017.pdf Erişim Tarihi: 17.2.2023
<https://www.booking.com/hotel/il/silent-arrow> Erişim Tarihi: 18.2.2023
<https://www.britannica.com/place/Egypt/Local-government> Erişim Tarihi: 18.12.2022
<https://www.britannica.com/place/Ibb> Erişim Tarihi: 2.4.2023
<https://www.britannica.com/place/Iraq/Economy> Erişim Tarihi: 3.12.2022
<https://www.britannica.com/place/Israel/Industry#ref23101> Erişim Tarihi: 4.12.2022
<https://www.britannica.com/place/Jordan#ref23339> Erişim Tarihi: 25.12.2022
<https://www.britannica.com/place/Kuwait/Cultural-life> Erişim Tarihi: 12.12.2022
<https://www.britannica.com/place/Lebanon> Erişim Tarihi: 18.12.2022
<https://www.britannica.com/place/Libya> Erişim tarihi: 17.12.2022
<https://www.britannica.com/place/Oman/Cultural-life> Erişim Tarihi: 25.12.2022
<https://www.britannica.com/place/Qatar> Erişim Tarihi: 10.12.2023
<https://www.britannica.com/place/Saudi-Arabia/Government-and-society> Erişim Tarihi: 24.12.2022
<https://www.britannica.com/place/Yemen/Land> Erişim Tarihi: 7.1.2023
<https://www.camacdonald.com/birding/mebahrain.htm> Erişim Tarihi: 14.01.2023
<https://www.cbd.int/doc/pa/tools/The%20State%20of%20Wadi%20El-Rayan%20Protected%20Area%20and%20Valley%20of%20the%20Whales%20World%20He.pdf> Erişim Tarihi: 17.3.2023
https://www.census.gov/search-results.html?q=Iran+demographics&page=1&stateGeo=none&searchtype=web&cssp=SERP&_charset_=UTF-8 Erişim Tarihi: 3.12.2022
<https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/israel/#economy> Erişim Tarihi: 4.12.2022
<https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/jordan/> Erişim Tarihi: 25.12.2022
<https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/lebanon/> Erişim Tarihi: 18.12.2022
<https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/west-bank/> Erişim Tarihi: 2.10.2022
https://www.ciee.org/sites/default/files/content/hsib/orientation/saudi_arabia.pdf Erişim Tarihi: 24.12.2022
<https://www.climatecentre.org/wp-content/uploads/RCCC-ICRC-Country-profiles-Egypt.pdf> Erişim Tarihi: 18.12.2022

- <https://www.cms.int/iosea-turtles/en/news/water-monitoring-juvenile-green-turtles-al-qurm-reserve-unique-development-area-turtles-united> Erişim Tarihi: 28.01.2023
- <https://www.cntraveler.com/activities/abu-dhabi/mangrove-national-park> Erişim Tarihi: 28.01.2023
- <https://www.communityconservation.net/qeshm-island-southern-iran/> Erişim Tarihi: 8.2.2023
- <https://www.connectingtravel.com/news/kuwait-leans-into-sustainable-tourism-with-upcoming-development> Erişim Tarihi: 27.2.2023
- <https://www.crestdive.com/akrotiri-dive-trip/> Erişim Tarihi: 26.2.2023
- https://www.cs.mcgill.ca/~rwest/wikispeedia/wpcd/wp/d/Demographics_of_Libya.htm Erişim Tarihi: 17.12.2022
- https://www.cs.mcgill.ca/~rwest/wikispeedia/wpcd/wp/d/Demographics_of_Syria.htm Erişim Tarihi: 19.12.2022
- https://www.dailysabah.com/gallery/hidden-beauty-of-mesopotamia-iraqi-marshes/images?gallery_image=31415 Erişim Tarihi: 4.2.2023
- <https://www.deccanchronicle.com/lifestyle/travel/220519/ecotourism-to-revive-marshes-in-iraq.html> Erişim Tarihi: 4.2.2023
- <https://www.deik.org.tr/uploads/filistin-bilgi-notu-eylul-22.pdf> Erişim Tarihi: 10.11.2022
- <https://www.deik.org.tr/uploads/irak-ulke-bulteni-ekim-2017.pdf> Erişim Tarihi: 3.12.2022
- <https://www.deik.org.tr/uploads/lubnan-ulke-profil-2020.pdf> Erişim Tarihi: 18.12.2022
- <https://www.deik.org.tr/uploads/urdun-ulke-profil-2020.pdf> Erişim Tarihi: 25.12.2022
- <https://www.deik.org.tr/uploads/yemen-ulke-profil-2020.pdf> Erişim Tarihi: 17.4.2023
- <https://www.dfat.gov.au/geo/saudi-arabia/saudi-arabia-country-brief> Erişim Tarihi: 24.12.2022
- <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/country-information-report-lebanon.pdf> Erişim Tarihi: 18.4.2023
- <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/country-information-report-syria.pdf> Erişim Tarihi: 19.12.2022
- <https://www.discoverqatar.qa/discover-the-mangroves-of-qatar-without-transfer/overview> Erişim Tarihi: 20.2.2023
- <https://www.dm.gov.ae/dubai-protected-areas/wildlife/> Erişim Tarihi: 27.10.2022
- <https://www.ea.gov.om/en/knowledge-center/nature-reserves/daymanyiat-islands-nature-reserve/?csrt=11586984824308060663> Erişim Tarihi: 26.3.2023
- <https://www.ea.gov.om/en/knowledge-center/nature-reserves/the-wildlife-reserve-in-al-wusta-governorate/?csrt=11586984824308060663> Erişim Tarihi: 26.3.2023
- <https://www.ead.gov.ae/en/Experience-Green-Abu-Dhabi/Places-To-Go/Qasr-Al-Sarab-Protected-Area> Erişim tarihi: 27.01.2023
- <https://www.eavartravel.com/blog/2018/11/21/130437/ecotourism--iran/> Erişim Tarihi: 14.2.2023

- <https://www.ecoegypt.org/wp-content/ECO-EGYPT-English-Digital-Brochure.pdf>
Erişim Tarihi: 15.3.2023
- <https://www.ecomatcher.com/hsf/> Erişim Tarihi: 20.2.2023
- <https://www.economy.com/saudi-arabia/indicators> Erişim Tarihi: 24.12.2022
- <https://www.ecophysiscy.com/website/index.php/en/> Erişim Tarihi: 26.2.2023
- <https://www.ecophysiscy.com/website/index.php/en/who-we-are> Erişim Tarihi: 26.2.2023
- https://www.eeas.europa.eu/eeas/EUintheGCC_en Erişim Tarihi: 12.12.2022
- <https://www.egypttoday.com/Article/6/21432/Wadi-Degla-Protectorate-Nature-is-minutes-away> Erişim tarihi: 18.3.2023
- <https://www.egypttoursportal.com/siwa-oasis/> Erişim tarihi: 14.3.2023
- <https://www.egyptunlimitedtours.com/bahariya-oasis> Erişim Tarihi: 15.3.2023
- <https://www.eia.krd/english/tourism-in-kurdistan/gomi-felaw> Erişim Tarihi: 3.2.2023
- <https://www.emiratesbiofarm.com/product/10-45-am-sunday-29th-jan-general-farm-tour> Erişim tarihi: 29.01.2023
- <https://www.engagesocotra.com/travel-guide> Erişim Tarihi: 2.4.2023
- <https://www.enicbcmmed.eu/projects/med4ebm> Erişim Tarihi: 14.3.2023
- <https://www.enjoyingisrael.com/attractions/5983/habsor-national-park-eshkol-park>
Erişim Tarihi: 17.2.2023
- <https://www.enjoyingisrael.com/attractions/6345/horshat-tal-national-park> Erişim Tarihi: 15.2.2023
- <https://www.enjoyingisrael.com/attractions/6764/mount-carmel-national-park-and-nature-reserve> Erişim Tarihi: 16.2.2023
- <https://www.essentialcyprus.com/buyukkonuk-north-cyprus/> Erişim Tarihi: 25.2.2023
- <https://www.essentialcyprus.com/korucam-north-cyprus/> Erişim Tarihi: 25.2.2023
- <https://www.essentialcyprus.com/wp-content/uploads/2012/01/korucam.png> Erişim Tarihi: 25.2.2023
- <https://www.etihad.com/en-gb/abu-dhabi/experiences-and-attractions/mangrove-national-park> Erişim tarihi: 28.01.2023
- <https://www.eul.edu.tr/en/activity/10-traditional-orchid-valley-walk/> Erişim Tarihi: 25.2.2023
- [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/738330/IPOL_STU\(2022\)738330_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/738330/IPOL_STU(2022)738330_EN.pdf) Erişim Tarihi: 14.2.2023
- <https://www.expedia.com/Al-Shaqab-Equestrian-Center-Doha.d553248635979933900.Vacation-Attraction> Erişim Tarihi: 20.2.2023
- <https://www.experiencetravelgroup.com/oman/info/the-al-hajar-mountains> Erişim Tarihi: 26.3.2023
- <https://www.fao.org/aquastat/en/countries-and-basins/country-profiles/country/KWT> Erişim Tarihi: 11.12.2022
- <https://www.fao.org/aquastat/ru/countries-and-basins/country-profiles/country/CYP> Erişim Tarihi: 19.2.2023
- <https://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC181049/> Erişim Tarihi: 14.2.2023
- <https://www.fao.org/publications/card/en/c/I9803EN/> Erişim tarihi: 17.12.2022
- <https://www.feelaliveoutdoors.com/xyliatos-dam-natural-trail/> Erişim Tarihi: 26.2.2023

<https://www.galilandgolan.com/hula-nature-reserve> Erişim Tarihi: 15.2.2023
<https://www.gbif.org/dataset/79de9b5f-24f0-4f1f-9f54-81148f08d382> Erişim Tarihi: 17.2.2023
<https://www.gettyimages.ae/photos/korek-mountain> Erişim Tarihi: 3.2.2023
https://www.gites.fr/gites_nuriel-fruit--guest-house_she-ar-yashuv_h802901_en.htm
 Erişim Tarihi: 15.2.2023
<https://www.goldendonkeys.com/golden/gallery> Erişim Tarihi: 26.2.2023
<https://www.gonorthcyprus.com/karpaz-tour.asp> Erişim Tarihi: 25.2.2023
<https://www.greenprophet.com/2011/06/hooaha-cyclist-israel/> Erişim Tarihi: 16.2.2023
<https://www.greenprophet.com/2011/12/permaculture-hannukah-party/> Erişim Tarihi: 16.2.2023
<https://www.greenvillagelebanon.com/2018/11/08/green-village-lebanon/> Erişim Tarihi: 11.3.2023
<https://www.greenvillagelebanon.com/about-us/> Erişim Tarihi: 14.3.2023
<https://www.habibacommunity.com/volunteer-program> Erişim Tarihi: 18.3.2023
<https://www.hike-israel.com/kibbutz-experience-tours/> Erişim Tarihi: 18.2.2023
<https://www.holidify.com/pages/culture-of-oman-531.html> Erişim Tarihi: 25.12.2022
<https://www.iloveqatar.net/guide/places/al-thakira-mangroves-al-khor-doha> Erişim Tarihi: 20.2.2023
<https://www.iloveqatar.net/guide/places/purple-island-a-beautiful-natural-wonder-in-qatar-that-is-totally-worth-visiting> Erişim Tarihi: 20.2.2023
https://www.indexmundi.com/lebanon/demographics_profile.html Erişim Tarihi: 18.12.2022
<https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-yemen/> Erişim Tarihi: 7.1.2023
<https://www.investmentmonitor.ai/sponsored/ecotourism-a-greener-destination/>
 Erişim Tarihi: 27.01.2023
<https://www.irandestination.com/bavanat-village-and-abbas-barzegar/> Erişim Tarihi: 14.2.2023
<https://www.irandestination.com/maharloo-pink-lake/> Erişim Tarihi: 14.02.2023
<https://www.irandestination.com/margoon-waterfall/> Erişim Tarihi: 12.2.2023
<https://www.iraniantours.com/attraction/turtles-nesting-beach/> Erişim Tarihi: 8.2.2023
<https://www.iranroute.com/sights/2167/hara-forest> Erişim Tarihi: 8.2.2023
<https://www.iransafar.co/alisadr-cave-worlds-largest-water-cave/> Erişim Tarihi: 14.2.2023
https://www.irbnet.de/daten/iconda/CIB_DC29285.pdf Erişim Tarihi: 17.12.2022
<https://www.irfandestination.com/badab-e-surt/> Erişim Tarihi: 8.2.2023
<https://www.israel21c.org/12-wonderful-wineries-to-visit-in-israel/> Erişim Tarihi: 19.2.2023
<https://www.israel21c.org/rolling-into-hooaha-cyclists-house/> Erişim Tarihi: 16.2.2023
<https://www.israel-in-photos.com/ashkelon-national-park.html> Erişim tarihi: 17.2.2023
<https://www.israel-in-photos.com/ein-avdat.html> Erişim Tarihi: 18.2.2023
<https://www.israel-in-photos.com/habsor-national-park.html> Erişim Tarihi: 17.2.2023

- <https://www.israel-in-photos.com/horshat-tal-national-park.html> Erişim Tarihi: 15.2.2023
- <https://www.israel-in-photos.com/tel-dan.html> Erişim Tarihi: 15.2.2023
- <https://www.itto.org/iran/attraction/alisadr-cave-hamedan/> Erişim Tarihi: 14.2.2023
- <https://www.itto.org/iran/attraction/margoon-waterfall-sepidan-fars/> Erişim Tarihi: 12.2.2023
- <https://www.iucn.org/news/protected-areas/201804/wonders-shouf-biosphere-reserve%C2%A0lebanon> Erişim Tarihi: 11.3.2023
- <https://www.jabalmoussa.org/gallery?id=29> Erişim Tarihi: 11.3.2023
- <https://www.jabalmoussa.org/gallery?id=30> Erişim Tarihi: 11.3.2023
- <https://www.jabalmoussa.org/trails-facilities> Erişim Tarihi: 11.3.2023
- <https://www.jewishvirtuallibrary.org/culture-in-israel> Erişim Tarihi: 5.12.2022
- <https://www.jewishvirtuallibrary.org/ein-avdat-national-park> Erişim Tarihi: 18.2.2023
- <https://www.just.edu.jo/cesare22/Documents/About%20Jordan.pdf> Erişim Tarihi: 25.12.2022
- <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/ekoturizm-sektor-raporu.pdf> Erişim Tarihi: 20.08.2022
- <https://www.kibbutzvisit.com/> Erişim Tarihi: 18.2.2023
- https://www.kibrispostasi.com/c140-DAILY_NEWS/n432970-60th-mehmetcik-grape-festival Erişim Tarihi: 25.2.2023
- <https://www.kirikkaletso.org.tr/ktso/dosyalar/SUR%C4%B0YE%202021.pdf> Erişim Tarihi: 24.12.2022
- <https://www.kkl-jnf.org/tourism-and-recreation/forests-and-parks/italy-park/> Erişim Tarihi: 17.2.2023
- <https://www.kuwaitbirds.org/places/al-doha-nature-reserve> Erişim Tarihi: 27.2.2023
- <https://www.kuwaittimes.com/jahra-nature-reserve-seeks-to-promote-local-ecotourism/> Erişim Tarihi: 27.2.2023
- <https://www.laidbacktrip.com/posts/coral-beach-nature-reserve-eilat> Erişim Tarihi: 18.2.2023
- <https://www.laidbacktrip.com/posts/ein-avdat-national-park-israel> Erişim Tarihi: 18.2.2023
- <https://www.laidbacktrip.com/posts/sea-of-galilee-travel-guide> Erişim Tarihi: 15.2.2023
- <https://www.laidbacktrip.com/posts/visiting-ein-gedi-nature-reserve-israel> Erişim Tarihi: 18.2.2023
- <https://www.lapidahotel.com/north-cyprus/introduction.html> Erişim Tarihi: 25.2.2023
- https://www.lebanontraveler.com/en/magazine/calendar_events/visit-laqlouq-and-aaqoura-with-neosafar/ Erişim Tarihi: 11.3.2023
- <https://www.lonelyplanet.com/israel/the-arava/attractions/hai-bar-yotvata-nature-reserve/a/poi-sig/1445438/1318876> Erişim Tarihi: 18.2.2023
- <https://www.lonelyplanet.com/jordan/the-eastern-desert/azraq/attractions/shaumari-wildlife-reserve/a/poi-sig/1105673/361088> Erişim Tarihi: 1.4.2023
- <https://www.lonelyplanet.com/lebanon/central-lebanon/attractions/jeita-grotto/a/poi-sig/1459603/1333151> Erişim Tarihi: 11.3.2023

<https://www.lonelyplanet.com/oman/sharqiya-region/masirah> Erişim Tarihi: 26.3.2023
<https://www.maan-ctr.org/> Erişim Tarihi: 1.2.2023
<https://www.maan-ctr.org/> Erişim Tarihi: 1.2.2023
https://www.mahmiyat.ps/cached_uploads/view/2022/01/14/um-tut-brochure-english-1642127408.pdf Erişim Tarihi: 31.01.2023
<https://www.mahmiyat.ps/en/ecotourism/3091.html#lg=1&slide=1> Erişim Tarihi: 31.01.2023
<https://www.mahmiyat.ps/en/protected-areas/41#about> Erişim Tarihi: 1.2.2023
<https://www.memphistours.com/blog/the-ultimate-travel-guide-to-nubian-village-in-egypt> Erişim Tarihi: 15.3.2023
<https://www.mia.gov.bh/kingdom-of-bahrain/population-and-demographics/?lang=en> Erişim Tarihi: 27.10.2022
<https://www.michmanim.co.il/copy-of-3> Erişim Tarihi: 16.2.2023
<https://www.mindat.org/photo-291666.html> Erişim Tarihi: 4.3.2023
<https://www.moccae.gov.ae/en/knowledge-and-statistics/agritourism.aspx> Erişim Tarihi: 29.01.2023
<https://www.moccae.gov.ae/en/open-data/ecotourism/al-maha-desert-resort-and-spa.aspx> Erişim Tarihi: 21.01.2023
<https://www.moccae.gov.ae/en/open-data/ecotourism/al-maha-desert-resort-and-spa.aspx> Erişim Tarihi: 21.01.2023
<https://www.moccae.gov.ae/en/open-data/ecotourism/arabian-oryx-reserve.aspx> Erişim Tarihi: 27.01.2023
<https://www.moccae.gov.ae/en/open-data/ecotourism/wasit-nature-reserve.aspx> Erişim Tarihi: 28.01.2023
<https://www.moe.gov.lb/ProtectedAreas/tannourine.htm> Erişim Tarihi: 11.3.2023
<https://www.mofa-ye.org/Pages/about-yemen/geographical-and-political-definition/> Erişim Tarihi: 17.4.2023
<https://www.my.gov.sa/wps/portal/snp/aboutksa/culture> Erişim Tarihi: 24.12.2022
<https://www.nationalgeographic.co.uk/travel/2020/10/why-omans-mountains-are-some-of-the-most-spectacular-on-earth> Erişim Tarihi: 26.3.2023
<https://www.nationsonline.org/oneworld/cyprus.htm> Erişim Tarihi: 11.12.2023
<https://www.nationsonline.org/oneworld/cyprus.htm> Erişim Tarihi: 11.12.2022
<https://www.nationsonline.org/oneworld/egypt.htm> Erişim Tarihi: 18.12.2022
https://www.nationsonline.org/oneworld/map/egypt_map.htm Erişim Tarihi: 18.12.2022
https://www.nationsonline.org/oneworld/map/iran_map.htm Erişim Tarihi: 3.12.2022
https://www.nationsonline.org/oneworld/map/israel_map2.htm Erişim Tarihi: 4.12.2022
<https://www.nationsonline.org/oneworld/map/kuwait-map.htm> Erişim Tarihi: 11.12.2022
<https://www.nationsonline.org/oneworld/map/oman-map.htm> Erişim Tarihi: 25.12.2022
<https://www.nationsonline.org/oneworld/yemen.htm> Erişim Tarihi: 7.1.2023
<https://www.neom.com/en-us/our-business/sectors/tourism> Erişim Tarihi: 25.3.2023
<https://www.newsofbahrain.com/bahrain/85720.html> Erişim Tarihi: 14.01.2023
<https://www.northcyprus.net/wild-donkey-watching.html> Erişim Tarihi: 25.2.2023

- <https://www.nytimes.com/2007/03/25/travel/tmagazine/03well.socotra.t.html> Erişim Tarihi: 2.4.2023
- <https://www.oekorausch.de/auja-eco-centre/> Erişim Tarihi: 1.2.2023
- <https://www.ootlah.com/en/EG-tourism-new-valley--el-wahat.html> Erişim Tarihi: 15.3.2023
- <https://www.ootlah.com/en/sa-tourism-eastern-province-al-ahsa.html#seo-section-main> Erişim Tarihi: 25.3.2023
- <https://www.ootlah.com/en/things-to-do-bahrain-kayaking.html> Erişim Tarihi: 14.01.2023
- <https://www.opendoors.org/persecution/reports/Full-Country-Dossier-Oman-2022.pdf> Erişim Tarihi: 25.12.2022
- <https://www.outdooractive.com/en/poi/carmel/nahal-me-arot-caves-river-/27513957/> Erişim Tarihi: 16.2.2023
- <https://www.outdooractive.com/en/poi/golan/gamla-nature-reserve/27514073/> Erişim Tarihi: 15.2.2023
- <https://www.padi.com/dive-site/cyprus/costandis/> Erişim Tarihi: 26.2.2023
- <https://www.padi.com/dive-site/cyprus/lady-thetis-wreck/> Erişim Tarihi: 26.2.2023
- <https://www.padi.com/dive-site/kuwait/qarouh/> Erişim Tarihi: 27.2.2023
- <https://www.padi.com/diving-in/bahrain/> Erişim Tarihi: 14.01.2023
- <https://www.padi.com/diving-in/kuwait/> Erişim Tarihi: 27.2.2023
- <https://www.peakpx.com/en/hd-wallpaper-desktop-aeckh> Erişim Tarihi: 2.4.2023
- <https://www.permaculturenews.org/2017/01/10/permaculture-design-course-pdc-marda-permaculture-farm-palestine-15th-28th-april-2017/> Erişim Tarihi: 2.2.2023
- <https://www.pif.gov.sa/en/MediaCenter/NewsAttachments/The%20Red%20Sea%20-%20Brochure%20-%20English.pdf> Erişim Tarihi: 25.3.2023
- <https://www.piniran.com/attraction/hoz-soltan-salt-lake> Erişim Tarihi: 12.2.2023
- <https://www.prettymap.gr/troodos/geosites/> Erişim Tarihi: 26.2.2023
- <https://www.prettymap.gr/troodos/geotourism/> Erişim Tarihi: 26.2.2023
- <https://www.proscubadiver.net/dive-sites-cyprus/> Erişim Tarihi: 19.4.2023
- https://www.qatarembassy.or.th/download/Complete_History_of_Qatar.pdf Erişim Tarihi: 17.2.2023
- <https://www.qdl.qa/en/country-profile-oman> Erişim Tarihi: 25.12.2022
- <https://www.qeshmvisit.com/blog/qeshm-island-mangrove-forest/> Erişim Tarihi: 8.2.2023
- <https://www.qf.org.qa/events/al-shaqab-tours> Erişim Tarihi: 20.2.2023
- https://www.rac-spa.org/sites/default/files/doc_medmpanet/final_docs_libya/socio-economic_survey_of_el_kouf_np_libya.pdf Erişim Tarihi: 4.3.2023
- <https://www.rasaljinz-turtlereserve.com/en/about-us/?csr=16540934937702150990> Erişim Tarihi: 26.3.2023
- <https://www.rca.org/global-mission/shorttermmission/trips/tent-of-nations/> Erişim Tarihi: 1.2.2023
- <https://www.regencyholidays.com/blog/purple-island-qatar/> Erişim Tarihi: 20.2.2023
- <https://www.remotelands.com/destination/masirah-island> Erişim Tarihi: 26.3.2023
- https://www.researchgate.net/figure/a-Location-of-Al-Jabal-Al-Akhdar-region-in-Libya-b-location-of-study-area-in_fig1_357349162 Erişim Tarihi: 4.3.2023

- https://www.researchgate.net/figure/Map-of-Saudi-Arabia-showing-the-regions-from-where-study-participants-were-recruited_fig1_335206188 Erişim Tarihi: 24.12.2022
- https://www.researchgate.net/figure/Map-of-United-Arab-Emirates-showing-the-seven-Emirates_fig1_319949763 Erişim Tarihi: 27.10.2022
- <https://www.rockyroadtravel.com/exploring-the-mesopotamian-marshes-of-iraq/> Erişim Tarihi: 4.2.2023
- <https://www.saadatrent.com/english/article/masal-the-lost-heaven-in-gilan> Erişim Tarihi: 14.2.2023
- <https://www.saadatrent.com/english/article/masal-the-lost-heaven-in-gilan> Erişim Tarihi: 14.02.2023
- <https://www.safarway.com/en/property/deir-taanayel> Erişim Tarihi: 11.3.2023
- <https://www.safarway.com/en/property/deir-taanayel#gallery> Erişim Tarihi: 11.3.2023
- <https://www.saudiembassy.net/culture-art> Erişim Tarihi: 24.12.2022
- <https://www.scubalife.bh/local-excursions-trips/pearl-diving> Erişim Tarihi: 14.01.2023
- <https://www.sea-alarm.org/web/wp-content/uploads/2018/06/Kuwait-2018-20201214-112257.pdf> Erişim Tarihi: 12.12.2022
- <https://www.seetheholyland.net/bethany-beyond-the-jordan/> Erişim Tarihi: 2.4.2023
- <https://www.sekem.com/en/about/> Erişim Tarihi: 18.3.2023
- <https://www.sekem.com/en/media/pictures/> Erişim Tarihi: 18.3.2023
- <https://www.sharm-club.com/egypt/sharm-el-sheikh-tours/abu-galum-safari-excursion> Erişim Tarihi: 12.3.2023
- <https://www.smithsonianmag.com/sponsored/uae-next-ecotourism-destination-180967319/> Erişim Tarihi: 27.01.2023
- <https://www.snorkeling-report.com/spot/snorkeling-coral-beach-eilat/> Erişim Tarihi: 18.2.2023
- <https://www.swiss-belhotel.com/ar-sa/grand-swiss-belhotel-seef/experience/royal-camel-farm> Erişim Tarihi: 14.01.2023
- <https://www.tappersia.com/namakdan-salt-cave-qeshm/> Erişim Tarihi: 17.4.2023
- <https://www.techsciresearch.com/report/uae-agritourism-market/10653.html> Erişim Tarihi: 29.01.2023
- <https://www.tehrantimes.com/news/455943/Online-meeting-to-discuss-winter-tourism-in-Mount-Damavand> Erişim Tarihi: 12.2.2023
- https://www.temehu.com/Cities_sites/Acacus.htm Erişim Tarihi: 5.3.2023
- https://www.temehu.com/Cities_sites/wadi-al-kuf-alkouf.htm Erişim Tarihi: 4.3.2023
- https://www.temehu.com/tours/trekking_across_acacus.htm Erişim Tarihi: 5.3.2023
- https://www.temehu.com/tours/trekking_across_acacus.htm Erişim Tarihi: 5.3.2023
- <https://www.thegef.org/projects-operations/projects/10360> Erişim Tarihi: 15.3.2023
- <https://www.theglobetrottingdetective.com/iraqi-marshes-mesopotamian-marshes-marsh-arabs/> Erişim Tarihi: 4.2.2023
- <https://www.thenationalnews.com/world/mena/pearl-diving-in-kuwait-annual-hunt-is-on-for-gemstones-in-pictures-1.892919> Erişim Tarihi: 27.2.2023
- <https://www.timeoutbahrain.com/attractions/attractions-news/423335-you-can-now-register-for-bahrains-camping-season-via-app> Erişim Tarihi: 14.01.2023

- <https://www.timeoutbahrain.com/kids/bumps-babies/fitness/15496-cycling-in-bahrain> Erişim Tarihi: 14.01.2023
- <https://www.todo-contest.org/eng/awarded-projects/to-do-2013-boomkolbeh-turkmen-ecolodge-iran/> Erişim Tarihi: 14.2.2023
- <https://www.togetherinbahrain.com/overnight-desert-safari-dubai-bahrain.html> Erişim Tarihi: 14.01.2023
- <https://www.touristisrael.com/dead-sea/289/> Erişim Tarihi: 18.2.2023
- <https://www.touristisrael.com/galilee/> Erişim Tarihi: 15.2.2023
- <https://www.touristisrael.com/golan-heights/33408/> Erişim Tarihi: 15.2.2023
- <https://www.touristisrael.com/golan-heights/33408/> Erişim Tarihi: 15.2.2023
- <https://www.touristisrael.com/nimrod-fortress/6010/> Erişim Tarihi: 15.2.2023
- <https://www.touristisrael.com/visiting-kibbutz-in-israel/> Erişim Tarihi: 18.2.2023
- <https://www.touristisrael.com/yotvata-hai-bar-nature-reserve/8806/> Erişim Tarihi: 18.2.2023
- <https://www.touristjordan.com/dead-sea-jordan/> Erişim Tarihi: 1.4.2023
- <https://www.touristjordan.com/shaumari-wildlife-reserve/> Erişim Tarihi: 1.4.2023
- <https://www.touristlink.com/libya/jebel-akhdar/photos.html> Erişim Tarihi: 4.3.2023
- <https://www.travelguide-en.org/oman-climate/> Erişim Tarihi: 25.12.2022
- <https://www.travelpalestine.ps/en/article/78/The-Forest-of-Umm-al-Rihan> Erişim Tarihi: 1.2.2023
- <https://www.travelpalestine.ps/en/category/35/1/Dead-Sea> Erişim Tarihi: 2.2.2023
- https://www.trawell.in/admin/images/upload/473756937Al_Zorah_Nature_reserve.jpg Erişim Tarihi: 29.01.2023
- https://www.tripadvisor.co.uk/Attraction_Review-g659508-d17376452-Reviews-Piramaग्रun_Mountain-Sulaymaniyah_Sulaymaniyah_Province.html#/media-atf/17376452/390345037:p/?albumid=-160&type=0&category=-160 Erişim Tarihi: 5.2.2023
- https://www.tripadvisor.com.tr/Hotel_Review-g3532670-d17560975-Reviews-Turkmen_Ecolodge-Golestan_Province.html#/media/17560975/420719169:p/?albumid=101&type=0&category=101 Erişim tarihi: 14.2.2023
- https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g293982-d6894029-Reviews-Carmel_National_Park-Haifa_Haifa_District.html#/media-atf/6894029/173067517:p/?albumid=-160&type=0&category=-160 Erişim Tarihi: 16.2.2023
- https://www.tripadvisor.com/Hotel_Review-g1657373-d7160278-Reviews-Khan_Beerotayim-Ezuz_Ramat_Negev_Southern_District.html Erişim Tarihi: 18.2.2023
- <https://www.un.org/geospatial/content/bahrain> Erişim Tarihi: 27.10.2022
- <https://www.un.org/geospatial/content/iraq> Erişim Tarihi: 3.12.2022
- <https://www.un.org/geospatial/content/jordan> Erişim Tarihi: 25.12.2022
- <https://www.un.org/geospatial/content/yemen> Erişim Tarihi: 7.1.2023
- <https://www.unep.org/unepmap/node/17550> Erişim Tarihi: 14.3.2022
- <https://www.unesco.org/mab/50anniversary/en/jabal-moussa> Erişim Tarihi: 11.3.2023
- <https://www.unwto.org/tourism-villages/en/villages/alula-old-town/> Erişim Tarihi: 25.3.2023

- <https://www.unwto.org/tourism-villages/en/villages/bkassine/> Erişim Tarihi: 11.3.2023.
- <https://www.veredhagalil.com/1682/About-us/> Erişim Tarihi: 15.2.2023
- <https://www.veredhagalil.com/1700/Galleries/?gallery=183#gal> Erişim tarihi: 15.2.2023
- <https://www.viator.com/Bahrain-attractions/Royal-Camel-Farm/d4458-a24460> Erişim Tarihi: 14.01.2023
- <https://www.viator.com/Dead-Sea-attractions/Ein-Gedi-Nature-Reserve/overview/d25878-a12639> Erişim Tarihi: 18.2.2023
- <https://www.viator.com/Sharm-el-Sheikh-attractions/Ras-Mohammed-National-Park/d827-a1868> Erişim Tarihi: 13.3.2023
- <https://www.visitcyprus.com/index.php/en/discovercyprus/nature/cycling/58-main-13-stavros-tis-psokas-pyrgos-cycling-route> Erişim Tarihi: 26.2.2023
- <https://www.visitcyprus.com/index.php/en/discovercyprus/rural/wine-routes/> Erişim Tarihi: 26.2.2023
- <https://www.visitcyprus.com/index.php/en/discovercyprus/rural/wine-routes/662-pitsilia-wine-route> Erişim Tarihi: 26.2.2023
- <https://www.visitcyprus.com/index.php/en/discovercyprus/sun-sea/diving/392-lady-thetis-vessel-artificial-reef-diving-site> Erişim Tarihi: 26.2.2023
- <https://www.visitdubai.com/tr/places-to-visit/ras-al-khor-wildlife-sanctuary> Erişim Tarihi: 21.01.2023
- <https://www.visitiran.ir/attraction/2000-and-3000-forests> Erişim Tarihi: 8.2.2023
- <https://www.visitkuwait.com/visiting/attractions/kubbar-island> Erişim Tarihi: 27.2.2023
- <https://www.visitncy.com/discover/besparmak-mountains/> Erişim Tarihi: 25.2.2023
- <https://www.visitncy.com/discover/eco-tourism/> Erişim Tarihi: 17.4.2023
- <https://www.visitncy.com/discover/eco-tourism/> Erişim Tarihi: 25.2.2023
- <https://www.visitouriran.com/blog/maharloo-lake/> Erişim Tarihi: 14.2.2023.
- <https://www.visitpafos.org.cy/active-pafos/hiking/> Erişim Tarihi: 26.2.2023
- <https://www.visitsharjah.com/activities/nature/al-qurm-nature-reserve/> Erişim Tarihi: 28.01.2023
- https://www.volunteersbase.com/middle-east/israel/volunteer-at-har-haruach-goat-farm-near-jerusalem_i690 Erişim Tarihi: 17.2.2023
- <https://www.wam.ae/en/details/1395303033144> Erişim Tarihi: 21.01.2023
- <https://www.weatheronline.co.uk/reports/climate/Jordan.htm> Erişim Tarihi: 25.12.2022
- https://www.wego.ps/en/hotels/searches/74518/2023-02-23/2023-02-24/1/2/1218725?open_calendar=&guests=2 Erişim Tarihi: 16.2.2023
- <https://www.wine-searcher.com/regions-limassol> Erişim Tarihi: 26.2.2023
- <https://www.winetourism.com/wine-tasting-tours-in-israel/> Erişim Tarihi: 19.2.2023
- <https://www.worldatlas.com/maps/lebanon> Erişim Tarihi: 18.12.2022
- <https://www.worldatlas.com/maps/palestine> Erişim Tarihi: 28.10.2023
- <https://www.worldatlas.com/maps/syrian-arab-republic> Erişim Tarihi: 19.12.2022
- <https://www.worlddata.info/asia/lebanon/index.php> Erişim Tarihi: 18.12.2022
- <https://www.worlddata.info/asia/yemen/populationgrowth.php> Erişim Tarihi: 7.1.2023
- <https://www.worldheritagesite.org/tentative/id/1723> Erişim Tarihi: 2.4.2023

<https://www.worldhistory.org/canaan/> Erişim Tarihi: 28.10.2022
<https://www.worldometers.info/world-population/saudi-arabia-population/> Erişim Tarihi: 24.12.2022
<https://www.yemenembassy.org/about-yemen/> Erişim Tarihi: 7.1.2023
<https://www.yementourism.com/explore-yemen/echo-natural-tourism/38-jabal-bura> Erişim Tarihi: 2.4.2023
<https://www.yementourism.com/explore-yemen/echo-natural-tourism/37-ibb-terraces> Erişim Tarihi: 2.4.2023
<https://www.yementourism.com/explore-yemen/echo-natural-tourism/34-socotra> Erişim Tarihi: 2.4.2023
<https://www.yurtsincyprus.com/> Erişim Tarihi: 26.2.2023
<https://www.zandxcars.com/discover-cyprus-nature-trails-avakas-gorge-linear-akamas-forest/> Erişim Tarihi: 26.2.2023
<https://www.zimmernuriel.com/en/yard> Erişim Tarihi: 15.2.2023
<https://yarok-az-ecolodge-farm-ilaniya.booked.net/#lg=5975577&slide=648692601> Erişim Tarihi: 16.2.2023
<https://zamzam.com/blog/ecotourism-in-saudi-arabia> Erişim Tarihi: 25.3.2023
<https://zamzam.com/blog/farasan-islands/> Erişim Tarihi: 25.3.2023
www.mog.gov.om Erişim Tarihi: 25.12.2022
www.momra.gov.sa Erişim Tarihi: 25.3.2023
www.VisitJordan.com Erişim Tarihi: 25.12.2022